

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÖÇÜN KADINLAŞMASI BAĞLAMINDA
ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ:
AVRUPA BİRLİĞİ'NE ETKİLERİ ve KADIN
MÜLTECİLERİN ENTEGRASYON POLİTİKASI**

Sema Meltem MISIRLI

Danışman

Doç. Dr. Rabia Bahar ÜSTE

İZMİR-2019

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Sema Meltem MISIRLI
Öğrenci No : 2015800981
Tez Başlığı : Göçün Kadınlaşması Bağlamında Uluslararası Göç Hareketleri-Avrupa Birliği'ne Etkileri ve Kadın Mültecilerin Entegrasyon Politikası
Savunma Tarihi : 25/07/2019
Danışmanı : Doç.Dr.R.Bahar ÜSTE

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.R.Bahar ÜSTE	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.Nevzat KAYA	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç.Dr.Murat ARMAN	- Adnan Menderes Üniversitesi	

Sema Meltem MISIRLI tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği ( ) / oy çokluğu ( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Göçün Kadınlaşması Bağlamında Uluslararası Göç Hareketleri: Avrupa Birliği’ne Etkileri ve Kadın Mültecilerin Entegrasyon Politikası” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019
Sema Meltem MISIRLI

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Göçün Kadınlaşması Bağlamında Uluslararası Göç Hareketleri:

Avrupa Birliği'ne Etkileri ve

Kadın Mültecilerin Entegrasyon Politikası

Sema Meltem MISIRLI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

Kadın Çalışmaları Programı

Günümüzde göç hareketlerinin en temel özelliklerinden biri, eskiye oranla çok daha fazla kadının göç ediyor olması, yani göçün kadınlaşmasıdır. Kadınlar küresel yoksulluk, ataerkil toplumsal yapılar, savaş ve çatışma ortamının getirdiği endişeler yüzünden buldukları ülkeyi gönüllü ya da zorunlu olarak terk etmektedir. Göç kararında, yollarında ve sonrasında kadınların deneyimleri, erkek göçmenlerin deneyimlerinden farklıdır. Bu sürecin tamamında kadınlar aile içinde baskılanmakta, şiddete açık hale gelmekte, emek piyasasında cinsiyetçi tutumlara maruz kalmakta, insan ticareti örgütlerinin planlarının merkezinde yer almaktadır.

Göç hareketlerine çeşitli sebeplerden katılan kadınlar, olumsuz deneyimlerden geçmiş olsa da, toplumsal cinsiyet rollerinin getirmiş olduğu kalıp yargıları zaman içinde yıkmaya başlamaktadırlar. Ekonomik bağımsızlık ve gelişmiş ülkelerde elde ettikleri görece eşit haklar kadınları aile içinde güçlendirmektedir. Buna karşılık ailenin erkek üyeleri tarafından daha fazla baskı altına alınmakta ve toplumsal hayattan dışlanmaktadır. Bütün bu sürecin anlaşılması toplumsal cinsiyetin göç çalışmalarına daha fazla dahil edilmesinden geçmektedir.

Göç hareketleri, bireylerin ve toplumların yaşam biçimlerinde büyük değişikliklere yol açarken, devletlerin bu sürece dahil olmaması mümkün

değildir. Ayrıca, kadın ve erkeklerin göç süreçlerinde farklı deneyimlerden geçmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bir entegrasyon politikasının benimsenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada literatür taraması sonucunda, tarihsel süreçten günümüze göçün, kadın göçünün, toplumsal cinsiyet-göç ilişkisinin, Avrupa Birliği ülkelerinde kadın mültecilerin toplumsal hayata entegrasyon süreçlerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Bu bakımdan, çalışma kadının göç hareketlerinde geçirmiş olduğu deneyimlere ışık tutarak, literatüre katkı sunmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Göçün Kadınlaşması, Toplumsal Cinsiyet, Avrupa Birliği, Kadın Mülteciler, Entegrasyon

ABSTRACT

Master's Thesis

**International Migration Movements in the Context of Feminization of
Migration: Its Effects on the European Union and
Integration Policy of Women Refugees**

Sema Meltem MISIRLI

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Women's Studies

Women's Studies Program

One of the main characteristics of today's international migration movements that more women migrate than in the past, that is the feminisation of migration. Women voluntarily or forcefully leave their countries of origin because of global poverty, patriarchal social structures, concerns about war and conflict. Women live different experiences than men in the migration decisions, roads and post-migration. In all of this process, women are oppressed within the family, exposed to violence, to sexist attitudes in the labour market and at the center of the plans of human trafficking organizations.

Even though women, who participate migration movements for various reasons have gone through negative experiences, they begin to break down stereotypes based gender in time. Economic independence and relatively equal rights acquired in developed countries empower women within the family. On the other hand, they are more oppressed by male members of the family and excluded from social life. The insight of this whole process depends on more inclusion of gender in migration studies.

While international migration leads to major changes in the modes of living of individuals and societies, it is impossible for states not to be involved in this process. Moreover, the fact that women and men have different experiences

in migration processes requires the adoption of a gender sensitive integration policy.

In this study, as a result of literature review, is aimed to understand international migration, the migration of women, gender-migration relationship and integration processes of refugee women in European Union countries. In this context, the study has tried to contribute to the literature by enlightening the experiences of women in international migration movements.

Keywords: International Migration, Feminisation of Migration, Gender, European Union, Refugee Women, Integration

**GÖÇÜN KADINLAŞMASI BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇ
HAREKETLERİ:
AVRUPA BİRLİĞİ'NE ETKİLERİ ve KADIN MÜLTECİLERİN
ENTEGRASYON POLİTİKASI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLOLAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ SÜRECİ VE ULUSLARARASI GÖÇ TARİHİ

1.1. GÖÇÜN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ	3
1.2. GÖÇ TARİHİ	11
1.2.1. 1945 Öncesi Göç	12
1.2.2. 1945 Sonrası Göç	20
1.2.2.1. Avrupa ve Göç	21
1.2.2.2. Arap Ülkeleri ve Göç	27
1.2.2.3. ABD ve Göç	34
1.2.2.4. Avustralya, Kanada ve Göç	38

1.2.2.5. Asya ve Göç	40
----------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE KADIN GÖÇMENLER

2.1. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİ	49
2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunu	50
2.1.2. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı	52
2.1.3. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı	55
2.1.4. Yeni Ekonomi Kuramı	56
2.1.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	58
2.1.6. Dünya Sistemleri Kuramı	60
2.1.7. İlişkiler Ağı Kuramı	62
2.1.8. Göç Sistemleri Kuramı	63
2.1.9. Birikimli Nedensellik Kuramı	66
2.2. SINIRLARI AŞAN KADINLAR	68
2.2.1. Göç ve Toplumsal Cinsiyet	69
2.2.2. Göçün Kadınlaşması	75
2.2.2.1. Ev İçi Temizlik ve Bakım İşçileri	78
2.2.2.2. Göçün Kadınlaşması ve Kadın Ticareti	87
2.2.2.3. Mülteci ve Sığınmacı Kadınlar	94
2.2.2.4. Göç Sonrası Toplumsal Cinsiyet Roller	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ve KADIN MÜLTECİLER

3.1. GÖÇ KRİZİ	105
3.2. KRİZİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ETKİLERİ	111

3.3. GÖÇÜN SONUNDAKİ BAŞLANGIÇ: ENTEGRASYON	120
3.3.1. Kadın Mültecilerin Entegrasyon Politikaları	123
3.3.1.1. İstihdam Politikaları	126
3.3.1.2. Sosyal-Kültürel Politikalar	133
3.3.1.3. Sağlık Politikaları	138
3.3.1.4. Kapsamlı Politikalar	141
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	151

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KİK	Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: 1981 Kanada ve Avustralya Nüfus Sayımına Göre Başka Bir Kıtada Doğanlar	s.39
Tablo-2: 2000-2017 Yılları Arası Kadın Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılımı	s.75
Tablo-3: Mülteci-Sığınmacı Sayısının Bölgelere ve Cinsiyete Göre Dağılımı	s.94
Tablo-4: 2011-2018 Yılları Arasında AB'ye Yapılan Sığınma Başvurusu Sayıları	s.114
Tablo-5: 2011-2018 Yılları Arasında En Çok Sığınma Başvurusu Yapılan AB Ülkeleri	s.115
Tablo-6: 2011-2018 Yılları Arasında Olumlu Sonuçlanmış Sığınma Başvurusu Sayıları	s.116
Tablo-7: 2011-2018 Yılları Arasında Sığınma Başvurusu Olumlu Sonuçlanmış Kadın Sayısı	s.116

GİRİŞ

Bir kadın olarak ülkesizim. Bir kadın olarak bir ülke istemiyorum.

Bir kadın olarak ülkem tüm dünya.

Wirginia Woolf (Yalnızlık Ömür Boyu kitabından)

Emani Arrahman ve diğerlerinin anısına...

Kadınların uluslararası göç hareketlerinde görmezden gelinmesi göç sürecinin anlaşılmasının önüne geçmektedir. Tarihsel süreçten bugüne bakıldığında, uluslararası göç hareketlerinin temel belirleyicisinin bireyin ve grupların içinde bulunduğu ekonomik koşullar, devletlerarasında hiyerarşik bir zeminde süregelen tarihi, ekonomik, kültürel ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Sürecin dinamiklerini doğru bir şekilde okumak, aile içinde ve toplumda cinsiyetler arası güç ilişkileri, toplumsal roller, statüler, kaygılar, kimlikler anlaşılmadan mümkün görünmemektedir.

Bütün dünyada aile içinde, toplumsal hayatta, çoğunlukla cinsiyetçi devlet yapılanmasında sahip oldukları ikincil pozisyon, göç hareketlerinin başlangıcından sonuna kadar kadınları takip etmektedir. Aile içinden kamusal alana çıktığında karşılaştığı sorunların, ülke dışına çıktığında katlanarak büyümesi şaşırtıcı değildir. Bu sorunlar karşısında mücadeleyi bırakmayan kadınlar, bugün dünya göçmen nüfusunun neredeyse yarısını, %48'den fazlasını oluşturmaktadır. Bu rakamın içinde ev içi temizlik ve bakım işçileri, insan ticareti kurbanları, mülteci-sığınmacılar yüksek oranda yer kaplamaktadır. Bu bakımdan, göçün kadınlaşması temelde kadının yoksullaşması ve gelişmiş devletlerde ortaya çıkan bakım açığından kaynaklanmaktadır. Ancak, yapısal faktörler kadınların özel alanında ve kamusal alanda farklı türde sonuçlar doğurmaktadır.

Son yıllarda dünyanın ve daha çok Avrupa'nın gündemini meşgul eden göç hareketleri, beklenmedik, ani değişimlere yol açtığı için ayrıca önemlidir. Çoğunluğu İslam coğrafyasından Avrupa'ya hareket eden göçmenler, Avrupa'nın insan hakları, demokrasi gibi temel paradigmalarının sorgulanmasına yol açmıştır. İçine düştüğü krizle mücadelesinde tutarsız tavırlar sergilemiş ve böylece birçok mülteci-göçmenin göç yollarında hayatını kaybetmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu tez giriş, sonuç ve kaynakça kısımları dışında toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde “Göç Süreci ve Uluslararası Göç Tarihi” başlığı altında, göç kavramına yakından bakılmış, göçün temel bileşenleri, çeşitleri genel hatlarıyla incelenmiştir. Tarihsel süreçte uluslararası göç hareketleri ve geçirdiği değişimler bölgeler bazında ayrılarak analiz edilmiştir. 1500’lü yıllardan 1990’lara kadar geçen sürede, değişen ekonomik koşulların göçün giderek kadınlaşmasına olan etkisi araştırılmıştır.

İkinci bölümde “Kuramsal Çerçeve ve Kadın Göçmenler” başlığı altında, göç hareketlerinin teorik çerçevesi çizilmiş, bu teoriler ışığında kadın göçünün toplumsal cinsiyet perspektifinden bakılmadıkça anlaşılmasının mümkün olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Toplumsal cinsiyet-göç bağlantısının uluslararası göç hareketlerinin anlaşılmasında temel bileşenlerden biri olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, kadın göçmenlerin içinde buldukları koşullar, geçirdikleri deneyimler, dönüşen toplumsal cinsiyet rolleri ekonomik, siyasal, kültürel perspektiften ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde “Avrupa Birliği ve Kadın Mülteciler” başlığı altında, Arap Baharı sonrası ortaya çıkan göç krizi değerlendirilmiş, AB’nin içine düştüğü kaostan çıkmak için aradığı yollar araştırılmıştır. Kadın mültecilerin bu süreçte geçirmiş olduğu deneyimlere odaklanarak ele alınan bu bölümde, göç sonrası ortaya çıkan entegrasyon meselesine değinilmiş; sivil toplum kuruluşlarının kadınların entegrasyonunda yürüttüğü politikalar örneklerle ortaya konulmuş ve tez tamamlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ SÜRECİ VE ULUSLARARASI GÖÇ TARİHİ

İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen olaylar bir sonraki olayın doğmasına, gelişmesine, bazen de son bulmasına sebep olmuştur. Örneğin, Tarım Devrimi yerleşik hayata geçişi hızlandırmış, Sanayi Devrimi geleneksel üretim modellerine son vermiş, tekerleğin icadı ise bugünkü ulaşım ağlarının oluşumunda başat bir rol oynamıştır. Bu üç önemli olay birbirinden bağımsız olmamakla beraber, daha çok insanın yer değiştirmesine sebep olmuştur.

Tarım Devrimi daha elverişli tarım arazilerinin olduğu bölgelere geçişi sağlarken, Sanayi Devrimi ile birlikte sermaye sahipleri hammadde ile emek arayışına girmişler ve bunu yaparken, Sanayi Devrimi'nin geliştirmiş olduğu daha teknolojik ulaşım araçlarından faydalanmışlardır. Bu ulaşım araçları deniz aşırı ülkelere gitmeyi kolaylaştırmış, buldukları yerden başka yerlere giden insanlar hem gittikleri hem de terk ettikleri yerleri geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirmiştir. İçinde yaşadığımız yüzyılın ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve demografik yapısı bu değişimin bir ürünüdür. Bütün değişimler gibi göç hareketleri de uzun, sancılı bir dönemden geçmiş ve geçmeye devam etmektedir. Bu sürecin daha iyi anlaşılması göçün ne olduğunun, zaman içinde nasıl şekillendiğinin ve neden yaşandığının anlaşılmasına bağlıdır. Bu bölümde, göçün genel hatları tanımlanarak, tarihsel süreç içerisindeki yeri ve yaşadığı değişim incelenecektir.

1.1. GÖÇÜN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

Bugün dünya üzerindeki milyonlarca insan yeni bir yaşam kurmak için yola çıkmakta; ne ile karşılaşacağından emin olmadan doğduğu toprakları geride bırakmaktadır. Göç, varış noktasındaki koşullar bakımından bir belirsizlik taşısa da çıkış noktasının koşulları bu belirsizliği göz ardı etmektedir. Ekonomik anlamda daha iyi koşullarda yaşama isteği, daha güvenli bir yer arayışı, umudun peşinden gidip yeni bir hayata başlama arzusu, ya da buna mecbur kalınması geçmişten günümüze göç hareketlerinin oluşumunu belirleyen bir takım koşullar olarak gösterilebilir. Her çağın ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel koşulları farklıdır. Bu

koşullar herhangi birinin gündelik alışkanlıklarını belirleyebileceği gibi, aynı gruba ait milyonlarca insanın da yaşamını derinden etkileyebilir. Göç kavramına bu koşulların bir ürünü olarak bakılacak olunursa, sebepleri benzer özellikler taşımasına rağmen, yapısal bakımdan içinde bulunduğu çağa özgüdür. Başka bir deyişle, bu koşullar içinde bulunulan dönemin göç hareketlerinin özelliklerini belirlemesi açısından önem taşımaktadır. Örneğin, içinde bulunduğumuz çağda göç hareketleri daha öncekilere göre birçok açıdan farklıdır. Castles ve Miller, günümüzde yaşanan göçlerin “göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması, siyasallaşması ve kadınlılaşması” bakımından diğer çağlardan farklı olduğunu belirtmektedirler (Castles ve Miller, 2008:12-14). Yani, geçmişe oranla daha fazla ülke göçten etkilenmekte, daha fazla insan göç hareketlerine katılmakta, aynı anda politik ve ekonomik sebeplere dayanmakta, daha fazla kadın erkeklerden bağımsız göç etmekte, ayrıca politik gündemi ve güvenliği yakından ilgilendirmektedir (Castles ve Miller, 2008:12-14).

Küreselleşen dünyada yeni ekonomik sistemin getirileri, birçok farklı ülkeden milyonlarca insanı göç etmeye teşvik etmekte veya buna mecbur bırakmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ucuz emek arayışı sürecinde, daha az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar bu bölgelere yapılan göçte belirgin bir rol oynamakta ve geçmişe oranla daha fazla ülke bundan etkilenmektedir. Bu süreçte kadınlar, eskisinden daha fazla görünmekte ve bu durum toplumsal cinsiyet-göç ilişkisini yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Belirli bölgelerde yükselen kaotik ortamın sonucu olarak göç etmek zorunda kalan milyonlarca insan da bu sürece dahil olmaktadır. Silahlı çatışmalardan kaçan mülteciler¹ de emek piyasasında yer almakta ve bu piyasanın dengelerini değiştirmektedir. Ayrıca, bu insanlar birçok ülke ve vatandaşları için güvensiz bir ortamın yaratılmasında baş aktör olarak görülmektedir. Yine bu ülkelerin iç ve dış politikasını belirleyen ana faktörlerden biri olan mülteciler, birçok politikacının seçim öncesi ırkçı politikalar izlemesine sebep olmaktadır.² Bugün mültecilerin varlığı, devletlerin istedikleri zaman öne sürecekleri

---

¹Mülteciler silahlı çatışmalar, politik sebepler veya çevre felaketleri yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan gruplardır. Diğer göçmenlerden farkları sığınacak (iltica edecek) bir ülke arayışı içinde olmalarıdır. Her mülteci bir göçmenken, her göçmen bir mülteci değildir. İlerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

²Basında çıkan bazı haberler için bkz. Seda Önceler, “Olay yaratan pankartı astıran İyi Partili İlay Aksoy: Asıl beka sorunu Suriyeliler”, **Sözcü**, 15.03.2019,

siyasi bir koz haline gelmiştir. Kısacası, göçün küreselleşmesi, hızlanmasını, farklılaşmasını, kadınlaşmasını ve siyasallaşmasını beraberinde getirmektedir.

Göç karmaşık bir süreçtir ve tanımı yapılırken daha çok sebeplerine ve amacına vurgu yapılmaktadır. Göç, en genel tanımıyla “insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal sebeplerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesidir” (Adıgüzel, 2016:3). Bu bakımdan, coğrafyadan ekonomiye kadar birçok bilimin araştırma konusudur. Bir başka tanıma göre ise, “göç insanların bir bölge ya da toplumdan diğerine yerleşmek amacıyla hareket etmesidir” (Giddens, 2012:574). Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) göre, bu hareket süresi, yapısı ve sebepleri ne olursa olsun her türlü insan hareketini kapsamaktadır. Mülteciler, yerinden edilmiş insanlar, ekonomik göçmenler, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişiler de bu kapsamın içine girmektedir (IOM, 2013:36). Göç, amacı ve sebepleri ne olursa olsun birey veya toplulukların buldukları yeri bir daha geri dönecek ya da dönmeyecek şekilde terk etmesi olarak tanımlanabilir.

Göç, çeşitli şekillerde tanımlanabileceği gibi kendi içinde de birçok faktöre göre sınıflandırılmaktadır. Göç kategorilerini oluşturmada beş kriter vardır. Bunlar: alana (yerel-uluslararası), zamana (geçici-kalıcı), boyuta (bireysel-grup-kitlese), sebebe (gönüllü-zorunlu) ve yasal duruma (yasal-yasadışı) göre ayrılmaktadır (Faist’ten aktaran Adıgüzel, 2016:20). Bu beş kriter karmaşık olan göç süreçlerinin daha kolay anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Yerel, yani iç göç ülke sınırları içinde bir yerden bir yere hareket etme durumu iken, uluslararası göç ülke sınırlarının dışına çıkmaktır, fakat bu sınırların dışına çıkmak çoğu kez göç etmek anlamına gelmeyebilir. Çünkü birçok turist ve iş insanı gittikleri yerlerde, göçmen olarak kabul edilecek kadar süre geçirmeyebilir (Pillai ve Weinstein, 2015:167-175). Bu tür geçici hareketler uluslararası göçün bir parçası değildirler. Yeni yerler görmek ya da iş amacıyla seyahat etmek, teknoloji ve ulaşım ağlarının gelişmesi sonucunda küreselleşmenin bir parçası olarak düşünülebilir. Göç için en az 6 ay ya da 1 yıl aralığında bir yerde kalmak gerekmektedir ki, bu da ülkelerin göç tanımı ve

---

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/olay-yaratan-pankarti-astiran-iyi-partili-ilyay-aksoy-asil-bekasorunu-suriyeliler-3924115/>, (18.03.2019)., “Trump göçmen karşıtı göç politikasını Almanya örneği ile savundu”, **BBC**, 18.06.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44526509>, (18.03.2019)., Lizzie Dearden, “French Elections: Marine Le pen vows to suspend immigration to protectFrance”, **Independent**, 18.04.2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/french-elections-latest-marine-le-pen-immigration-suspend-protect-france-borders-front-national-fn-a7689326.html> (18.03.2019).

politikasına göre değişmektedir (Castles, 2000:270). Uluslararası göç hareketlerinden farklı olan iç göçler bütün dünyada son 200 yıldır artış göstermeye devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla kırdan kente yaşanan ve yoğunluğu son on yılda ciddi artış gösteren iç göçlerin sebebini kötü altyapı, tarımsal üretimin ve verimli toprakların düşüklüğü gibi yapısal sorunlar oluşturmaktadır (Pillai ve Weinstein, 2015:167). Koşulların kırsal bölgelerde yaşamak için uygun olmaması, dünya nüfusunu giderek tarım arazilerini boşaltarak modern kentlerde yaşamaya doğru itmiştir. 1800’de dünya nüfusunun % 3’ü, 1900’de % 14’ü, 1950’de % 30’u kasaba ve kentlerde yaşamaktayken; 2010’da ise neredeyse %50’den fazlası kentlerde yaşamaktadır (Mckeown ve Moya, 2010:11).

Geçici ve kalıcı göçün tanımı, göçün kapsadığı zaman aralığı temel alınarak yapılmaktadır. “Münferit bir işçi ile yapılmış iş sözleşmesi ya da bir şirket ile yapılan hizmet sözleşmesi dahilinde, belirli süreler boyunca kabul eden ülkede kalan nitelikli, yarı nitelikli, niteliksiz çalışanları kapsayan göçe geçici göç” denir. Sözleşmeli göçmen işçiler de bu tanımın içinde yer alır (IOM, 2013:33). Geçici göçte, işçinin geliş ve dönüş zamanı belirlidir. Kalış zamanının uzatılması, göç edilen ülkenin ya da dahil olduğu şirketin politikalarına bağlıdır. Tarım arazilerinde çalışmak amacıyla yola çıkan mevsimlik işçiler de geçici göçmenlerdir. Kalıcı göç ise, kabul eden ülkeye yerleşimi ve aile birleşimi amacıyla da ülkeye giriş izni verilen göçmenleri kapsamaktadır (IOM, 2013:20). Birçok kalıcı göçmen göç ettiği ülkede çalışma iznine sahiptir, ayrıca ülkelerinde kalan yakın akrabaları da çalışma izni alıp onları takip etmektedir (Pillai ve Weinstein, 2015:175). Geride kalan kişilerin domino etkisiyle birbirini takip etmesine zincirleme göç denilmektedir. Zincirleme göç, güvenlik açısından bir tehdit unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Göçmen karşıtı politikalarıyla bilinen ABD Başkanı Donald Trump geçtiğimiz Eylül ayında sosyal medyadan bu tarz zincirleme göçe artık izin verilmeyeceğini açıklamıştır (Berenson, 15.09.2017). Göçün siyasallaşması bakımından iyi bir örnek olan bu açıklama, uluslararası ilişkilerde göçmenlerin stratejik bir araç haline geldiğini de göstermektedir. İç politikada ise, ben ve öteki ayrımına dayanan uluslaşma sürecinde, göçmenlerin zihinlerde öteki olarak kalması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Uluslaşma sürecinde göçmenlerin varlığı görmezden gelinerek “ulusal

homojenlik miti” güçlendirilmekte ancak ABD gibi kuruluşu ulusa değil, göçmenlere dayanan ülkelerde bu imkansız görünmektedir (Castles ve Miller, 2008:70).

Bireysel göç, kişisel veya kişinin ailesiyle beraber göç ettiği durumları içerir. Bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir ya da resmi kurumların desteği ile gerçekleşir (IOM, 2013:14). Kitlesele göç ise “yüksek oranda insan akışı” şeklinde tanımlanabilir (IOM, 2013:59). Yaşanan en büyük göç hareketlerinden biri olan “Kavimler Göçü” kitlesele göç tanımına uymaktadır. Bireysel göç zaman içinde kitlesele göçe dönüşebilmektedir. Bir kişinin ya da bir ailenin çeşitli sebeplerle yer değişikliği aynı bölgedeki diğer birey ve ailelerin göç kararı almasında etkili olabilir. Bu bağlamda, Türkiye’de göç alan şehirlerde görünen bir takım şehir-köy derneklerinin varlığı bireysel göçün zaman içinde kitlesele göçe dönüşmüş olmasının sonucudur.

Göç sürecine dahil olan birey veya topluluklar yaşadıkları toprakları kendi rızalarıyla terk edebilirler. İnsanların herhangi bir zorlama olmadan, ekonomik olarak güçlenme, daha iyi şartlarda yaşama beklentisi, gelecek kaygısından doğan sıkıntılardan kurtulma isteği gibi insani arzularından kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleşen göçler gönüllü göçler olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2016:20). Birey veya toplulukların bu tanıma göre göç hareketinde gönüllü olarak kabul edilmesi, mecburi bir takım durumların bu süreçte göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Göç kararının özgürce verilmesi, içinde bulunulan şartların pozitif olduğu anlamına gelmemekte, buna mecbur kalındığı anlamını da içermektedir. Çok düşük ücretlerle çalışmak amacıyla kırdan kente ya da başka bir ülkeye göç eden birey veya toplulukların, bu kararı alırken özgür olması, gönüllü olduğu anlamına gelmekle beraber, mecbur olduğu anlamını da doğurmaktadır. Emek göçü, gönüllü göçe örnek olarak verilebilir (Adıgüzel, 2016:20) ve fakat emek göçmenleri, genellikle gelişmiş ülkelere zorla getirilen, diğer işçilerin sahip olduğu hakların çok daha azını kabul etmeye razı, özgür olmayan işçilerdir (Castles ve Miller,2008:70). Son yıllarda küreselleşme ile beraber artan öğrenci göçü ve beyin göçü de gönüllü göç tanımına uymaktadır.³ Eğer göç hareketi bahsedilen sebeplerden değil de bir

---

³Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Docquier ve d., “Brain Drain in Developing Countries”, **The World Bank Economic Review**, cilt:21, sayı:2, 2007, p.193., John Gibson ve David McKenzie, “Eight Questions about Brain Drain”, **Journal of Economic Perspectives**, cilt:.25, sayı:3 2011, p.107.

takım zorunluluklardan meydana geliyorsa, gönüllü olmayan-zorunlu göçten bahsedilmesi gerekir. Zorunlu göç, geniş anlamda sadece mültecileri ve sığınmacıları kapsamaz, ayrıca birey veya topluluklar doğal felaketlerden ya da birtakım projelerden (fabrika, yol, baraj) dolayı göç etmek zorunda da kalabilirler (Castles, 2000:271). Özellikle Afrika’da görülen (Abadan Unat, 2017:353) bu tür göç hareketleri az gelişmişlikle paralel bir seyir izlemektedir. Birey veya toplulukların yaşadıkları yerde kalmaya devam etmesinin mümkün olmadığı zorunlu göçte, zorla yerinden edilme durumu söz konusudur. Bir ülke sınırları içinde silahlı çatışmalardan kaçarak, güvenli bir yere sığınan veya yukarıda bahsedilen projelerden (yol, baraj, vb) dolayı bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalan insanların ortak noktası, göç kararının siyasal iktidarın vermiş olduğu kararlar ile az ya da çok ilişkili olmasıdır.

Sınır ötesi bir ülkeye gerekli belgeler olmadan girmek, düzensiz, illegal ya da yasadışı göç anlamına gelmektedir (Koser, 2007:56). Ancak, bu tanım illegal göçü anlamak için yeterli değildir. Yasal olarak girilen bir ülkede bireyin çalışma izninin veya vizesinin bitmesi halinde, kaçak şekilde kalmaya devam etmesi, ayrıca göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti sonucunda yaşanan göç de illegal göçe dahildir (Koser, 2007:56). Kaybedecek daha az şeye sahip nitelsiz göçmenlerin başrolde olduğu bu göç hareketleri, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru bir akış sergilemektedir. Latin Amerika’dan ABD ve Kanada’ya, Kuzey Afrika’dan başta İtalya, İspanya olmak üzere Batı Avrupa’ya yönelmektedir (Abadan Unat, 2017:352). İllegal göçlerdeki amaç, daha iyi ücretlere ve yaşam şartlarına ulaşma isteğidir ve fakat bu istek birçok işveren ve devlet tarafından suistimal edilmektedir. Bazı durumlarda açıkça söylemeseler bile devletler bu göçe izin verirler, çünkü illegal göçmen işçi çalıştırmak maliyeti bakımından kayıtlı göçmen işçi çalıştırmaktan işverenler bakımından daha avantajlıdır (Castles, 2000:271). İşverenlerin ucuz emek arayışı devletler tarafından da desteklenmektedir. Sıkı göç politikaları illegal göçü önlemek için yeterli değildir. Çünkü birçok gelişmiş ülkenin göçmenlere karşı uyguladıkları kısıtlayıcı politikalar, illegal göçün ve göçmen kaçakçılığının artışında önemli bir etkidir (Giddens, 2012:569). Ayrıca, göçmenlerin gelişmiş ülkeler tarafından kabul edilmesini kolaylaştıracak düzeyde nitelikli olmaması, illegal yollara başvurmalarına sebep olmaktadır. Düzenli göç ise, “birey veya toplulukların yasal yollarla vatandaşı oldukları ülkeden başka bir

ülkeye girişlerini, o ülkede kalışlarını ve o ülkeden çıkışlarını” ifade eder (Adıgüzel, 2016:4). Düzenli göçte her şey yasalara uygundur fakat yasal hakların bitmesi ve buna rağmen göç edilen ülkede kalınması halinde, düzenli göçün illegal göçe dönüşmesi de mümkündür. Tanımı yapılırken bir takım boşlukların çıkması, göç hareketlerinin karmaşık bir süreç olması ile ilgilidir.

Vatandaşı olduğu ülkenin sınırlarından başka bir ülkede yaşama amacıyla çıkan bireyin, göçmen statüsünde olup olmadığını belirleyen faktör varış noktasında geçirdiği zaman dilimidir. Birleşmiş Milletler’e (BM) göre göçmen,“ülkesi dışında bir yıldan daha fazla yaşayan kişi” olarak tanımlanmaktadır ve birçok ülke bu tanıma kabul etmektedir (Koser, 2007:16). BM’nin tanımı mülteci ve sığınmacı kavramlarını kapsamamaktadır. Mülteci ve sığınmacı kavramları Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre şu şekilde tanımlanmaktadır:

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; veya tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişiye mülteci denir.”(Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu [UNHCR], 1951)

1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci tanımının yapıldığı ilk uluslararası sözleşmedir. Sözleşmenin 34. maddesine göre, Taraf Devletler mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaktır. Vatandaşlığa alınma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraflarını azaltmaya özel çaba göstereceklerdir. Sözleşme izinsiz olarak ülkeye girmenin yanı sıra, izinsiz olarak ülkede bulunma durumunda da mültecilere ceza verilemeyeceğini kabul etmiştir (Efe ve Ulusoy, 2013:32). Bu durumda hukuksal statü kazanmamış, savaş ya da diğer zulüm biçimlerinden kaçan gruplar ya da bireyler, koruma altına alınmak durumundadır. Ancak günümüzde mülteci hareketleri düzensiz göçmenlik olarak algılanmaya başlanmıştır. Birçok devlet, ülkesine yönelik mülteci hareketlerini kısıtlamanın yollarını aramaktadır. 1967 New York Protokolü ile bu tanımda geçen coğrafya ve zaman ifadeleri kaldırılmış ve savaş sonrası duruma uygun bir içerik ile yenilenmiştir (Buz, 2007:38).

Sözleşme cinsiyetlerine veya cinsel özelliklerine göre zulüm gören bireyleri açıkça kapsamamaktadır (Koser, 2007:71). Cinsiyetinden ötürü zulüm gören birey veya toplulukların, örneğin kadın sünnetinden ya da aile içi şiddetten kaçan bir grup kadının belli bir ülkeye sığınması durumunda, bu kadınların mülteci statüsü kazanması bu tanıma göre oldukça zordur. Ancak, Fauziya Kasinga isimli Afrikalı genç kadının mülteci hakkı kazanmak için verdiği mücadele yasal düzenlemelerin önünü açmıştır.⁴ ABD, Kanada (Efe ve Ulusoy, 2013:77) ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri kadın sünnetinin bir zulüm biçimi olduğunu resmi olarak kabul etmiştir. Ülkelerinde sünnet edilme korkusu yaşayan kadınların, mülteci olmak için bahsedilen ülkelere başvurusu değerlendirilmeye alınmaktadır. 2011’de çoğunluğu Nijerya, Somali, Eritre, Gine, Fildişi Sahilleri’nden; Fransa, İtalya, İsveç, Birleşik Krallık, Belçika, Almanya ve Hollanda’ya 93.350 kadın başvuruda bulunmuştur (BMMYK, 2013:5-9).

Mültecilerin bir ülkeyi bahsedilen sebeplerden ötürü terk etmesi sonucunda, ilgili devlet tarafından kabul edilmeleri hukuksal bir statü kazanımıdır. Bu kazanım her sığınan kişi için geçerli değildir. Sığınmacı, “zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışındaki bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen durumdaki kişilere denir.” (IOM, 2013:74). Olumsuz bir karar çıkması durumunda, bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Kısacası, “sığınmacılar mülteci statüsü kazanmamış, kazanıp kazanmadıkları bir süre içinde belli olacak gruplardır” (IOM, 2013:74).

Göç kavramının birçok şekilde tanımlanabilmesi mümkündür ve birçok çeşidi bulunmaktadır. Çıkış ve varış noktasına göre sebepleri ve sonuçları farklı olabilmektedir. Bireyler veya topluluklar ekonomik olarak daha iyi koşullara kavuşmak için göç edebilecekleri gibi, bir yerden bir yere sadece can güvenliği için göç etmek zorunda kalanlar da daha iyi ekonomik koşullara kavuşmuş olabilirler. Göçün amaçları sonuçlarını belirlemeyebileceğinden dolayı, göç içinde bulunan

---

⁴Kasinga çokeşlilik ve kadın sünneti uygulamalarından dolayı ülkesi Togo’dan kaçmıştır. Sırasıyla önce Gana’ya ardından Almanya ve ABD’ye sığınmıştır fakat ABD tarafından da sınır dışı edilmiştir. Kasinga diğer feminist aktivistlerin de verdiği mücadele sonunda ABD’de mülteci olarak yaşama hakkını kazanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. “U.S. Department of Justice Executive Office for Immigration Review Board of Immigration Appeals”, In Re Fauziya Kasinga Applicant, 13.07.1996, <https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/07/25/3278.pdf>

çağın koşullarına göre değişkenlik göstermeye müsait bir konudur. Bu koşullar, dönemin siyasi atmosferini belirlemekte ve devletler göç politikalarını belirlerken bu koşulları göz önünde bulundurmaktadır.

1.2. GÖÇ TARİHİ

Ne zaman başladığına dair hakkında kesin yargılarda bulunmanın zor olduğu göç, tarihsel bakımdan geniş bir aralığı kapsamaktadır. İnsanlık tarihinin en önemli olayları, bu olayların sebepleri ve sonuçları göç ile doğrudan ilişki içindedir. Göç hareketlerini tetikleyen bu önemli olaylar, başka önemli olayların oluşumunda da domino etkisi yaratmıştır. Büyük savaşların veya kıtlıkların sonucunda milyonlarca insan yer değiştirmiş, vardıkları yerlere yeni bir dil ve kültür getirmiş, ekonomik ilişkilerin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Geldikleri yerlerde ise muhakkak bir iz bırakmış, kurulan yeni düzende bu iz etkileri görülmüştür. Başka bir deyişle, dünya tarihindeki birçok medeniyet gelenlerin yanlarında getirdikleri ve gidenlerin geride bıraktıkları alışkanlıklar üzerine kurulmuştur. Kısacası, bugünkü dünya düzeni, insanların zorunlu sebeplerden yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmasının, gönüllü olarak başka yerlerde yaşamak istemesinin veya yeni yerler keşfetmek için duyduğu merakın sonucudur. “Göçün tarihi insanlığın tarihidir” (Böhning, 1978:11) ve bu tarihin içinde göç büyük bir yer kaplamaya devam edecektir.

Kökeni Çin’e ya da Afrika’ya uzanan ilk insan, yaklaşık 30000 yıl önce Avrupa’ya ve Being Boğazı’nı geçerek Pasifik’ten bugünkü Şili’ye varmıştır (Böhning, 1978:11). 7000-9000 yıl önce Taş Devri insanı Yakındoğu’daki Bereketli Hilal’de ve Meksika’da köyler kurup hayvanları evcilleştirerek ve tahıl yetiştirerek yerleşik hayata geçmiş, fakat göç dalgalarının savaşlar, doğal felaketler, ekonomik sıkıntılar sebebiyle sonu gelmemiştir (Böhning, 1978:11). Avcılık ve toplayıcılık döneminde hayatta kalmak için göç kaçınılmaz olsa da, yerleşik hayatta da kalıcı bir düzen kurmak mümkün olmamıştır. Yerleşik hayata geçilmesi grup halinde yaşanmasını gerektirdiğinden, kitlesel göçlerin varlığı kaçınılmaz olmuş ve yaşamak için daha uygun yerlerin keşfedilmesi göç hareketlerini tetiklemiştir. Avcılık ve toplayıcılık döneminde sürekli göç halinde olan insan, yerleşik hayata geçtiğinde de

göç etmeye devam etmiştir (Rystad, 1992:1169). Bir bakıma, göç etmek insanlık için zorunlu bir hal almıştır.

1.2.1. 1945 Öncesi Göç

Dünyada modernleşme süreci, keşif, icat ve buluşların artışını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte kuşkusuz Amerika'nın keşfi önemli bir yer kaplamıştır. Amerika'nın keşfi ile beraber, yeni kıta kitlesel göçlere sahne olmuştur. Kristof Colomb (1451-1506) zamanında Avrupa nüfusu 55 milyon, Amerika'daki Kızılderili nüfusu ise 20 milyon civarındaydı (Böhning, 1978:13). 1800'e kadar olan 300 yılda Amerika'ya doğru yaşanan göç hareketlerinin temel özellikleri şöyledir:

- Britanya Adaları, 1,5 milyon civarı göçmen göndermiş ve çoğunluğu çiftçilik yapmaya başlamıştır.
- İspanya'dan birkaç 100 bin
- Almanya'dan 100 binin üzerinde
- Fransa'dan 25 bin insan göç etmiş;
- 1800 yılında Amerika'da beyaz ırkın nüfusu 4,3 milyonu bulmuş,
- 11-15 milyon arası Afrikalı köle ise zorla Amerika kıtasına taşınmıştır (Böhning, 1978:13).

1500-1800 yıllarında yaşanan göç hareketleri Avrupa ve Afrika'dan Amerika'ya doğrudur. Avrupalı topluluklar için yeni bir kıtanın keşfi göçü tetiklemiş, dönemin ekonomik sisteminin köleliğe dayanması ise, bu yeni kıtanın emek gücünün kimler tarafından oluşturulacağını belirlemiştir. Bu dönemin emek gücünün öncüleri Afrikalı kölelerdir. Atlantik Okyanusu'ndan gemilerle Amerika'ya taşınan kölelere yol boyunca çok kötü muamele edilmiş, birçoğu hastalık ve eziyet gibi sebeplerden daha Amerika'ya varmadan hayatını kaybetmiştir (Wallerstein, 2004:53). Köle ticareti o dönemde yaşanan en büyük emek göçüdür. Afrikalı köleler Amerikalılar için zenginleşmeye giden yolda ucuz emek anlamına gelmiştir. Bu bakımdan, kölelik sisteminin göç üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Köle ticareti bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. Amerika dışındaki diğer kıtaların köle ticaretinin en büyük özelliği, kadın kölelerin çoğunlukta olmasıdır. 19.yüzyılda İslam dünyasındaki köle ticaretinin 3/4'ü kadınlardan oluşmaktaydı (Drescher, 2009:384).

Bu durum, İslam dünyasının üretim ilişkileri bakımından, Yeni Kıta'dan farklı olduğu anlamına gelmektedir. Kölelerin sadece 1/4'ünün erkek olması, emek piyasasında ucuz emek talebinin Amerika'ya oranla daha az olması ile ilişkilidir. Kadın kölelere duyulan talebin yoğunluğunun ise, emek piyasasında ortaya çıkan ihtiyaçlardan ziyade, kültürel bir takım kodlardan dolayı doğmuş olduğu söylenilebilir.

Kölelik sistemi modern emek göçünün sürekliliğinde ve Avrupa ekonomisinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Castles ve Miller, 2008:72). Ucuz emek milyonlarca insanın yoksullaşmasına sebep olurken, bu yoksulluk başka milyonlar için zenginliğin kaynağı olmuştur. Emek piyasasında para karşılığı satın alınan bir mal ne ise, kölelerin de işverenler için bundan öte bir anlamı olmamıştır. Başka bir deyişle, köleler o dönemde taşınabilir ve ehven mallardır. Bu malların yüksek oranda verim getirmeleri beklenmiş, birçoğu çiftliklerde ve maden ocaklarında çalışmış; birçok kadın köle cinsel istismara maruz kalmıştır (Castles ve Miller, 2008:71-73-75). Kölelik başlı başına bir sömürü iken, kadın köleler cinsel sömürüye maruz kalarak çoklu ayrımcılığa uğramıştır. Bu bağlamda, köleliğin kaldırılması kadın kölelerin erkeklere oranla daha fazla özgürleşmesi anlamına gelmektedir. 1880'de kölelik Yeni Dünya'da kaldırılmış (Drescher, 2009:10) ve fakat köleliğin kaldırılması emeğin sömürüsünü engellememiştir.

19.yy biterken dönemin ekonomik koşulları işverenleri ucuz emeğin başka yollarını bulmaya itmiştir. İşverenlerin bu talebini sözleşmeli işçilik sistemi karşılamıştır. Her sistem gibi, bu sistemin de ortaya çıkışı üretim ilişkilerindeki değişikliklerin sonucudur. 19.yy sonlarında kapitalist tarımın genişlemesi, işçilerin sözleşmeli işçilik sistemi ile sömürgeler arası dolaşımına yol açmıştır (Humphrey, 1993:3). Bir başka sömürü düzeni olan sözleşmeli işçilikte göçmenler kölelerden daha imtiyazlı olmamıştır (Castles ve Miller, 2008:75). Bu sistem altında çalışanlar, ucuz emek arayışındaki emperyalist devletlerin sömürgeci politikalarının bir parçası olmuşlardır. Sömürge altında tuttuğu nüfus yoğunluğu yüksek bölgelerden, yine başka sömürgelerinin topraklarında çalıştırılmak üzere işçi taşımışlardır. Tahmini olarak 30 milyon Hintli sözleşmeli işçi olarak Britanya sömürgelerinde çalışmıştır (Potts'dan aktaran Humphrey, 1993:3). Köle ticaretinin kalkmasının ardından, 19.yy'da milyonlarca Afrikalı Sudan, Ortadoğu, Hint Okyanusu'na sınır bölgelere,

çoğunluğu Avrupalı işletmecilere ait tarım arazilerinde ve Afrika madenlerinde çalışmak üzere göç etmiş; birçoğu buna zorlanmıştır (McKeown, 2005:846). Süveyş Kanalı gibi projeler ve Mısır'daki tarımsal gelişmeler de büyük miktarda bölgesel göçü tetiklemiştir (McKeown, 2005:846). Büyük ulaşım projeleri de milyonlarca insanın göç etmesinde etkili olmuştur. 1890'larda 28-33 milyon arası Çinli Mançurya'ya ve Sibiryaya'ya demiryolu inşaatlarında çalışmak üzere göç etmiştir (McKeown, 2005:845).

19.yy'da yaşanan büyük göç dalgalarının varış noktalarından biri Amerika'dır. 1820-1880 yılları arasında 15 milyona yakın insan Amerika'ya göç etmiştir (Pillai ve Weinstein, 2015:176). Bu göçmenler içinde kadınların oranı yıldan yıla artış göstermiştir. ABD'deki kadın göçmen oranı dünya ortalamasını aşmıştır. 1820'lerde ABD'deki göçmenlerin % 20'den biraz azı, 1830'larda % 40'ına yakını kadıncı; yine 1830'da bütün dünyadaki göçmenlerin % 28'i kadındır (Gabaccia ve Zanoni, 2012:204-213). Bu göçlerin çıkış noktası ise daha çok Avrupa'dır. Avrupa'dan Amerika'ya gönüllü göç dalgası 1820'li yıllarda başlamış ve 1865'te iç savaşın bitimiyle hızlanmıştır (Pillai ve Weinstein, 2015:176). 1800-1860 yılları arasında ABD'ye gelen göçmenlerin % 66'sını İngilizler, % 22'sini ise Almanlar oluşturmuştur (Castles ve Miller, 2008:77). Bu dönemdeki göç dalgalarının tetikleyicisi Sanayi Devrimi olmuştur.

19.yy'nin en büyük göçmen kitlelerinden biri İrlandalı göçmenlerdir. 1840'larda başlayan Büyük Patates Kıtlığı çok sayıda insanın göç etmek zorunda kalmasına sebep olmuştur (Pillai ve Weinstein, 2015:176). Bu kıtlığın sonucunda meydana gelen göç emek göçü kapsamında değerlendirilecek olsa da, zorunlu bir göçtür. İrlandalılar başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bir çevre felaketi sonucu gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, İrlandalı göçmen hareketi ekolojik mülteci tanımına da uymaktadır. Bu dönemde İrlanda'nın nüfusu göçler ve ölümler sebebiyle yüksek oranda azalmıştır. 1845'te nüfusu 9 milyon iken, 1852'de 6.5 milyona düşmüştür (Fradin, 2012:14-36). Başta ABD olmak üzere, sırasıyla Kanada, İngiltere ve Avustralya İrlandalıların varış noktalarıdır. Rakamlarla belirtilecek olunursa, 1.5 milyonu ABD, 300 bini Kanada, 200 bini İngiltere, birkaç 100 bini de Avustralya'ya göç etmiştir (Fradin, 2012:37-43). ABD'deki İrlandalılar toplumsal hayattan dışlanmış, her türlü ayrımcılığa maruz

kalmıştır. Bu dışlanma emek piyasasında ayrımcı bir dilin oluşmasına da sebep olmuştur. Dönemin oldukça popüler sloganı “*No Irish Need Apply*” (İrlandalıların başvurmasına gerek yok) (Fradin, 2012:50), İrlandalı göçmen işçilerin emek piyasasındaki ikincil konumlarının egemen dile yansımış halidir. 1841-1860 arasında ABD’ye 4 milyondan fazla insan göç etmiş ve bu göçün çoğunluğu İrlanda’dan gelmiştir (Massey, 1995:637). Kıtık 1852’de sona erdiğinde de göç dalgaları durmamıştır. İrlandalıların gözünde ABD bir çekim merkezi haline gelmiştir. 1852-1921 yılları arasında her yıl ortalama 55 bin İrlandalı ABD’ye göç etmiştir (Fradin, 2012:51). 1860-1920 arası dönemde İrlandalılar, İtalyanlar ve Yahudiler ile beraber, en büyük göçmen topluluklarını oluşturmuş ve daha çok demiryolu inşaatlarında çalışmışlardır (Castles ve Miller, 2008:79).

ABD’ye olan göç dalgaları Avrupalı göçmenler ile sınırlı kalmamıştır. 1870’lerde ilk kez 133 bin Çinli de demiryolu yapımında ve onunla alakalı işlerde çalışmak üzere göç etmiş, fakat 1882’de çıkan ırkçı yasa ile beraber Çinli işçilerin göçü yasaklanmıştır (Pillai ve Weinstein, 2015:176). Bu yasak ulus temelli ayrımcılık politikasının sonuçlarından biri olmakla birlikte, ABD’nin göçmen entegrasyonunda başarısız olduğu anlamına da gelmektedir. Avrupa’dan çok kısa süre önce gelen beyazlar göç ettikleri toprakları sahiplenerek ulus miti yaratmayı amaçlamıştır. Asyalılar için ABD tek varış noktası değildir. 1885’ten önce, Güney ve Doğu Asya’dan gelen 2.5 milyona yakın göçmen de Amerika’nın Kuzey Batı sınırlarına, Karayipler, Peru ve Brezilya’daki tarım arazilerinde çalışmak amacıyla göç etmiştir (McKeown, 2005:844). 1800’lü yıllardan 1910’a kadar geçen sürede 20 milyondan fazla Çinli, Tayland’dan Avustralya’ya kadar dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmıştır (McKeown, 2005:845).

19.yy’da Britanya’dan göç edenlerin 3/4’ü Amerika’ya gitmiş, Fransızlar Kuzey, Portekizliler Güney Amerika’ya, büyük çiftliklerde çalışmak üzere yola çıkmıştır (Tilly, 1976:16). Bu dönemde Britanya nitelikli vatandaşlarının ülkeyi terk etmesine karşı çıkmış fakat yoksulların ve en işe yaramazların ülkeden gitmesini teşvik edici “*shovelling out of paupers*”(yoksulları şutlama) politikasını geliştirmiştir (Böhning, 1978:14). Bu bağlamda göçün, bir ülkede ekonomik ve sosyal hayatın yeniden düzenlenmesini kolaylaştırması bakımından, politikacıların başvurdukları bir yöntem olduğu söylenilebilir. Ekonomik kalkınma ve nüfus politikası oluşturmak

yerine, yoksullar için teşvik edici göç politikaları oluşturmak kısa vadede Britanya için daha etkili bir çözüm yolu olmuştur. *Shovelling out of paupers* politikası (en çok Kanada ve Avustralya'ya) sadece politikacılar için değil, birçok yoksul ve topraksız köylünün farklı bir yaşam kurması için de önemli bir fırsat yaratmıştır (Wakefield, 2010:138). Gidenler herhangi bir zorlamaya maruz kalmamıştır. Çaresiz ve muhtaç durumda olan birçok kişi bu politikadan faydalanmıştır. Öyle ki, 1843'te Holt Bölgesi'nin kilise memuru şöyle yazmıştır: "Bugün birçok muhtaç Kanada'ya göç etmek için bizzat başvurdu." (Howells, 1996:135-138). Daha iyi koşullarda yaşamının hayali birçok yoksul insanın göç etmesi için yeterli bir sebep olmuştur. Herhangi bir baskıya maruz kalmadan hiç bilmedikleri yerlere isteyerek göç etmeleri, içinde buldukları zor koşulları açıklayıcı niteliktedir.

Kanada ve ABD göçmenler için cazip noktalardan biridir. 1880-1900 yılları arasında 1.2 milyon göçmen Kanada'ya gelirken, 1.6 milyon Kanadalı da ABD'ye göç etmiştir (Lacovetta ve d., 1996:91). I. Dünya Savaşı öncesinde de Kanada göçmen alımına devam etmiştir. *Ministry of Supply and Services'e* (Tedarik Hizmetleri Bakanlığı) göre 1899-1914 yıllarında Kanada 3 milyon göçmeni kabul etmiştir (Houghton, 1987:46). Kanada'ya gelen göçmenler arasında çok sayıda İtalyan ve Çinli de vardır. Her iki ülkeden gelen göçmenler, Kanada'nın altyapısını oluşturmada önemli görevler üstlenmişlerdir. 1896-1911 yılları arasında demiryolu inşaatlarının yapımında çok sayıda İtalyan göçmenin, 1867'den önce madencilik ve demiryolu inşaatlarında, 1885'te Pasifik Demiryolu'nun tamamlanmasında yine binlerce Çinli'nin emeği vardır (Passaris, 1984:92). Bu emeğin karşılığında Çinli göçmenler ödüllendirilmek yerine dışlamaya tabi tutulmuştur. 1885'te çıkan yasa ile Çinli göçmenlerin girişi kısıtlanmış ve giriş yapan göçmenlere kafa vergisi konulmuştur (Passaris, 1984:92). Emek piyasasında hali hazırda zorlu görevler üstlenen göçmenler, iktidarın da ırksal ayrımcılığa dayanan politikaları ile beraber çoklu ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Avrupalıların keşfettiği yerleri daha iyi egemenliği altına alması için başvurduğu yöntem bölgedeki Avrupalı nüfusunu artırmak olmuştur. Bunun için de uyguladığı politika kendi işine yaramayanları göndermektir. Avustralya nüfusunun Avrupalılardan oluşması bu politikaların ürünüdür. Avustralya'ya giden göçmenlerin çoğunluğu erkek mahkumlardan oluşmaktaydı, fakat birçok kadın mahkum da

erkeklerle beraber gönderilmiş ve bekar kadın mahkumlar hizmetçi ya da birilerinin eşi olmaya zorlanmışlardır (Castles ve Miller, 2008:80). Mahkumlardan kurtularak daha temiz bir toplum yaratmak ve işgal ettikleri yerleri Avrupalılaştırmak açısından oldukça kullanışlı bir politika uygulanmıştır. Erkekler emek talebine karşılık üretimde yer alırken, kadınlar bir kez daha emek sürecine dahil edilmeden, emeğin yeniden üretiminde yer almışlardır. Büyük Kıtlık zamanında ailelerini kaybeden İrlandalı çocuklar da Avustralya'ya gönderilen işe yaramaz grubun üyelerinden biridir. 1848-1852 yıllarında, 13-18 yaş aralığında, 4200 kız çocuğu yetimhanelerden alınarak Avustralya'ya gönderilmiş, birçoğu hizmetçi olarak kiralanmıştır (Fradin, 2012:48).

1800'lü yılların ortalarından başlayıp, I.Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Avrupa içinde (Çarlık Rusyası hariç) ve uluslararası alanda göç etmek için pasaporta (Rystad, 1992:1170), çalışmak için de herhangi bir izne gerek yoktu (Marrus ve Holborn'dan aktaran Rystad, 1992:1170). Bu durum, birçok insanın hareket edebilmesini kolaylaştırmıştır. Eğer özellikle bir kısıtlama getirilmemişse, Çinli göçmenlerin ABD ve Kanada'da yasalarla sınırlandırılması gibi, göçmenlerin kaçak yollara başvurmasını gerektirecek de herhangi bir sebep yoktur. Bu bakımdan içinde bulunduğumuz çağın gelişmiş ulaşım teknolojilerine sahip olması, seyahat edebilmeyi kolaylaştırmış, fakat başka bir ülkede çalışma ve yaşama fikrinin gelişmesine bir katkı sunmamıştır. Başka bir deyişle, devletlerin 20. ve 21.yy'da daha sıkı göç politikalarına sahip olması, uluslaşma ve küreselleşme düşüncesinin arasında sıkışmışlığının tezahürüdür. Slovaj Zizek'in ifadesi ile "küreselleşme etrafımıza görünmez duvarlar örmüştür" (Euronews, 09.06.2016).

Bu dönemde ilk sanayileşen ülke olan İngiltere'ye, büyük çoğunluğunu İrlandalı ve Yahudilerin oluşturduğu göçmenler emek talebini karşılamak üzere göç etmiştir (Castles ve Miller, 2003:86). Sanayileşmeye başlayan Fransa ve Almanya da emek talebini yabancı işçilerden karşılamıştır. 1907'de Polonya, İtalya, Belçika, Hollanda'dan gelen 950 bin göçmen Almanya'da (Dohse'den aktaran Castles ve Miller, 2008:84), 1911'de İtalya, Almanya, İsviçre, İspanya ve Portekiz' den gelen (Castles ve Miller, 2008:85) yaklaşık 1.2 milyon göçmen Fransa'da çalışmaktaydı (Weil'den aktaran Castles ve Miller, 2008:85). Göçmen işçilerin varlığı Sanayi Devrimi'nin kısa sürede uzun yol almasını mümkün kılmıştır. Britanya, Fransa,

Almanya'nın sanayileşmesi ağırlıklı olarak yoksul İrlandalı, İspanyalı, Polonyalı, Kuzey Afrikalı niteliksiz işçiler sayesinde gerçekleşmiştir (Humhrey, 1993:3).

1800'den I.Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Avrupa'dan çoğunluğu Amerika'ya 50 milyona yakın insan göç etmiştir (Tilly, 1976:16). Bu insanların çoğunluğu düşük nitelikli işçilerden oluşmaktaydı. 1910'lu yılların başında Ford Company'de çalışan işçilerin 3/4'ü yabancı ülke doğumluydu (Borjas, 2005:89) ve yabancı işçilerin aldıkları ücretler birbirinden farklıydı. 1910'da ABD'de çalışan İngiliz işçiler sıradan bir işçiden %13 daha fazla, Portekizli işçiler % 13 daha az, Meksikalılar ise % 23 daha az kazanmaktaydı (Borjas, 2005:88). Bu fark göçmenler arasında da toplumsal bir hiyerarşinin varlığı ve güçlenmesi anlamına gelmekteydi. Aynı nitelikte olmalarına rağmen, göçmenlerin yaşam koşulları aynı değildi ve bu koşulları belirleyen şey daha nitelikli olmaları değil, göçmenin doğuştan gelen özellikleriydi. Emek piyasasında niteliğe değil ırklara göre yapılan ayrımcılık yıllar içinde de katlanarak devam etmiştir. İngiliz kökenli göçmenlerin diğer göçmenlere göre daha fazla kazandığı bilinmektedir. 1998'de İngiliz kökenli göçmenlerin kazancı diğerlerine göre % 20 daha fazla iken, Dominik Cumhuriyeti'nden gelen göçmenler ise % 40 daha az kazanmaktaydı (Borjas, 2005:88).

Coğrafi keşiflerden sonra Avrupa'nın zenginleşmesi Sanayi Devrimi'nin meydana gelişini hızlandırmış, yeni teknolojik gelişmeler ile beraber emek talebi artmış ve sanayileşen ülkelere göç dalgaları başlamıştır. Bu göç dalgaları 1800'lü yılların başında başlamış, I.Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bu dönemdeki göçlerin tetikleyicisini büyük oranda ekonomik faktörler oluşturmaktadır. 20.yy'nin ilk büyük savaşı döneminde ve savaş sonrasındaki göç hareketlerinin ise, daha çok politik sebeplere dayandığı söylenilebilir. I.Dünya Savaşı başlamadan önce güçlenmeye başlayan milliyetçilik fikirleri bu dönemdeki göç hareketlerinin kaderini belirlemiştir. 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda yüz binlerce insanın yaşadıkları topraklardan kovulması, I.Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşecek olan zorunlu göçlerin bir habercisi niteliğindedir. Nitekim, bu savaşın sonucunda 515 bin Müslüman Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (McCarthy, 2000:35).

İçinde birçok ulusu barındıran imparatorlukların sonunun gelmesi, göç hareketlerinin başlangıcını oluşturmuştur. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonucunda 4-6 milyon arasında insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır

(McKeown, 2005:846). Bu parçalanmanın sonuçlarından biri de Balkan Savaşları'dır (1912-1913). Savaşın sonunda yine birçok insanın evlerini terk etmesi kaçınılmaz olmuştur. 1912-1920 yılları arasında 414 bin Müslüman Anadolu ve Trakya'ya göç etmiş, bu rakama 1921-1926 yıllarında, mübadele dahil olmak üzere, 399 bin kişi daha eklenmiştir (McCarthy, 2000:35). I.Dünya Savaşı sonucunda gerçekleşen göçlerin genel özellikleri şöyledir:

- 1.2 milyon Yunan, Türkiye'den Yunanistan'a (1922-23)
- 1.15 milyon Rus, Sovyetler Birliği'nden Avrupa'ya (1918-22)
- 1.1 milyon kişi, Rusya'dan Polonya'ya (1918-25)
- 900 bin Polonyalı Rusya'dan ve Avusturya'dan Polonya'ya (1918-21)
- 700 bin Alman, Polonya' dan Almanya'ya (1918-25) (Kulischer'den aktaran

Tilly, 1976:21)

- 1 milyon dolayında Ermeni, Türkiye'den dünyanın çeşitli yerlerine göç ederken, 400 bin Yahudi Filistin'e göç etmiştir (McKeown, 2005:846).

I.Dünya Savaşı'ndan 1945'e kadar olan dönemde ekonomik kriz ve göçmen karşıtı politikalar yüzünden uluslararası göçte bir durgunluk yaşanmıştır (Castles ve Miller,2008:86). Rakamlar da bunu destekler niteliktedir. 1913'te 1 milyondan fazla Avrupalı ABD'ye girerken, 1918'de bu rakam 31 bine düşmüştür (Massey, 1995:636). I.Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, kadın göçmenlerin sayısı erkeklerinkine oranla daha fazla artış göstermiş; 1920'de bütün dünyadaki kadın göçmenler bütün göçmenlerin % 38'ini oluşturmuştur (Gabaccia ve Zanoni, 2012:209-213). Savaş döneminde kadın göçmenlerin güvenlik sebebiyle daha az hareket ettiği söylenilebilir. Bu dönemde göçün çoğunluğunu ordularında savaşmak için geri dönen askerler oluşturmuştur (Rystad, 1992:1171). Savaş döneminin koşulları göçmenleri de doğrudan etkilemiştir. Naziler yaklaşık 11 milyon Alman işçiyi silah altına aldığı için, emek boşluğunu büyük miktarda ve zorla yabancı işçi çalıştırarak gidermiştir (Castles ve Miller, 2003:89). Savaş, göçmenlere dönük politikaların oluşmasında ana etken olmuş, ekonominin devamlılığı göçmenlerin sırtına yüklenmiştir. 1930'larda Japonya'ya göç eden 2.5 milyon Koreli de (McKeown, 2005:845) II. Dünya Savaşı'nda zorla çalıştırılmıştır (Zlotnik, 1999:34). Savaşta olan ülkelerin vatandaşlarının ajan olarak görüldüğü bu dönemde, sınır kontrolleri pasaport aracılığıyla denetlenmeye başlanmıştır (Rystad, 1992:1171). Bu

denetlemeler, “ulusun üstünlüğü ve homojenliği düşüncesinin galibiyeti” (Böhning, 1978:14), evrensellik ve ortak akıl fikrinin yenilmesinin de politik tezahürü anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, I.Dünya Savaşı çok eski çağlardan beri bir belgeye ihtiyaç duymadan göç ya da seyahat eden insanlığın bu hakkını elinden almıştır.

I.Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan ekonomik kriz yabancı işçilere olan nefreti artırmıştır. Örneğin, Nazilerden kaçan Yahudi göçmenlerin neredeyse hiçbir ülke tarafından kabul edilmemesi, antisemitizm ile beraber yabancı rekabete karşı içerideki işçiyi koruma amacı taşımıştır (Rystad, 1992:1171). Bu sebeplerden dolayı başka bir ülkeye giriş yapamayan 5 milyon Yahudi, 1940-1944 arası yıllarda, Almanya’dan Polonya’daki toplama kamplarına ve diğer yerlere gönderilmiştir (Tilly’den aktaran Kulischer, 1976:21). II. Dünya Savaşı ve öncesindeki ekonomik sıkıntılar göçmen hareketlerini şekillendiren iki önemli olaydır. Büyük Buhran döneminde, ABD’ye doğru yaşanan göçte de büyük miktarda azalma meydana gelmiştir. 1931-1940 arası yıllarda, sadece 528 bin göçmen ABD’ye giriş yapmıştır (Massey, 1995:637). Bu rakam daha önceki kitlesel göçlere oranla bir hayli düşüktür.

1800’lü yıllarda başlayıp II.Dünya Savaşı’na kadar olan dönem büyük göç dalgalarına sahne olmuştur. 100 yıldan biraz fazla süren bu dönemde milyonlarca insan yaşadığı yeri terk etmiş, bugünkü dünya nüfusunun dağılımında önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle 1800 yılında başlayan ve I.Dünya Savaşı sonuna kadar süren yıllarda artan emek talebi göçmen işçi alımını hızlandırmıştır. Milyonlarca insan başta Amerika olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde çalışmak üzere yola çıkmış, I.Dünya Savaşı ertesinde değişen sınırlar ve politikalar yine milyonlarca insanın karşılıklı olarak yer değiştirmesine sebep olmuştur. Savaşın bitiminden, II.Dünya Savaşı’na kadar olan dönem ise yabancı düşmanlığının dünyaya egemen olduğu yıllar olarak tarihe geçmiştir.

1.2.2. 1945 Sonrası Göç

Savaşın sona ermesi ile birlikte kitlesel göç hareketleri yeniden yükselişe geçmiştir. Bu dönemde göçün yeniden hız kazanması, ekonomik faaliyetlerin canlanmasının bir sonucudur. Batı Avrupa ülkelerinin sanayi yatırımlarındaki artış emek talebinin artmasına sebep olmuş, birçok göçmeni bölgeye doğru çekmiştir. Bu

bağlamda, bu göçmenlerin gelişmemiş ya da gelişmekte olan bölgelerden, gelişmiş olan bölgelere doğru bir yol izlediği söylenilebilir. Aynı zamanda eski sömürgelerden gelen göçmenler de bu dönemdeki Avrupa göç hareketlerinde belirleyici olmuştur. Avrupa ve göç ilişkisini, emek ve sömürge göçü olarak iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Bu hareketliliğin 1973'teki petrol krizi sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda azalması ile beraber, Arap ülkeleri içinde ve Arap ülkelerine doğru göç hareketleri gündeme gelmiştir. Başta Körfez Arap İşbirliği Teşkilatı Ülkeleri'ne (KİK) olmak üzere, çok sayıda göçmen bölgeye akın etmiş, nüfus ve emek kıtlığı yaşayan bu ülkelerin ekonomisi göçmenlerin emeğine bağımlı hale gelmiştir. Göçmenlerin içinde çok sayıda Arap ve Asyalı vardır. Avrupa'ya göç gelişmemişten gelişmişe doğru iken, bu bölgeye göç daha çok gelişmişten gelişmemişe doğrudur. Savaş sonrası dönemde emek kıtlığı yaşayan ülkelerden biri de ABD'dir. Göçmen alımını kısıtlayıcı yasaların kalkmasıyla beraber birçok Meksikalı ve Asyalı ABD'ye göç etmiştir. ABD Meksika sınırı aynı zamanda illegal göçün de merkezi haline gelmiştir. Kanada ve Avustralya'nın ise göç politikaları benzer özellikler taşımaktadır. Sanayileşmesini geç tamamlayan Asya ülkelerinde göç daha çok 1980 sonrası hızlanmıştır. Diğer bölgelerden farkı, daha çok benzer kültürler taşıyan Asya ülkeleri arasında yaşanmasıdır. Ayrıca, illegal göç birçok Asya ülkesi için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. 1945 sonrası göç incelenirken göç verenden çok, göç alan bölgeler esas alınacaktır. Bu bölgeler Avrupa, Arap ülkeleri, ABD, Avustralya-Kanada ve Asya'dır.

1.2.2.1. Avrupa ve Göç

20.yy'nin başlarında ve ortalarında yaşanan iki büyük savaş bütün dünyada ağır yıkımlara sebep olmuştur. Savaş öncesinde devletler emperyalist politikalar geliştirerek topraklarını genişletmek istemiş, siyasal ve ekonomik olarak güçlenmeyi amaç edinmiştir. Bu genişlemeyi diğer milletlerden üstün ve güçlü olduğu inancına dayandırmış, böylece halkın desteğini sağlamış ve yabancı düşmanlığını körüklemiştir. Artan milliyetçilik düşüncesi milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan II.Dünya Savaşı'nı kaçınılmaz kılmıştır. II.Dünya Savaşı'nda 28 milyonu sivil olmak üzere, 50 milyon insan hayatını kaybetmiştir (Best ve d.,

2012:238). Hayatını kaybedenler arasında Nazi Almanya'sında sistematik şekilde öldürülen 6 milyon Yahudi bulunmaktadır. Başka bir deyişle, 1939'da bütün dünyada yaşayan Yahudi nüfusunun 1/3'ü, 1945'e gelindiğinde hayatta olmayacaktır (Best ve d., 2012:238). Yabancı düşmanlığının ne boyutlarda olabileceğine dair iyi bir örnek olan bu katliam, üstünlük ve homojenlik mitinin soykırıma kadar gidecek olan güçlü bir ideolojinin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha önce yaşanan büyük göç dalgaları daha çok emek göçüne dayanmaktaydı, fakat savaş sonrası dünya daha önce görülmemiş oranda mülteci hareketlerine şahit olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi bu atmosferin bir ürünüdür. Bu dönemde Alman kökenliler Sovyetler Birliği ve Doğu Almanya'dan kaçmış, hayatta kalan Yahudiler, İsrail'e doğru yola çıkmıştır. Pakistan ve Hindistan'da milyonlarca insan yer değiştirmiş; Kuzey Kore ve Güney Kore'nin ABD ve Sovyetler Birliği işgali sonucunda, Kuzey Kore'den Güney Kore'ye göç başlamıştır (Held ve d., 1999:485). Elde edilen verilerle ifade edilecek olunursa,

- II.Dünya Savaşı esnasında Almanya ve Sovyetler Birliği 1.5 milyondan fazla Polonyalıyı sınır dışı ederken, Orta ve Doğu Avrupa'da 12 milyondan fazla Alman ve toplam 10 milyon Polonyalı, Çek, Rus, Fin sınır dışı edilmiştir.

- 5 milyon Japon Doğu Asya'dan kaçmış, 60 milyon Çinli vatansız kalmıştır.

- 1947'de Güney Asya'da İngiliz sömürgeciliğinin sona ermesi ile birlikte 7 milyon Müslüman Hindistan'dan Pakistan'a, yine aynı sayıda Hindu ve Sih Pakistan'dan Hindistan'a geçmiştir.

- Kore Savaşı (1950-53) sonrasında 1 milyon Koreli ülkenin güney bölgesine kaçmıştır. (Moya ve McKeown, 2010:40-41)

Kısacası emperyalist politikalar halkların kaderini değiştirmiş, 20.yy hatta 21.yy boyunca sürececek olan mülteci ve sığınmacı hareketlerinin oluşumunu derinden etkilemiştir. Savaş sonrası dönemde ise, yüzyıl öncesinde olduğu gibi emek göçleri yeniden başlamıştır. Üretime dayalı Avrupa ekonomisinin gelişmesi ile beraber, yeni göç politikaları kaçınılmaz olmuştur. 1950'lerde Avrupa'ya olan göç dalgaları yurt içinin karşılayamadığı emek talebini giderme amacı taşımıştır (Hansen, 2003:25). Bu emek talebini karşılamak için Avrupa yeni bir sistem geliştirmiştir. Kölelik uzun yıllar dünya emek talebini karşılamış ve köleliğin kaldırılması sözleşmeli işçilik sisteminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yeni sistem ise Avrupa ve çevresinde

yer alan ülkelerden, misafir işçilik sistemi ile emek talebini karşılamak olmuştur (Castles ve Miller, 2008:96). Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri merkez olarak alınır, çevreden merkeze doğru bir emek göçünün başladığını söylemek mümkündür.

Almanya misafir işçilik sistemini anlamak için iyi bir örnektir. Daha kolay uyum sağlayabileceği düşüncesi sonucunda, ilk olarak Güney Avrupa'ya yönelen Almanya sırasıyla İtalya (1955), İspanya (1960), daha sonra Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965), Yugoslavya (1968)'dan işçi almaya başlamıştır (Hansen, 2003:25). Misafir işçilik sistemi aracılığıyla gelen göçmen nüfusu 20 yıl içinde ciddi bir artış göstermiştir. 1956'da 95 bin olan yabancı işçi sayısı, 1966'da 1.3 milyona, 1973'te ise 2.6 milyona yükselmiştir (Castles ve Miller, 2008:100). Almanya, özellikle Yugoslav ve Türk işçilerin çoğunluğuna ev sahipliği yapmıştır. 1990'lara kadar Avrupa'daki Türk göçmenlerin %80'i, Yugoslav göçmenlerin %76'sı Almanya'da yaşamaktaydı (Sassen, 2007:140).

Türk göçmen işçilerinin Almanya'ya gidişi Türkiye'nin kalkınma politikasına yönelik planlardan biriydi. Temel amaç, giden işçilerin geri dönerek ülkesinin sanayileşmesine katkı sağlayacak olması beklentisiydi (Abadan Unat, 2017:86). Misafir işçilik sistemi ve kalkınma amacıyla işçi gönderimi planı birbirini bu noktada tamamlamıştır. İkisi de devlet eliyle planlanmış politiklardır. Fakat bu iki politika da her iki ülkenin planladığı gibi gitmemiş, beklenmedik bir gelişme yaşanmıştır. Giden işçilerin çok azı geri dönmüş ve Türkiye'nin sanayileşmesine katkıda bulunmak yerine, ellerindeki birikimleri taşınmaz mallara yatırmışlardır (Abadan Unat, 2017:99). Yazar Max Frisch'in "İşçi talep ettik, insan aldık" ifadesi (Borjas, 2005:78) yaşanan durumu net bir şekilde açıklamaktadır.

Giderek artan oranda Türk işçilerin içinde kadın işçiler de bulunmaktaydı. Kadın işçiler de erkek işçiler gibi niteliksiz ya da yarı nitelikli işlerde, tekstil ve elektronik imalatı sektöründe, çok azı da hizmet sektöründe çalışmıştır (Lucassen, 2006:34). Erkek işçilere olan talep azalmaya başlayınca, devreye kadın işçiler girmiştir. Bu kadınlar 1966'da Almanya'daki ekonomik durgunluğun sonucunda, daha pasif buldukları ve daha düşük ücretleri kabul ettikleri için işverenler tarafından daha çok tercih edilir olmuşlardır (Abadan Unat, 2017:177). Ancak, işverenler tarafından daha pasif görünen kadınlar, aile ve toplumsal hayatta daha

önce sahip olmadıkları kadar aktif bir rolü oynamıştır. Kadınların özgürlüğünün ekonomik özgürlükle kaçınılmaz bir ilişkisinin olduğu modern dünyada, Türkiye’den giden kadınlar sadece ekonomik özgürlüğe kavuşmamıştır. Kendi ülkelerinde gördüklerinin dışında bambaşka bir toplumsal yapı ile tanışmıştır. Kadınlar kendi ayaklarının üzerinde durabilirken, farklı bir kültürü tecrübe etme şansına da kavuşmuştur. Başka bir deyişle, göç Türk kadınlarına ekonomik özgürlük sunarken, cinsiyet temelli ayrımcılığa dayanan kadın-erkek ilişkilerini de sorgulamalarını sağlamıştır. Nermin Abadan Unat’ın konu ile ilgili yapmış olduğu bir araştırmada, Türk kadınlarının Alman ailelerine statü, eşler arasında hak eşitliği, çalışmada fırsat eşitliği gibi konularda gıpta ile baktıkları ortaya konulmuştur (Abadan Unat, 2012:187). Alman aile yapısının bu noktada Türk kadınlarına başka türlü evliliklerin mümkün olabileceğine dair ayna tuttuğu söylenilebilir. Bu bakımdan, kadınların farkındalık düzeyi eğitim yolu ile değil, görerek, yaşayarak, başka bir kültürle doğrudan ilişki kurarak artmıştır.

Ataerkil bir toplum yapısına sahip Türkiye’de, kadın işçilerin yabancı bir ülkeye çalışmak amacıyla gitmesi daha önce rastlanılan bir durum değildi. Rakamlar da bunu destekler niteliktedir. 1960’da Türkiye’den giden sadece 173 kadın işçi varken, bu sayı 1974’te 159.984’e yükselmiştir (Abadan Unat, 2012:177). Bu durumun oluşmasında ekonomik kaygıların etkisi ön plandadır. Ekonomik kaygılar, toplumsal hayatın her alanında baskı altına alınmış Türk kadınlarının, başka bir ülkeye tek başlarına gönderilmeleri kaygısını arka plana atmıştır. Nitekim kadınların gitmelerini, kendileri de aile birleşimi yoluyla gitmeye hak kazanacakları için, en çok destekleyen babaları, eşleri ve diğer erkek akrabaları olmuştur (Abadan Unat, 2017:176). Başka bir deyişle, aile içindeki ekonomik faktörler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden sorgulandığı bir kapının açılmasına olanak vermiştir. Her şeyden önce, Türkiye’de henüz kadın hareketlerinin güçlenmediği bir dönemde yaşanan kadın göçü, kadınların aile içinde öncü bir rol üstlenmesinin önünü açmıştır. Kadınlar yerine erkekler aile birleşimi yoluyla göç hareketlerine katılmak durumunda kalmıştır.

Fransa, İngiltere, İsviçre, İsveç gibi sanayileşmiş Avrupa ülkeleri de yabancı işçi kabul eden ülkelerdi (Rystad, 1992:1176). 1970’te 2 milyon yabancı işçi ve onlara bağımlı 690 bin kişi Fransa’da yaşıyordu; İsviçre’de ise 1970’lerin başında

emek gücünü oluşturanların 1/3'ü yabancıydı (Castles ve Miller, 2008:99). Türkiye 2.2 milyon göçmen işçi sayısı ile sanayileşmiş Avrupa ülkelerinde 1. sıraya yerleşmiştir; Türkiye'yi 1.4 milyon ile İtalya, 1 milyon ile Fas, 900 bin ile Yugoslavya, 846 bin ile Portekiz, 632 bin ile Cezayir ve 551 bin ile İspanya izlemiştir (Zlotnik, 1999:27). Bu dönemde göçmenler, hem Avrupa içinden hem de Avrupa dışından Avrupa'nın gelişmiş sanayi bölgelerine akın etmiştir.

Misafir işçi politikalarının dışında eski sömürgelerden gelen göçmenler de bu dönemde Avrupa göçmen nüfusunu artırmıştır. Britanya 1948'de eski sömürgelerine vatandaşlık hakkı verdikten sonra, Hindistan ve Pakistanlılar ile beraber beyaz olmayan göçmen sayısı 1972'de 1 milyona yaklaşmıştır (Hansen, 2003:27). 1950 ve 1960'larda Güney Asya'dan Britanya'ya gelen göçmenlerin çoğunluğunu ailelerine para göndermek için çalışan erkekler oluşturmuş ve 1962'de yürürlüğe giren kısıtlayıcı yasalar sonucunda, ya ülkelere geri dönmek zorunda kalmış ya da eşlerini yanlarına almışlardır. Pakistanlı Müslüman erkekler 1970'lere kadar aile birleşimine katılmamış, çünkü İngiliz ahlakının eşlerini kötü etkileyeceğini düşünmüşlerdir (Peach, 2006:137). Bu bakımdan, yurttaşlarının çoğunluğu Müslüman olan Türkiye ve Pakistan'ın kendi ailelerindeki kadınların göç sürecine katılımına farklı davranışlar sergilediklerini belirtmek mümkündür. Pakistanlı erkekler Batı kültürünün kadınlar üzerinde ahlaki bir yozlaşmaya sebep olacağını düşünmüş, eşlerinin kurallarına uymak zorunda kalan Pakistanlı kadınların böylece hareket edebilirliği de baskı altına alınmıştır. Bu kadınlar için göç, kendi kararlarının dışındaki bir alan olarak belirlenmiş, sınırları erkekler tarafından çizilmiştir.

Avrupa göçmen nüfusunun artmasında sömürgelerden gelen göçmenlerin de payı büyüktür. 1970'te Fransa'da eski sömürgelerinden gelen 600 binin üzerinde Cezayirli, 140 bin Faslı, 90 bin Tunuslu göçmen; Hollanda'da ise 1945'ten 1960 başlarına kadar 300 bine yakın Endonezyalı yaşamaktaydı (Castles ve Miller, 2008:103). Avrupa'dan gelen göçmenlere karşı sergilenen tutum ile sömürgelerden gelenlere karşı sergilenen tutumun eşit olmadığı söylenilebilir. Kuzey Afrika'dan gelenlere karşı, özellikle Fransa'da ırkçı politikaların şiddeti artmıştı. Avrupa dışından gelen göçmenlerin çoğu gettolarda yaşamakta ve fiziksel dışlanmanın yanı sıra ırksal ayrımcılığa da maruz kalmaktaydı (Dirsehan ve Tınaz, 2016:53). Fiziksel dışlanma zihinsel dışlanmayı, yani ben ve öteki ayrımını kuvvetlendirmiştir. 1973'te

32 Kuzey Afrikalının aşırı sağcı gruplar tarafından öldürülmesi bu dışlamanın bir sonucuydu (Castles ve Miller, 2008:103).

Avrupa’da 1973’e kadar olan göç, emek göçü ve eski sömürgelerden gelen göç olarak iki şekilde ele alınabilir. II.Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ilk dönem daha çok Avrupa içinde, daha sonraki döneme kıyasla kısa mesafeli ve daha az insanın yer değiştirdiği göçlerdir. İrlanda’dan Britanya’ya, Finlandiya’dan İsveç’e, İtalya’dan İsviçre, Fransa ve Almanya’ya 1950 sonlarında yaşanan göçler bu bağlamda değerlendirilebilir (Peach, 1997:276). 1945-1960 arası dönemde Fransa’da İtalyanlar, Cezayirli ile birlikte en kalabalık göçmen grubunu oluşturmuştur (Blanc-Chaleard, 2006:48). Bu dönemden sonraki dönem Avrupa’da sanayileşme ile beraber emek talebinin arttığı, daha fazla insanın daha farklı yerlerden bu talebi karşılamak üzere misafir işçilik sistemi ile göç ettiği bir dönemdir. Türkiye’den gidenler misafir işçilerin çoğunluğunu oluşturmuştur. Misafir işçi sistemi dışında, eski sömürgelerden gelen göçler özellikle Fransa, Britanya ve Hollanda’nın göç tarihi içinde önemli yer kaplamıştır. 1973’te Batı Avrupa’da toplam 15 milyon göçmen yaşamaktaydı (Peach, 1997:275). Göçmenlerin her zaman yerli halktan daha fazla bir doğum oranına sahip olmaları sonucunda, Avrupa çok kültürlü ve çok dilli bir hale gelmiştir (Hansen, 2003:27).

1800’lü yıllarda özellikle Amerika’ya göç veren Avrupa, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile birlikte göç alan bir bölge haline gelmiştir. Avrupa’ya göç 1973’te Yom Kippur Savaşı sonrası, petrol fiyatlarının yükselmesi ile son bulmuştur (Peach, 1997:276). Petrol fiyatlarının yükselişi neredeyse 10 yıl süren ekonomik durgunluk ve Körfez ülkelerine yapılan uluslararası göç ile sonuçlanmıştır (Russell, 1992:719). Petrol fiyatlarının yükselmesi dünyadaki ekonomik dengelerin değişmesini belirleyen ana etken olmuştur. Petrolün gücü ile ekonomik kalkınma gösteren Arap Bölgeleri hem uluslararası ilişkilerde hem de küresel ekonomide yeni bir güç haline gelmiştir. Bu dönemde “sermaye yatırımları eski merkezlerden yeni merkezlere kaymış, üretim şekilleri ve dağılımı dünya ekonomisini yeniden şekillendirmiştir” (Castless, 2000:274). Ekonomide yaşanan değişikliklerin sonucunda ise göçün yapısı değişmiştir.

1.2.2.2. Arap Ülkeleri ve Göç

Arap ülkeleri-göç ilişkisini petrol fiyatlarının yükselmesinden önce ve sonra olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1970’te Körfez ülkelerinde politik ve ekonomik sebeplerden göç etmiş yaklaşık 885 bin göçmenin yaşadığı bilinmektedir (Russell, 1992:719). Bu göçmenlerin çoğunluğunu İsrail-Filistin çatışmasından kaçan Filistinli mülteciler oluşturmaktaydı. İsrail’in kurulması sonucu 700 bin civarında, 1967’deki Altı Gün Savaşları sonrasında ise 150-250 bin arası Filistinli, Körfez ülkelerine göç etmiştir (Russell, 1992:719). 1984’e kadar Arap ülkelerine göç etmek zorunda kalan Filistinliler 1.5 milyonu bulmuştur (Halliday, 1984:4). Petrol fiyatlarının yükselişi öncesi yaşanan göç daha çok politik sebeplere dayanmaktaydı. İsrail’in kuruluşu ve bölge ülkelerinin İsrail ile savaşı bu göçün oluşmasında temel sebeptir. Petrol fiyatlarının yükselişi ile beraber artan göç hareketlerinin sebebi ise, ekonomik güçlenmenin sonucunda emek piyasasında oluşan ihtiyaçlar ve değişen dengelerdir.

Petrol, bölge ülkelerinin ekonomik anlamda daha güçlü hale gelmesinin ana kaynağını oluşturmuştur. 1973’te petrolün varil fiyatı 1.83 dolarken, 1981’de 34 dolara çıkmıştır (Schuurman ve Salib, 1990:20). Bu artış sebebiyle, bölge yoğun bir emek göçüyle karşı karşıya kalmıştır. 1970’te Ortadoğu’da petrol ihraç eden ülkelerin 5 milyar dolar olan yıllık petrol gelirleri, 1980’de toplam 200 milyar dolara yükselmiştir (Schuurman ve Salib, 1990:20). Bu hızlı yükseliş bölgede büyük bir zenginlik yaratmış ve ekonomik kalkınmanın temellerini atmıştır. KİK ülkeleri (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan) modern bir toplum ve devlet için eğitilmiş insan talebini karşılayamamış ve dışarıdan göçmen işçi alımına karar vermiştir (Al Amin, 1998:12).

KİK ülkelerinde kadınların emek piyasasına katılımı geleneksel kodlardan ötürü oldukça düşükken, erkeklerin nüfusu bu boşluğu kapatmak için yetersizdi (Addleton, 1991:511). KİK ülkelerinin nüfuslarının az, insani gelişmişlik oranının düşük, ekonomik anlamda ise bu iki eksikliği kapatabilecek kadar güçlü oldukları söylenilebilir. Kadınları piyasaya çekmek yerine, dışarıdan göçmen işçi almak bölge ülkeleri için daha cazip bir fikir olarak görülmüştür. Göçmenler en çok inşaat, petrol üretimi ve hizmet sektöründeki eksiklikleri kapatmak için istihdam edilmiştir (Farsoun, 1988:163). Petrolden elde edilen kazanç altyapı faaliyetlerine yatırılmıştır.

Altyapı projelerindeki emek talebi başlangıçta Mısır, Ürdün, Yemen gibi komşu ülkelere yönelmiş (Skeldon, 2000:372), talep arttıkça Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Filipinler gibi Asya ülkelerinden göçmen işçi alımına karar verilmiştir (Al Amin, 1998:12). 1975'te KİK ülkelerinde 1.9 milyon olan göçmen sayısı, 1990'da 8 milyonu bulmuştur (Zlotnik, 1999:32).

1975-1990 yılları arasında bölgedeki göçmen nüfusu hızlı bir yükseliş göstermiştir. Öyle ki, bazı ülkelerde yabancı nüfus yerli nüfusu geçmiştir. Örneğin, 1990 yılı itibariyle, Katar'da Katarlıdan çok Pakistanlı vardı ve toplam nüfusun % 75'i, Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) % 73'ü (çoğunluğu Pakistan ve Hindistan), Kuveyt'te % 50'si göçmenlerden oluşmaktaydı (Schuurman ve Salib, 1990:23). Göçmenler bölgede yaşanan kalkınmada bir hayli aktif rol üstlenmiş, devlet memuru olarak da istihdam edilmişlerdir. Hatta 1990 sonunda, Katar'da devlet memurlarının sadece % 40'ı Katarlıydı ve göçmenlerin asker ve polis teşkilatında da yer almalarına izin verilmekteydi (Addleton, 1991:510).

1985'te bütün Ortadoğu'da göçmen sayısı 10 milyon civarındaydı ve % 55'ini Arap ülkelerinden gelen göçmenler oluşturmaktaydı (Schuurman ve Salib, 1990:20). Irak ve Suudi Arabistan emeğin % 65'ini bölgeden, özellikle Mısır (%60), Ürdün, Kuzey Yemen ve Sudan'dan ithal etmekteydi (Feiler, 1991:36). Bu ülkelerin en temel iki özelliği yüksek işsizlik ve düşük ücretlerdi (Al Amin, 1998:12). Birçok Mısırlı Kuveyt'te eğitim, Irak'ta ise tarım sektöründe çalışmaktaydı (Feiler, 1991:140). Eğitim sektöründe ise kadınlar çoğunluğu oluşturmaktaydı. 1975'te Katar, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da çalışan Mısırlı öğretmenlerin yarısından biraz fazlası kadınlardan oluşmaktaydı (Hammam, 1981:9). Kuveyt aynı zamanda petrol zengini ülkeler arasında en çok kadın göçmen oranına sahip ülkeydi. 1975'te Suudi Arabistan ve BAE'de kadın göçmen oranı toplam %2 civarındayken, Kuveyt'te yaşayan göçmenlerin % 13'ü kadındı (Hammam, 1981:9).

Ürdün hem göç veren hem göç alan bir ülkeydi. Ürdünlüler daha çok yüksek nitelikli işlerde çalışıyorlardı, örneğin Ürdünlü mühendislerin 2/3'ü petrol zengini ülkelerde istihdam edilmişlerdi (Schuurman, 1990:26). Ülkedeki emeğin çoğunluğunun petrol bölgelerine kaymasından ötürü emek kıtlığı yaşayan Ürdünlüler dışarıdan işçi almak zorunda kalmıştır. 1980'de bütün emek piyasasının % 40'ını, çoğunluğu Mısırlı, yabancı işçiler oluşturmaktaydı (Humphrey, 1993:7). Kadınların

emek piyasasındaki konumunun ücret politikalarından ve yaptıkları işlerden anlaşılması mümkündür. Filistinli birçok kadın göçmen Ürdün'de tarım arazilerinde çalışmakta ve erkek işçilerin yarısı kadar ücret almaktaydı (Hammam, 1981:10). Aynı işi yapmalarına rağmen, erkeklere oranla daha düşük ücretler alması Filistinli kadın göçmenlerin emek piyasasında cinsiyetçi bir tutuma maruz kaldığını göstermektedir. 1982'de petrol ülkelerinde çalışan Kuzey Yemenli 740 bin civarındaydı (Kanovsky'den aktaran Feiler, 1991:137). 18-35 yaş aralığında, çoğunluğu erkek, eğitimsiz ve niteliksiz göçmenlerden oluşan Yemenliler, daha çok Suudi Arabistan'da çalışmaktaydı (Hammam, 1981:10). Bölgede yaşanan emek göçü bazı ülkelerin nitelikli nüfusunu kaybetmesine yol açmıştır. Sudan'da, çalışanların sadece % 1'i göç etmiş olsa da, bu oranın neredeyse % 40'ı öğretmen ve akademisyenlerden oluşmaktaydı (Farsoun, 1988:163). Sudan ve Ürdün nitelikli nüfusunu kaybetmiş, Yemenliler ise bölgedeki niteliksiz işleri üstlenmişlerdir.

1975-1985 arası dönemde bölgedeki göçte yaşanan değişikliklerden biri Pakistan, Hindistan ve Doğu Asya'dan gelen göçmenlerin oranındaki yükselişti. 1975'te Pakistan ve Hindistanlı işçiler bütün göçmen işçilerin %18'ini oluşturuyordu. Ayrıca, 1975'te 200 binden az olan Pakistanlı nüfusu, 1977'de 500 bini aşarak, 1979'da 1.25 milyona ulaşmıştır (Choucri, 1986:254). 1981'de bölgede toplam 2.5 milyon Asyalı işçi çalışmakta (Demery'den aktaran Arnold ve Shah, 1984:298) ve çoğunluğunu 20-35 yaşlarındaki erkekler oluşturmaktaydı (Arnold ve Shah, 1984:298). Hintli göçmen nüfusu Pakistanlı göçmenlere kıyasla daha azdı. 1981'de nüfusları 272 binden fazlaydı, % 90'ı yalnız gitmişti ve daha çok Suudi Arabistan, Umman, BAE'de çalışmaktaydı (Naidu, 1991:349). Birçok Hintli Hindistan, İngiliz, Amerikan, Kıbrıs, Arap kökenli inşaat şirketlerinde çalışmaktaydı. Hindistan hükümetinin bu rekabet ortamından ülkesine ait şirketlerin karlı çıkması için Hintli işçilere daha az ücret verilmesini desteklediği bilinmektedir. (Weiner, 1982:3). Hindistan hükümeti göçmen işçilerin ücretlerini şirketlerin lehine olacak şekilde düzenlemiş, böylece şirketler işsizliğin azaltılmasında rol üstlenmişlerdir.

Göç eden erkeklerin geldikleri ülkede eşlerini bırakmış olması, geride kalan kadınların hayatında beklenmedik sorunlara yol açmıştır. Ataerkil toplumlarda erkeğin göç etmesi sonucunda, ailede kadının aldığı kararlar ile bir başka karar verici mekanizma arasında çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Özellikle birleşik aile

kültürünün yaygın olduğu Hindistan ve Pakistan’da gelin-kaynana arasındaki ilişki gerilimini artırmıştır. Bu gerilimin sonucunda Pakistan’da *Dubai Sendromu* adı verilen bir rahatsızlık ortaya çıkmıştır (Schuurman ve Salib, 1990:28). Dubai Sendromu, göç etmiş erkeklerin eşlerinde psikosomatik ve cinsel isteksizlik gibi bir takım sağlık sorunlarına yol açmıştır (Arnold ve Shah, 1984:306). Pakistan’da 1983’te sadece 6 aylık bir süre zarfında 1450 vaka hastanelere başvurmuştur (Arnold ve Shah, 1984:306). Göç sancılı bir süreçtir ve bu süreç toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplumsal hayattaki güç ilişkilerinin de yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Geride kalan kadınların hayatını göçten önce ve göçten sonra olarak ikiye ayırmak büyük değişikliklerin görünürlüğü açısından önem taşımaktadır.⁵ Örneğin, Hintli kadınların eşlerinin göç etmiş olması, kadınların sosyal hayatta yaşadıkları bir takım sıkıntıların üstesinden gelmesini de gerekli kılmıştır. Hindistan’da okuma yazma kursuna giden göçmen eşlerinin daha istekli olduğu tespit edilmiştir. Kimsenin yardımı olmadan mektup yazmak istemeleri (Arnold ve Shah, 1984:307) geride kalan kadınları buna zorlamıştır.

Kadınlar ve göç ilişkisi bu dönemde sadece *yol gözleyen, geride kalan* etiketleri ile sınırlı değildir. Asyalı kadınlar göç hareketinde aktif biçimde rol almışlardır. 1973’ten hemen sonra yaşanan göçte Asyalı kadınlar daha az rol oynamış, fakat 1980’e doğru Asyalı kadın işçilerin sayısı yükselmeye başlamıştır (Shah ve d.,1991:464). Özellikle Sri Lanka, Endonezya ve Filipinler’den Müslüman genç kadınlar ev hizmetlerinde çalıştırılmak üzere istihdam edilmişlerdir (Skeldon, 2000:372). Böylece, ev sahibi ülkedeki kadınların ev işlerinden çekilmesi toplumsal statülerinin yükselmesine yol açmıştır (Humphrey, 1993:3). Ev içinde temizlik ve bakım işçisi çalıştıramayan erkeklerin toplumsal statülerinde ise, bir düşüşün gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Buna ek olarak, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle oluşan toplumsal önyargılar, kadınların istihdam alanlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, göç ederek evin hatta ülke sınırlarının dışına çıkabilen kadın yeniden ev içine hapsedilmiştir.

---

⁵Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Xiang Biao, “ How far are the left behind left behind? A preliminary study in rural China”, **Population, Space and Place**, Cilt:13, Sayı:3, 2007, pp.179.,Hein de Haas ve AleidavanRooij, “Migration as emancipation? The Impact of internal and international migration on the position of women left behind in Rural Morocco”, **Oxford Development Studies**, Sayı:38, 2010, p.43.

Ev işçisi çalıştırmak özellikle bazı ülkelerde oldukça popüler hale gelmiştir. Kuveyt'te nüfusun % 62'sinin evinde en az bir göçmen işçi bulunmaktaydı ve çoğunluğunu Sri Lanka, Hindistan ve Filipinler'den gelen 20-39 yaşları arasındaki evli kadınlar oluşturmaktaydı (Shah ve d.,1991:464). 1973 öncesinde ev içi bakım hizmetlerinde göçmen işçi çalıştırma fikri oluşmamıştı, bu fikir ekonomik kalkınma ile beraber bölge halkının günlük yaşamındaki değişikliklerin bir sonucuydu. Kuveyt'te 1965'te sadece 1000 Asyalı kadın varken, 1985'te sayıları 72.505'e çıkmıştır (Shah ve d.,1991:467). Ev işleri Arap kadınları için günlük hayatın bir parçası olmaktan çıkmaya başlamış; ortaya çıkan boşluğu ise yine kadınlar doldurmuştur. 1970 sonlarında başlayan ilk on yıl içinde Sri Lankalı kadın göçmenlerin sayısı 120-150 bin arasındaydı ve bu kadınlar aylık ortalama 95 dolar kazanarak en düşük ücretli kadın göçmen grubunu oluşturmuştur (Eelens ve Schampers, 1990:97). Günde 15-16 saat çalışan kadınların geleneksel kalıplardan ötürü tek başlarına dışarı çıkmalarına izin verilmemekteydi (Eelens ve Speckman, 1990:300). Ekonomik anlamda özgürleşmeleri, Sri Lankalı kadınlara günlük hayatta özgürlük vaat etmemiştir. Sri Lanka aynı zamanda yurtdışında çalışan kadın oranının erkek oranından fazla olduğu tek Asya ülkesi olarak da farklı bir yerde durmaktadır (Eelens ve Schampers, 1990:97). Sri Lankalı kadınlar en çok Kuveyt'te (50-60 bin), ikinci olarak da Suudi Arabistan'da çalışmaktaydı (Eelens ve Speckman, 1990:302).

Bölge aynı zamanda çok sayıda Doğu Asyalı göçmene de ev sahipliği yapmaktaydı. 1983'te bir milyondan fazla olan Doğu Asyalı göçmenlerin % 36'sı Suudi Arabistan'da yaşamaktaydı. Bu oranla Suudi Arabistan bölgede en çok Doğu Asyalı göçmenin yaşadığı ülkeydi (Ling, 1984:21). Doğu Asya'dan sadece işçiler gelmemiş, işçilerle beraber şirketler de gelmiştir. Bölgedeki ucuz emek ve sermaye birikimi çokuluslu şirketler için oldukça cazipti. Özellikle Suudi Arabistan'da Hyundai ve Samsung gibi Güney Koreli dev şirketler faaliyet göstermeye başlamıştı (Ling, 1984:28). Bir yandan ucuz emeğin kaynağı olan göçmen işçiler bir yandan nüfus yoğunluğu düşük Arap ülkeleri için endişe kaynağıydı. Toplumsal ve siyasi düzenin bozulacağından kaygılanan Arap ülkeleri göçmen işçiler için kamplar inşa ederek toplumsal hayattan uzak durmalarını sağlamıştır (Choucri, 1986:267). Vatandaşlarını ve göçmenleri birbirinden uzak tutarak, siyasi ve toplumsal düzenin devamlılığını garanti altına alma amacı taşımışlardır. Göçmen işçilerin toplumdan

dışlanması, bir takım siyasal haklardan dışlanmasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, sendikal haklara ulaşımı kısıtlanmıştır. Sadece Kuveyt 5 yıl çalışma şartı ile sendikal faaliyetlere izin vermiştir (Choucri, 1986:267). İşçilerin birçoğu ağır koşullar altında çalışmaktaydı. Suudi basınında bu koşullara dayanamayıp işyerinden kaçan göçmen haberleri bir hayli yoğundu (Halliday, 1984:6-7). Aile birleşimine de izin verilmemekteydi. Hem Arap hem Asyalı göçmenlerin aile birleşimine katılıp katılmayacağını belirleyen faktör nitelikli olup olmadıklarıydı (Addleton, 1991:511). Bu noktada, niteliksiz Arap ve Asyalı göçmenlere karşı sergilenen tutumun eşit olduğu söylenilebilir.

Batı Avrupa örneğinde olduğu gibi bölge ülkeleri de ilk etapta komşu ülkelere yönelmiş, daha sonra ise Asya ülkelerinden gelen göçmen sayısı artmaya başlamıştır. Bunun sebeplerinden biri Arap ülkelerinin bu talebi karşılayamaması iken, bir diğeri Arap işçilerin Asyalılara göre ücret ve koşullar konusunda daha talepkar olmasıydı (Choucri, 1986:254). Ayrıca “Asyalı işçiler milliyetçilik ve İslamcılık gibi fikirlerden sıyrıldığı” için bölgedeki politik meselelerden daha az etkilenmekteydiler (Humphrey, 1993:7). Arap işçilerin tersine, Asyalı işçilerin vatandaşlık hakkı elde etmek gibi bir isteklerinin olmaması da Asyalı göçmenlere olan talebin artışına sebep olmuştur (Weiner, 1982:2).

1973'te yükselen petrol fiyatları 1980'e gelindiğinde düşmeye başlamıştır. Arap ülkelerinin ekonomisi petrol fiyatlarındaki düşüşten etkilenmiş fakat bu değişikliğin göçe doğrudan bir etkisi olmamıştır. 1981'de petrol talebinin azalması, doların ve uluslararası faiz oranlarının aynı anda düşmesi petrol fiyatlarının hızla düşüşünü başlatmıştır. Bölgedeki birçok proje bu düşüşten etkilenmiştir. Örneğin, Katar'da inşaat için ayrılan alan 1983-1984 yılları arasında % 72 azalmıştır (Birks, 1986:805-806). Bu durumda birçok göçmen işçinin işini kaybetmesi kaçınılmaz olmuştur. Yüz binlerce Arap, Güney ve Doğu Asyalı işçi işlerini kaybederek ülkelerine geri dönmek zorunda kalmış ve fakat kitlesel göçler sona ermemiştir (Castles ve Miller, 2008:187). 1987'de petrol zengini ülkeler, başta Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE olmak üzere, Mısır'dan işçi alımına devam etmiştir (Feiler, 1991:140). Bunun sebebi sadece ekonomik değildir. Bölgede yaşanan askeri ve siyasal çatışmalar da Mısır'dan göçmen işçi alımında etkili olmuştur. İran-İrak arasında yaşanan savaşta Mısır, Irak'a askeri yardımda bulunmuş ve birçok Mısırlı Irak

saflarında savaşırmıştır (Feiler, 1991:141). Mısır, İran karşıtlığı üzerinden yürütülen politikalara desteğinden ötürü bölge ülkeleri tarafından ödüllendirilmiş ve fakat bu durum Iraklı işçilerin gözünde Mısırlı işçileri tehdit olmaktan çıkaramamıştır. Bu süreçte, işçiler arasında ölümlerle sonuçlanan şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Basında çıkan haberlere göre 1989'da 1595 Mısırlı işçi Irak'ta hayatını kaybetmiştir (Feiler, 1991:141). Devletlerin ortaklaşa verdikleri siyasal kararlar emek piyasasındaki ilişkileri pozitif anlamda etkilememiş, gündelik hayattaki ekonomik kaygılar bu kararların ötesine geçerek, göçmen karşıtı fikirlerin doğmasına sebep olmuştur.

Bölgede yaşanan askeri çatışmalar milyonlarca insanın yerinden edilmesini beraberinde getirmiştir. Beklentilerin aksine, İran-Irak savaşının bölgedeki göçmenlerin üzerinde olumsuz bir etkisi olmamıştır. Ancak, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası milyonlarca göçmen ülkelere geri dönmek zorunda kalmıştır (Addleton, 1991:512). Rakamlarla ifade edilecek olunursa, Körfez Krizi yaşanmadan önce KİK ülkelerinde aileleriyle beraber 8 milyona yakın göçmen yaşamakta ve göçmenler toplam 7.1 milyonluk emek piyasasının % 70'ini oluşturmaktaydı (Addleton, 1991:509). 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında 700 bin Mısırlı Irak, Ürdün, Kuveyt'ten; 800 binin üzerinde Yemenli Suudi Arabistan ve diğer ülkelere kaçmak zorunda kalmış, ayrıca 200 bin Ürdünlü ülkesine geri dönmüştür (Fergany, 2001:4). Başka bir deyişle, Irak ve Kuveyt'te 3 milyonu bulan göçmenlerin sayıları 1990 yılının sonunda bir milyona düşmüştür (Russell, 1992:721). Ayrıca, çok sayıda Iraklı ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. BM'ye (1996) göre 1.3 milyon Iraklı İran'a göç etmiş, 500 bin Kürt ise Irak-Türkiye sınırında toplanmıştır (Zlotnik, 1999:35). Bölgedeki silahlı çatışmaların şiddetlenmesinin sonucunda mülteci sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Birçoğu İran ve Pakistan'da yaşayan Afgan mültecilerin sayıları 1981'de 2.3 milyon iken, 1992'de 8.6 milyonu bulmuştur (Zlotnik, 1999:35).

Birbirlerine ekonomik olarak bağımlı olan Arap ülkeleri için Irak'ın Kuveyt işgali bölgede büyük bir krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Çalıştıkları ülkeden ayrılmaları sonucunda, ekonomik bakımdan göçmenlere bağımlılık bölgede yeni politikalar üretilmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin, Kuveyt yabancı emeğe bağımlılığını azaltma planları hazırlamış fakat göçmenlerin desteği olmaksızın

savaşın ekonomik etkilerinden kurtulmak imkansız hale gelmiştir (Castles ve Miller, 2008:188). Göçmenlerin geri dönmeleri, geldikleri ülke için de ciddi sorunlar doğurmuştur. Mısır, Ürdün, Yemen gibi ülkelerde kitlesel dönüşler önceden var olan ekonomik durgunluğu artırarak işsizliğin yükselmesine yol açmıştır (Fergany, 2001:5). Asyalı göçmenler bu çatışmalardan Arap göçmenlere göre daha az etkilenmiştir. Bazıları ülkelere geri dönerken, Kuveyt'te çalışanlar, özellikle ev işçileri, çalıştıkları ailelerin de desteğiyle komşu ülkelerde iş bulabilmiştir (Addleton, 1991:511). Göçmen kadınlar, böylelikle ilk göç ettikleri ülkeden başka ülkelere göç ederek, ikinci kez risk almışlardır.

1.2.2.3. ABD ve Göç

1945 sonrası Avrupa'nın göç alan bir bölgeye dönüşmesi, ABD'ye doğru yaşanan göç hareketlerinin yapısında bazı değişikliklere sebep olmuştur. 1924'te ABD'de çıkan *Göç ve Vatandaşlık Yasası*, Batı ve Kuzey Avrupa'dan gelen göçmenleri kabul ederken, Güney ve Doğu Avrupalı göçmen alımını uyumsuz oldukları gerekçesiyle kısıtlamıştır (Pillai ve Weinstein, 2016:176). Bu yasa 1965'te kaldırılmış ve kaldırılmasıyla beraber, ulus kaynaklı ayrımcılığa son verilmiştir (Massey, 1995:638). 1924 öncesindeki göçmenler sadece Avrupa'dan gelmemiş, Avrupa dışındaki uluslar da ABD göçmen nüfusunda az da olsa yer kaplamıştır. Örneğin, 1880'lerin ortalarında demiryolu ve tarım arazilerinde çalışmak üzere Chicago, Detroit gibi bölgelere Meksika'dan göç başlamıştı (Cornelius, 1981:68). Bu başlangıç ekonomik sıkıntılar sonucunda geriye göçün başlaması ile son bulmuştur. Büyük Buhran (1929) döneminde Amerika'da yaşayan 500 bin Meksikalı göçmen iş bulamadığı gerekçesiyle ya da buna zorlanarak ülkelere geri dönmüştür (Castles ve Miller, 2008: 87). II.Dünya Savaşı sonunda ise Meksikalılar ABD'ye yeniden akın etmiştir.

II.Dünya Savaşı sonrası dönem birçok alanda olduğu gibi tarım sektöründe de ciddi emek kıtlığının yaşandığı bir dönemdir. Bu kıtlığın çözülmesi için göç politikaları yeniden düzenlenmiştir. Emek kıtlığını ortadan kaldırmak için uygulamaya konulan politikalardan biri Bracero Programı'dır. 1942'de başlatılan bu

programın 1964'te sona ermesi ile geçen sürede 5 milyon Meksikalı çiftçi ABD'ye göç etmiştir (Borjas, 2007:4).

ABD göçmen nüfusu geldikleri bölgelere göre farklılık göstermekteydi. 1955-1964 yılları arasında ABD'deki göçmen nüfusun kıtalara göre dağılımı şöyleydi: Toplam 2.819.246 göçmenin:

- % 50.2'si Avrupa
- %35.9'u Kuzey Amerika
- %7.7'si Asya
- %6'sı Güney Amerika'dan gelmiştir (Immigration and Naturalization Service [INS], 1999:20).

1965-1974 döneminde ise Avrupalı göçmen nüfusunda ciddi bir düşüş yaşanmıştır, Kuzey Amerikalı ve özellikle Asyalı göçmen nüfusunda ise yüksek bir artış söz konusudur. Bu on yıllık döneme bakılacak olunursa: Toplam 3.718.149 göçmenin,

- % 39.6'sı Kuzey Amerika
- % 29.8'i Avrupa
- % 22.4'ü Asya
- % 6'sı Güney Amerika'dan gelmiştir (INS, 1999:20).

1970 sonrası süreçte de ABD'ye göçmen akını ve her on yıllık süreçte de Kuzey Amerika'dan gelen göçmen oranı yükselmeye devam etmiştir. 1985-1994 yılları arasında 8.910.482 göçmen girişi yaşanmıştır. Bu dönemde gelen göçmenlerin % 48'i Kuzey Amerika, % 32'si Asya, % 11'i ise Avrupa'dan gelmişti (INS, 1999:20). 1990'da ABD'de yabancı bir ülkede doğmuş 19.7 milyon insan yaşamakta, bu rakam 1980'deki rakamdan % 34 daha fazlaydı (Passel ve Fix, 1994:8).

1965 Yasası sonrasında ABD en çok Asyalı göçmen kabul eden ülke olmuştur (Castles ve Miller, 2008:225). Asyalı göçmen nüfusunun artmasının arkasında sadece bu yasa ile gelen değişiklikler yoktur. Uluslararası politikada yaşanan değişiklikler de bu artışın sebeplerinden biriydi. Artan dış ticaret ve yatırım, Kore, Vietnam ve diğer Asya ülkelerindeki ABD ordusunun varlığı, uluslararası bağların oluşumuna yol açarak göç hareketlerinin şekillenmesinde önemli bir yer kaplamıştır (Castles ve Miller, 2008:221). Başka bir deyişle, ABD'nin bölgedeki emperyalist politikaları göç hareketlerinin oluşmasını tetiklemiştir. 1975 Vietnam

Savaşı sonrası, Vietnam'dan ABD'ye çok sayıda insan göç etmiştir. Rakamlarla, 1975-1996 yılları arasında 700 binin üstünde Vietnamlı ABD'ye göç etmiştir (Marino, 1998:90). Bunların arasında ABD askerleriyle evlenip göç eden kadınlar da bulunmaktadır. 1980'lerin başında Amerikan askerleriyle evli Asya kökenli yaklaşık 200 bin kadının ABD'de yaşadığı bilinmektedir (Castles ve Miller, 2008:221-270).

1942'de başlayan Bracero Programı 1964'te sona ermiştir. O tarihten sonra Meksikalılar ABD'ye girmenin yollarını aramıştır. Programın sona ermesi ile beraber, illegal yollara başvurmak kaçınılmaz olmuştur. Örneğin, 1964'te 41.600 kaçak göçmen tutuklanırken, 1970'lerde yıllık yaklaşık 348 bin kaçak göçmen tutuklanmıştır (Borjas, 2007:4). ABD Nüfus Sayım Bürosu ve Göçmenlik Servisi'ne göre, 1980'de 2.057.000 kayıt dışı göçmen vardı ve 1.131.000'i, yani %55'i Meksikalı idi (Passel, 1986:33). Meksikalı göçmenlerin sınırları aşmasının veya çalışma izinleri bittiği halde ABD'de kalarak büyük riskler almasının gerisinde ekonomik sebepler vardı. 1980'de Meksika'nın ekonomik tablosu bunu anlamak için yeterliydi:

- Enflasyon oranı % 30
- İşsizlik (10 milyon civarındaydı)
- Ücret farkı (ABD'de niteliksiz bir işçi Meksika'daki niteliksiz bir işçiden 7

kat, tarım işçisi ise 13 kat daha fazla kazanmaktaydı (Cornelius, 1981:71).

1980'lerde yaklaşık 1.7 milyon Meksikalı legal olarak ABD'ye girmiştir. Bu rakam bütün göçmenlerin %23'ünü oluşturmaktaydı (Borjas, 1996:70). Göç edenlerin arasında kadın sayısı da bir hayli yüksekti. 1985'te Meksikalı göçmenlerin %41'i kadındı (Cerutti ve Massey, 2001:187). ABD Meksikalı göçmenler için yabancı bir ülke sayılmazdı. Göçmenlerin birçoğu ülkelerindeki akrabaları ve arkadaşları ile ilişki içindeydi.⁶ Böylelikle gitmeden önce iş ve barınma fırsatlarından haberdar olmaları kolaylaşmaktaydı (Cornelius, 1981:69-70). Hatta 1996'da Meksikalı göçmenlerin %61'i aile sponsorluğunda kabul edilmiştir. %34'ünün ise yakın akrabalarının ABD'de yaşadığı bilinmektedir (INS, 1997, Chapter I:15).

---

⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Sonja Haug, "Migration Networks and Migration Decision-Making", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, cilt:34, sayı:4, 2008, p.585., Winters ve d., "Family and Community Networks in Mexico-US Migration", **The Journal of Human Resources**, cilt:36, sayı:1, 2001, p.159.

1970'ten sonra ABD'deki göçmenler arasında kadınların varlığı görünür hale gelmiştir. 1970-1990 yılları arasında çalışma yaşındaki göçmen kadınların sayısında ciddi bir artış yaşanmış ve fakat bu artış ücretlerine yansımamıştır. Kadın göçmenler emek piyasasında daha fazla çalışmalarına rağmen ortalama bir Amerikan vatandaşından daha az kazanmaktaydı. Bu yıllar arasında 2.7 milyondan 6.4 milyona çıkan çalışma yaşındaki kadın göçmenlerin, nitelik durumları ve çalışma koşulları kısaca şöyleydi:

- Kazandıkları para haftada ortalama 291 dolar, ABD'li kadınların ise 333 dolar iken; göçmen kadınlar daha çok çalışmakta fakat daha eğitimsizdiler.

- Özellikle Meksikalı kadınlar en eğitimsiz grubu oluşturmaktaydılar. Bir ABD'li kadından ortalama 5 yıl daha az okumuşlar ve İngilizce konuşmada iyi değillerdi. Ayrıca, daha çok çocuğa sahiplerdi.

- Aynı şey Vietnam, Hindîçin ve Orta Amerikalı kadınlar için de geçerliydi; 1990'da Hindîçinli kadınların % 54.7'si, Orta Amerikalı ve Vietnamlı kadınların ise toplam %44.6'sı, 1970-1980 yıllarında Koreli, Japon, Çinli kadınların da 1/3'ü İngilizce bilmediklerini belirtmişlerdir.

- 1970-1990 yılları arasında en eğitilmiş ve en iyi İngilizce konuşan grup Filipinli kadın göçmenlerdi,

- Meksikalı kadınlar, Hindîçin ve Vietnamlı kadınlarla beraber emek piyasasına katılımda en düşük grubu oluşturmaktaydı; Avrupalı göçmen kadınlar ise ABD'li kadınlara göre %7.4 daha az katılıma sahiptiler. Kendi işini yapan kadın göçmenler arasında ise % 9.6 ile Japon, Koreli ve Çinli kadınlar çoğunluğu oluşturmaktaydılar (Schoeni, 1998:64-67).

Bu durumda, emek piyasasına katılımda temel faktörün eğitim ve İngilizce seviyesi olduğu söylenilebilir. Emek piyasasında yer edinebilme durumu ABD kültürüne daha kolay uyum sağlayabilme halini de beraberinde getirmiş ve ABD halkının gözünde daha eğitilmiş olan göçmen grupları, aynı zamanda ülkeleri için en iyiler grubunu oluşturmuştur. Örneğin, 1982'de yapılan bir kamuoyu araştırmasında İngilizler, İrlandalılar, Yahudiler, Almanlar, İtalyanlar, Polonyalılar ABD için en iyiler listesinde ilk altı sırayı paylaşırken, Meksika, Kore, Vietnam, Porto Riko, Haiti ve Kübalılar son sıraları paylaşmıştır (Deley ve Simon, 1984:1213). Bu süreçte kısıtlayıcı göç yasaları toplumdaki önyargıların güçlenmesinde başat rol oynamıştır.

1924'te getirilen kısıtlayıcı yasalar, iktidarın belirlediği ötekini toplumun da ötekileştirmesine zemin hazırlamıştır. Ulus kaynaklı ayrımcılık kotasına 1965'te son verilmesine rağmen, ABD halkının zihninde bu gruplar öteki olanı, istenmeyeni ve tehlikeli olanı oluşturmaya devam etmektedir.

1.2.2.4. Avustralya, Kanada ve Göç

Avustralya ve Kanada birçok bakımdan benzer özellikler taşımaktadır. Her iki ülkenin de nüfus yoğunluğu düşüktür, sert fiziksel koşulların yanında benzer ekonomik ve politik yapılara sahiptir (Houghton, 1987:43). Göç hareketlerinin özellikleri de bu benzer özelliklerden biridir. Nüfus yoğunluğunun azlığı her iki ülkenin dışarıdan göç almasını, sömürgecilik süreçlerinin parçası olması ise göçün hangi kaynaklardan geleceğini belirlemiştir. Avustralya da Kanada gibi başlangıçta Avrupa kıtasından, sonrasında ise diğer ülkelerden göçmen almıştır (Castles ve Miller, 2008:288).

II.Dünya Savaşı sonrası değişen ekonomik dengelerin etkisiyle Kanada göçmen alımına hazır hale gelmiştir. Kanada ekonomisi savaştan sonra canlanmaya başlamış, piyasadaki talebi karşılayamaz olmuştur. Yapısal değişikliklere ihtiyaç duyan Kanada'nın, bu değişiklikleri göçmenlerin emeği olmadan gerçekleştirmesi mümkün değildi (Passaris, 1984:94). 1950'lerde Kanada ve Avustralya Güney Avrupa'dan, aile birleşimi yoluyla İtalya ve Yunanistan'dan göçmen almışlardır. 1960 ve 70'lerde ise, Avustralya Güney Avrupa'dan, Türkiye ve Ortadoğu'dan göçmen almaya başlamıştır (Lacovetto ve d., 1996:104). Göçmenler daha çok alt yapı faaliyetlerinde görev almışlardır. İtalyanlar 19.yy'nin sonlarında olduğu gibi Kanada metropollerindeki inşaat, tramvay yapımı gibi alanlarda istihdam edilmiştir (Passaris, 1984:93). II.Dünya Savaşı bitiminde 7.4 milyonluk nüfusa sahip olan Avustralya, 1946-1966 yılları arasında Britanya ve İrlanda'dan 1.5 milyon, İtalya'dan 300 bin, Hollanda, Yunanistan ve Almanya'dan toplam 360 bin göçmen almıştır (Downer, 1967:196).

Savaş sonrası dönem Avustralya ve Kanada için de göçmen alımının hızlandığı dönemdir. Giderek artan göçmen nüfusunun içinde kadın göçmenler de yer almıştır. 1971'de yabancı bir ülkede doğan on dört yaşın üzerindeki kadın sayısı,

Kanada’da 1.5 milyona ulaşmıştır. Kadın göçmenler, Kanadalı kadınlara göre emek piyasasında daha fazla yer kaplamış olmalarına rağmen, çok az ilgi görmüşlerdir. Ayrıca, hangi meslekte olurlarsa olsunlar, her meslek kategorisinde alt pozisyonları doldurmuşlardır. 1961-1971 yılları arasında kadınların büro, sekreterlik, öğretmenlik, hemşirelik, tekstil endüstrisi gibi alanlarda çalıştıkları bilinmektedir (Boyd, 1975:406-412). Avustralya’da da Kanada da olduğu gibi, “kadın göçmenlerin varlığı uzun yıllar görmezden gelinmiştir” (Evans, 1984:1064). Ancak 1980 başlarında kadın göçmenlere yönelik bir takım çalışmalar yapılmıştır. Kadın göçmenlerin Kanada örneğinde olduğu gibi, emek piyasasında yerli kadınlara göre daha fazla yer kapladıkları gözlenmiştir. Eğitimsizlik, yapısal sebepler, ırkçılık, cinsiyetçilik ve paraya daha çok ihtiyaç duymaları, kadın göçmenleri emek piyasasında ucuz, esnek, kolay vazgeçilebilir duruma sokmuştur. Kadınların çoğu tekstil, ayakkabı, gıda, tütün, elektronik fabrikalarında çalışmıştır (Alkorso, 1989:1-2).

Her iki ülke göçmen alımında aynı kriterleri uygulamıştır. 1967’de Kanada, 1973’te ise Avustralya *Points* sistemini uygulamaya başlamıştır. Bu sisteme göre, göçmenler bağımsız, sponsorlu, aday olmak üzere üçe ayrılmıştır. Sistemin amacı, göçmen alımında daha objektif davranmak ve ırka dayalı ayrımcılığı sona erdirmek olmuştur (Houghton, 1987:46-51). Böylece iki ülkede de Asyalı göçmen sayısı yükselmeye başlamıştır. 1970 sonrası Asya’dan gelen göçmenler her iki ülkede de yarı nitelikli ve niteliksiz işlerde çalışmaya başlamış, inşaat, üretim, ulaşım, hizmet sektörlerinde istihdam edilmişlerdir (Lacovetto ve d., 1996:104-105). 1981 Kanada ve Avustralya Nüfus Sayımı’ndan çıkan sonuçlara göre, başka bir kıtada doğanlar sırasıyla şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 1: 1981 Kanada ve Avustralya Nüfus Sayımı’na Göre Başka Bir Kıtada Doğanlar

	KANADA		AVUSTRALYA
Avrupa	2.581.610	Avrupa	2.232.718
Asya	543.495	Asya	371.588
Amerika	329.355	Okyanusya	212.845
Afrika	102.725	Amerika	96.247

Kaynak: Houghton, 1987:50-51

Toplam 24.083.495 nüfusu olan Kanada’nın 3.867.160’ı yabancı bir ülkede doğmuştur, Avustralya’nın nüfusu ise 14.576.330’dur ve yabancı doğumlu nüfusu

3.182.270'dir (Houghton, 1987:50-51). Her iki ülkede de Avrupalılar 1. sırayı paylaşırken, Avrupalıları Asyalılar izlemiştir.

ABD, Kanada ve Avustralya'nın göç hareketlerinin dayandığı temel nokta bu ülkelerin dünyanın birçok bölgesinden gelen göçmenler ile oluşmuş olmasıdır. Kuruluşları daha çok ulus mitine değil, Avrupa mitine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, beyaz ırkın üstünlüğü düşüncesi üzerine kurulmuştur. Avrupalı dışındaki diğer göçmenlere uzun yıllar uygulamış oldukları ayrımcı politikalar bunun bir göstergesidir.

1.2.2.5. Asya ve Göç

Bir bölgenin ekonomik kalkınmasına paralel olarak emek göçü de artmaktadır. Ekonomik kalkınma, emek kıtlığını açığa çıkarmakta ve bu açığı kapatmak için dışarıdan emek ithaline ihtiyaç duyulmaktadır. Bu denge gelişmemişten gelişmişe doğrudur ve bölgenin yapısal özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu durum Asya içinde yaşanan göç için de geçerlidir.

Asya içinde göçün başlaması için sömürgelerin bağımsızlığını kazanması gerekmiştir. Bölgenin Güneydoğu Asya'daki sömürge ülkeleri bağımsızlığını elde ettikten sonra, yeni ulusal sınırlar çizilmiş ve göç süreci dikkat çeker hale gelmiştir (Prasai, 1993:1055). Başka bir deyişle, bağımsızlığın kazanılması ekonomik kalkınmanın ilk adımını oluşturmuştur. Geçmişte, gelişmiş ülkelerin hammadde ihtiyacını karşılayan Asya, yıllar içinde mal ihraç eden bir bölge haline dönüşmüştür (Abella, 1995:125). Bu dönüşümün ardında devlet politikaları vardır ve bu ülkeler için "*kalkınmaya odaklı devlet*" nitelendirilmesi yapılmaktadır. İlk kez siyaset bilimci Chalmers Johnson'ın kullandığı bu kavram ile kapitalist ekonominin planlanmasında devlet müdahalesinin doğrudan rol oynaması kastedilmektedir (Best ve d., 2012:377). Bu planlamada devletin yürüttüğü birtakım politikalar şöyle özetlenebilir:

- İhracatı teşvik eden politikalar
- Ulusötesi şirketleri bölgeye çeken politikalar
- Ekonomide yeniden yapılanmalar
- İnsana yapılan yatırımlar (Abella, 1995:125).

Bu politikalar ekonominin güçlenmesini sağlarken, bir yandan da bölgenin gelişmemiş ülkelerinin gözünde gelişmiş olanlar yeni bir çekim merkezine dönüşmüştür. Japonya, Tayvan, Güney Kore, Singapur, Hong Kong başlıca çekim merkezleridir (Prasai, 1993:1068). 1975-95 gibi 20 yıllık bir sürede Asya içinde göç büyük miktarda artış göstermiştir. Doğu ve Güneydoğu Asya'da bu süre içinde sınır ötesi göç 10 katına çıkmış, 1980 başlarında 1 milyon dolaylarında olan yabancı işçi sayısı 1990'a kadar 3 milyonu aşmıştır (Abella, 1995:125).

Asya'nın "ekonomik lokomotifi" Japonya'dır (Martin, 1991:177). Japonya'nın lider olmasının arkasında yatan sebeplerden biri, ABD'nin Asya'daki savaş politikalarıdır. Nitekim, Kore Savaşı sırasında ABD'nin ordusu için duyduğu ihtiyaçlar Japonya tarafından karşılanmıştır. Özellikle kamyon, yatak, giyim eşyası dahil, başka malların tedarikçisi Japonya'ydı. Otomobil üreticisi Toyota'nın da ABD'nin askeri ihaleleri sayesinde iflastan kurtulduğu bilinmektedir (Best ve d.,2012:373). Dünyanın komünist ve kapitalist blok olarak ikiye ayrılmış olması da, Japon ekonomisini şekillendiren bir diğer etkidir. ABD komünist bloğa karşı kapitalist bloğun güçlenmesini istemekteydi. Bu bağlamda, Japon ekonomisinin güçlenmesi ABD için bölgedeki komünist hareketlerin bastırılması anlamına gelmekte ve bu süreci kazanmak için elinden geleni yapmaktaydı (Best ve d., 2012:377). Japonya'nın ekonomik başarısının arkasında yatan güç devlet politikaları ve bu politikaların en büyük destekçisinin ABD olduğu söylenilebilir. Japonya ekonomik gelişiminin sonucunda diğer gelişmiş bölgeler gibi göçü teşvik eden politikalar izlememiştir. Japonya için göç uzun yıllar karşı çıktığı, gündemine almamak için direndiği ve buna uygun politikalar izlediği bir alandır. Bu politikaların gevşetilmesi 1980'lerin ilk yıllarına tekabül etmektedir.

Japonya kapalı toplum yapısı sebebiyle göçmen entegrasyonunda başarısız süreçlerden geçmiştir. II.Dünya Savaşı öncesinde kabul ettiği 700 bine yakın Korelinin ikinci, üçüncü kuşaklarını bile toplumsal hayata entegre edememiştir (Martin, 1991:181). Entegrasyon konusundaki başarısızlığı göçmenlere olan bakışındaki tutarsızlık ile ilişkilidir. Japonya bir yandan kendi kültürünü dış etkenlerden korumaya çalışırken, diğer yandan ülkesinde yaşayan göçmenleri bu kültüre dahil etmek için bir çaba sarf etmemiştir. Örneğin, Japonya'da yaşayan göçmenlerin okula gitmesi zorunlu değildir, bu yüzden göçmenler gitmemeyi tercih

etmekte, gidenler ise dışlanmaya tabi tutulmaktadır (Haines ve d., 2007:964). Başka bir deyişle, toplumsal hayattan dışlanma çocukluk çağında başlamaktadır. En temel haklardan biri olan eğitimin göçmenlere zorunlu olmaması, onların nitelikli işlerden dışlanmasının yanında, yabancı olarak kalmasına da sebep olmaktadır. 1970'lerin sonunda Vietnam Savaşı'nın ardından kabul edilen 11 bin Vietnamlı da bu ötekileştirmeden payına düşeni almış ve hep öteki olarak kalmıştır (Haines ve d., 2007:964).

Japonya aynı zamanda diğer bölgelerdeki göçmenlerin geçici olarak gidip kalıcı yerleşimci olmasından da endişe duymuştur. Bu endişenin kökeninde özellikle Almanya'daki Türk göçmenler örneğinin misafir işçilikle başlayıp kalıcı hale dönüşmesi gerçeği yatmaktadır (Martin, 1991:181). Göçmen rakamları da bu endişeyi destekler niteliktedir. 1993'te legal-illegal işçilerin oranı 61 milyonluk emek piyasasının sadece % 0.3'ü'dür (Prasai, 1993:1060). Bu rakam diğer göç alan bölgelere kıyasla bir hayli düşüktür. Japonya'nın katı göç politikalarının gevşetilmesi 1980'lerde başlamış, 1986'ya kadar illegal göçmenler dahil göçmen sayısı yarım milyona ulaşmıştır (Abella, 1995:127). Daha önceki yıllarda tercih edilmeyen göçmen işçiler Japonya için de bir gereklilik haline gelmiş ve Asya içindeki ülkelerden göçmen alımına başlanmıştır. Bu işçilerin çoğunluğu Kore, Çin, Filipinler ve Tayland'dan gelmiştir (Abella, 1995:132). Japonya'nın göç politikasında göze çarpan en önemli özellik illegal göçün önlenmesine yöneliktir ve fakat işverenler uluslararası alanda daha kolay rekabet edebilmeyi amaçladığından illegal göçmen çalıştırmayı tercih etmiştir. Özellikle inşaat ve imalat sektöründe illegal işçi çalıştırılmıştır (Martin, 1991:179). Japon işverenlerin illegal işçi çalıştırması, devletin niteliksiz işçi alımının kısıtlayıcı politikalarının sonucudur. Ayrıca çalışma yaşının oldukça yüksek olması da niteliksiz göçmen alımının önüne geçmiştir. Kısacası, istihdam olanakları sınırlı yaşlı çalışanların niteliksiz göçmenler tarafından emek piyasasından dışlanacakları ve göçmenlerin temel ihtiyaçlarının ekonomik olarak bir baskı oluşturacağı gerekçesiyle niteliksiz göçmen alımı kısıtlanmıştır (Prasai, 1993:1059). Bu engellerin sonucu ise illegal işçilerin sayısında yaşanan artış olmuştur. 1992 itibariyle illegal göçmen sayısı 330 bin olarak tespit edilmiştir (Prasai, 1993:1059).

Japonya’da eğlence sektörü göçmen işçilerin en çok istihdam edildiği alanlardan birini oluşturmuştur. Eğlence sektörü ifadesi genellikle kadınları olumsuz durumlara itecek mesleklere “kılıf uydurmak için” kullanılmaktadır (Castles ve Miller, 2008:230). Günümüzde de Japonya’da eğlence endüstrisi ülkeye ekonomik olarak katkı sağlamaya devam etmektedir. Bu yüzden, eğlence endüstrisine akıtılan para bir hayli yüksektir. Hatta eğlence endüstrisi için yapılan harcamalar savunma bütçesi için harcanan paraya eşittir (Biemann, 2002:80). Sistemin sürdürülebilirliği açısından eğlence endüstrisinin de savunma endüstrisi kadar vazgeçilmez olduğu söylenilebilir. 1988’de 81.407 legal yollarla çalışan göçmenlerin 71 bini eğlence sektöründeydi ve bu sektörde en çok Filipinli kadınlar çalışmaktaydı (Martin, 1991:179). Filipinliler Japonya’ya girmek için illegal yolları seçen göçmenler arasında da çoğunluğu oluşturmuştur. 1987’de tutuklanan 11.300 illegal çalışanın % 70’i Filipinli idi (Martin, 1991:179).

Kadınların evlilik yolu ile göç etmesi bölgede meydana gelen bir diğer göç hareketidir. 1990’larda Japonya ve Tayvan’ın kırsal bölgelerindeki çiftçiler, özel çöpçatan acenteleri aracılığıyla Asya ülkelerinden kadınlarla evlenmişlerdir (Castles ve Miller, 2008:231). Legal yollarla göç edebilmek için başvurdukları bu yöntem, Asyalı kadınların içinde buldukları zor koşulları açıklayıcı niteliktedir. Buna ek olarak, yabancı gelinlerin toplumsal hayatta marjinal olarak görülmeleri savunmasızlık hallerini pekiştirmektedir. Evlilik amacıyla yapılan göçlerde bile kadınlara yönelik cinsiyetçi bakış devam etmektedir. Yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı, toplumsal hayatta göçmen gelinlere yönelik “her an kaçıma hazır” algısını doğurmaktadır (Lan, 2008: 1809-1810).

Japonya’da göçmen sayısının az olmasının sebebi sadece katı göç politikaları değildir. Japonya Asya’da doğrudan yabancı yatırımlar yapan bir ülkedir. Bu yatırımlar (1983-1992 arasında 60 milyar dolar) yoluyla emek yoğun bazı endüstrileri diğer ülkelere çekmiş, yabancı işçi alımını geciktirmiştir (Abella, 1995:129). Japonya doğrudan yabancı yatırımlar aracılığı ile yabancı işçilerin ülkelerinde kalmasını sağlamıştır. Bu durum daha çok kırdan kente olan göçlerin önünü açmıştır.⁷ Emegın diğer bölgelere kayması ve bu yatırımlar sonucunda elde

---

⁷Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Jamie K. McCallum, “ Export Processing Zones: Comparative Data from China, Honduras, Nicaragua and South Africa”, **Working Paper**, No:21, ILO, Industrial and Employment Relations Department.,Geneva, March 2011., Kankesu

ettiği gelir ise Japon endüstrisini başka alanlara yönlendirmiştir. Daha az emeğe ve hammaddeye duyduğu ihtiyaç sonucunda ileri teknoloji ürünlerini üretmeyi başarmıştır (Abella, 1995:129). Böylece emek piyasasında kol gücünün yerini beyin gücü almış, niteliksiz göçmen işçilere duyduğu ihtiyaç azalmıştır. Bunun sonucunda ise yüksek nitelikli göçmenlerin kabulünde kolaylık sağlamıştır (Martin, 1991:191).

Katı göç politikaları sadece Japonya için geçerli değildir. *Asya Kaplanları* (Singapur, Hong Kong, Tayvan, Malezya) ülkelerinden biri olan Singapur da göçmen alımı ve yerleşimi konusunda oldukça katı politikalara sahiptir. Örneğin, bir Singapurlu ile evlense dahi niteliksiz işçilerin kalıcı yerleşimine asla izin verilmemektedir (Martin, 1991:183). Buna rağmen, ekonomik büyüme göçmen alımını gerekli kılmıştır. 1970’te 2 milyonluk nüfusun sadece %2.9’u göçmenlerden oluşuyorken, toplam nüfusun 3 milyonu geçtiği 1990’da göçmenlerin oranı % 10.3’ü bulmuştur (Asia Pasific Migration Research Network [APMRN], 1997:154). Singapur ekonomisi göçmen emeğine bağımlı hale gelmiştir. Ülkeye en çok Malezya, Tayland, Endonezya, Filipinler, Sri Lanka, Hindistan ve Çin’den göçmenler gelmiştir (Castles ve Miller, 2008:236).

Göçmen sayısındaki artış, Singapurlu kadınların emek piyasasına katılımı ile doğrudan ilişkilidir. Ev içi bakım hizmetlerinde ortaya çıkan açık, göçmen kadın emeğine duyulan ihtiyacı artırmıştır. 1993 yılı itibariyle toplam hane sayısının % 15’inde ev işçisi bulunmaktaydı. Başka bir deyişle, 50 bini Filipinli, 17 bini Sri Lankalı, 10 bini Endonezyalı olmak üzere, toplam 81 bin göçmen ev işçisi vardı (Castles ve Miller, 2008:231). Belirlenmiş cinsiyet kodları, kadınlara biçilen bir takım roller ve nitelikli işler için yeterli eğitim almamış olmaları, göçmen kadınların emek piyasasında ev içi hizmetlere yönelmesini zorunlu kılmıştır.

1968-1970 arasında özellikle Malezya’dan imalat ve inşaat sektöründe çalışmak üzere niteliksiz göçmenler istihdam edilmişlerdir (Prasai, 1993:1062). 1970’lerde niteliksiz göçmen sayısı yükselince, 1981’den 1991’e kadar hükümet niteliksiz göçmen alımını durdurma politikası izlemiştir fakat bunun sonucunda illegal göçte artış yaşanmıştır (Martin, 1991:183). 1989’da 161 bin olan göçmen sayısı, 1992’de 300 bin dolaylarına yükselmiştir. Bu rakamın %30’unu da illegal yollarla çalışan işçiler oluşturmaktaydı (Prasai, 1993:1061). Singapur’un hızlı

Jayanthakumaran, “Benefit Cost Appraisals of Export Processing Zones: A survey of Literature”, **Development Policy Review**, cilt:21, sayı:1, 2003, p.51.

büyüme göstermesi göçmen profilinde de ikili bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Göçmenler niteliksiz ve yüksek nitelikli olarak ikiye ayrılmış ve yüksek nitelikli göçmenleri çekmek için özel politikalar üretilmiştir. Göçmenlerin aylık kazandıkları ücrete bağlı olarak kalıcı yerleşim fırsatını yakalaması bunlardan biridir. Aylık 1500 Singapur doları kazanan göçmenler kalıcı yerleşimci olarak başvurabilmiş; bu politika özellikle Hong Konglu yüksek nitelikli göçmenleri çekme amacı taşımıştır (Martin, 1991:183). Malezyalı nitelikli göçmenler de ülkelerinde kalmak yerine Singapur'u tercih etmişlerdir. 1985'te yaklaşık 90 bin Malezyalının Singapur'da çalıştığı bilinmektedir (Prasai, 1993:1057).

Malezya aynı zamanda Asya'nın en çok göç alan ülkelerinden biridir. 1994'te toplam 480 bin yabancı işçi varken, 1997'de bu rakam 1 milyonu aşmıştır (APMRN, 1997:106). Malezya'da göçmen işçi alımı ülkedeki kırdan kente yaşanan iç göçün sonuçlarından biridir. Ekonomide yapılan yeni düzenlemeler ile kentler üretim merkezi haline gelmiş, birçok insan köyden kente göç etmeye başlamış ve tarım arazileri boş kalmıştır. 1971'de yapılan bu düzenlemeler tarım arazilerinde emek kıtlığına sebep olarak, birçoğu Endonezya ve Filipinler'den gelen göçmen alımını zorunlu hale getirmiştir (Martin, 1991:186). Tarımsal üretimin büyük çoğunluğu bu göçmenlerin emeğine bağlıdır. Nitekim, 1991'de tarım arazilerinde çalışan işçilerin 3/4'ü yabancı işçilerden oluşmaktaydı (Martin, 1991:186). Nitelikli Malezyalı çalışanların Singapur'a gitmesi, hizmet ve imalat sektöründe emek kıtlığı yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle medikal alanlarda yaşanan bu sıkıntı Hindistan ve Sri Lanka'dan nitelikli personel alınarak çözülmüştür (Prasai, 1993:1058). Niteliksiz göçmenlerin çoğunluğu ise Endonezya, Filipinler ve Tayland'dan gelmiştir. Bir tahmine göre, 1991'de 350 bin Endonezyalı, 100 bin Filipinli, birkaç 100 bin dolayında Taylandlı illegal göçmen bulunmaktadır (Martin, 1991:186). 1970'ten beri ülkeye çok sayıda göçmen girmesine rağmen emek kıtlığı işverenler için bir sorun olmaya devam etmiştir. Bunun sebebi işverenlerin göçmenleri, özellikle daha kolay sömürülebilmeleri bakımından illegal göçmenleri tercih etmesinden kaynaklanmıştır. Düşük ücretle ve hafta sonları çalıştırılmaya daha müsait olmaları, haklarını arayacakları yasal bir merciinin olmaması işverenleri illegal göçmen çalıştırmaya itmiştir (APMRN, 1997:108). İlegal göçmenlerin Malezya'da doğup büyüyen çok sayıda çocuğu da bu sömürünün bir parçasıdır.

Kayıt altına alınmayan bu çocuklar en temel haklardan yararlanamamakla birlikte, hiçbir ülkenin vatandaşı değildirler (APMRN, 1997:114). Bu yüzden, daha kırılğan bir yapıya sahip bu çocukların toplumsal hayattan dışlanmaları ve emek piyasasında kimsenin yapmadığı işleri yapmak zorunda kalmaları kaçınılmaz görünmektedir.

Hızlı büyümenin emek piyasasındaki sonuçlarından etkilenen bir diğer ülke de Hong Kong'dur. Hong Kong'un bir üretim merkezi haline gelmesinde geçmişte bölgeye akın eden Çinli göçmenlerin katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Çin Komünist Devrimi sonrasında Çin'den kaçmak zorunda kalanlar Hong Kong'a sığınmıştır. 1945-1949 yılları arasında yaklaşık 1.3 milyon Çinlinin girdiği Hong Kong, birçoğu yaptığı işte profesyonel olan bu mültecilerin katkısı ile birçok girişimciyi ülkesinde barındırmış, ayrıca niteliksiz işçilerin emek gücünden faydalanmıştır (APMRN, 1997:67-73). Böylece ekonomik kalkınmanın temellerini atmıştır. Çin de uzun yıllar ülkenin göç kaynağını oluşturmaya devam etmiştir. 1980'e kadar 400-500 bin arasında Çinlinin ülkeye göç ettiği bilinmektedir (Prasai, 1993:1065).

İllegal göç birçok gelişmiş Asya ülkesinde olduğu gibi, Hong Kong için de göç politikasını belirlerken öncelikli mesele olarak ele alınmıştır. Bunu önlemek için geliştirdiği politika da tam tersi bir etki yaratmıştır. Çinli illegal göçmenlere yakalanmayıp sınırı geçtikleri sürece Hong Kong'da kalma izni veren devlet, 1979'da 89.940 illegal göçmeni yakalarken, 102.826 göçmenin sınırı geçtiğini tespit etmiştir (APMRN, 1997:73). Sıkı sınır kontrollerine rağmen bu politika başarısız olmuştur. Çinli göçmenlerin varlığı kent dokusunda da hızlı değişmelere sebep olmuş, göçmenlerin kendi mahallelerini kurması gettolaşmaya yol açmıştır. 1978'de 300 bin olan gecekondu nüfusu, 1980'de 750 bine yükselmiş ve bunun sonucunda Çinli göçmenlerin ülkeye girişi kısıtlanmıştır (Martin, 1991:184).

Çinli göçmenlerin dışında Asya içinden gelen göçmenlerin çoğunluğu Filipinler'den gelmiştir. 1989'da gelen göçmenlerin 21.996'sı Asya'dan gelmiş, bu rakamın da %74.9'unu Filipinliler oluşturmuştur (Prasai, 1993:1066). Hong Konglu kadınların niteliksiz işler yapmaması kadın göçmenlere, özellikle ev içi işlerde duyulan rağbeti artırmıştır. Filipin, Tayland, Sri Lanka, Endonezya'dan gelen kadınlar bu işlerde istihdam edilmiş, 1995'te Filipinliler 130 bin ile en kalabalık grubu oluşturmuştur (APMRN, 1997:71). Hong Kong'un yüksek nitelikli göçmen

profili ise daha çok Asya dışından gelmiştir. ABD, Britanya ve diğer Avrupa ülkeleri, 1993'te 30 bin olan profesyonellerin kaynak ülkeleridir (APMRN, 1997:70).

Tayvan'da ekonomik gelişme 1980'lerde etkisini göstermeye başlamıştır. Özellikle 1987'de Tayvan'ın para biriminin değeri artmış, ülkeye göçmen işçilerin geldiği görülmüştür (Abella, 1995:128). Hızlı gelişme gösteren Tayvan ekonomisinin uluslararası piyasada rekabet edebilirliği, maliyeti düşük niteliksiz yabancı işçilerin varlığına bağlıydı. 1995'te yabancı işçiler 315 bin civarındaydı, bu rakam toplam emek piyasasının % 3'ü idi ve % 67'den fazlası imalat sektöründe istihdam edilmiştir (Abella, 1995:128). Tayvan'a gelen göçmenler ülkeye legal yollarla girse bile, kaçak olarak yaşamaya ve izinsiz çalışmaya devam etmiştir. Legal yollar arasında en çok kullanılan yöntem turist vizesi ile giriştir ve bu yöntem daha çok Güneydoğu Asya'dan gelen 20-30 yaş aralığındaki erkekler tarafından kullanılmıştır (Prasai, 1993:1064).

Güney Kore uzun yıllar göç veren ülkelerden biri olma özelliğine sahiptir. Çok sayıda Koreli çalışmak için Arap ülkelerine gitmiş, sonrasında ise ülke emek kıtlığı yaşamaya başlamıştır. 1980'lerin sonunda ise artan ekonomik gelişmeler göçü durdurmuş, ücretlerin iyileşmesi Korelileri yurt dışında çalışma fikrinden uzaklaştırmıştır (APMRN, 1997:143). Göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye dönen Kore, niteliksiz göçmen kabulünde çok sıkı politikalar uygulamıştır. Emek kıtlığı artınca geçici süreyle işçi alan Kore'de 1992 yılı itibariyle, 22.035 Çinli, 18.903 Filipinli, 8950 Bangladeşli, 5036 Nepalli bulunmaktaydı ve bu işçiler 2 yıl içinde evlerine geri dönmek zorundaydılar (APMRN, 1997:145).

Asya illegal göçün diğer bölgelere oranla daha çok dolaşım halinde olduğu bir merkezdir. Bölge ülkeleri için ciddi bir endişe kaynağı olsa da, işverenler için daha çok emek, daha az ücret demektir. Bölgede artan illegal göçün daha çok Çin ve Güneydoğu Asya'dan geldiği söylenilebilir. Tayland Göç Ofisi'ne göre 1994'te ülkedeki toplam 525.480 illegal göçmenin 334.124'ü Myanmar, 100 bini Çin, 81.357'si ise Güney Asya'dan gelmiştir (APMRN, 1997:163).

Çin sadece Asya Pasifik için değil, ülkesi ile uzun sınırları olan Rusya için de illegal göçün kaynağını oluşturmuştur. 1998'de 100 binden fazla Çinlinin yaşadığı Moskova'da Çinliler silah, uyuşturucu, kadın ticareti yapmış ve Rusya'dan Çin'e otomobil götüren birçok taşıma merkezini kontrol altında tutmuşlardır (Krassinets,

1998:16). Başka bir deyişle, Rusya illegal göçün Asya'daki diğer merkezlerinden biridir. Bu durumun oluşmasında SSCB'nin dağılmasının payı büyüktür. 1990'larda eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden 4.5 milyon göçmenin geldiği bilinmektedir (Ioffe ve Zayonchkovskaya, 2010:105). Bu göçmenler illegal göçün çoğunluğunu oluşturmuştur. 1998 yılı itibariyle, 400 bin-7 milyon arası illegal göçmen olduğu tespit edilmiştir (Krassinets, 1998:9-11). Bu rakamın belirsizliği Rusya'nın göç ve göçmen politikalarının yetersizliği ile ilişkilidir. İlegal göçmenlerin yasadışı işler yapması da bu politikaların sonucudur. Büyük çoğunluğu uyuşturucu kaçakçılığı, silah ticareti, sahte belge üretimi, göçmen kaçakçılığı, kadın ticareti, kiralık katillik gibi işleri yürütmüşlerdir (Krassinets, 1998:15). Ucuz emek kaynağı olmaları dışında, hukuk dışı faaliyetleri yürütmeleri hususunda daha fazla risk alabilmeleri de illegal göçmenlerin daha fazla tercih edilmelerine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, illegal göçün yoğun olduğu bölgelerde hukuk dışı işlerin yapılmasının kaçınılmaz olduğu söylenilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE KADIN GÖÇMENLER

Bu bölümde göç olgusunun anlaşılması ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması doğrultusunda uluslararası göç teorileri incelenecektir. Toplumsal cinsiyet bağlamından kopartılarak ele alınan göç hareketlerinin, kadın göçmenlerin göç sürecinin anlaşılması bakımından eksik kaldığı ortaya konulacaktır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisi öncelenecek, kadın göçmenlerin uluslararası göç hareketlerinde oynadıkları roller ayrıntılarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

2.1. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİ

Göç çok disiplinli bir alandır. Tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, hukuk, psikoloji ve hatta sanatın⁸ konusu olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, göç farklı disiplinlerin alana katkısıyla anlam kazanmaktadır. Bireylerin ya da ailelerin göç etme davranışlarını etkileyen faktörler ekonomik sebeplerle açıklanabileceği gibi, tarihsel ya da kültürel ilişkilerle de açıklanabilmektedir. Çünkü göç disiplininin konusu insandır ve insan davranışları başta maddi ve kültürel değerlere, eğitime, zamanın politik koşullarına, cinsiyete vb. bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Göç olgusunun teorik altyapısı bu değişikliklere dayanarak atılmıştır ve fakat hiçbir teorinin tek başına göç olgusunu açıklaması mümkün değildir. İlk olarak 19.yy'da temeli atılan göç teorilerinin, zaman içinde farklı disiplinlerin geliştirdiği paradigmlar sayesinde temeli sağlamlaşmıştır. Bu bölümde alana yapılan katkılar göz önünde tutularak göç olgusunun teorik çerçevesi çizilecektir.

---

⁸Göç özellikle sinema sanatının ele aldığı bir konudur. Türk ve Dünya Sineması'nda göç ve göçmenlik hikayelerine çok sık rastlanılır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Yosefa Loshitzky, **Screening Strangers: Migration and Diaspora in Contemporary European Cinema**, Indiana University Press, Bloomington-IN, 2010. Ömer Osmanoğlu, "Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo kültürel karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma", **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:25, 2016, s.77.

2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunu

1871 ve 1881'de İngiltere'de yapılan nüfus sayımı verilerini kullanarak 1885'te bir makale kaleme alan Ravenstein İngiltere'deki iç göçlere odaklanmış, göçlerin meydana gelmesinde bireyleri harekete geçirenin ne olduğunu anlamaya çalışmıştır. Alman-İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı olan Georg Ravenstein'in 1885'teki makalesi ile göç konusu ilk kez tartışılmaya başlanmıştır (Abadan Unat, 2017:52). Ravenstein nüfus verilerini inceleyerek bazı sonuçlara varmıştır. Bunlardan biri, nüfus artışının bölgedeki yerel nüfus artışıyla örtüşmediği sonucuydu. Buradan yola çıkarak, bu artışın sebebini bölgenin göç almış olmasıyla açıklamıştır (Ravenstein, 1885:169). Vardığı diğer sonuçlardan biri ise, bazı bölgelerin göç verirken, diğer bölgelerin neden göç aldığı ile ilgilidir. Göç veren ve göç alan bölgeleri tanımlamak için, sırasıyla *yayılma* (countries of dispersion) ve *emme* (countries of absorption) kavramlarını kullanmıştır (Ravenstein, 1885:184). Bu kavramlar neoklasik göç kuramlarının, yani itme-çekme kuramlarının temelini oluşturmuştur. Ravenstein yayılma bölgelerinin kırsal bölgeler olduğunu, bu bölgelerde tarımsal faaliyetler yapıldığını, nüfuslarının yükselse de az yükseldiği ya da gerilediği sonucuna varırken; emme bölgelerinin ticaretin ve sanayinin merkezleri olduğu ve nüfuslarının ülke ortalamasından daha fazla yükseldiği sonucuna varmıştır (Ravenstein, 1885:187).

19.yy İngiltere'sinde ortaya çıkan üretim ilişkilerindeki devrim sonucunda tarım bölgelerinin iticiliği kaçınılmaz olmuş, ticaret ve sanayinin merkezi kentler birçok bakımdan çekici hale gelmiştir. Bu bakımdan Ravenstein'a göre göç, gelişmemişten gelişmişe doğrudur ve temelinde bireylerin ekonomik olarak güçlenme arzusu fikri yatmaktadır. 1885'teki makalesinde göç ile ilgili toplam 7 sonuca varan Ravenstein bu sonuçlar için "*kanun*" kavramını kullanmıştır. Ravenstein'in "*göç kanununun*" maddeleri şöyledir:

- Göçmenlerin büyük çoğunluğu kısa mesafede göç eder. Bu göç ticaret ve sanayi bölgelerine doğrudur. Bu bölgelerdeki nüfus yoğunluğu da göçün boyutlarını belirlemektedir.

- Hızla büyüyen bir kentin etrafındaki bölgelerde yaşayan insanlar kente doğru akın eder. Geldikleri yerde çıkan boşluk ise başka bölgelerden gelen

göçmenler ile doldurulur. Bu durum, kentin çekici gücünün etkisi en uzak bölge tarafından hissedilene kadar devam eder. Yani Ravenstein'a göre, "göç olgusunun bir boyutu, basamaklı bir şekilde seyreden ve boşalan yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan dalgalar"dır" (Yalçın'dan aktaran Adıgüzel, 2016:23). Ayrıca bu kanunla beraber merkez çevre arasında yaşanan göç ilişkilerinin de temeli atılmıştır.

- Yayılma süreci emme sürecinin tersi olmasına rağmen benzer özellikler göstermektedir. Buradaki benzerlik amaç birlikteliğinden doğmaktadır, yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu emek göçmen işçilerle karşılanmakta ve böylece göçmenler kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir (Yalçın'dan aktaran Adıgüzel, 2016:24). Kısacası, yayılma ve emme süreçlerinin oluşumunun arkasında arz ve talebin birbirini tamamlamak zorunda olması yatmaktadır.

- Her göç tersine akışı da üretir. Yani göç alan bölge göç veren bölge haline gelebilir.

- Uzun mesafede göç eden göçmenler genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerini tercih ederler.

- Kırsal alanlarda yaşayan insanlar kentlerde yaşayanlara göre daha yüksek oranda göç ettikleri gibi, aynı zamanda kadınlar da erkeklere oranla daha çok göç ederler (Ravenstein, 1885:199).

Kadınların göç sürecinde daha etkili olmasının sebebini başka merkezlerde iş aramalarına bağlayan Ravenstein, kadınların üretim sürecinde aktif rol aldığını da ortaya koymuş bulunmaktadır. Üstelik kadınların sadece ev içi hizmetlerde değil, üretim sektöründe, özellikle üretimin mutfak kısmında çalışmak için göç ettiklerini belirtmiştir (Ravenstein, 1885:196). 1889'da yazdığı ikinci makalesinde ise uluslararası göçe odaklanmıştır. Avrupa ve Kuzey Amerika'yı incelemiş ve insanların uzun mesafelere giderken daha istekli olduklarını keşfetmiştir (Corbett, 2003). Buna ek olarak, iç göçler ve kısa mesafeli göçler söz konusu olduğunda, kadınların erkeklerden daha fazla göç eğiliminde olduğunu tekrarlamış, erkeklerin ise uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere daha yüksek katılım gösterdiğini belirtmiştir (Yalçın'dan aktaran Adıgüzel, 2016:25).

2.1.2. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı

Neoklasik ekonominin makro kuramı göç sürecini açıklarken ekonomik etkileri temel alır. Kuramın öncülerinden W.Arthur Lewis (1954) *Sınırsız İşgücü Arzı ile Ekonomik Kalkınma* isimli çalışmasıyla göç sürecini kuramsallaştıran ilk teorisyendir. Bu model “geleneksel sektörün ve modern sektörün bir arada olduğu ikili ekonomiler için etkili bir kalkınma yöntemi” sunmaktadır (Arango, 2000:284). Bu bağlamda, göç bir ekonomideki geleneksel sektör ve modern sektör arasındaki emek ve ücretler arasındaki farklılıktan kaynaklanmakta, aynı zamanda bu farklılıkları kapatmaktadır. Bu ilişki şöyle kurulmaktadır:

“Modern sektör büyüdüğünde marjinal verimliliğin sıfır olduğu geleneksel sektördeki emeği çeker. Lewis, iki sektörün ücretleri arasında yaklaşık % 30’luk bir farkın bulunduğunu, bunun da işçilerin taşınması için yeterli olacağını tahmin ediyordu. Gelişmiş bir ekonomi için sınırsız göçmen emeğine sahip olmak, ücretleri düşük tutarken genişlemeyi ve böylece yüksek bir kar oranını güvence altına almayı mümkün kılmaktadır. Geleneksel sektör için ise göç, artı emekten kurtulmanın ve daha yüksek bir sermaye-çıktı oranına sahip olmanın tek yoludur ve böylece ekonomik geri kalmışlıktan kalkınmaya giden yolu oluşturur.” (Arango, 2000:284).

Lewis’e göre göç, geleneksel sektördeki emek fazlalığına son verecek, geleneksel sektörün modern sektöre dönüşmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Bu bakımdan geleneksel sektördeki ekonomik geri kalmışlığı emek fazlalığına dayandıran Lewis, göçmeni geri plana atarak göçe odaklanmıştır.

Bu kurama katkı sağlayan bir diğer teorisyen Everett S. Lee’dir. Lee kuramında daha çok göçe odaklansa da göçmenin de görmezden gelinmemesi gerektiğini düşünmektedir (Adıgüzel, 2016:25). 1966’da yazdığı *Göç Teorisi* isimli makalesi ile göç kararının ve göç sürecinin arkasında 4 faktör olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar:

- Başlangıç bölgesi ile ilişkili faktörler
- Varış noktası ile ilişkili faktörler
- Bireysel faktörler
- Göç sürecine karışan engellerdir (Lee, 1966:50).

Lee’ye göre hem başlangıç bölgesinde hem de varış noktasında insanları tutmaya ya da kendisine çekmeye çalışan sayısız faktör olduğu gibi, itmeye eğilimi

olan faktörler de vardır. Uygun iklim koşulları çekici iken, kötü bir iklim itici olabilir. İyi bir okul sistemi çocuklu bir aile için çekici iken, yüksek vergiler sebebiyle çocuksuz bir aile için itici olabilir, öte yandan evli olmayan bekar bir birey için iyi eğitim sistemi nötr olabilir (Lee, 1966:50). Her iki bölgenin itici-çekici özellikleri olabileceğinden ve bunların göçe sebep olması nedeniyle bu kuram itme-çekme kuramı olarak da bilinir.

Göçe karar verme aşamasında itici (-) ve çekici (+) faktörlerin tek başına yeterli olamayacağını düşünen Lee, bazı durumlarda aşılamayacak engeller kümesinin varlığına dikkat çekmiştir. Mesafe bu engellerden birisidir fakat en önemlisi, Berlin Duvarı gibi fiziksel engeller ve katı göç politikalarıdır. Bu engellerden her birey farklı etkilenmektedir. Örneğin taşınma ücretleri herkesi aynı oranda etkilemeyebilir (Lee, 1966:51) ve fakat devlet politikaları bireyleri aynı düzeyde etkilemektedir. Taşınma ücretleri ve katı göç politikaları göç sürecinin mikro-makro engellerine vurgu yapmaktadır.

Kuramın diğer öncülerinden Todaro ve Harris (1970) de bazı eklemeler yaparak kurama katkı sağlamışlardır. Az gelişmiş ülkelerdeki işsizliğe odaklanan Todaro ve Harris, göçmenin vardığı şehirde iş bulmasının kesin olmamasından ötürü göçün riskli bir eylem olduğunu düşünmüşlerdir (Hagen-Zanker, 2008:6). Bu sebeple, göçmenin iş bulma amacıyla yola çıkan fakat bunun gerçekleşmesinin kesin olmamasından dolayı yüksek risk alan birey olduğu söylenilebilir. Bu durumda risk az gelişmiş ülkelerde artmaktadır. Çünkü “az gelişmiş ülkelerde kırsalda yaşayan bireyler bekledikleri reel gelir farkının pozitif olmasından ötürü kente doğru göç ederler; beklenen gelir ise kentteki ücretler ve istihdam oranlarıyla bağlantılıdır” (Hagen-Zanker, 2008:6). İş bulamama düşüncesi beklenen gelirin önüne geçememekte, daha yüksek ücret alacağını düşünen birey göç eylemine katılmaktadır. Todaro ve Harris bu noktada, işsizliğe rağmen beklenen gelirin yükseldiği an göçün mükemmel rasyonel bir seçim olduğunu söylemektedir (Hagen-Zanker, 2008:6).

Neoklasik kuramın makro boyutuna göre piyasalar arasındaki farklılıklar göçe sebep olmaktadır. Beklenen kar göçün arkasında yatan önemli bir motivasyondur. Bu motivasyonun seviyesi her bireyin içinde bulunduğu sosyo-

ekonomik koşulların ve uluslararası piyasaların etkisi ile değişiklik göstermektedir. Kuram kısaca özetlenecek olunursa;

- Uluslararası emek göçüne ülkeler arasındaki ücret farklılıkları sebep olmaktadır. Ücretler eşite yaklaştığı zaman göç sona erecektir.

- Uluslararası göç ve uluslararası piyasalar arasında önemli bir ilişki vardır. Diğer tür piyasaların uluslararası göç üzerinde önemli bir etkisi yoktur.

- Yoksul ülkelerde sermayenin kıt olması daha çok yatırım çekmekte ve bu yatırımların sonucunda nitelikli göçmenler de bölgeye akın etmektedir. Yani sermayenin dolaşımı insan sermayesinin de dolaşımını içerir. Bu durum niteliksiz göçmenlerin hareketinden farklı bir model oluşturur.

- Hükümetlere düşen görev kaynak-hedef ülkelerin emek piyasasını denetlemek ve müdahale etmektir (Massey ve d., 1993:434).

Neoklasik makro kuram çeşitli sebeplerden ötürü eleştirilmektedir. Castles ve Miller (2008) kuramın “bireyselci ve tarih-dışı olduğunu, ayrıca kuramın bilimsel verilerle çeliştiğini” ileri sürmüştür. Bilimsel verilere göre, göçmenler yoksullardan ziyade, daha çok ekonomik ve sosyal değişim içerisindeki bölgelerde yaşayan toplumsal orta sınıftan gelmektedirler. Bunların yanı sıra, kuram göçmenlerin neden ülke seçiminde farklılıklar gösterdiğini açıklayamamaktadır. Cezayirliilerin neden Almanya değil de Fransa’ya, Türklerin ise neden Fransa yerine Almanya’ya gittiklerini cevapsız bırakmaktadır (Castles ve Miller, 2008:31-33). Buna ek olarak, Asya içi göç hareketleri incelendiğinde daha yüksek gelirli ülkelerin (Filipinler, Sri Lanka, Endonezya), daha düşük gelirli ülkelere göre (Bangladeş, Hindistan, Pakistan) yurt dışına daha çok göçmen gönderdiği bilinmektedir. Sri Lanka özelinde bakılacak olunursa, ülkedeki erkeklerin işsizlik oranının kadınların işsizlik oranından daha yüksek olmasına rağmen, Sri Lankalı göçmenlerin % 79’unun kadın olması kuramın ekonomik varsayımlarını çürütmektedir. Ayrıca, Pakistanlı kadınların işsizlik oranı erkeklerin işsizlik oranından daha yüksek olmasına rağmen, yurt dışındaki Pakistanlı kadın göçmen oranı sadece % 1’dir (Oishi, 2002:4-5).

2.1.3. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

Neoklasik ekonominin makro kuramı göçün uluslararası piyasalardaki dengesizliklerin sonucu olduğunu düşünürken, mikro kuram piyasaların etkisini yok saymamakla birlikte daha çok bireye odaklanmaktadır. Bireylerin içinde buldukları koşulları göç edecekleri ülkenin koşullarıyla kıyaslayarak kendileri için uygun olan en rasyonel tercihi yapacaklarını iddia etmektedir. Bu kuram bireyleri göç sürecinin “rasyonel aktörleri” olarak ele almaktadır (Massey ve d., 1993:434). Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdikleri bu modele göre, bireyler rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kar hesabını yapmak suretiyle daha yüksek bir kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etme kararını vermektedirler (Abadan Unat, 2017:54).

Borjas'a (1989) göre, bireyler göç sonucunda kazanacakları faydanın maksimum olmasını isterler, bu yüzden kendi refahlarını maksimuma çıkaracak bir ülke ararlar. Bu arayış bireylerin finansal kaynakları, kaynak ülkenin politikaları ve hedef ülkeler arasındaki rekabetin sonucunda uygulanan düzenlemeler tarafından engellenebilir. Bireyler göç kararında birçok alternatifi düşünerek kendileri için en uygun durumu seçerler. En uygun dolayısıyla en kazançlı durum bazıları için kalmak olurken, diğerleri için en kazançlı durum göç etmek olur (Borjas, 1989:461). Başka bir deyişle, bireyler göçe karar vererek göçe yatırım yapmış olurlar. Bu yatırımdan en yüksek kazancı elde etmek amacını taşımaktadırlar. Bu yüzden mikro teoride uluslararası göç insan sermayesine bir yatırım olarak düşünülmekte ve bu yatırımdan elde edilen kazancın; göç için verilen emeğin toplamından fazla olması gerekmektedir (Massey ve d., 1993:434). Yapılan yatırımlar bireyin göç sonucundaki kazancından fazlaysa göç gerçekleşmez. Eğer göç edecek birey hedef ülkenin dilini biliyor ve emek piyasasına hakimse bireyin kazancı artmaktadır. Bu da bireyin niteliklerinin göç kararında etkili olduğu anlamına gelmektedir. Kuramın temel varsayımları şöyle sıralanabilir:

- Uluslararası göç hem kazanç hem de istihdam oranlarındaki farklardan kaynaklanmaktadır.

- İnsan sermayesinin başlıca özellikleri (eğitim, dil, iş tecrübesi vb.) diğer faktörlerin eşit kalması halinde gidilecek ülkede iş bulma ihtimalini artırmaktadır.

- Ülkeler arasındaki göç akımları bireysel maliyet/kar hesabına dayalı hesapların toplam sonucudur.

- Beklenen getirilerdeki farkın büyüklüğü, ülkeler arasındaki göçmen akışının büyüklüğünü belirlemektedir.

- Göç kararını etkileyen piyasa emek piyasalarıdır, diğer piyasalar doğrudan göç kararını etkilemez.

- Hükümetler, göç hareketlerini hedef ve kaynak ülkelerdeki kazançları etkileyecek önlemlerle denetlemektedir (Massey ve d., 1993:435).

Kuram bireyleri cinsiyetsiz olarak ele almakta ve varsayımlarını kadın göçmenlerin erkek göçmenlerle eşit olduğu fikrine dayandırmaktadır. Ayrıca kuram, kadınların emek piyasasında yaşadığı cinsiyetçi durumlara dair bir şey söyleyememektedir. Nitekim Hong Kong ve Singapur'daki Filipinli kadın göçmenlerin yaklaşık 1/3'ünün nitelikli olmalarına rağmen, ev işçiliği, çocuk bakıcılığı gibi niteliksiz işlerde çalıştığı görülmektedir (Oishi, 2002:3). Başka bir deyişle, kuramın iddia ettiği gibi eğitim seviyesi, iş tecrübesi, dil bilgisi vb., kadın göçmenlerin cinsiyetçi emek piyasasında daha üst pozisyonlara yerleşmesi için yeterli değildir. Buna ek olarak, hükümetlerin önlemleri kadın göçünü yasaklayacak nitelikte olabilmektedir. Birçok Asya ülkesinde kadın göçünün belirli zamanlarda ve sürelerde yasaklandığı bilinmektedir (Napier-Moore, 2017).

2.1.4. Yeni Ekonomi Kuramı (Hanehalkı Teorisi)

Yeni ekonomi kuramını diğer kuramlardan ayıran en önemli özellik, göç kararının tek başına birey tarafından değil, bireyin dahil olduğu hane halkı ya da daha geniş topluluklar tarafından verildiğini iddia etmesidir. Kurama göre, birey tek başına göç kararı vermez, bu karar hane halkı ile ortaklaşa alınan bir karardır. Karar öncesinde hane halkı göç sonrası elde edebileceği geliri ve ülkesinde kaldığı sürece yerel piyasada karşısına çıkacak riskleri karşılaştırarak kendisi için en uygun kararı vermektedir. Kuramın öncülerinden Oded Stark ve David E. Bloom'a (1985) göre, birey göç etme kararının mutlak sorumlusu değildir. Bu karar bir aile kararıdır. Göç maliyetleri ve gelirleri paylaşılır. Geri dönüşü olan gelirlere biri dövizlerdir. Bireysel bağımsızlıktan öte karşılıklı bağımlılığa dayanan göç iyi hesaplanmış bir

stratejidir. Çaresizlik ya da iyimserlik sonucunda verilen bir karar değildir (Stark ve Bloom, 1985:174).

Aile göç kararında önemli bir rol üstlenmekte, bu rolü üstlenmesinde ekonomik çıkarlarının ortak bir paydada buluşması gerçeği yatmaktadır. Başka bir deyişle, içinde buldukları koşullar göz önünde tutulmak şartıyla ekonomik refahın yükselmesi hanehalkının amaçlarından biridir. Hanehalkının bu amacına ulaşması üyelerinden bazılarının göç kararı almasına bağlı olabilir. Buna göre, bireylerin göç etme amacı aile gelirine katkıda bulunmak, mevcut durumda elde edemeyecekleri geliri elde etmek ve göç etmeye yönlendiren sorunların göç sayesinde çözülmesi beklentisidir (Massey, 2016:147). Örneğin, Asyalı göçmenler üzerinde yapılan bir araştırma göç kararının sadece bireysel olarak değil, genellikle aile üyeleri tarafından alındığını göstermesi açısından kuramı desteklemektedir (Hugo'dan aktaran Castles ve Miller, 2008:38).

Hanehalkının göç kararı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik koşullarına göre farklı düzeylerde etkilenir. Gelişmiş ülkelerde hanehalkının geliri çeşitli risklerden daha az etkilenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere, hanehalkının ekonomik koşullarının dalgalanma ihtimali daha yüksek, bu dalgalanların ortadan kaldırılması için yapılan düzenlemeler ise yoksullar için oldukça yetersizdir ve bu durum göç kararında teşvik edici bir sebeptir (Massey ve d., 1993:436). Bu bağlamda teori, neoklasik ekonominin makro kuramının dünyadaki sermayenin ve emeğin eşit dağılmamasına dayandırdığı göçü, gelişmekte olan ülkelere gelir dağılımının eşit dağıtılmamasına dayandırmış olmaktadır. Kuram uluslararası göçü piyasaların etkisinden çıkararak, göç veren ülkenin ulusal piyasasındaki dengelere ve sosyal devlet politikalarının göç üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadır. Kuramın önemli bir takım varsayımları şöyledir:

- Analiz birimi birey değil hanehalkıdır.
- Göç için ücret farklılığı şart değildir, hanehalkı farklı ücretler olmasa bile riskleri çeşitlendirmek için güçlü teşviklere sahip olabilir.
- Göç ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ortadan kaldırıldıktan sonra bile kesinlikle durmaz.
- Göçün sonucundaki kazançtan her hanehalkı aynı oranda etkilenmez, her ailenin kazancına göre göç etme olasılığı ve gelir beklentisi değişmektedir.

- Hükümetler göçü sadece emek piyasasını etkileyecek politikalarla değil, aynı zamanda sermaye ve sigorta piyasalarını biçimlendirerek etkileyebilirler.

- Gelir dağılımını şekillendiren hükümet politikaları ve ekonomik değişiklikler, bazı hanehalklarının görelî yoksulluğunu değiştirecek ve göç etme kararını etkileyecektir (Massey ve d.,1993:439).

Kuram aile içindeki güç ilişkilerini görmezden geldiği için feminist kuramcılar tarafından eleştirilmektedir. Örneğin, birçok Meksikalı kadın kocası tarafından terk edileceğini düşündüğü için, eşlerinin göç etmesine karşı çıkmıştır. Göç sonrasında ise, erkekler özgürlüğe alıştıkları için eşlerini yanında istememiştir (Hondagneu-Sotelo, 1992:400-402). Bu bağlamda, göçün aile içinde rasyonel kararların sonucunda değil, en güçlünin kararlarına uyulacak şekilde düzenlendiği açıktır. En güçlü de ataerkil aile kurumunda kuşkusuz ki erkektir. Ayrıca, kadın göçmenlerin bazılarının ailelerinin ya da eşlerinin karşı çıkmalarına rağmen göç ettiği bilinmektedir (Oishi, 2002:13). Kurama yönelik eleştiriler, göç çalışmalarında feminist bakışın oluşumunu ve gelişimini öncelikli olarak tetiklemiştir.

2.1.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Bu kuram gelişmiş ülkelerde emek piyasasının iki sektöre ayrılmış olması fikrine dayanır. Bu sektörler birincil ve ikincil sektörlerdir. Birincil sektör nitelikli, yüksek maaşlı, güvenli işleri kapsarken; ikincil sektör niteliksiz, düşük maaşlı, güvenlik açısından daha çok risk içeren işleri kapsamaktadır. Kurama göre birincil sektördeki işler çoğunlukla göç alan ülkenin vatandaşları tarafından kapıldığı için, ikincil sektörde emek boşluğu ortaya çıkmaktadır. Bu emek boşluğunu doldurmak için göçmen alımı zorunlu hale gelmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu durum kaçınılmazdır. Kuramın öncülerinden Piore (1979) sanayileşmiş ülkelerde piyasaların 3 temel özelliği olduğunu ve bu özelliklerin göçü tetiklediğini iddia etmektedir. Bu 3 temel özellik şöyledir:

- *Yapısal enflasyon*: Ücretler sadece arz ve talep dengesini değil, statü ve prestij dengesini de yansıtır. Toplumsal olarak belirlenmiş statü-ücret dengesi hiyerarşinin en alt kısmındaki grubun ücretlerinin yükselmesiyle bozulacaktır. En üstteki grup en alttaki gruba yaklaşacağı için statü-prestij kaybı yaşayacaktır. Bu

yüzden ücretler bu dengeyi bozmamak ve yapısal enflasyon problemine sebep olmamak için orantılı olarak artırılmalıdır. Göçmen işçiler bu dengeyi korumak adına en alttaki grubu oluşturmaktadır çünkü işverenler emek kıtlığı dönemlerinde düşük ücretleri kabul eden göçmen işçilere yönelecektir.

- *Çalışma motivasyonu*: İnsanlar sadece gelir için değil, sosyal statü için de çalışırlar. Sosyal statüyü yükseltmenin bir yolu en aşağıdaki katmanın altına başka bir katman yerleştirmektir. Bu katman sosyal statü ve prestiji önemsemez. Bilmedikleri bir ülkede kim oldukları önemli değildir. Göçmenler için en alttaki katmanı oluşturmak sorun değildir, çünkü kendilerini göç ettikleri topluma ait hissetmezler. Amaçları sadece kendi ülkelerinden daha fazla gelir elde etmek ve geldikleri ülkede prestij kazanmaktır. Kısacası, göçmenler ne iş yaptıklarından ziyade ne kadar para kazandıklarını umursarlar.

- *Emek arzının sınırsızlığı*: Gelişmiş ülkelerdeki yapısal enflasyon, çalışma motivasyonu ve piyasadaki ikililik durumu kimsenin yapmak istemediği işler için talep yaratır. Geçmişte bu talep daha çok kadınlar ve gençler tarafından karşılanmıştır. Sanayileşmiş bir ekonomide bu iki grup artık birincil sektöre kaymıştır. Bu işlere duyulan talep ve arz arasındaki dengesizlik sonucunda göçmenlere olan talep artmaktadır (Massey ve d., 1993:441-443).

Bu 3 temel özellik göçe sebep olmakta, gelişmiş ülkelerin emek sıkıntısı göçmen işçi alımı ile sonuçlanmaktadır. Piore'ye göre göçmenler "genel emek sıkıntısını ve ikili iş piyasasının ikincil sektörünün gereksinimlerini karşılar ayrıca sosyal hiyerarşide alt pozisyonları doldurur" (Piore, 1979:26). Başka bir deyişle, göçmenler sanayileşmiş bir ülkenin asli unsurudur. Bu kuram Avrupa ve ABD'deki 1945 sonrası göçü açıkladığı için önemlidir fakat göçmenlerin göç sürecindeki karar ve rolünü yeteri kadar önemsemediği için eleştirilmektedir (Hagen-Zanker, 2008:7). Ayrıca Wallerstein'e göre, göçmenlerin emek piyasasındaki ikincil konumu sürekli devam edemez. Diğer işçilerin ücretlerine paralel olarak artış göstermesi kaçınılmazdır. Bu durumda ucuz emek arayışında olan sermaye sahipleri, ucuz emeği yeniden elde etmek için yer değiştirmek zorundadır (Wallerstein, 2004:137). Bunun sonucunda, çokuluslu şirketler gelişmemiş ülkelere konuşlanmakta ve ucuz emeğin uluslararası hareketleri engellenmiş olmaktadır. Fakat kuram ikincil pozisyonların neden çoğunlukla kadın göçmenler tarafından doldurulduğunu açıklayamamaktadır.

Nitekim, kadın göçmenlerin kayıt dışı sektörde erkek göçmenlere kıyasla daha fazla yer kapladığı bilinmektedir (Kawar, 2004:75).

2.1.6. Dünya Sistemleri Kuramı

Tarihselci yapısalcı yaklaşım olarak da bilinen dünya sistemleri kuramı dünyanın kapitalist devletler ve onlara bağımlı çevre olarak ikiye ayrıldığı fikrine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, kapitalist devletleri merkez, onlara bağımlı üçüncü dünyayı çevre olarak görmektedir. Merkezdeki devletlerin amacı, daha fazla kar elde etmek ve çevrenin kendisine bağımlılığını güçlendirmektir. Bu bağımlılık güçlendikçe aradaki eşitsiz ilişki artacak ve çevre merkezin uydusu olmaya devam edecektir. İlk olarak 1970'lerde Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen kuram uluslararası göçü Marksist bir yaklaşımla ele alarak sermayenin önemine dikkat çekmeyi başarmıştır. Wallerstein'ın merkez devletler kavramını kullanırken, çevre devletler kavramı yerine çevre bölgeler kavramını kullanmasının sebebi, bu devletlerin devlet olmayacak kadar güçsüz olması ve birçoğunun kapitalist devletlerin eski sömürgeleri olmasıdır (Wallerstein, 1974). Yani merkezin çevre ile kurduğu ilişkinin temeli sömürgecilik dönemlerine dayanmaktadır. Bu noktada, kuram Cezayirli göçmenlerin neden Fransa'yı, Hint göçmenlerin neden İngiltere'yi tercih ettiklerini de açıklamaktadır. Sömürgeciliğin günümüzde şekil değiştirmesi ile beraber merkez-çevre arasındaki eşitsiz ilişkinin devamlılığı diğer baskı mekanizmaları ile sağlanmaktadır. Bu mekanizmalar sermayenin çokuluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırımlar yolu ile bu bölgelere sızmasıdır (Arango, 2000:290). Merkezin bu bölgelere doğru genişlemesi sonucunda uluslararası göç meydana gelmektedir. Genişleme ve göç arasındaki ilişki şöyle kurulmaktadır:

“Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun çoğunluğu uluslararası pazar ekonomisine dahil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek uluslararası pazarın denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir”(Abadan Unat, 2017:61).

Başka bir deyişle, uluslararası göç çevre bölgelerin kapitalist ekonominin kurallarına dahil olması sonucu gerçekleşmekte, çevre bu kurallara uymak zorunda

kalmakta, dolayısıyla uluslararası göçte pasif bir rol üstlenmektedir. Merkezin çevreye doğru genişlemesi göç akımlarına sebep olurken aynı zamanda uluslararası sermayenin birkaç merkezden yönetilmesine de sebep olmaktadır. Bu uluslararası merkezler çevrenin niteliksiz işçilerini merkeze doğru çekmektedir. Yüksek nitelikli emeğin yoğunlaştığı New York, Chicago, Los Angeles, Londra, Paris, Tokyo, Sidney gibi şehirlerde eğitimsiz yerliler düşük ücretli işleri yapmak istemediklerinden dolayı niteliksiz göçmen işçilere talep artmaktadır (Massey ve d., 1993:447). Saskia Sassen'e göre bu durum "küresel ekonominin küresel şehirler oluşturarak çevreyi kendine bağımlı hale getirmesidir" (Castells'ten aktaran Massey ve d.,1993:447). Ayrıca çevredeki niteliksiz emeğin merkez ülkelere akışı birkaç merkezden yönetilerek göçün hedef bölgeleri de belirlenmiş olmaktadır. Başka bir deyişle göç, "merkezin çevreye uyguladığı tahakkümü yansıtır, eşitsizliklerden kaynaklı olduğu gibi bu eşitsizlikleri de güçlendirir" (Arango, 2000:290). Bu eşitsizliklerin en önemlisi göçmen işçilerin düşük ücretli işleri yapmak zorunda kalmış olmasıdır. Kuramın dikkat çekici diğer varsayımları şöyledir:

- Uluslararası göç ve ekonominin küreselleşmesi arasında sıkı bir ilişki vardır. Devletlerin denizaşırı yatırımlara ve çokuluslu şirketlerin finans faaliyetlerine müdahalesi göçü engelleyebilir. Bu durum dünya çapında büyük bir ekonomik krize sebep olacağı için uluslararası göçü engellemek çok zordur.

- Kapitalist ekonomi kendi sınırlarının ötesinde yaptıkları yatırımları korumak için gerektiğinde siyasal ve askeri müdahaleler yapmaktadır. Bu da mülteci-sığınmacı hareketlerine yol açmaktadır.

- Uluslararası göç ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarından çok az etkilenmektedir (Massey ve d.,1993:448).

Uluslararası göçün merkezin çevreyi sömürmesinden kaynaklandığını iddia eden kurama göre, mülteci-sığınmacı hareketlerinin daha çok merkez devletlerin eski sömürgelerinde ortaya çıkması ikinci maddede ortaya konulan yargı ile örtüşmektedir. Günümüzde mülteci-sığınmacı hareketlerinin çıktığı bölgelere sızamayan kapitalist devletler askeri çatışmaların önünü açarak, bölgeye sızma amacı taşımaktadır. Buna göre, merkezin çevreye istediği ve gerektiği kadar müdahale edememesinin mülteci-sığınmacı hareketlerine sebep olduğu söylenilebilir. Kuram sermayenin çıkarını her şeyin belirleyeni olarak gördüğü ve bireylerin ya da

grupların eylem ve isteklerini yeteri kadar önemsemediği için eleştirilmektedir (Castles ve Miller, 2008:35). Fakat kuram cinsiyet nötr bir yaklaşım sergilemektedir. Çevre ülkelerdeki erkek ve kadın göçmenin göç etme olasılığı birbirinden farklıdır. Örneğin, Arap ülkelerinde ahlaki kaygılardan ötürü Hristiyan kadın göçmenler ev içi işlerde çalıştırılmak istenmediği için, Müslüman kadın göçmenlere talep daha yüksektir. Fakat Bangladeş gibi Müslüman ülkelerde kadınlar, kısıtlayıcı politikalar yüzünden, göç hareketlerine katılamamakta ve kuramın iddia ettiği gibi merkeze doğru bir kayış gösterememektedirler (Oishi, 2002:9). Ayrıca kuram yapısal sebeplere odaklandığından, bireysel kazanımları arka plana atarak; kadınların göç sürecinde erkeklerden farklı deneyimler tecrübe ettiğini görmezden gelmektedir.

2.1.7. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı kuramı göçün sebeplerine değil, gidenlerin geride kalanların göç kararını nasıl etkilediğine odaklanır. Kuram göçmenlerin geride kalanlar için güvence sağladığını öne sürer. Daha açık bir ifadeyle, göç etmiş birey ya da topluluklar aralarında arkadaşlık, akrabalık bağları olan birey ya da toplulukların göç kararını olumlu yönde etkiler. Göçmen adayı göç edenlerin arkasından giderek göç hareketlerinin devamlılığını da sağlamış olur. Bu ilişkiler ağı böylece göç edilen ülkede de devam eder. Göçmenler geldikleri ülke ve göç ettikleri ülke arasında ağlar örerek birbirlerine kenetlenmiş olurlar. Başka bir deyişle,

“Göçmen ağları, göçmenleri, eski göçmenleri ve başlangıç-varış noktasındaki göçmen olmayanları köken, arkadaşlık, akrabalık, ortak topluluk bağları aracılığıyla birbirine bağlayan kişilerarası ilişki kümeleridir. Bu kümeler uluslararası göç ihtimalini artırır, çünkü maliyeti ve riskleri düşürerek beklenen kazancı artırır” (Massey ve d. ,1993:448).

Göç kararı birey ya da topluluklar için oldukça riskli bir karardır. İş bulmanın yanı sıra, kalacak yer, yeni ülkedeki zorluklar ve toplumsal uyum meselesi göçmen adaylarını göç kararından caydırabilir. Bu tür sorunların çözümünde göçmen ağları oldukça etkilidir. Kalacak yer ya da iş bulma konusunda sıkıntı yaşamayacağını garanti altına alan göçmen adayları, göç kararını bu ilişkilere dahil olmayanlara göre daha kolay almaktadır. Aile birleşimi politikaları sonucunda göç etme bu ağların oluşmasında en etkili yoldur. Bu yolla göç etmek birçok ülkedeki

göçmenlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Arango, 2000:292). 1970'lerde Meksikalı göçmenler üzerinde yapılan bir araştırma, bu göçmenlerin % 90'ının aile veya işveren bağlantıları yoluyla ABD'de yasal oturma izni kazanmış olduklarını göstermiştir (Portes ve Bach'tan aktaran Castles ve Miller, 2008:37). Bu örnekte de görüldüğü gibi bir kez göç kararının verilmesi göçmen adayları üzerinde domino etkisi yaratmaktadır. Oldukça yaygınlaşan zincirleme göç hareketleri, illegal yolları kullanarak hiç bilmedikleri bir ülkeye ilk kez giriş yapan göçmenlerin ortalama maliyetleri ve risklerini en aza indirmektedir (Güllüpnar, 2012:73). Yani tanıdık bir göçmenin varlığı geride kalan göçmen adayı için bir güvencedir. İlk adımı atan göçmen geride kalanların harekete geçmesini kolaylaştırmış olmaktadır. Kuramın başlıca varsayımları şöyledir:

- Uluslararası göç, göçmen ağ bağlantıları aracılığıyla her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Göçmenler için ağ bağlantıları gittikleri ülkede kullanabilecekleri sosyal sermaye biçimidir.

- Ücret farkları ve istihdam oranının göç ile ilişkisi çok güçlü değildir çünkü göçmen ağlarının zamanla büyümesi sonucunda maliyet ve riskler düşmektedir.

- Göç, ağlar aracılığıyla kurumsallaşarak sebebinden bağımsız hale gelir.

- Ağlar kuruldukça göçün kontrolü zorlaşmaktadır.

- Aile birleşimini destekleyen politikalar aile bireylerine özel giriş hakkı tanıyarak göçmen ağlarını güçlendirmektedir (Massey ve d., 1993:449-450).

Kuram göç ağlarının kadınlar tarafından bir örgütlenme biçimi olduğunu görmezden gelmiştir. Birçok Meksikalı kadın bu ağların sayesinde, eşlerini göçe ikna etmeyi başarmış ya da eşlerinden habersiz göç etmeleri kolaylaşmıştır (Hondagneu-Sotelo, 1992:406). Göç etmeleri için gerekli kaynağın ve iznin verilmediği durumlarda, kadınlar bu engelleri aşacak bir yol bulmaktadırlar. Bu yol çoğu zaman ataerkil otoriteye karşı bir örgütlenme biçimi olan sosyal ağlardır (Hondagneu-Sotelo, 2000:115).

2.1.8. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı uluslararası göçün makro ve mikro yapılar arasındaki bağlardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu bağlar kaynak ve hedef ülkeler

arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Göç hareketleri genellikle kaynak ve hedef ülke arasında tarihsel, ekonomik, kültürel bağlara dayanan ve daha önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıkmaktadır (Castles ve Miller, 2008:36). Daha açık bir ifadeyle, göç alan ve veren ülke arasında tarihsel süreçte gelişen ve daha çok hegemonik ilişkilere dayanan bir ağ bulunmaktadır. Bu ağ göç sürecinin temel belirleyeni olmakta ve ağlar bir araya gelerek göç sistemlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kuram, ABD-Meksika arasındaki göçü ekonomik bağlantılara, ABD-Kore-Vietnam arasındaki göçü askeri hegemonyaya, İngiltere-Hindistan-Pakistan göçünü sömürgecilik ağlarına dayandırmaktadır (Castles ve Miller, 2008:36). Faist göç sistemleri kuramını dünya sistemleri kuramı ile ilişkiler ağı kuramı arasında bir bağlantı ve geçiş kuramı olarak kullanmaktadır (Çağlayan, 2006:83). Başka bir deyişle, göçün oluşması ülkeler arasındaki ağlara, devamlılığı ise göçmenler ve göçmen adayları arasındaki ağlara dayanmaktadır. Faist'in kurama dair geliştirdiği fikirleri şöyledir:

- Göç hareketi bir defalık bir olay değildir, zaman içinde bir olaylar silsilesini barındıran canlı bir süreçtir. Bu hipotez göçün bir kez başladı mı neden kendi kendini besleyip zamanla etki alanının genişlediğini kısmen açıklamaktadır.

- Göç sistemleri kuramı insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlantıların varlığına değinmiştir. Bu bağlantılar genelde göç meydana gelmeden mevcuttur.

- Bir ağ, bireysel ya da kolektif aktörler-bireyler, aileler, şirketler ve ulus devletler bütünü ve onları birleştiren ilişkiler anlamına gelmektedir (Güllüpinar, 2012:79).

Kurama göre, göç hareketi makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucudur. Makro yapılar ile dünya piyasasının ekonomi politiği, devletlerarası ilişkiler, kanun ve uygulamalar kastedilmekte iken, mikro yapılar ile göç ve yerleşme sorunlarını çözmek için göçmenlerin geliştirdiği informal toplumsal ağlar kastedilmektedir (Castles ve Miller, 2008:37). Kuramın genel hatları şöyledir:

- Göç sistemlerinde yer alan ülkelerin coğrafi yakınlığı önemli değildir çünkü göç fiziksel olandan ziyade politik ve ekonomik ilişkilere dayanmaktadır. Her ne kadar yakınlık, göç ilişkilerinin oluşumunu kolaylaştırırsa da, garanti altına almaz.

- Tek kutuplu bir sistem olabileceği gibi çok kutuplu sistemler de söz konusu olabilir, öyle bir durumda dağınık halde bulunan bazı merkez ülkelere aynı kaynaktan göçmen akışı yaşanmaktadır.

- Bazı ülkeler birden çok göç sistemine dahil olabilir, fakat bu durum daha çok kaynak ülkeler için geçerlidir.

- Göç sistemleri sabit değildir; politik, ekonomik, sosyal değişimler ile sistemden çıkabilirler (Massey ve d.,1993:454).

Bu dört madde ile göç sistemleri kuramının genel yapısı çizilmektedir. Türkiye-Almanya ya da Fransa-Cezayir arasındaki göç iki ülkenin mesafesine rağmen gerçekleşmiştir, bu bağlamda göç bir yakınlık-uzaklık meselesinden ziyade politik ve ekonomik ilişkilerin ürünüdür. İkinci maddede açıklanan çok kutuplu sistemler ifadesi ise, Türkiye'den sadece Almanya'ya değil, Avrupa'daki Fransa, İngiltere gibi başka merkez ülkelere doğru göç hareketlerinin de anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye örneğinden devam edilecek olunursa, Türkiye'nin birçok göç sistemine dahil olduğu söylenilebilir. Kuram ABD-Meksika arasındaki göçü ekonomik bağlantılara indirirken, bu bağlantıların erkeklerin lehine kurulduğunu görmezden gelmiştir. Örneğin, 1942-1964 yılları arasında ABD-Meksika arasındaki göçte iş fırsatları çoğunlukla erkekler için düşünülmüş fırsatlardı. 5 milyon geçici işçinin çoğunluğu erkeklerden oluşmaktaydı (Hondagneu-Sotelo, 2000:116). Ülkeler arasındaki ağlar devletlerin cinsiyetçi bakışı ile beraber erkek göçünü desteklerken, kadın göçmenleri erkeklere bağımlı kılmakta ve emek piyasasından dışlamaktadır. Ayrıca, birçok kadının ataerkil sistemden kaçmasını ve göç hareketlerinin tarihsel, kültürel, ekonomik olarak hiçbir bağ kurulmayan ülkelere doğru yaşanmasını açıklayamamaktadır. Nitekim, Fauziya Kasinga'nın yolculuğu Togo'dan başlayıp ABD'de son bulmuştur. Başka bir deyişle, hiçbir göç sistemine dahil olmayan ülkelerdeki insanlar da insan hakları ihlallerinden ötürü göç hareketlerine katılmaktadırlar. Buna ek olarak, daha önce ifade edildiği üzere, Pakistanlı erkekler eşlerinin İngiltere'ye aile birleşimi yoluyla katılma fırsatını ahlaki kaygılardan ötürü reddetmiştir (Peach, 2006). İngiltere-Pakistan arasındaki sömürge ilişkilerinden kaynaklı göç, erkeklerin öncülük ettiği ve kadınların erkeklerin kurallarına uymak zorunda kaldığı bir göç hareketi olmaktan öteye geçememiştir.

2.1.9. Birikimli (Kümülatif) Nedensellik Kuramı

Birikimli nedensellik kuramı göçün arkasında yatan sebeplerden çok neden bir kez başlayınca çoğalarak devam ettiğini anlamaya çalışmaktadır. İlk olarak Myrdal (1957) tarafından ortaya atılan teori Massey ve arkadaşları tarafından özellikle ABD-Meksika arasındaki göçü anlamak için geliştirilmiştir (Fussell ve Massey, 2004:152). Göç kaynak ve hedef ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısında bir takım değişiklikler meydana getirmektedir. Bu değişiklikler sonucunda göç, birikimli olarak ilerlemekte ve her değişiklik göçün altında yatan nedenlerin de cevabı haline gelmektedir. Massey ve diğerleri bu değişiklikleri 6 maddede şöyle açıklamaktadır:

Gelir dağılımı: Kırsal bir alanda yaşayan toplumda gelir dağılımı arasında çok büyük eşitsizlikler yoktur. Bu eşitsizlikler göç ile beraber ortaya çıkar. Bir veya birden fazla aile göç ederse, geride kalan hanehalkının gelirinde bir artış meydana gelir. Bu durum yoksunluk duygusunun pekişmesine neden olur. Kısacası, bir ailenin görelî yoksunluk duygusunun artışı, göç etme isteğini de güçlendirir.

Toprak dağılımı: Göçmenler için gittikleri ülkeden toprak satın almak önemli bir hedeftir. Birçok göçmen toprağı üretim aracı olarak değil, emeklilik için bir yatırım olarak görmektedir. Ayrıca toprak göçmenlere kendi ülkelerinde prestij sağlamaktadır. Bu toprakların gelecek için bir yatırım olarak görülmesi tarımsal emeğe olan talebin azalmasına sebep olur ve göç etme baskısı artar.

Tarımın örgütlenme biçimi: Göçmenler satın aldıkları topraklarda tarım yapma kararı aldıkları zaman, bu arazilerde göçmen olmayan ailelerin kullandığı emek yoğun yöntem yerine sermaye yoğun yöntemleri (makineleşme, ilaç, sulama sistemleri vb.) kullanırlar. Göçün yoğun olduğu bölgelerde tarımsal yöntemlerin modernleşmesi kaçınılmazdır. Bu durum, emeğe olan talebi düşürerek bireyler ya da hanehalkları üzerindeki göç etme baskısının yeniden yükselmesine sebep olur.

Kültür: İnsanlar gittikleri ülkede eski alışkanlıklarını bırakmak zorunda kalarak, yeni bir yaşam stili elde etmiş olurlar. Bu durum geldikleri ülkenin kodlarının da değişmesine sebep olur. Daha açık bir ifadeyle, göç bir toplumdaki

kültürel algıları ve değerleri tamamen değiştirerek bir sonraki göç hareketlerine zemin oluşturmaktadır.⁹

İnsan sermayesinin bölgesel dağılımı: Göç kaynak ülkedeki insan sermayesinin tükenmesine yol açar. Hedef ülkede üretkenliği artırırken, kaynak ülkede giderek azalmasına sebep olur.

Çalışmanın toplumsal anlamı: Göçmenlerin hedef ülkedeki belirli işlerde istihdam edilmesi, bir süre sonra bu işlerin *göçmen işi* olarak etiketlenmesine sebep olur ve yerliler bu işleri yapmak istemezler. Örneğin, çoğu Avrupa ülkesinde otomobil üretimi *göçmen işi* olarak görülürken, ABD’de bu işi yapanların çoğu yerlidir. İşsizlik dönemlerinde yerliler göçmenlerin yaptıkları işleri yapmak istemedikleri için hükümetler yeniden göçmen alımına ihtiyaç duymaktadır (Massey ve d., 1993:451-453).

Sonuç olarak, göçün bir kez başlayınca neden artarak devam ettiği üzerine yoğunlaşan birikimli nedensellik teorisi, geçmiş ve gelecekteki göçler arasında bir ilişkinin bulunduğunu iddia eder. Göçmenler geldikleri ve gittikleri ülkenin özellikle ekonomik yapısında değişikliklere yol açarak, göçün devam etmesinin önünü açmış olurlar. Göçün artarak devam etmesi göç ağları doymuş hale gelinceye kadar sürer. Göç ağlarının doyması ile beraber göç hareketlerinde bir düşüş yaşanır. Geriye potansiyel göçmen olabilecek yaşlılar ve çocuklar kalmaktadır ve fakat bu ihtimal her iki topluluk için de oldukça düşüktür (Hagen-Zanker, 2008:18). Kuram göç hareketlerine bütüncül bir yaklaşım getirememekte ve göç hareketlerinin anlaşılması bakımından eksik kalmaktadır. Tarımsal üretimin modernleşmesinin hanehalkının göç etmesini tetiklemesi, hanehalkının göç kararında eşitlikçi bir yaklaşım sergilediği anlamına gelmediği gibi; eşitsiz koşullar göç ettikten sonra da devam edebilmektedir. Örneğin, ABD’deki birçok Korelinin kendilerine ait şirketleri bulunmaktadır ve fakat kadınların çoğu aile şirketlerinde çalışmalarına rağmen, parasal kaynakları bulunmamakta ve maaş alamamaktadır (Lim, 1997:33). Ayrıca, yerli iş gücünün dolduramadığı ya da doldurmak istemediği alanlar, kadın ticaretinin bir parçası olan kadın göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Kadın ticaretinin bir parçası olan

---

⁹Sosyolog Peggy Levitt kültürel kodların ve alışkanlıkların değişimini *social remittances* (kültürel havale, transfer) kavramını kullanarak açıklamaktadır. Kavram göçmenlerin gittikleri ülkede elde ettikleri kültürel değişimlerin kendi ülkelerindeki yansımalarını içermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Peggy Levitt, “Social Remittances: Migration Driven Local Level Forms of Cultural Diffusion”, **International Migration Review**, cilt:32, sayı:4, 1998, p.926.

kadınlar, emeğin yeniden üretiminde yer almakta ve bu durumdan erkek göçmenler de en az yerli halk kadar faydalanmaktadır (Truong, 1996:36). Başka bir deyişle, kadın göçmenin ve erkek göçmenin doldurduğu alanlar cinsiyet nötr bir yaklaşım ile açıklanamamaktadır. Nitekim, göç alan ülkedeki emek talebi ev içi işçi talebi gibi cinsiyete özel olabilmektedir (Boyd ve Grieco, 2003). Ayrıca, göçün kim tarafından yapıldığı geride kalanların göç etme motivasyonuna sunduğu katkı bakımından değişiklik göstermektedir. Geride kalan birçok kadının göç hareketlerine katılımı erkekler tarafından engellenmektedir. Örneğin, ABD'ye göç eden Meksikalı erkekler ülkelerine her gidişlerinde eşlerini hamile bırakmakta, yeni ülkedeki koşullara dair kadınları korkutmakta (Hondagneu-Sotelo, 1992:403) ve böylece kadınların göç etme potansiyellerini azaltmış olmaktadır. Monica Boyd'un ifadesi ile "göç hareketlerinin erkekler tarafından kontrol edilmesi, kaynaklara ve bilgiye daha fazla ulaşmalarına da olanak vermektedir" (Boyd, 2006a:3).

2.2. SINIRLARI AŞAN KADINLAR

Kadınların göç sürecinde her geçen gün artan varlığı dikkate değerdir. 20.yy'nin sonlarından itibaren, eskiye oranla daha fazla kadın eş ve ailelerinden bağımsız olarak göç kararı vermektedir. Bu kararın arkasında yatan sebeplerin başında ekonomik faktörler ile beraber, savaş, cinsel şiddet, ayrımcılık, insan hakları ihlalleri önemli yer kaplamaktadır. Kadınların içinde buldukları eşitsiz koşullar kuşkusuz göç sürecinde de devam etmekte ve yeni bir yaşam mücadelesi bu eşitsiz koşullar eşliğinde gerçekleşmektedir. Bu noktada kadın göçmenin deneyimi erkek göçmenden ayrılmaktadır. Erkek egemen düzenin dayattığı kurallar, kadını göç öncesi ve sonrasında daha dezavantajlı bir konuma sokmaktadır. Göç kadınların bir takım baskılardan kurtulmalarını sağlarken, yeni ülkede başka tür baskıların sebep olduğu eşitsizliklerle karşılaşmalarını da beraberinde getirmektedir. Emek piyasasının cinsiyetçi yapısı, düşük ücretli-statülü niteliksiz işlerde istihdam edilmeleri, kaynak ve hedef ülkedeki ataerkil baskılar, ırk kökenli ayrımcılık, cinsel şiddetle daha fazla karşılaşılıyor olmaları, ulusal ve uluslararası hukukun erkek odaklı zihniyeti kadınları göç sürecinde kırılgan bir konuma sokmaktadır. Kadının göç sürecinde yeteri kadar önemsenmemesi, eşitsizlik sürecinin katlanmasına yol açarak,

ikincil konumunu pekiştirmektedir. Kadın göçmenin görünürlüğü bu sorunların aşılması açısından ilk adımı oluşturmaktadır. Kadınların göç araştırmalarında hak ettiği yeri bulması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin göç sürecindeki etkisinin daha fazla vurgulanmasına bağlıdır. Bu yüzden, *göçün kadınlaşması* ifadesi uluslararası göç sürecinde kadınların varlığına dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır.

2.2.1. Göç ve Toplumsal Cinsiyet

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu erkeğin başlattığı, kadının ona eşlik ettiği bir süreç olarak algılanmıştır. Erkeğin göç sürecinde aktif olarak yer aldığı inancı kadını pasifleştirerek erkeğe bağımlı kılmış, göç sonrasında toplumsal hayattan dışlanmasına sebep olmuş ve aile içine hapsedmiştir. Kadına göç sürecinde yokmuş gibi davranılması yeni ülkede yaşadığı sorunların ve geçirdiği deneyimlerin önemsenmemesine yol açmıştır. Böylece, kadınların göçün yarattığı sancılı süreçten daha fazla etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Feminist kuramın gelişimi ile beraber, toplumsal cinsiyetin birçok alanda konuşulmaya başlanması göç araştırmalarında da bir dönüşüm yaratmıştır. Toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisi daha fazla sorgulanır hale gelmiş, göç sürecinde kadının varlığı gün yüzüne çıkmıştır. Göç teorilerine yönelik eleştiriler bu dönüşümün temellerini atmıştır.

Bireyin ya da hanehalkının içinde bulunduğu ekonomik koşullar, göç eden ve göç veren ülkeler arasındaki sömürüye dayanan tarihsel ve ekonomik ilişkiler ile beraber, göç teorisinde kabul görmüş Neoklasik ve Marksist yaklaşımın odak noktasını oluşturmaktadır. Her iki yaklaşım da kadınların erkek egemen emek piyasasında erkeklerle eşit koşullarda yarıştığını varsaymaktadır. Başka bir deyişle, emek piyasasının cinsiyetçi kodları her iki yaklaşım tarafından göz ardı edilmiştir. Cinsiyet Neoklasik ve Marksist kuramın ulusal ve uluslararası ekonomiye dair yaklaşımının merkezinde değildir. Ayrıca, kadınların cinsiyetçi emek piyasalarında yer bulma mücadelesi yeteri kadar önemsenmemektedir. Daha da önemlisi her ikisi de kadınların uluslararası iş bölümündeki konumlarını ve ilişkilerini açıklarken dar bir perspektiften bakmaktadır (Truong, 1996:31). Örneğin, beden ve emeğin çok boyutlu sömürüne dayanan kadın ticareti, kadın göçünün dikkate değer bir kısmını

oluşturmasına rağmen, her iki teori de bu konunun açıklanması için yetersiz kalmaktadır.

Başka bir eleştiri noktası ise, iki teorinin de cinsiyeti, cinsiyetin getirdiği iktidar ilişkilerini ve bu ilişkilerin göç sürecinde oynadığı rolü görmezden gelmiş olmasıdır. Ataerkil toplum, cinsiyetçi kurumlar, otoriter aile tarafından baskı altına alınan kadının göç sürecinde görmezden gelinmesi, feminist göç araştırmacıları tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştirinin temel sebebi, bu teorilerin göçmenleri “cinsiyete dayalı güç ilişkilerinden yoksun rasyonel aktörler” olarak görmesidir (Nawyn, 2010:752). Başka bir deyişle, karar verici aktörlerin toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız olduğunu, bu aktörlerin kaynak ve hedef ülkenin yapısal koşullarından etkilendiğini iddia etmekte ve fakat bu koşulların toplumsal cinsiyet üzerindeki etkisini yok saymaktadır. Hanehalkını merkezine alan yeni ekonomi kuramı dahi, aile üyelerinin ortak amaçları doğrultusunda ve eşit koşullarda göç kararı verdiğini iddia etmiştir. Aileyi bütün üyelerinin aynı haklara sahip sabit bir mekanizma olarak ele almıştır. Gerçekte aile toplumsal iktidar ilişkilerinin en yoğun ve canlı olduğu bir mekanizmadır. Bu mekanizma göç öncesi ve sonrası süreçte kadına ve erkeğe eşit roller biçmemektedir.

Göç araştırmacıları kadının varlığından haberdar olsa da, kadınların göç sürecinde yaşadığı deneyimleri erkek göçmenlerin yaşadığı deneyimlerle ortak kabul etmiştir. Göç kararında kadınların erkeklerden ayrılmasına sebep olan ataerkil toplumsal yapıyı, devletlerin cinsiyetçi yaklaşımını, hane içinde alınan kararların eşitlikçi olmamasını, kadınların emek piyasasında düşük statülü işlerde istihdam edilmelerinden dolayı ekonomik koşullarının zayıf olmasını uzun yıllar görmezden gelmiş, araştırmaya değer bulmamıştır. Bu yaklaşım 1970’lerde feminist hareketlerin hız kazanması ile değişmiştir. 1970’lerde başlayan ve devam eden on yıl içinde feminist araştırmacılar, kadınların göç sürecinde görmezden gelinmesine sebep olan erkek egemen önyargıları ortaya çıkarmak istemiştir. Bu önyargılar “kadınların kültüre sıkı sıkıya bağlı-geleneksel olduğu, kadınların göç sürecinde aile üyelerini takip ettiği ya da aile birleşimi yoluyla göç ettiğini” içermektedir (Hondagneu-Sotelo, 2000:113). Nitekim bu önyargılar göç araştırmalarında temel teori kaynaklarından biri olan Everett Lee’nin (1966) çalışmasına şöyle yansımıştır: “Çocuklar istemedikleri halde gitmek zorundayken, kadınlar sevdikleri yerleri

bırakmalarına rağmen kocalarına eşlik ederler.” (Carling, 2005:3). Bu çalışmada da görüldüğü üzere, 1960 ve 1970’lerde göçmenler ve aileleri derken, erkek göçmenler ve onların eşleri-aileleri kastedilmiştir. Kadın göçmenlerin, eşleri ya da aileleri göç ettikleri zaman onlara ilk aşamada veya sonradan katılan aktörler olduğu varsayılmıştır. Bu yaklaşım devletlerin uygulamış olduğu göç politikalarında da görülmektedir. Bu politikaların temelinde “erkeklerin eve ekmek getiren olduklarına dair cinsiyetçi mitos” vardır (Carling, 2005:6). Fakat bu bir mitostan öteye geçememektedir. Daha düşük ücretli işlerde çalıştıkları halde, kadın göçmenlerin evlerine gönderdikleri para erkek göçmenlerin gönderdikleri paraya eş değerdir. 2016’da göçmenlerin evlerine gönderdikleri toplam 601.3 milyar doların, 300.6 milyar doları kadınlar tarafından gönderilmiştir (Western Union Company, 2016). Ayrıca Meksikalı göçmen erkeklerin göç ettikten sonra ailelerini yeteri kadar desteklemedikleri için, geride kalan kadınların birçoğunun niteliksiz işlerde çalıştığı ya da göç etmek durumunda kaldığı bilinmektedir (Hondegneu-Sotelo, 1992:401). Emek piyasaları ve devletlerin göç politikaları bu cinsiyetçi bakış açısına göre düzenlenmektedir. Nitekim 1960-1970’lerdeki misafir işçilik sisteminde kadınlar erkeklere bağımlıymış gibi görülerek ikinci plana atılmış ve çalışma hakkına layık görülmemiştir. Bu durum kadını toplumsal hayattan dışlamış (Carling, 2005:6) ve göç sürecinde görünmez kılmıştır.

Toplumsal cinsiyetin göç araştırmalarına dahil edilmesi kadınların göç sürecinde bağımsız aktörler olarak görülmesinin önünü açmıştır. Daha öncesinde “kadın göçmenlerin deneyimleri erkek göçünü açıklamak için kullanılmış, kadınların erkekler ile aynı nedenlerle göç ettiği fikri kabul edilmiştir” (Kofman ve d., 2005:24). 1970 öncesinde kadınların eşlerine bağımlı, pasif bir rol oynadığına dair önyargıların feminist hareketin o yıllarda güçlenmesi ile beraber kırılmaya başlanması, toplumsal cinsiyetin merkezde olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bu dönemde ortaya çıkan yaklaşım *add and stir* (ekle karıştır) yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, “göçmen kadınlar göç çalışmalarına bir değişken olarak eklenmiş ve göçmen erkeklerle karşılaştırılarak kendilerine yer bulmuştur” (Hondagneu-Sotelo, 2000:114). Bu çalışmalar feminist göç paradigmasının başlangıç noktasını oluşturmuş olmasına rağmen toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisini anlamak için yeterli olmamıştır. Bu yaklaşımın temel sorunu toplumsal cinsiyet ilişkileri yerine kadına

odaklanmış olmasıdır. Toplumsal cinsiyet yerine kadının merkeze alınması, kadınların ve erkeklerin göç kararında farklı koşullardan etkilendiğinin kabul edilmesine rağmen, bu koşulların oluşmasının arkasında yatan etkenin toplumsal cinsiyet olduğu gerçeğinin gözden kaçmasına sebep olmuştur. Erkek göçmenlerin çalışmaların merkezine yerleşmesinin bir miktar önünü kapatmış olmasına rağmen, bu çalışmaların kadınların ve erkeklerin göç sürecinde farklı davranışlar göstermesinin veya göstermek zorunda kalmasının sebeplerine ve sonuçlarına odaklanmaması, toplumsal cinsiyet-göç ilişkisinin eksik ya da yanlış anlaşılmasına sebep olmuştur. *Add and stir* yaklaşımı 1980'ler başlarken sona ermiş, feminist göç uzmanları çalışmalarında kadın ve erkek göçmenleri karşılaştırmak yerine toplumsal cinsiyet merkezli çalışmalara başlamıştır (Nawyn, 2010:750).¹⁰ Bu çalışmaların merkezinde hanehalkı teorisine (yeni ekonomi kuramı) yönelik eleştiriler bulunmaktadır.

Hanehalkı teorisi kadınların göç kararında ve sonrasındaki aşamada ataerkil baskıcı yapılardan etkilendiğini görmezden gelmiştir. Feminist araştırmacılar ailenin hanehalkı teorisinin iddia ettiği gibi rasyonel aktörler olmadığına dikkat çekmiş, ailenin ataerkil toplumsal yapıdan en çok etkilenen kurum olduğunu ileri sürmüştür. Ataerkil toplumlarda aile içinde alınan kararlar eşitlikçi bir ilişkiye dayanmadığından dolayı göç kararı da aile üyelerinden her birinin eşit koşullarda verdiği bir karar değildir. Kadınlar ailedeki otoriteler tarafından göç etmeye zorlanabilir. Örneğin, Tayland'da bazı aileler kızlarının eve para gönderdikleri sürece seks işçiliği yapmasını kabul etmektedir (Skrobanek ve d. aktaran Kofman ve d.,2005:24). Aile içinde alınan kararlar ve bu kararların uygulanması çoğunlukla erkeğin güçlü olduğu hiyerarşik bir ilişkiye dayanmaktadır. Bu hiyerarşik ilişki alınan kararlardan, sahip olunan kaynaklara kadar her alanda gözlenmektedir. Kısacası "göç kararı hane içindeki güç ilişkilerini" de yansıtmaktadır (Kofman ve d.,2005:26). Aile içindeki güç ilişkilerinin erkek ve kadınların çıkarları arasında çatışma yaratması, göç sürecinin başından sonuna kadar kimin yöneteceğini etkilemektedir (Boyd ve Grieco, 2003). Cinsiyet eşitliğinin görece daha yüksek olduğu İsveç'te yapılan bir araştırmada "ailelerin erkeklerin kariyerleri için daha fazla göç ettikleri" ortaya çıkmıştır. Ayrıca kadınlar göç kararında eşlerinin onların yanında olmayacağını

---

¹⁰1984'te International Migration Review'in "Women in Migration" özel sayısı ile konu kapsamlı biçimde tartışmaya açılmıştır.

düşünürken, erkeklerin çoğu eşlerinin başka bir ülkedeki iş için göç etmeyeceğini düşünmüştür (Branden, 2014:955). Eve ekmek getiren mitosu modern Batılı aile yapısında dahi erkeklerin göç kararında eşlerinden bağımsız hareket etmelerine dayanak olurken, kadınlar kendi kariyer ve daha iyi bir yaşam fırsatlarından feragat etmek durumunda kalmaktadır. Erkeklerin göç kararı bütün ailenin fayda sağlayacağı rasyonel bir karar gibi düşünülürken, kadınların karşısına çıkan göç fırsatları ailenin duygusal birliği için bir tehdit oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, “kadınların göçü anormal, erkeklerin göçü normal” olarak algılanmakta ve kadınlar bencil, sorumsuz, materyalist olarak suçlanabilmektedir. Nitekim, Ukrayna eski başbakanı Leonid Kuçma göçmen kadınları “fahişe” olarak nitelendirmiştir (Lutz, 2010:1657). Yine Nepal’de kadın göçü uzun zaman seks işçiliği ile özdeşleştirilmiş, göçmen kadınlara karşı medyada ve toplumda olumsuz ön yargılar oluşmuştur. Bu ön yargılara karşılık, Nepalli göçmen kadınların göç ettiklerini gizleme yoluna girdikleri bilinmektedir. Göçmen olmanın basit, ucuz olarak görüldüğü ülkede, erkekler göç etmiş kadınlarla evlenmek istememektedir (Gioli ve d., 2017:14).

Göç sürecinde aile içinde, toplumsal, küresel ve hukuksal yapıda var olan cinsiyet ilişkilerinin etkisi feminist göç çalışmalarının ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda feminist göç çalışmaları cinsiyetin göç, göçün cinsiyet üzerindeki etkilerine ve sonuçlarına odaklanmakta (Carling, 2005:5-6) ve göçte “kadınlık durumlarını” ortaya koymaya çalışmaktadır (Buz, 2007:42). Toplumsal cinsiyetin göç üzerindeki etkisi çalışmalara dahil edildiğinde, kadınların sadece ekonomik sebeplerden ötürü göç etmediği, göçü tetikleyen başka sebeplerin de olduğu ortaya çıkmıştır. Aile içi geçimsizlik, fiziksel şiddet, mutsuzluk ve bozulmuş evlilikler, boşanmanın imkansız olması sıklıkla kadınların göç etme kararını etkilemektedir. 1980’lere doğru Morokvasic tarafından yürütülen araştırmalar göçün kadınların sadece ekonomik sıkıntılara verdiği bir tepki olmadığını ortaya koymuştur. Göç aynı zamanda “kurumsallaşmış baskıcı ataerkil toplumdan kaçmak için de hesaplanmış bir harekettir” (Kofman ve d., 2005:24). Örneğin, birçok Faslı kadın için göçün anlamı daha fazla hak ve fırsat elde etme umududur. Faslı kadınlar için ataerkil baskıcı mekanizmalardan kaçmak göç etmek için en önemli motivasyon olmakla beraber, aynı zamanda modernleşmeye doğru atılan bir adımdır (Heering ve d., 2004:325). Bu nedenle Faslı kadınların göçten elde etmek istedikleri kazanç, ekonomik

güçlenmenin yanı sıra ataerkil toplumsal yapıdan ötürü sahip olamadıkları kişisel özgürlük alanlarının genişlemesi beklentisidir. Etiyopya'daki diktatörlükten kaçarak Suudi Arabistan'a sığınan mülteci bir kadının, eşini kaybettikten sonra bir takım sosyal haklarından mahrum kalmış olması neticesinde, Avustralya'ya sığınmış olması da (Fernandez, 2017:12), Faslı kadınların göç etme sebepleri ile benzerlik göstermektedir. Başka bir deyişle, kadınların davranışları üzerindeki toplumsal baskı erkeklerin üzerindeki baskılardan daha yoğun olduğu için, kadınlar göçe bir kaçış ve direnme aracı olarak bakabilmektedir (Kofman ve d., 2005:22). Geleneksel toplumlardan göç eden kadınlar ile modern toplumlardan göç eden kadınların göç etme sebepleri farklı olsa da ortak bir noktaları bulunmaktadır. Göç farklı ülkelerden gelen kadınları bu ortak noktada birleştirmektedir. "Ailelerinden ve yaşadıkları çevreden uzaklaşarak yeni fırsatlara ve alternatiflere açık hale gelmek" (Espin, 1999:5) göçmen kadınlar için ortak bir amaçtır.

Ataerkil yapının ekonomik ve kültürel boyutunun göç sürecini nasıl etkilediği ve göç sürecinden nasıl etkilendiğinin anlaşılması toplumsal cinsiyet kavramının göçe dahil edilmesiyle mümkün olmuştur. Toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisinin göç öncesi ve sonrası dönem olarak ele alınması, her iki dönemin ataerkil kodlardan nasıl etkilendiğinin ve bu kodları nasıl dönüştürdüğünün anlaşılması açısından elzemdir. Bu bağlamda Boyd ve Grieco (2003) toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisini göç öncesi süreç, göç aşaması ve göç sonrası olmak üzere üç aşamaya ayırmaktadır.

Göç öncesi süreç: Bu aşamada göç etme kararını şekillendiren ve göç olasılığını artıran ya da azaltan pek çok faktör vardır. Bu faktörler cinsiyet ilişkileri, hiyerarşi, statü-roller, kaynak ülkenin geleneksel ve yapısal özellikleri gibi faktörler olabileceği gibi yaş, ırk-etnik köken, medeni durum vb. bireysel faktörler de olabilmektedir.

Göç aşaması: Cinsiyetçi göç sürecinin merkezindeki ulus devletlerin hem kaynak hem hedef ülkedeki göç politikaları, kadın ve erkekleri farklı şekillerde etkiler. Göç hukuk ve düzenlemeleri erkeği bağımsız kadını bağımlı konumuna sokar. Bu durum emek piyasasının cinsiyetçi rollerini yeniden pekiştirerek kadınları ev içine hapseder. Ulus devletler, cinsiyetçi piyasalar, aracı kurumlar tarafından dışlanan kadının toplumsal hayatta daha kırılgan olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum sadece emek göçü ile sınırlı değildir. Mülteci ve sığınmacı hareketleri

kapsamında düzenlenen BM sözleşmesinde, zulüm biçimleri tanımının kadınların özel alanda yaşadığı zulüm biçimleriyle örtüşmesi olasılığı oldukça düşüktür.

Göç sonrası: Kadınlar ve erkeklerin göç ettikleri ülkedeki deneyimleri birbirinden farklıdır. Kadınlar devletlerin gözünde bağımlı olarak görüldükleri için yerleşim ve istihdam olanaklarından erkeklere oranla daha fazla engellerle karşılaşmaktadır. Kadınların ülkeye girişte nasıl tanımlandığı (eş, anne, ya da birey) vatandaşlık kazanma hakkını, dil ve iş eğitimini etkilemektedir. Aynı zamanda göç ile elde edilen yeni ekonomik roller ve sorumluluklar, kadınlar ve erkeklerin ilişkisini yeni baştan şekillendirmektedir. (Boyd ve Grieco, 2003).

2.2.2. Göçün Kadınlaşması

Göç olgusunun bileşenlerinden biri haline gelen göçün kadınlaşması kavramı daha fazla kadının küresel göç hareketlerinde görünür olması anlamına gelmektedir. Kavram ilk kez Castles ve Miller (1993) tarafından ortaya atılmış, “eskiye oranla daha fazla kadının eşlerinden ya da ailelerinden bağımsız göç sürecine katılımını” ifade etmektedir (Castles ve Miller, 2008:12). Günümüzde birçok kadın farklı sebeplerden dolayı ülkelerinin sınırlarını aşarak yeni bir ülkede yaşam mücadelesi vermektedir. Bugün dünyadaki göçmenlerin yarısını kadınlar oluşturmaktadır. 2017’de yayınlanan BM göç raporuna göre toplam 258 milyon göçmen bulunmaktadır. Bu rakamın % 48’i, yani 123.84 milyonunun kadın olduğu bilinmektedir (BM, 2017:15). Kadın göçmenlerin sayısı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya, Latin Amerika ve Karayipler’de erkek göçmenleri geçmektedir. Kadın göçmenlerin bölgelere göre 2000-2017 yılları arası dağılımı şöyledir:

Tablo 2: 2000-2017 Yılları Arasında Kadın Göçmenlerin Bölgelere Göre Dağılımı

	2000	2017
Dünya	49.3	48.4
Avrupa	51.6	52.0
K.Amerika	50.5	51.5
Okyanusya	50.1	51.0
L.Amerika ve Karayipler	50.1	50.4
Afrika	46.9	47.1

Asya	46.2	42.4
------	------	------

Kaynak: BM, 2017

Göçün kadınlaşmasının ardında yatan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi küreselleşmedir. 2000’li yıllara doğru küreselleşmenin bütün dünyaya daha hızlı yayılması ve etki alanının genişlemesi sonucunda kadın göçünde önemli bir artış yaşanmıştır. Göçün küreselleşmesi göçün kadınlaşmasının önünü açmıştır. Buna etki eden iki temel sebep vardır. Birincisi, gelişmiş ülkelerin yatırımlarını nüfus yoğunluğu yüksek olan gelişmemiş ya da gelişmekte olan bölgelere kaydırması sonucunda, emek göçüne ihtiyacı azalmıştır (Adıgüzel, 2016:104). Potansiyel göçmenin yerinde kalmasını sağlayarak rotasını emek göçü yerine sermaye göçüne çevirmiştir. Bu bölgedeki kadınlar ya ucuz emeğin kaynağı olarak düşük ücretlerle çalışmak ya da başka ülkelerde kimsenin yapmak istemediği işleri yapmak zorunda kalmıştır. Küresel şirketlerin ucuz emeği çekmek için kadınların yoğun olarak çalıştığı tarım ve gıda sektörünü ele geçirdiği bilinmektedir. Afrika, Karayipler ve Güney Doğu Asya’da tarımsal üretim küresel şirketlerden önce kadınlar tarafından yürütülmekteydi. Ancak kadınlar tarımsal üretimde modernleşme sonucunda ortaya çıkan dinamiklerle ve yabancı sermaye ile başa çıkamamıştır. Örneğin, Batı Afrika ülkesi Gambiya’da küresel gıda şirketleri fiyatları baskı altında tutarak piyasaya sızmış ve kadın üreticilerin tarım sektöründen dışarı atılmasına sebep olmuştur. Bu şirketlerle başa çıkmayan kadınlar ya kente ya da yurt dışına göç etmek zorunda kalmıştır (Franck ve Spehar, 2010:18). Nitekim, birçok göçmen seks işçisi elektronik ya da giysi fabrikalarında düşük ücretler karşılığında çalışmak yerine gelişmiş bir ülkede seks işçiliği yapmayı tercih etmektedir (Brock ve d., 2000:85). İkincisi, gelişmiş ülkelerdeki kadınların emek piyasasına girmesi ve artan yaşlı nüfusun sonucunda göçmen kadın emeğine olan ihtiyacın artmış olmasıdır. Küreselleşme gelişmemiş ülkelerdeki kadınlara iki seçenek bırakmıştır. Bunlardan ilki, düşük ücretler sonucu yoksullaşma iken, ikincisi yoksulluktan kurtulma umuduyla başka ülkelere göç etmektir. Yani “göçün kadınlaşması yoksulluğun ve emeğin kadınlaşması ile doğrudan ilişkilidir” (Boyd, 2006b:29) ifadesi göç ve kadın arasındaki ilişkiyi güçlü bir biçimde yansıtmaktadır.

Küreselleşme ve kadın göçü arasındaki bağlantıyı emeğin yeniden üretilmesi ilişkisi ile açıklayan Saskia Sassen (2000) küreselleşmenin ayakta kalabilmesi için

kadın göçünün artan önemini vurgulamaktadır. Sassen'e göre, göçmen kadınların temizlik, bakım, seks, eğlence işleri gibi kimsenin yapmak istemeyeceği işleri üstlenmesi, ulusal ekonomileri ve aile kurumunu ayakta tutmaktadır (Kofman ve Raghuram, 2006:286). Küreselleşme gelişmemiş ülkelerdeki kadın emeğinin gelişmişe doğru akışına sebep olmuş, gelişmiş ülkelerde kadınların emek piyasasında kendilerine yer bulurken, artan niteliksiz emek ihtiyacı gelişmemiş ülkelere karşılanmıştır. Her iki tarafta da kadın emeği özel alandan kamusal alana çıkmıştır fakat gelişmiş ülkelerdeki kadın emeği göçmen kadınların varlığına sıkı sıkıya bağlanmıştır. Erkek göçmenler kadınlara göre yeniden üretim işlerine daha az katılmaktadır. Erkekler göç teorilerine ve gündemine "emeğin yeniden üretimi ile değil, emeğin üretimi rolü ile" katılmaktadır (Kofman ve Raghuram, 2015:6). Küreselleşmenin kadın göçüne etkileri şöyle sıralanabilir:

- Gelişmiş ülkelerde bakım açığı doğmuştur.
- Uluslararası göçün genişlemesi ve küresel bağlantılar göçmen kadınların hareketini kolaylaştırmıştır.
- Emeğin yeniden üretiminin kadınlaşması kadınlar için iki zıt şeyi doğurmuştur. Bir yandan emek piyasasında yer alırlarken, diğer yandan bazı meslek gruplarına hapsolmuşlardır (Lan, 2008:1812).

- Çoğunluğu kadınlardan oluşan seks endüstrisi küresel pazarda önemli bir yer kaplamıştır (Sassen, 2007:151). Kadın ticareti örgütleri, kadınları olumsuz ortamlara iten ortamın devamlılığını sağlamak için önemli bir aracı rolü üstlenmiştir.

Küreselleşme ile beraber yoksulluk, kadın ticareti, savaş ve çatışma ortamından kaçış kadın göçünün artışındaki temel unsurlardır. Bütün bu faktörler göç etme sürecinde birbirinden bağımsız olabileceği gibi iç içe geçme durumları da söz konusu olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, yoksulluk savaş ve çatışma ortamı ile pekişmekte ya da küreselleşme gelişmemiş ülkelerde büyük oranda yoksullaşmaya sebep olurken, göç hareketlerini de tetiklemektedir. Aynı zamanda savaş ortamında kalan birçok kadın ülkesini terk etmek zorunda kalmakta ve kadın ticareti örgütlerine uygun ortam sağlanabilmektedir. Bu çok katmanlı yapının en altında ise küreselleşmenin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Küreselleşme dışında, kadınları harekete geçiren kültürel, toplumsal, politik sebepler de bulunmaktadır. Örneğin, kötü ekonomik koşullarla beraber cinsiyet

temelli şiddet, erken yaşta evlilikten kaçış, çocuklar için daha güzel bir gelecek Nepalli göçmen kadınların göç sebeplerinden bazılarıdır (Gioli ve d., 2017:8). Bu noktada, kadının emeği, cinsel sömürüsü, savaş ortamlarında pekişen mağduriyet halleri, göç öncesinde ve sonrasında yaşadıkları deneyimler, kalıplaşmış cinsiyet rollerinin değişimi kadın göçünün anlaşılması açısından elzemdir. Kuşkusuz her deneyim kendine özgüdür fakat kadın göçmenlerin içinde buldukları koşullar ve geçirdikleri deneyimler ortak bir hikayenin ürünüdür. Bu hikayenin oluşmasında küresel ekonomik sistem ve baskıcı ataerkil kurumlar başı çekmektedir.

2.2.2.1. Ev İçi Temizlik ve Bakım İşçileri

Küreselleşmenin hızlanmasıyla artan kadın göçü kadını emek piyasasında belirli alanlara hapsedmiştir. Bu alanlardan biri ev içi temizlik ve bakım işleridir. Çoğunlukla cinsiyetçi kodlara göre bölünen emek piyasalarında kadın göçmenler ev içi temizlik ve bakım işlerinde kendilerine daha kolay yer bulmaktadır. Bu durum kadını ülkesinin dışına çıkarmış olmasına rağmen, yeniden kamusal alan yerine özel alana hapsedmiştir. Hakkında bilgisi olmadığı ya da sınırlı bir bilgiye sahip olduğu bir ülkede özel alana sıkışmış kadın daha savunmasız kalmış ve sert koşullarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bugün dünya üzerinde ev işlerini yürüten kadın göçmen sayısı azımsanmayacak şekilde çoktur. 2013'te 67 milyon ev işçisinin 11.5 milyonu göçmendir, 11.5 milyon göçmen ev işçisinin ise 8.5 milyonu kadındır. Bu rakamın % 24'ü Güney Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi, %22.1'i Kuzey Güney Batı Avrupa, % 19'u Arap ülkelerinde bulunmaktadır (UÇÖ [ILO], 2015).

Ev işçiliği yapan kadın göçmenlerin göç etme sebepleri, göç sürecinde (dönüş dahil) yaşadıkları deneyimler, kaynak-hedef ülkenin koşullarına ve kadının bu koşullardan nasıl ve ne derece etkilendiğine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Meksikalı ve Filipinli kadınlar için göç ekonomik bir zorunlulukken, genç Avrupalı kadınlar için Kuzey Amerika'da çocuk bakıcılığı yapma fikri para kazanabilecekleri kısa dönem bir macera olarak görülmektedir (Momsen, 1999:21). Başka bir deyişle, gelişmiş ülkelerdeki kadınları göçe doğru iten faktörler yapısal değil, bireysel faktörlerdir.

Birçok gelişmiş ülkede kadının emek piyasasına girmesi göçmen ev işçisi çalıştırmayı zorunlu hale getirmiştir. Feminist hareketin en büyük taleplerinden biri olan ev işlerinin eşit paylaşımı ilkesi, göçmen kadın emeğinin kullanımı ile modern Batılı ailenin gündeminden çıkmış, emek piyasasında yer bulamayan göçmen kadının gündemine girmiştir. Ev içi işlerde eşitlik talebi başarısızlığa uğramış, kadın emeği satın alınabilecek “ucuz bir mal” haline gelmiştir (Lutz, 2002:100). Yaptığı iş çoğu zaman değersiz görülmüş, sağlıklı olmayan koşullarda çalışmak zorunda bırakılmış, cinsiyetinden ve ırkından ötürü aşağılanmış, her türlü şiddetle karşı karşıya kalmıştır. Kadın ev işçisinin kendisine ait olmayan özel alanın sınırlarına dahil olmak zorunda kalması şiddetin pekişmesine yol açmaktadır. Özel alan olduğu için ailenin incelenmeye kapalı olması, ev sınırları içinde devam eden istismarın üzerini örtmekte ve ev işçileri tarafından paylaşılmadıkça ortaya çıkmamaktadır (Cheng, 1996:141). Göçmen kadınların yaşadıkları deneyimler bu yargıları destekler niteliktedir.

1984'ten beri çoğunlukla Filipinli kadınların göç ettiği Toronto ve Vancouver'da (Kanada) ev işçiliği yapan göçmen kadınlar uzun saatler zor işler yaptıklarını, çok az maaş aldıklarını ve yaşamın bekledikleri gibi olmadıklarını belirtmiştir. İşverenlerin ırkçı söylemlerine maruz kalmaları, Avrupalı kadın çalışanlara daha adil davranmaları, birçok işi yapmalarını istemeleri kadınların gündelik hayatının bir parçası haline gelmiştir. Bazı iş bulma acentelerinin kadınların çekici-güzel göründükleri fotoğrafları kullanmamalarını istemeleri de kadınların belirttikleri bir diğer konudur (Pratt, 1999:24-34). Kadınlar yaptıkları işin karşılığını alamadıkları gibi olumlu fiziksel özelliklerinden ötürü de tehdit unsuru olarak görülmüştür. Fiziksel olarak çekici olması ev içindeki dengeleri sarsacağı endişesi yaratmıştır. Ev işçileri ve diğer aile üyeleri arasında gelişebilecek ilişkiler kadın işverenleri, bu ilişkilerin kurulmasından doğabilecek gerginlik ise ev işçilerini huzursuz etmekte ve istismarın bir nedeni haline gelebilmektedir (Cheng, 1996:142). Kadınların göç etmesinin ardında yatan sebepler daha çok sosyal ve ekonomik sebeplerdir. Örneğin, Filipinli kadınların göç etme sebeplerinden bazıları ekonomik kriz, az gelişmişlik, yüksek işsizlik, düşük ücretler ve nepotizmdir (Pratt, 1999:26). Ülkeler arasında ücret farkının yüksek olması göçü tetikleyen en önemli unsurdur. ABD'de Filipinli bir ev işçisi ayda 1000 dolar kazanırken, Filipinler'de 40 dolar kazanmaktadır (Parrenas, 2000:573). ABD'de ev içi bakım hizmetlerinde çalışmak

Meksikalı ve Orta Amerikalı kadınlar arasında da oldukça popülerdir. Kadınlar için zorlayıcı ekonomik koşullardan kurtulmanın en hızlı yolu ülkelerini bu işleri yapmak için terk etmektir. Niteliksiz ve illegal göçün önünü kesmek için 1986'da çıkarılan yasa, Meksika'dan gelen göçmen kadınları ev içi işler başta olmak üzere yasadışı işlere hapsedmiştir. Birçoğu için yatılı ev işçisi olarak çalışmak diğer alternatiflere göre daha çekicidir. Kadınlar yatılı ev işçiliği yaparak kira ve diğer masraflardan kurtulmuştur. Ayrıca illegal göçmenler için ev içinde çalışmak yakalanma ihtimalini düşürmektedir (Mattingly, 1999:61-74).¹¹ Brezilyalı kadınların da ABD'de yasadışı olarak ev içi bakım işlerinde çalışmaları oldukça yaygındır. Kendi ülkelerinde öğretmenlik, bankacılık, memurluk gibi işler yapan kadınlar için ABD'de ev içi temizlik işçiliği yapma fikri, kadınların göç stratejilerinden biridir. Böylelikle, hem mesleki prestijleri hem toplumsal statüleri değer kaybetmektedir (Assis, 2014:4). Kaynak ve hedef ülkenin emek piyasasında kendilerine yer bulamayan kadınlar, nitelikli olmalarına rağmen başka bir ülkede niteliksiz işlerde kaçak olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu niteliksizleştirilme hali, göçmen kadınlara duyulan ucuz emek talebi, esnek koşullar emek piyasasının cinsiyetçi yapısını yansıtmaktadır (Franck ve Spehar, 2010:6). Ev içi bakım işlerinde çalışmak kadınların işverenlerle duygusal bir bağ kurmasına da sebep olmakta, özel hayat kamusal hayat ayrımını da ortadan kaldırmaktadır (Assis, 2014:6). Göçmen kadınlar göç ile elde etmesi beklenen bağımsız bir hayat fikrinden yoksun, uzun saatler ev içine hapsolarak yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu dışlanma hali kadınları bağımsız bir hayat kazanımından öte, işverenlerin sundukları sınırlı bir özgürlüğe bağımlı hale getirmiştir. Bağımlılık sadece hedef ülkedeki göçmen ve işvereni değil, kadınları geride bıraktıkları ülkede de birbirine bağlamaktadır. Bu bağlantı küresel bakım zincirleri (*global care chains*) oluşturmaktadır. Kavram ilk kez Arlie Hochschild tarafından "Ücretli veya ücretsiz bakım çalışmalarına dayanarak dünya genelinde bireyler arasındaki bir dizi bağlantı" ilişkisini açıklamak için kullanılmıştır (Yeates, 2005:2). Bu bağlantılar arasında çoğunlukla hiyerarşik bir ilişki mevcuttur. Zincir en zayıf halkayı oluşturana kadar devam etmektedir. Zincirin en başında ev ve bakım

---

¹¹Göçmen karşıtı politikacı ABD Başkanı Donald Trump'ın da illegal kadın göçmen işçi çalıştırdığı ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Miriam Jordan "Making President Trump's bed: A Housekeepers without papers" , **The New York Times**, (06.12.2018), <https://www.nytimes.com/2018/12/06/us/trump-bedminster-golf-undocumented-workers.html> (25.03.2019).

işlerini yerine getirmek için başka bir kadına ihtiyaç duyan bir kadın varken, zincirin en sonunda göç etmiş kadının geride bıraktığı işlerini halleden çoğunlukla yoksul bir aileden ücretli bir kadın çalışan ya da kendi ailesinden ücretsiz başka bir kadın bulunmaktadır (Yeates, 2005:2). Böylelikle, emeğin yeniden üretimi bakım zincirleri oluşturarak birbirine bağlanmaktadır.

Göçmen kadın ev işçisi talebinin en yoğun görüldüğü bölgelerden biri Avrupa'dır. Belirli bölgelerde yoğunlaşan kadın göçmenlerin kaynak ve hedef ülkeleri arasında genelde tarihi, kültürel, coğrafi ilişkiler bulunmaktadır. Örneğin, Yunanistan'da Arnavutluk; Peru, Dominik, Fas İspanya'da, Almanya'da Doğu Avrupalılar baskın grupları oluşturmaktadırlar (Anderson, 1999:121). Avrupa'da göçmen ev işçilerinin birbirleriyle ve işverenleriyle ilişkilerinin etnik kökene dayalı hiyerarşik bir ilişki olduğu söylenilebilir. Ötekine karşı duyulan önyargılara, nefrete, ayrımcılığa dayalı ilişkiler Avrupalı ve Avrupalı olmayan teması üzerinden kurulmaktadır. Bu durum Avrupalı ve diğer milletlerden gelen göçmenler arasında çatışmayı, işverenlerle göçmenler arasında da önyargılara dayanan ilişkileri güçlendirmektedir. Portekizli bir kadın işçinin iş bulma acentesinde öncelikli bir konumu hak ettiğini düşünmesi, diğer kadın göçmenlere hakaret içerikli uyarılarda bulunması (Anderson, 1999:124), Avrupalı olmayan göçmen kadınları iki taraflı bir ayrımcılık arasında sıkıştırmaktadır. Aynı işi yapmalarına rağmen Avrupalı göçmenlerin kimlikleri üzerinden daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olması gerektiği düşüncesi, emeği ötekileştirip değersizleştirmektedir. Atina'da Avrupalı olmayan bir ev işçisi her türlü işi yaptıklarından, İngilizlerin ise iş tanımını ne ise sadece onu yaptıklarından (sadece bebek bakmak vb), yedikleri tabağı bile yıkamadıklarından bahsetmiştir (Anderson, 1999:121). Kimsenin yapmak istemediği işler öteki kadınların omzuna yüklenmiştir. Öteki olmak pis işlerin daha kolay kabul edileceği anlamını taşımaktadır. Ganalı bir kadının çalıştığı evde her türlü işi yaptığını, siyahi olduğu için kimsenin bunu önemsemediğini belirtmesi (Anderson, 1999:115) öteki olmanın gündelik hayattaki örneklerinden biridir.

Kadınların içinde buldukları koşullar onları savunmasız bırakmakta, şiddete açık hale getirmektedir. Korku, belirsiz-düzensiz oturma göçmenlik hakkı, sömürücünün cezasızlığı, hukuksal haklarını bilmemek, dil eksikliği, devletin kontrolsüzlüğü, ayrımcılık-ırkçılık göçmen ev işçisi kadınların savunmasızlığının

altında yatan sebeplerdir (Avrupa Temel Haklar Ajansı [FRA], 2018:6). Kadınların ev içinde karşılaştıkları şiddet cinsel şiddetten, psikolojik şiddete çeşitlilik göstermektedir. Her biri şiddetin boyutunu ve çeşidini farklı şekillerde tecrübe etmektedir. Uyurken bile kamerayla gözetlenmek, çok az yemek ve dışarı izninin verilmesi, banyoyu istediği zaman kullanamamak Polonya'da çalışan Filipinli bir kadının yaşadığı olumsuz tecrübelerden bazılarıdır (FRA, 2018:5). Şiddetin boyutları bunlarla sınırlı değildir. Yunanistan'da Afrikalı ev işçileri rutin olarak aids testine tabi tutulmaktadır. Yine Yunanistan'da bir kadın işçi tecavüze uğrayarak hamile kalmış, bebeğe devlet tarafından el konulmuştur. Berlin'de ise Romanyalı bir kadın işverenleri tarafından fuhuşa zorlanmıştır (Anderson, 1999:124-126). Bu örneklerin en çarpıcısı Veronique Akobe'nin hikayesidir. Veronique Akobe (23) Fildişi Sahilleri'nden Fransa'ya ev işçiliği yapmak için gelmiş, gerekli izinleri olmadan illegal olarak çalışmaya başlamıştır. İşverenin ve oğlunun sistematik tecavüzüne uğramış, kayıt dışı olduğu için gerekli mercilere başvuramamıştır. Veronique devam eden tecavüzün sonucunda işvereni öldürmüş, oğlunu ise yaralamıştır. 20 yıl ceza alan kadın 9 yılın ardından kamuoyunun da tepkisiyle serbest bırakılmıştır (Buss, 2006). Kayıt dışı çalışmak kadını ev içine hapsedmekle kalmayıp, ev içinde her türlü sömürüye açık hale getirmektedir. Kadın bedeninin cinsel sömürsü işverenler tarafından işin doğasının bir parçası olarak düşünülmektedir. Ayrıca Fildişi Sahilleri'nin eski Fransız sömürgesi olması sebebiyle, yeni yüzyılda sömürgecilik hallerinin kadın emeği üzerinden yeni bir boyut kazandığı söylenilebilir. Sömürge ülkelerinin maddi kaynakları küreselleşme ile beraber ucuz emek kaynağına dönüşmüştür.

Asya Pasifik en çok kadın ev işçisinin çalıştığı bölgedir. Bölgede kadın ev içi işçilerinin artışıdaki yapısal sebepler diğer gelişmiş bölgelerle aynıdır. Kadın istihdamının artışı, yaşlanma, düşük doğum oranı, kültürel değişimler bu sebeplerden bazılarıdır. Aynı zamanda kaynak ve hedef ülke arasındaki göç anlaşmaları, kaynak ülkedeki kadın göçünün teşviki de kadın göçünün ardında yatan diğer sebeplerdir. Ev işçileri Filipinler, Endonezya ve Vietnam'dan; Singapur, Hong Kong, Tayvan, Japonya ve Güney Kore'ye göç etmektedir. 2014'te bu ülkelerde toplam kayıtlı ev işçisi sayısı 850 bin dolaylarındadır (Peng, 2017:2-3).

Ev işçilerinin gündelik hayatta karşılaştıkları deneyimler kaynak ve hedef ülkenin koşullarına bağlıdır. Sahip oldukları nitelikler ise, bu koşulların gündelik hayatlarına nasıl yansıdığını belirlemektedir. Asya ülkelerinde ev içi kadın göçmen piyasasında Filipinliler avantajlı konumdadır. Örneğin, Singapur'da iyi İngilizce bildikleri, daha zeki, eğitilmiş ve Singapur kültürüne daha kolay uyum sağlayabildikleri için daha yüksek ücret almaktadırlar (Ueno, 2009:509). Emek piyasasında daha çok talep görmeleri Filipinli kadınların gündelik yaşamda daha az kırılgan olmalarına da fırsat vererek toplumsal hayatta daha güçlü bir konum elde etmelerinin de önünü açmaktadır. Bu durum kadınlar arasında çatışma yaratmaktadır. Diğer göçmen kadınların Filipinli kadınlarla çalışmak istememelerine sebep olmaktadır. Örneğin, Singapur'da Endonezyalı kadınlar Filipinli kadınların çok baskın olduğunu düşünmekte ve birlikte çalışmayı reddetmektedir (Ueno, 2009:509). Göçmen ev işçileri arasındaki etnik bölünmeler, emek piyasasındaki köşeleri ayırmakla kalmayıp aynı zamanda hiyerarşik farklılıklara zemin hazırlamaktadır. Tayvan'da acenteler işverenlere Endonezyalıların iyi huylu, sadık, kolay yönetilebilir, Filipinlilerin ise haklarının farkında, dik kafalı olduklarını söyleyerek (Lan, 2003:112) bir takım ön yargıların oluşumuna sebep olmaktadır. Ayrıca, kadınların karakter özellikleri ev içi emek piyasasındaki görünürlüğünü belirleyen temel koşullardan biri olmaktadır. Uysal ve sadık olmaları, haklarını bilmemeleri sahip oldukları niteliklermiş gibi gösterilmektedir. Bu durum kadınları evdeki izole yaşamlarında daha savunmasız duruma sokmaktadır.

Kadınların çoğunun ortak korkuları bulunmaktadır. Bu korkuların kaynağında kamusal alan ve özel alan ayırımının olmaması yatmaktadır. Kadınlar çalıştıkları evlerde yanlış anlaşılma, hata yapma, hakaret, tecavüz, şiddete uğrama korkusu ile yaşamaktadır (Cheng, 1996:145). Birbirlerinden kopuk olmaları, iletişim, dayanışma içinde olmamaları aynı korkuları yaşayan kadınları korkularıyla tek başına mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Kadın dayanışması ve örgütlenmesi bu noktada önemli bir görev üstlenmektedir. Hong Kong'da Filipinli kadınlar birbirlerinden haberdar ve iletişim halinde olduklarından dolayı savunmasızlık halleri de düşüktür (Cheng, 1996:142). İşverenlerin güçlerini kaybetmemeleri için kadınları bilerek birbirlerinden uzak tutmaları başvurdukları bir taktiktir. Tayvan'da işverenler çalışanlarının eve ziyaretçi getirmelerini ve arkadaşlarının evinde uyumalarını

yasaklamaktadır. Bu yasaklar evden kesinlikle çıkmamalarına kadar genişlemektedir. Özellikle Filipinli kadınlarla arkadaşlık etmelerini istememektedirler (Lan, 2003:110). Böyle yaparak kadınları kontrol altında tutmakta, kendilerine bağımlı hale getirmektedirler. İşverenlerin çalışanlarla arasındaki güç ilişkisini korumak için duygusal bağlar geliştirmesi de başvurdukları bir diğer taktiktir ve fakat bu taktik tutarsızlıktan öteye geçememektedir. “Aileden biri sayılırsın” laflarına rağmen çalışanların yemeklerinden (özellikle et yemeklerinden) kısılmakta, başka aile üyelerinin evlerini de temizlemek zorunda bırakıldığı da görülmektedir (Ueno, 2009:506-508).

Kadınların göç etme sebeplerinin ardındaki motivasyon çoğunlukla ailelerine para göndererek evin geçimine katkıda bulunmaktır. Ancak bu durumun göç ettikten hemen sonra gerçekleşmediği örneklerle ortaya konulmaktadır. Örneğin, Hong Kong’da hem işverenler hem işçiler acentelere büyük miktarda para ödemektedir. Çalışmaya borçlu başlayan kadınlar ikinci yıla kadar ailelerine para gönderememekte, evdeki her türlü muameleyi göz ardı etmek durumunda kalmaktadır. Ödedikleri ücretin karşılığını almak isteyen işverenler ise kadınları “makine gibi” çalıştırmaktadır (Cheng, 1996:144). Kadınları makineleştirmek sadece işverenlerin evlerinde uyguladıkları bir yöntem değildir. Devlet politikaları da bunu desteklemektedir. Nitekim Singapur ve Tayvan’da ev işçilerinin 6 ayda bir hamilelik testine girmeleri, hamile kalırlarsa sınır dışı edilmeleri zorunludur (Cheng, 1996:147). Bazı işverenlerin kadınların dışarı çıkmalarını istememeleri, kadınların bedeni üzerinden kontrolü bu politikaların aile-devlet işbirliği ile gerçekleştiğini göstermektedir. Ailenin koruyucu rol üstlendiği toplumlarda göçmen kadınlara ve kız çocuklarına karşı takınılan tavır aynıdır. Her iki tavrın arkasında da “*İyi bir kız olma*” kuralı vardır (Lan, 2003:109).

Kadın göçü sadece gelişmiş ülkelere doğru değildir. Kadınların emek piyasasında daha az alan kapladığı gelişmekte olan ya da yarı gelişmiş ülkelerde de ev işleri ve bakım hizmetleri için göçmen kadın çalıştırmak statü sembolü haline gelmiştir (Oishi, 2005:2). Bu durumun geçerli olduğu bölgelerden biri Arap ülkeleridir. Arap ülkelerinde göçmen ev işçisi çalıştırmak kadın istihdamının artışıyla değil, kültürel ve sosyal kodlarla ilişkilidir. Kadın göçmenin cinsiyeti de bu kodlar üzerinden belirlenmektedir. Arap ülkelerinde göçmen erkek ev işçilerinin oranı %

50.8'dir. Bu oran bütün dünyadaki en yüksek erkek göçmen ev işçisi oranıdır (UÇÖ, 2015). Kadın göçmenin tercih edilmemesi toplumsal kodlarla ilişkili olsa da devletlerin de engelleyici politikaları bulunmaktadır. Örneğin, Suudi Arabistan'da kadın göçü belirli yasalarla kısıtlanmıştır (Kofman ve Raghuram, 2015:6). Arap ülkelerinde devletlerin göç politikaları ev içi göçmen işçilerinin yaşam koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. *Kafala* (kefil) sistemi bu politikalardan biridir. Sistemin koşulları oldukça zorlayıcıdır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- En az 2 yıllık sözleşme,
- Ev işçisinin vizesi-legal durumunun sponsora (kefil-acente) bağlı olması,
- Ev işçisinin hareket edebilirliği üzerinde kontrol,

Kafala sistemi Arap ülkelerine giren tüm göçmenler için geçerlidir fakat iş kanunları tarafından sağlanan koruma kapsamının dışında tutulduğu ve çoğunlukla kayıt dışı sektörün bir parçası oldukları için, bu sistem altında ev işçilerinin daha fazla istismar edildiği söylenilebilir (Bajracharya ve Sijapati, 2012:1-3). Sistem göçmen işçiyi ücretli bir çalışandan ziyade kiralanmış bir köle konumuna sokmaktadır. Sistemin uygulandığı Kuveyt'te 2010 yılı itibariyle çoğunluğunu Hindistan, Endonezya, Sri Lanka, Filipinler, Nepal ve Etiyopya'dan gelen kadınların oluşturduğu 660 bin göçmen ev işçisi bulunmaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü [Human Rights Watch], 2010:2-4). Aylık ücretlerinin ödenmemesi, sınırsız çalışma saatleri, dinlenme günlerinin eksikliği, sözlü taciz, fiziksel şiddet, cinsel saldırı, yeterli beslenememe, sağlık hizmetlerinin yoksunluğu, izinsiz ayrılma sebebiyle yasal oturma hakkını kaybetmek ev işçisi kadınların yaşadığı problemlerdir (İHIÖ, 2010:49). Daha iyi koşullarda iş bulamayacağını düşünen kadınlar bu koşullara dayanmak zorunda olduklarını düşünmektedir. Sri Lanka'dan gelen bir kadın ev işçisi çalıştığı evde cinsel istismara uğramasına rağmen, başka kötü koşullarla karşılaşacağını düşündüğünden dolayı mevcut koşullara katlanmak zorunda kaldığını, Filipinli bir kadın işçi ise her gün hakaretler işittiğini, kendisine "*maymun, köpek*" gibi ifadelerle seslendiğini söylemiştir. Kuveyt'te genel olarak ev işçilerine çöplük, pislik anlamına gelen "*zabala*" denilmektedir (İHIÖ, 2010:48). Ev işçisi çalıştırmanın toplumsal statü kazanımı olarak görülmesi bu hiyerarşik ilişkinin dil üzerinden yeniden kurulmasına sebep olmaktadır. Kendi-öteki ayrımını pekiştirmek için en kullanışlı yöntemlerden biri olan aşağılayıcı bir dil kullanmak işveren ve ev

işçisi arasındaki hiyerarşik bağı güçlendirmektedir. Böylece ev işçisi toplumdan dışlanarak ev içinde izole bir yaşamın içine hapsolmaktadır. Bu koşullara dayanamayan kadınlar ise çareyi kaçmakta bulmaktadır. İHİÖ tarafından 1992’de yayınlanan raporda 2000 kadın ev işçisi Kuveytli işverenlerinin elinden kaçarak mülteci statüsü talep etmiştir (İHİÖ, 2010:10).

Ev işçisi kadınların uğradığı şiddetin boyutunun en çarpıcı örneği Joanna Demafelis (29) isimli Filipinli bir ev işçisinin işverenleri tarafından işkence edilerek öldürülmesidir. Kuveyt’te çalışırken kaybolan genç kadının cansız bedeni yaklaşık bir yıl sonra çalıştığı evin dondurucusunda bulunmuş, işverenlerinin ülkeyi terk ettiği ortaya çıkmıştır. İkisi de bir süre sonra tutuklanmıştır ve fakat kadının ölümü Filipinler’de çok büyük öfkeye sebep olmuş, iki ülke arasında bir diplomatik kriz ortaya çıkmıştır. Öfkenin ardından Filipinler kadınların ev işçisi olarak Kuveyt’e gitmesini engelleyecek yasalar çıkaracağını belirtse de, bu yasa askıya alınmıştır (BBC, 24.02.2018). Kadınların korunmasızlığı sözlü, fiziksel ya da cinsel şiddete açık hale gelmelerine sebep olmakla birlikte, şiddetin boyutunun korunmasızlığın boyutuyla paralel bir seyir izlediği söylenilebilir. Kadın göçmenlere yönelik şiddet devletlerin göç politikasının da belirleyicisi olmaktadır. Bu politikalar şiddetin önlenmesi çabasından çok kadın göçünün önlenmesi çabasıdır. Kadın göçmenleri korumak yerine illegal yolların kullanımını açık hale getirmekte, dolayısıyla bir kez daha kadını şiddete karşı savunmasız bırakmaktadır.

Kadın ev işçilerinin uğradığı şiddetin türü fiziksel, cinsel, sözlü olanla sınırlı değildir. Üreme hakkının engellenerek bedenin kontrol altında tutulması, Singapur’da olduğu gibi göçmen kadınların Arap ülkelerinde karşılaştığı başka bir baskı çeşididir. Örneğin, Lübnan’da hamile kalmalarına ve çocuk sahibi olmalarına izin verilmemektedir. Çocuk olduğu takdirde herhangi bir belgesi olmadığı için okula dahi kabul edilmemektedir (Fernandez, 2017:5-8). Bu çocuklar hiçbir ülkenin vatandaşı olmadığı için *vatansız* (stateless) kategorisine girmektedir.¹²

---

¹²Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. UNHCR, “Ending Statelessness”, <https://www.unhcr.org/stateless-people.html>, (25.03.2019).

2.2.2.2. Göçün Kadınlaşması ve Kadın Ticareti

Göçün kadınlaşması ve kadın ticareti arasında güçlü bir ilişki vardır. Dünyanın birçok bölgesinden milyonlarca kadın bu ticaret yüzünden göç etmekte veya buna zorlanmaktadır. Kadınların buna zorlanmasının ardında örgütlü bir şekilde çalışan uluslararası insan ticareti şebekeleri vardır. Küreselleşen ekonomik sistemin amacı ucuz emeğin yüksek karlar getirmesi olduğundan, insan ticareti oldukça karlı bir iş olarak görülmektedir. İnsan ticareti büyük oranda kadın ticaretini içermektedir. Kadın bedeni küresel pazarda dolaşıma açılarak yüksek gelir getiren bir mal haline gelmiştir. İnsan ticareti BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi asgari olarak başkalarının cinsel istismarını, zorla fuhuşa zorlanmasını, zorla çalıştırmayı, esareti, organların alınmasını içerecektir.”(UNODC, 2000).

Kadın ve erkekler farklı şekillerde insan ticaretinin parçası olmaktadır. Başka bir deyişle, sömürünün farklı görünümleri mağdurun cinsiyetine göre değişmektedir. Zorla çalıştırma erkeklerin, zorla fuhuş ise kadınların ve kız çocuklarının sömürülme biçimleridir. İnsan ticareti mağdurlarının çoğunluğunu kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. 2012’de toplam 20.9 milyon insan ticareti mağduru olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın 11.4 (% 55) milyonu kadın ve kız çocuklarından, 9.5 (%45) milyonu erkek ve erkek çocuklarından oluşmaktadır. 20.9 milyonun 4.5 milyonu zorla fuhuş amaçlı, 11.2 milyonu ise tarım, inşaat, imalat ve ev içi bakım işlerinde kullanılmaktadır. Bölgelere bakıldığında ise, Asya Pasifik bölgesi (11.7 milyon) ilk sırada yer almaktadır. Bu rakamı sırasıyla Afrika (3.7 milyon), Latin Amerika ve Karayipler (1.8 milyon), Orta-Doğu Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) (1.6 milyon), AB ülkeleri, Kuzey Amerika, Avustralya dahil (1.5 milyon), Ortadoğu (600 bin) takip etmektedir (UÇÖ, 2012). Uluslararası suç örgütleri tarafından düzenlenen insan ticaretinin küresel piyasadaki kazancı oldukça yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2014 raporuna

göre, insan ticareti suç örgütleri yılda ortalama 150 milyar dolar kazanmakta, bu rakamın 99 milyar doları zorla fuhuştan elde edilen kazançtan gelmektedir (Human Rights First, 2017). Başka bir deyişle, insan ticareti örgütlerinin yıllık kazancı birçok küresel şirketin yıllık kazancına eşdeğerdir.¹³

Modern kölelik olarak nitelendirilen insan kaçakçılığına yol açan sebepler kaynak ve hedef ülkenin yapısal özelliklerine göre değişmektedir. Kaynak ülkelerdeki işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, fırsat eşitsizliği, düşük yaşam standartları, savaşlar, etnik çatışmalar ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık insan ticaretini kolaylaştıran temel sebeplerdir. Hedef ülkeler için insan ticaretine sebep olan unsurlar ise kısıtlayıcı göç politikaları, sınır kontrollerindeki eksiklikler, kadın ticareti ve ucuz emeğe olan yüksek taleptir (Adıgüzel, 2016:115). Kısıtlayıcı göç politikaları ve insan ticaretinin artışı arasında güçlü bir ilişki vardır. Yasal olarak göç etme şansını sınırlayan politikalar insan ticareti ağlarının gelişmesine zemin oluşturmaktadır (Baye ve Heuman, 2014:90).

Kısıtlayıcı politikalar hedef ülkenin ve kaynak ülkenin belirlediği yasaları kapsamaktadır. Bu yasaklardan en çok kadınlar etkilenmektedir. 2014'te Myanmar kadınların ev içi işlerde çalışmak için bütün ülkelere, 2011'de Kamboçya ve Endonezya kadınların yine ev içi işlerde çalışmak üzere Malezya'ya göç etmesini yasaklamıştır (Napier-Moore, 2017:2). Bu tür kısıtlayıcı politikalar nitelsiz kadınların göç etmek için risk almasına yol açmaktadır. Aracılar kadınları ev içi işlerde çalışmaya yönlendirmek yerine seks işçiliğine yönlendirmekte, ev işçisi olma umuduyla yola çıkan kadınlar, kadın ticareti sonucunda olumsuzluklara zorlanmaktadır (Agustin, 2006:37). İnsan ticaretinin en çok gerçekleştiği bölgenin Asya Pasifik bölgesi olması kısıtlamalar ve risk altında olma arasında bir paralellik bulunduğunu göstermektedir. Avrupa'daki göçmen karşıtı politikalar da insan ticareti ağlarının işlerini kolaylaştırmaktadır. Dünyanın gelişmemiş bölgelerinden daha iyi bir yaşam umuduyla Avrupa'ya göç etmek isteyen kadınlar, bu politikalarla olumsuz etkilenmektedir. İlegal yolları kullanarak Avrupa'ya gitmek isteyen Nijeryalı kadınlar, illegal oldukları için iş bulamayarak insan ticareti örgütlerinin sömürüsüne açık hale gelmekte ve kadın ticareti örgütlerinin olumsuzluklarına maruz bırakılmaktadırlar (Baye ve Heuman, 2014:89-91). Bu kadınlar, dünyadaki kadın

---

¹³Ayrıntılı bilgi için bkz. Fortune, 2019, "Fortune 500", <http://fortune.com/fortune500/list/> (25.03.2019).

ticaretinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin, Amsterdam'daki *Red Light* bölgesi daha çok insan ticareti mağduru kadınları kullanmaktadır (Jeffreys, 2009:134). Uygulanan kısıtlayıcı politikalar göçün kadınlaşmasına ve kadınların pasif göçmenler olmasına katkıda bulunmaktadır. Küresel sistemin merkezinde yer alan gelişmiş ülkeler ayakta kalmak için çevre ülkelerden kadınları sisteme dahil ederek, daha önce emperyalist politikalarla sömürdükleri ülkelerin kaynaklarını kadın bedeni üzerinden kullanmaya devam etmektedir. Sheila Jeffreys'e göre, "Kadınların eşitliğe yönelik adımlar attığı ülkelerde, erkekler kadınların dışarıdan ithal edilmesiyle kaybettikleri statülerini yerine koyabilirler" (Jeffreys, 2009:6). Jeffreys'e göre, kadınların cinsel sömürüsü erkekler güç kaybetmesin diye devam etmektedir. Başka bir deyişle, kadın ticareti, kadınların olumsuz durumlarla karşı karşıya bırakılması aynı zamanda bir erkeklik meselesidir. Bu meselede emperyalizm ve hegemonik erkeklik işbirliği içindedir. Nitekim, Avrupa'daki kadın ticareti çoğu Batı Afrika, Latin Amerika, Doğu Avrupa ve sosyalizmin çöküşüyle dağılan Sovyet ülkelerinden gelmektedir (Agustin, 2002:112). Emperyalizmin kadın ticaretinde önemli roller üstlendiğinin bir diğer kanıtı Kore'de konuşlanan ABD askeri kampıdır. Askeri kamp (Gijichon) devletin döviz kazanması için iyi bir fırsat yaratmıştır. Bu dövizleri kazanmanın en kolay yolu ise, kampı kadın ticaretine açmak olmuştur. 1990'a kadar Koreli kadınların çalıştırıldığı kampta, Koreli kadınların daha iyi koşullarda çalışmak için ABD ve Japonya'ya göç etmesinin ardından kampta çalıştırılacak kadın sayısı azalmıştır. Kore bu açığı özel vize çıkarıp dışarıdan göçmen kadınları getirerek kapatmıştır (Hoon, 2004:9-16). Bu kadınların çoğu eğlence sektörü vizesi alarak ülkeye girmektedir. Bazıları aracı firmalar tarafından, kadın ticareti yoluyla olumsuzluklara zorlanmayacakları garantisıyla ülkeye gelse de, karşılaştıkları durum bekledikleri gibi olmamaktadır. İyi İngilizce bildikleri için daha çok talep gören Filipinli kadınlardan biri yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

"Buraya gelmeden önce aracı firmalar bize birçok şey için söz verdi. Bizden fuhuş yapmayacağımızı ve 480 dolar maaş alacağımızı söylediler. Tam tersini yaptılar. Bizden seks işçiliği yapmamızı istediler. Bizi buna zorladılar. Bir gün müşterinin isteğini reddettiğimde beni bir odaya kapattılar. Üç gün orada tuttular. Sonra çıkardılar yeniden işe başlattılar." (Hoon, 2004:20).

Kadınların başka ülkelerde iş bulma amacıyla ajanslara başvurması yaşamlarını tehlikeye sokmaktadır. İşe alım ajansları kadınları çoğu zaman

aldatmakta, zorla alıkoymakta, istemedikleri işleri yaptırmaktadır. Bu araçlar yoluyla iş bulma ve daha iyi koşullarda yaşama umudu Kamboçyalı bir kadının (27) Çinli bir aileye köle olarak satılmasına ve zorla alıkonulmasına yol açmıştır. Kamboçya'dan Çin'e satılan çok sayıda kadından yalnızca biri olan genç kadın, ailenin oğlunun tecavüzüne uğramış, inşaatlarda ve ev içinde zorla çalıştırılmıştır. Defalarca kaçmaya çalışıp daha fazla şiddete uğrayan kadın, geri dönmelerine para karşılığı yardımcı olan başka aracı kurumlar yoluyla ülkesine dönmeyi başarmıştır (Maza, 07.08.2017). Aracı rolü üstlenen bu firmalar kadınların eğitimsizliği ve yoksulluğundan faydalanmaktadır. Denetim altında olmamaları kadınları korunmasız ve yalnız bırakmakta, daha iyi bir yaşam yerine daha kötü koşullara itmektedir. Özel sektörün üstlendiği iş bulma ajansları yerine, göçmen istihdamının devletlerarası anlaşmalar yoluyla kontrollü fakat esnek bir biçimde uygulanması kadın göçmeni insan ticareti örgütlerine karşı koruma altına alabilir.

Kadınların cinsel sömürüsü (kız çocukları dahil) üzerinden elde edilen karın yüksek oranlara ulaşması kadınları hedef haline getirmektedir. Kadınların ekonomik olarak güçlü olmaması, cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalması, suç örgütlerine hedefe giden yolda yardımcı olmaktadır. Örneğin, Nepal'de politik ve ekonomik istikrarsızlık ortamı birçok kadını büyük şehirlere göç etme konusunda zorlamaktadır. Kadınlar böyle bir ortamda daha iyi bir yaşama kavuşması umuduyla aileleri ve akrabaları tarafından cesaretlendirilmektedir. İşe alım acenteleri, akrabaları, komşuları kadınların ticaretinde aracı rolü üstlenmekte ve aileye para teklif etmektedir. Kaçırılan kadınlar 2000-2400 dolar arası Hindistan'daki genelevlere satılmaktadır. 1999'da bu genelevlerde 200 binin üzerinde Nepalli kadının çalıştığı tahmin edilmektedir. Genelev işletmeciliğinin oldukça karlı olmasından dolayı genelev sahipleri göçmen kadınları baskı altında tutmak için her türlü şiddete başvurmaktadır (Joshi ve Swahnberg, 2012:91-92). Ailelerin ekonomik koşullarının zayıf, ataerkilliğin güçlü olduğu toplumlarda kadınlar en hızlı ve en kolay kar getirebilecek mal olarak görülmektedir. Pasif bir özne haline gelen göçmen kadınlar, küresel pazarda emeğin yeniden üretiminin devamlılığını sağlama görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Bu görevi üstlenmelerinde içinde buldukları koşullar önemli olsa da bazı kadınlar erkek arkadaşları tarafından uygulanan duygusal baskı sonucunda da olumsuzluklara itilmektedir. İtalya'da kadın ticareti sonucunda

olumsuzluğa zorlanan Nijeryalı kadınlardan bazıları, bu tarz deneyimleri yaşamaktadır. Erkek arkadaşlarının aracı rolü üstlendiği durumlarda erkekler kadınları daha güzel yaşamak için fedakarlık yapmaları gerektiğine inandırmaya çalışmaktadır (Baye ve Heuman, 2014:91). Hem Nepalli hem Nijeryalı kadınların kadın ticaretine maruz kalmalarında en yakınındaki erkeklerin kararları etkilidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin çok katı şekillerde ayrıldığı geleneksel toplumlarda, kadın bedeninin kutsallaştırılması ve değersizleştirilmesi arasındaki geçiş oldukça kırılgandır. Nepalli ve Nijeryalı kadınların kadın ticaretine zorlanmasının arkasında aile üyelerinin ve partnerlerinin olması bu yargıyı desteklemektedir.

Kadınların insan ticareti örgütlerinin hedefi haline gelmesinde askeri çatışmalar ve iç savaşlar da büyük rol oynamaktadır. Yaşanılan kaotik ortamdan beslenen silahlı illegal gruplar kadınları para karşılığı satmakta ya da kadın ticareti ile olumsuzluklara zorlamaktadır. Tecavüz ve cinsel istismar silahlı grupların kadınlara karşı kullandığı en yaygın işkence şeklidir. Etnik çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Bosna, Ruanda ve Sierre Leone’de kadınlar doğrudan hedef ve soykırımın aracı olarak kullanılmıştır (Pittaway ve Bartolomei, 2001:24). Geçtiğimiz yıllarda da Ortadoğu’da çıkan iç savaşlarda birçok kadın silahlı gruplar tarafından köle pazarlarında satışa çıkarılmıştır. Bu kadınlardan biri 2018’de Nobel Barış Ödülü’nü almaya hak kazanan Nadia Murad’dır. Genç kadın IŞİD terör örgütünün 2014’te Ezidi köyüne saldırması sonucunda örgüt militanları tarafından ele geçirilmiş, diğer kadınlarla beraber, örgütün kadın ticareti işlerinde zorla çalıştırılmak üzere Musul’a götürülmüştür. Esir tutulduğu evden kaçmayı başaran Murad, Irak’taki mülteci kampına sığınmış, ardından 2015’te mülteci hakkı kazanarak Almanya’ya göç etmiştir. Murad o yıldan beri “Benim gibi bir geçmişe sahip dünyadaki son kadın olmak istiyorum.” ilkesiyle insan ticaretine karşı farkındalığı arttırmak amacıyla sivil toplum kuruluşlarında aktivist olarak yer almaktadır (Messner, 08.10.2018).

Kadınların sivil çatışmalardan kaçıp kamplara sığınmaları yeterince güvende oldukları anlamına gelmemektedir. Kadınların savaş bölgelerindeki savunmasızlığı ve çaresizliğinden doğan ortam, insan ticareti örgütlerine verimli bir alan oluşturmaktadır. Bangladeş’teki dünyanın en büyük mülteci kampı Kutupalong bu alanlardan biridir. 2017’de Myanmar’daki etnik temizlik ve çatışma ortamından kaçan Müslüman azınlık Rohingalar’ın (Arakan Müslümanları) kamptaki sayıları

600 binin üzerindedir. Bu rakamın yaklaşık % 80'i kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır. Kamptaki kadınların çoğu kadın ticareti sonucunda açlık ve sefaletle itilmektedir. Bazı kadınlar evlilik vaadiyle kaçırılarak genelevlere satılmakta ve ücreti verilmeyerek zorla çalıştırılmaktadır. İlerleyen yıllarda kamptaki kadın ticareti ve dolayısıyla insan ticareti ağlarının daha fazla kadını tehdit edeceği öngörülmektedir (BMMYK, 2018; Glinski,2017).

Kadın ticareti sonucunda olumsuzluklara maruz kalan kadınlar sadece pasif özneler değildir. İnsan ticareti örgütlerinin baskın grupları oluşturduğu kadın ticaretinde, kadınlar aktif özneler olarak da yer almaktadır. İçinde buldukları koşullardan kurtulmanın tek yolunun kadın ticareti olduğu durumlarda bilinçli olarak başka ülkelere göç etmektedirler. Bu türden bir ticaretin isteyerek parçası olmalarının arkasındaki motivasyon, yüksek ücretler karşılığında bu işi yaparak yoksulluktan kurtulmaktır. Nitekim, Avrupa'da kadınlar aylık ortalama 5000 Euro kazanabilmektedir (Agustin, 2002:114). İngiltere'de yapılan bir araştırma, kadın göçmenlerin yüksek ücretler dolayısıyla bu işi yapmaktan memnun olduklarını ortaya koymuştur. Araştırmada buna zorlanmadıklarını, bilinçli bir şekilde buna karar verdiklerini belirtmişlerdir. İngiltere'deki iş fırsatları, hem kendilerinin hem ailelerinin yaşam standardını yükseltmek, sahip olacakları özgürlükler, refah ülkesinde yaşama isteği, ülkelerindeki savaştan, ataerkillikten kaçmak bu kadınları kadın ticaretinin parçası olmaya itmektedir. (Mai, 2009:12). Bu bağlamda, göçmen kadınların çalışma koşulları, işin ne olduğundan daha fazla önem taşımaktadır. Kadın, göçmen ve kadın ticaretinin bir parçası olarak birçok ikincil pozisyona aynı anda sahip olmaları, toplumsal statü kaygısından çok çalışma koşullarının önemli hale gelmesine yol açmaktadır. Birçoğu yaptıkları işten değil, sömürücü koşullardan şikayet etmekte, koşulların düzeltilmesinin öncelikli talepleri olduğunu belirtmektedirler (Agustin, 2006:37).

Kadınların, kadın ticareti amacıyla göç ettiği popüler ülkelerden biri Kanada'dır. Birçoğu Güneydoğu Asya ve Doğu Avrupa'dan gelen kadınların en çok şikayet ettikleri şey sağlığa ulaşımında yetersizlik ve hijyenik olmayan koşullarda çalışmak zorunda kalmalarıdır (Brock ve d., 2000:85-90). Bu kadınların bazılarının ülkelerinde nitelikli fakat düşük ücretlerle çalışan kadınlar olduğu söylenilebilir. Sosyalizmin çöküşünden sonra işsiz kalan Doğu Bloğu ülkelerindeki nitelikli

kadınlar kadın ticareti amacıyla çeşitli ülkelere göç etmiştir.¹⁴ Örneğin, 1990 ve sonrası bu durum nedeni ile Türkiye'ye gelen çok sayıda nitelikli kadın vardır. Bu kadınların sosyalizmin çöküşünden önce ülkelerinde ekonomiden mühendisliğe kadar çeşitli alanlarda çalıştıkları bilinmektedir. Avrupa'nın kısıtlayıcı politikaları ve Türkiye'nin coğrafi olarak yakın olması kadınların Türkiye'yi tercih etmesine sebep olmuştur (Gülçür ve İlkaracan, 2002:414-415). Ekonomi politikalarındaki hızlı ve beklenmedik değişimler, kadınları emek piyasasından dışlayarak olumsuzluklara doğru itmektedir. Nitekim, eski sosyalist yeni liberal Burma, Laos, Vietnam gibi ülkelere de Tayland'a kadın ticaretinin bir parçası olmak amacıyla giden çok sayıda kadın vardır (Biemann, 2002:79).

Kadınların toplumsal hayattaki rolleri ekonomik dönüşümle beraber tamamen değişmektedir. Örneğin, bilmedikleri bir ülkede bir takım etiketlenmelere maruz kalmaktadırlar. Bu etiketlerden en bilineni oldukça yaygın olarak kullanılan *Natasha* ifadesidir (Gülçür ve İlkaracan, 2002:414). *Zabala* örneğinde olduğu gibi söylemin kendisi aşağılayıcı ve ötekileştirici bir semboldür. Kadınlara karşı dil üzerinden yürütülen psikolojik şiddet, devlet yetkililerinin elinde cinsel şiddete veya ekonomik şiddete de dönüşebilmektedir. Nijeryalı bir kadının İtalya'da sınırı geçerken bir yetkili tarafından tecavüze uğramış olması (Baye ve Heuman, 2014:89) devletin uyguladığı şiddetin boyutunu göstermektedir. Polislerin paralarına el koyması, rüşvet istemeleri ve taciz ise kadınların karşılaştıkları şiddet biçimlerinden bazılarıdır (Gülçür ve İlkaracan, 2002:416). Kadın ticaretinin parçası olan göçmen kadınlar, toplumsal hayatta negatif ayrımcılığa ve şiddete karşı en savunmasız gruplardan birini oluşturmaktadır. Kadınların gittikleri ülkede uğradıkları ayrımcılık ise bir takım önyargılar üzerinden şekillenmektedir. Örneğin, Kanada'da Asyalı kadınlara yönelik masum, savunmasız, kurban oldukları algısı varken, Doğu Avrupalıların ise şeytani ve tehlikeli olduğuna dair bir önyargı mevcuttur (Brock ve d.,2000:88). Başka bir deyişle, kadın ticaretinin parçası olarak çeşitli ülkelere göç eden kadınlara olumlu ya da olumsuz roller biçilmektedir. Olumlu rollere uymayan kadınlar, aktif özneler olarak görülmektedir. Aktif özne önyargısı ise, kadının her daim istekli olduğu algısı yaratarak olumsuzluklara hazır hale sokmaktadır. Toplumsal hayattan

---

¹⁴ Rus kadınları Ekim Devrimi'nden sonra da Osmanlı'ya sığınmış ve bazıları kadın ticaretinin parçası olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Başaran, "Siyasi İlişkiler-Kültürel İlişkiler Etkileşimi: Türk-Rus İlişkileri Örneği", *Avrasya Etüdleri*, Cilt:48, Sayı:2, 2015, s.110.

dışlanma ve şiddete açık hale gelme bu olumsuz durumlardan bazılarıdır. “Sıcak, tutkulu, sarışın bomba” olarak lanse edilen (Gülçür ve İlkaracan, 2002:414) Rus kökenli kadınlara karşı, Trabzonlu kadınlar tarafından kurulan “Natashalarla Mücadele Derneği” (Günçikan’dan aktaran Gülçür ve İlkaracan, 2002:414) bunun en çarpıcı örneğidir.

2.2.2.3. Mülteci ve Sığınmacı Kadınlar

Dünyanın belirli bölgelerinde sistematik şekilde devam eden çatışmaların sonucunda mülteci ve sığınmacı sayısı her geçen gün artmaktadır. Mülteci ve sığınmacı gruplarının içindeki kadın sayısı da bu artışa paralel bir seyir izlemektedir. Bu durum küresel çapta bir mülteci krizinin yaşanmasına, kadınların ve çocukların bu süreçten daha fazla etkilenmesine sebep olmaktadır. Göçün kadınlaşmasında büyük ölçüde yer kaplayan mülteci-sığınmacı gruplarının zorunlu olarak yer değiştirmesi, kadınların göç sürecinde yaşadığı toplumsal cinsiyet kökenli sorunlarını pekiştirmektedir. 2018 yılı itibari ile mülteci-sığınmacı gruplarının toplam sayısı 23.032.245’tir. Bu rakama ülkesi sınırları içinde zorla yerinden edilmiş insanlar, vatansızlar, ülkelerine geri dönmüş ama hala risk altındaki insanlar dahil edilirse toplam rakam, 71.439.506’yı bulmaktadır. BMMYK bu gruplara *hakkında endişe edilenler* ismini vermektedir. Mülteci-sığınmacı gruplarının bölgelere göre dağılımı şöyledir:

Tablo 3: Mülteci-Sığınmacı Sayısının Bölgelere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	mülteci	sığınmacı	18+ kadın
AFRİKA	6.3 milyon	509 bin	558.338+
AMERİKA	644 bin	879 bin	399.635+
ASYA PASİFİK	4.2 milyon	160 bin	545 bin+
AVRUPA	6.1 milyon	1.3 milyon	1.87 bin+
O.DOĞU- K.AFRİKA	2.7 milyon	235 bin	388 bin+
TOPLAM	19.944 bin	3.083 bin	3.760.973+

Kaynak: BMMYK, 2019a

Mülteci-sığınmacı kadınlara 18 yaş altı kız çocukları eklendiğinde, toplam rakam 6.076.704’e ulaşmaktadır. Avrupa’daki mülteci sığınmacı sayısının en yüksek

olduğu ülke Türkiye'dir. Türkiye'de toplam mülteci-sığınmacı sayısı 3.9 milyondan fazladır. Bu rakam ile Türkiye aynı zamanda dünyadaki mülteci-sığınmacı sayısının da en yüksek olduğu ülkedir. Türkiye'deki mülteci-sığınmacıların 3.644.342'si Suriyelidir.¹⁵ Bu rakamın 1.667.192'sini kadınlar oluşturmaktadır. 18 yaş üstü kadınların sayısı 844.377'dir (BMMYK, 2019a ; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Mültecilerin çok büyük bir kısmının 18 yaş altı çocuklardan oluştuğu görülmekle birlikte; bu rakama her geçen gün yenileri eklenmektedir. Eğitilmesi ve çalışma hayatına entegre edilebilmesi koşuluyla, genç Suriyeli nüfusu giderek yaşanan¹⁶ Türkiye nüfusunun önüne geçerek, Türkiye'nin geleceğinin yapılandırılması açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanan mültecilik kavramı toplumsal cinsiyet eşitliği açısından erkek odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Sözleşme kadınların görünmezliği üzerine inşa edilmiş olup, tanımlanan zulüm biçimleri kadınların sıklıkla karşılaştığı zulüm biçimleri ile örtüşmemektedir. Bir bakıma sözleşmeye göre, kadınların sistematik bir şekilde tecavüze uğraması, kadın sünneti uygulamaları, kamusal alanda ya da özel alanda uğradığı insan hakları ihlalleri erkeklerin karşılaştığı şiddet türlerine göre hafif kabul edilmektedir. Cinsiyet eşitliğinin görece yüksek olduğu modern hukuk devletleri de bu türden zulüm biçimlerini mülteci statüsü elde etmek için yeterli görmemektedir. Örneğin, Kanada tecavüzün en aşağılık türden zulüm olarak görülmesi gerektiğini kabul etse de, tecavüzün birçok durumda özel alana ait olduğu kabul edilmiştir (Anker ve Lufkin, 2003). Ayrıca BM erkeklerin mültecilik taleplerini daha fazla ciddiye almakta, kadınları daha az inandırıcı bulmaktadır (Buz, 2007:43). Hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı olan Avrupa Birliği (AB) üye devletleri açısından da durum çoğunlukla kadınların aleyhine işlemektedir. Şiddete uğrayan kadınların iltica taleplerine ilişkin bir takım yükümlülükler içeren İstanbul Sözleşmesi uygulanmaya konulsa da, çeşitli zulüm biçimlerinden dolayı ülkesinden kaçan kadınların, inandırıcı bulunmadıkları

---

¹⁵Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafya sınırı koyarak kabul etmiştir. Bu yüzden Suriyeliler Bakanlar Kurulu kararı ile mülteci statüsünde değil geçici koruma statüsü altında kabul edilmiştir. Kavram karmaşası yaratmamak adına çalışmanın geri kalanında mülteci olarak ele alınacaklardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **Geçici Koruma Yönetmeliği**, 13.10.2014, http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf, (26.03.2019)

¹⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Samar, "Türkiye nüfusu alarm veriyor:22 yıl sonra çok yaşlı ülkeler sınıfında", **Euronews**, 21.09.2018, <https://tr.euronews.com/2018/09/21/dogum-orani-endusuk-seviyede-turkiye-nufus-yaslaniyor>, (29.04.2019).

için sığınma başvurularının reddedilmesi sıkça rastlanılan bir durumdur. AB’de toplumsal cinsiyete dayalı zulüm konusunda mutabakata varılmış bir tanım bulunmadığından, mahkemeler başvuruda bulunanların sığınma için uygun olup olmadıklarına hükmedebilir. Örneğin, zorla evlendirilme baskısından erkek arkadaşıyla birlikte, (Erkek arkadaşı Akdeniz’de batan botta hayatını kaybetmiştir) Somali’den İtalya’ya, ardından İsveç’e sığınan bir kadın verdiği mücadelenin yeteri kadar inandırıcı olmadığı gerekçesiyle, ülkesine geri gönderilmiştir (BM Kadın Birimi, 2017). Ataerkil baskıcı mekanizmalar tarafından görülen zulmün kadınlar için özel alanda kabul edilmesi devletlerin cinsiyetçi bakışını yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin alt sınırlarda yer aldığı ülkelerde, kadınlar yasal kurumlardan destek alamamakta ve kaçak yollara başvurarak savunmasızlık hallerinde yalnız kalmaktadırlar. Bu yüzden, mülteci-sığınmacı kadınların birçoğunun, özel ya da kamusal alanda yaşadıkları insan hakları ihlallerinden kaçan değil, savaştan kaçan gruplar olduğu söylenilebilir.

Zorla yerinden edilmiş mülteci-sığınmacılar, göçmenler arasında en savunmasız ve tehdiye açık grubu oluşturmaktadır. Ait oldukları toprakları geride bırakmak zorunda kalmaları, yol boyunca karşılaştıkları güvenli ve insani olmayan koşullar, sığındıkları ülkede uğradıkları ırksal ayrımcılık sebebi ile diğer göçmen gruplarına göre daha fazla ilgiyi hak etmektedirler. Kadınların ve kuşkusuz çocukların savunmasızlık hallerinin daha yüksek olması, bu ilgiden daha fazla pay almalarını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’ye sığınan Suriyeli kadınların deneyimleri, sayılarının yüksek olmasından ve ataerkil bir toplumdaki başka bir ataerkil topluma geçişlerinden dolayı, toplumsal cinsiyet-göç ilişkisinin daha kolay anlaşılması açısından önemlidir.

Suriye’de yaşanan olumsuzluklar sonucunda Türkiye’ye sığınan kadınların en büyük problemleri, ekonomik koşullar, cinsiyetçi emek piyasaları, iş yerlerinde ve aile içinde uğradıkları cinsel şiddet, barınma sorunları, dil ve bilgi eksikliği, sağlığa ulaşımında karşılaştıkları yetersizliklerdir. Kadınların ucuz emek olarak görüldüğü emek piyasasında oldukça savunmasız kaldıkları görülmektedir. Birçoğu düşük ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu savunmasızlık hali işyerindeki cinsel şiddet ile beraber pekişmektedir. İşyerlerinde cinsel istismarın çok yaygın olduğu, birçok kadının tecavüz nedeniyle hamile kaldığı bilinmektedir.

Kadınlar şiddete sadece emek piyasasında değil aile içinde de uğramaktadır. Bekar Suriyeli kadınlar kendilerini güvensiz hissettiklerinden ve barınma sorunlarından ötürü, akrabalarının ya da başka ailelerin yanlarında kalmakta, burada cinsel şiddete açık hale gelmektedir. Bu gruplar arasında çocuk evliliklerine de çok sık rastlanılmaktadır. Suriyeli kadınlar şiddete uğradıklarında gerekli kuruluşlardan destek alamamaktadır. Kadınların şiddetten kaçarak sığınabilecekleri çok az sığınma evi bulunmaktadır (BM Kadın Birimi, 2018:26-50).

Kadınların içinde buldukları şiddetin boyutlarını anlamak açısından, Emami Arrahman (20) isminin bilinmesi ve hatırlanması oldukça önem taşımaktadır. Emami Arrahman 9 aylık hamile iken, Sakarya’da 10 aylık çocuğu ile kaçırılmış, ormanlık alanda tecavüze uğramış ve oğlu ile birlikte işkence edilerek öldürülmüştür (Sputnik, 07.07.2017). Kadın cinayetlerinin, yoksulluğun ve korunmasızlığın, göç ve göçmenlik halleri ile birleşmesi sonucunda, cinsel şiddetin kamusal alanda görünürlüğü artmaktadır.

Suriyeli kadınların savaştan kaçarak sığındıkları çevre ülkeler Mısır, Ürdün, Lübnan’da da benzer sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Mülteci-sığınmacı kadınların hem mülteci-sığınmacı erkekler hem de ev sahibi toplum tarafından çok sık cinsel tacizle karşılaştıkları, yaşadıkları evlerde güvenli hissetmedikleri, yeterli beslenemedikleri, sağlık hizmetlerinden yararlanamadıkları, düşük ücretler karşılığında ev içi temizlik işleri ya da tarım işçiliği yaptıkları BMMYK’nın hazırladığı Women Alone (2014) adlı raporda ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur. Kadınların çoğu olumsuz deneyimleri “başlarında erkek olmadığı için” yaşadıklarını düşünmektedir. Kadın ve yalnız olmalarının sonucunda daha savunmasız ve çaresiz hissettiklerini, ataerkil bir toplumda bunlarla başa çıkmanın çok zor olduğunu belirtmişlerdir: “Bu dünya bir erkeğin başa çıkmasının kolay olduğu şekilde inşa edildi. Bir kadının başa çıkması çok zor”. “Ürdün’e ilk geldiğimde kampta yaşıyordum. Çadırın kapısında bekleyip çocuklarımı koruyordum. Çocukların huzuru ve güvenliği için erkek gibi giyinip erkek gibi davranırdım.” “Mısır’da yalnız yaşayan bir kadın bütün erkekler için avdır.” “Kimse bana saygı duymuyor çünkü ben bir erkek değilim.” (BMMYK, 2014).

Mülteci-sığınmacı kadınların içinde buldukları zor koşullara karşı korunmasız olduğu ortaya çıkmaktadır. Zorla yerinden edilmiş olmaları, göç sürecine

aniden ve beklenmedik bir şekilde karar vermiş olmaları, kadınların korunmasızlığını pekiştirmektedir. Görece konforlu ve sınırları belli bir hayattan belirsiz ve güvensiz bir ortama uyum sağlamak zorunda kalmaları, kadınları gündelik hayatta zor koşullarla mücadelesinde yalnız bırakmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin ani bir şekilde değişime uğraması, kadınların ataerkil toplumda erkeksi bir kimliğe bürünerek ayakta kalmalarını kolaylaştırmaktadır.

Kadınların cinsiyetlerinden ötürü şiddet görmeleri ve korunmamaları, mülteci-sığınmacı yollarına başvurmalarının önünü açmaktadır. Çok sayıda silahlı grubun, mafyanın, uyuşturucu kartellerinin hüküm sürdüğü Orta Amerika'da, kadınlar başta ABD olmak üzere çevre ülkelere sığınmaktadır. Yapılan bir araştırmada, kadınların yarısından fazlasının kaçış sebeplerini bu silahlı grupların tehditleri ve baskıları oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu kadınların yol boyunca yaşadıkları zor koşullar dikkat çekicidir. Birçok kadın sınırdaki görevliler tarafından tecavüze uğramaktadır. Kadınlar göç yoluna girmeden önce doğum kontrol hapları kullanmaya başlamaktadır. Adeta kanıksanmış bu durum devlet yetkilileri tarafından önemsenmemektedir (BMMYK, 2015). Mültecilik-sığınmacılık durumları başlı başına şiddete açık olmak anlamına gelmektedir fakat daha önce de söylenildiği gibi deneyimler kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Bazı kadınlar sığınma durumları sonrasında olumlu deneyimlerle de karşılaşmaktadır. Bu tarz deneyimler buldukları ülkenin destekleyici politikaları sonucunda gerçekleşmektedir. Örneğin, Avustralya'ya sığınan Etiyopyalı bir kadın yaşadığı deneyimleri şöyle anlatmaktadır:

“Etiyopya'da dayak da yeseniz, yemek pişirmeye temizlik yapmaya devam edersiniz. Kocanız evin kralıdır. Siz bir kölesinizdir. Buraya geldiğimde farkına vardım ki ben buna mecbur değilim. Artık özgür bir kadınum. Birçok Afrikalı erkek gücünü yitirdi. Birçok kadının bekar olmasının sebebi bu. Bize evlilik düşmanı gözüyle bakıyorlar ama biz sadece hayatı gördük burada. Burada nefes aldık. Beni buraya getiren Tanrı'ya şükürler olsun!” (Fernandez, 2017:15).

Mülteci-sığınmacı kadınların farklı deneyimleri olsa da en çok karşılaştıkları sorunlar güvenli olmayan koşullar, cinsel şiddet, yoksulluk, eğitimsizlik, barınma, dil ve bilgi eksikliğidir. Göç öncesinde içinde buldukları savaş ortamı ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı zor koşullar, gittikleri ülkenin özelliklerine ve göç politikalarına göre değişmekte ya da devam etmektedir. Kadınlar bu süreçte zorlu deneyimlerden geçmekte ve fakat direnmeye devam etmektedir. Örneğin, aile içi

şiddet yüzünden İran'dan Türkiye'ye sığınan genç bir kadın, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleşim¹⁷ talebi ile Ankara'da bulunan BMMYK binası önünden ayrılmadan oturma eylemi yapmaktadır (Arslan, 12.11.2018). BMMYK'nın ve ilgili devletlerin bu süreçte izlediği yol ve yöntemin, kadınların içinde buldukları zorlayıcı koşulların iyileştirilmesi bakımından eksik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tavrın altında aile içi şiddetin özel alana ait olduğu fikri yatmakta ve böylece kadınlar sığınma süreçlerinde bu fikirden doğan uygulamalar yüzünden, çeşitli olumsuzluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

2.2.2.4. Göç Sonrası Toplumsal Cinsiyet Roller

Kadınlar ve erkekler göç sürecinde özel ve kamusal alanda büyük değişimlerden geçmektedirler. Bu değişimler göçün doğası gereği kaçınılmazdır. Göçten önce sahip oldukları ekonomik, sosyal, kültürel ya da bireysel alışkanlıklar yerini yeni olana bırakmak zorundadır. Geride kalan ve yeni olan arasında ortaya çıkan çatışma, kadınları ve erkekleri farklı şekillerde etkilemektedir. Çatışma ne kadar büyükse değişim süreci de bir o kadar çatışmalı ve sancılıdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden yapılandırılması, bu değişimin merkezinde yer almaktadır. Kadınlar ve erkekler göç kararını eşit koşullarda vermedikleri, uluslararası göç hareketlerine eşit koşullarda katılmadıkları gibi; göç sonrasında da geçirdikleri değişim kadınlık ve erkeklik halleri bakımından farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, kadınların ve erkeklerin göç sonrası geçirdikleri değişimlerin anlaşılması, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl dönüştüğünün anlaşılmasından geçmektedir.

Göç sonucunda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler, kaynak ve hedef ülkenin koşullarına göre farklılık göstermektedir. Bu yüzden, ortak ve aynı düzeyde bir değişimden bahsedilmesi mümkün olmamakla beraber; aile içindeki güç ilişkilerinin ters yüz olması, toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi ve yeni kimliklerin kabulü ya da reddi yeni sürecin önemli bileşenleridir. Kadın bedeni ve kadına biçilen roller ise bu bileşenlerin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Çünkü kadınların kontrolü ırksal ayrımcılığın keskin hatlarla belirlendiği bir toplumda ahlaki üstünlük sağlama aracı haline gelmektedir. Yani, kadınlardan eski kültürü

¹⁷Yeniden yerleşim hakkında bilgi edinmek için bkz. UNHCR Turkey, "Resettlement", <https://www.unhcr.org/tr/en/resettlement>, (01.05.2019).

korumaları ve yaşatmaları beklenirken, erkeklerin yeni rollere bürünmesi teşvik edilmektedir (Yuval-Davis'ten aktaran Espin, 1999:7). Fakat kadınlar baskıya rağmen değişime direnç göstermeyerek, yeni topluma daha kolay uyum sağlarken, erkekler ise güçlerini kaybetmekten korkmaktadır. Örneğin, ABD'ye göç etmiş Koreli kadınların aile içinde güçlendiği, daha özgür bir tavır takındıkları gözlenmektedir. Bu durum erkeklerin Kore'de olduğu kadar güçlü olmamalarına sebep olmaktadır. Erkeklerin ve kadınların kendi cümleleriyle: "Kore'de olduğundan daha farklı davranıyor. Sesi daha çok çıkıyor. Buraya gelmeden önce Koreli kadınların çok değiştiğini duymuştum. Şimdi ne demek istediklerini anlıyorum." "Kore'de biz kadınlar eşlerimize itaat etmeye eğilimliyizdir. Çünkü maddi güç onlara ait. Fakat burada kadınlar da çalışıyor. Bu yüzden en azından bir kere olsun daha önce söyleyemediğimizi söylemek istiyoruz." (Lim, 1997:38).

Göç sonucunda emek piyasasına giren kadınlar aile içinde güçlenirken, erkeklerin ülkelerinde olduğu kadar güçlü olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ekonomik güçlenme ile beraber kadınlar aile içinde eşit olma yolunda ilerlerken, evlilikte daha önce edinilmiş rol ve davranışlar değişime uğramaktadır. Kuşkusuz toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha yüksek olduğu ülkelere, görece eşitlikçi bir topluma geçiş bu değişikliklerin temelini atmaktadır. ABD'deki İranlı göçmenler üzerinde yapılan araştırma, erkeklerin özel hayatlarındaki ayrıcalıklı pozisyonunu göç ile beraber yitirdiklerini ortaya koymuştur. Sahip olduklarını yitiren erkekler bu durumdan acı ve endişe duymaktadır. Kadınlar ise özel ve kamusal alanda kendilerini gerçekleştirmek üzere yeni bir kimlik kazanmıştır. Bu durum kadınların bireyselleşmelerinin ve cinsel kimliklerinin değişime uğramasının önünü açarak, özgürleşmelerini sağlamıştır. Erkekler acı veren bu durum kadınlar memnuniyet vermiştir (Mahdi, 1999:75). Özellikle erkeklerin göç sürecine sonradan katıldığı durumlarda, güç dengesinin kayması erkeklerin duyduğu endişeleri artırmaktadır. İngiltere'de doğmuş büyümüş Müslüman kadınların eşleri, yeni kültüre uyum sağlayamadıkları, eşlerine bağımlı oldukları ve yalnız hissettikleri için öfkeli ve saldırgan tutumlar sergilemektedir (Lutz, 2010:1653). Bu durum kadın göçmenler için avantajlı bir duruma dönüşebilmektedir. Belçika'da yaşayan bekar Türk kadınları eşlerinin göç yoluyla katıldığı evliliklerde, kendilerini daha güçlü hissetmektedir. Çünkü erkeğin ailesinin geleneksel aile ilişkilerinin hüküm sürdüğü

Türkiye’de kalmış olması, kadınlar üzerindeki kontrol ve baskıyı en aza indirmektedir. Ayrıca erkeğin başlangıçta çalışmıyor olması, aile içindeki kadın erkek rollerini ters yüz etmektedir (Timmerman, 2006:134).

Aile içindeki rollerin değişimi ev işlerinin paylaşımı konusunda da görülmektedir. Özellikle eşlerinden önce göç eden erkekler başlangıçta yalnız kaldıkları için daha fazla ev işi yapmaktadır. Bu davranışlara geri döndükten sonra da devam ettikleri görülmektedir (Hondogneu-Sotelo, 1992:408 ; Fernandez, 2017:15). Göç sonrası toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin arasında farkın az da olsa kapandığını söylemek mümkündür. Fakat aradaki fark ne kadar kapanırsa, kadınlara yönelik baskının da bir o kadar artış göstermesi kaçınılmazdır. Başka bir deyişle, farklılık arttıkça göçmenlerin sahip oldukları değerlere yönelik algıladığı tehdit de artmaktadır.¹⁸ Bu nedenle, kız çocuklarına ve kadınlara olan baskı, erkek çocuklarına ve erkeklere göre daha fazladır (Dion ve Dion, 2001:517). Oliva M. Espin bu süreci şöyle açıklamaktadır:

“Günlük hayatlarının ve alışkanlıklarının üzerinde derin bir kontrol eksikliği yaşayan insanlar için, kadın cinselliğini ve davranışını kontrol etmek, düzenin bir göstergesi haline gelir ve onlara geleneklerinin kaybolmadığı hissini verir. Göçmenler için kendi özel dünyalarını kontrol etmek, kamusal alanı kontrol etmekten daha kolaydır. Özel hayatlarında kontrol duygusunu ararlar ve bu durum göç sonucunda otoritelerini ve önemli oldukları hissini kaybeden erkekler için daha önemlidir.”(Espin, 1999:7-8).

Güneydoğu Asyalı göçmenler arasında yapılan bir araştırma, genç kızların erkek çocuklara göre daha fazla baskı altına alındığını, geleneksel kültürlerini yaşatmak için yöresel kıyafetler giymeye zorlandıklarını, yeni kültürle aralarına duvar örülerek sosyalleşmelerinin önüne geçildiğini ortaya koymaktadır. Bu baskılara dayanamayan genç kızların evden kaçtıkları, uyuşturucu ve alkolizme bulaştıkları, hatta intihara kalkıştıkları bilinmektedir (Talbanı ve Hasanali, 2000). ABD’deki Afgan mülteciler üzerine yapılan araştırmanın da benzer sonuçları bulunmaktadır. Birçok Afgan, Amerikan gençliğini ahlaksız bulmakta ve genç

---

¹⁸1986’da Tevfik Başer tarafından çekilen 40 Metrekare Almanya filmi bu konu hakkında oldukça fazla fikir barındırması açısından izlenmeye değerdir. Bkz. Ömer Osmanoglu, “Türk Sineması’nda Dış Göç Olgusu: Sosyo kültürel karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:25, 2016, s.77.

kızlarını toplumdan uzak yetişmesine sebep olmaktadır. Daima namuslu olmaları beklenen genç kızların uygunsuz davranışlar sergilemesinin ailenin itibarını zedelediği düşünülmektedir. Bu baskılara dayanamayan genç kızlar ise çareyi yalan söylemekte, evden kaçmakta bulmaktadır. Amerikalı bir çocukla kaçtığı için babası tarafından öldürülen genç kız bu baskının yarattığı tahribatı göstermesi açısından iyi bir örnektir (Lipson ve Miller, 1994). Kadınlar ise, bu baskıcı ortamda arabulucu rolü üstlenmekte ve özgürlük isteyen çocuklarının yanında olarak daha eşitlikçi bir tutum sergilemektedir (Das Dasgupta, 1998:969 ; Lipson ve Miller, 1994:177).

Kadınlar göç ile beraber elde ettikleri kazanımları bırakmak istememekte ve bunun için direnç göstermektedirler. Erkeklerin geri dönmeye daha hevesli oldukları, kadınların ise geri dönmek istemedikleri ve yeni ülkede taşınmaz mallar alarak geri dönmeyi zorlaştırdıkları yapılan araştırmalarda gözlenmektedir (Pedraza, 1991:310). Bununla birlikte, kadınlar ülkelerine geri döndüklerinde ise kazandıkları deneyimlerin devamlılığı söz konusudur. Göç etmiş ve geri dönmüş kadının aile içinde daha fazla sözü geçmektedir. Örneğin, erken yaşta evlilikler bu kadınlar sayesinde engellenmektedir. Göç kadınlara farklı koşullara uyum sağlamayı getirdiği için, kadınlar bu süreçte daha önce sahip oldukları normları yıkmaktadır:

“Göçten önce kocama sormadan markete bile gidemezdim. Tek başıma sokağa çıkacak cesaretim yoktu. Göçten sonra ise kendime baktığımda bambaşka birini görüyorum. Neden korktuğumu, neden endişe duyduğumu bilmiyorum. Şimdi her yere tek başıma gidebiliyorum.”

“Göçten öğrendiğim iki şey var. Biri aile bütçesine katkı, diğeri ise problem çözmeyi öğrenmek. Başka bir ülkede yaşadığınızda stratejik düşünmek zorundasınız. Göçten sonra olaylara farklı açılardan bakmayı öğrendim. Aile içindeki birçok çatışmayı bu sayede engelledim ve artık fikrime daha çok danışılıyor.” (Gioli ve d., 2017:10-13).

Göç kadınlara kendi ülkelerinde daha fazla saygı gösterilmesinin önünü açmaktadır. Kadınlar toplumsal statülerini yükselterek kamusal alanda da daha fazla güç elde etmektedirler. Nitekim, Hindistan’da hemşirelere olan saygı hemşire göçü ile beraber artmıştır. Daha önce yüksek kastlar tarafından evliliğe layık görülmeyen hemşireler, yurt dışına göç edebilmenin önünü açtıkları için talep edilir hale gelmişlerdir (Haberman ve Stagge, 2009:49).

Kadınların göç sonrasında özel ve kamusal alanda daha önce davrandığından farklı davrandığı, daha fazla özgürlük talep ettiği, bunun için mücadele ettiği görülmektedir. Bu durum sadece yeni ülkenin sınırları içinde geçerli değildir. Göç sonrası kadınlar göç öncesi duruma göre daha fazla güç elde ederken, erkekler ellerindeki gücü koruyamamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE KADIN MÜLTECİLER

Avrupa Arap Baharı'ndan sonra yoğun kitlesel göçlerin hedefi haline gelmiştir. Birçok mülteci-göçmen Avrupa'da daha iyi bir yaşam arayışına girmiş, bu arayış uğruna hayatını tehlikeye atacak türden riskler almıştır. Bu süreçte kadınlar beklenmedik göç kararından, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve eşitsizliklerden, maddi yetersizliklerden, aile içindeki ikincil konumlarından, çocuk ve yaşlılara bakım zorunluluklarından dolayı oldukça olumsuz bir göç deneyiminden geçmiştir. Birçok kadın göç yollarında cinsel şiddete uğramış, mülteci kamplarında tehlikeli, bakımsız ve sağlıksız koşullarda yaşam mücadelesi vermiştir ve vermeye devam etmektedir. Bu yollardan geçerek Avrupa'ya varmayı başaran kadınlar için, yeni sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaları ve yeni bir mücadelenin daha kapısını aralamaları kaçınılmaz olmuştur. İşsizlik, dil yetersizliği, eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, şiddete açık olmaları, travmatik deneyimler kadınların toplumsal hayattan dışlanmalarına ve aile sınırları ya da kabul merkezleri içinde izole bir yaşam sürmelerine sebep olmaktadır. Ataerkil baskıcı aile yapısı da bu sürecin olumsuz sonuçlanmasında en etkili unsurlardan biridir. Finlandiya'da kadın mülteciler üzerine yapılan bir araştırmada, kadınlar en büyük sorunlarının aile içindeki erkek mülteciler olduğunu belirtmişlerdir. Erkeklerin ülke değişiminde statülerinin de değiştiğini, alkolizme bulaştıklarını ve şiddete başvurduklarını vurgulayan kadınlar, aile içi şiddet mağdurları için verilen hizmetlerin yetersiz kaldığının da altını çizmiştir (BMMYK ve d., 2011:28). Bunlardan dolayı, kadınların entegrasyon süreçleri sekteye uğramakta ve topluma dahil olmak için daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaktadırlar. Ancak, kadınlar yeni hayatlarında yalnız değildir. Diğer mülteci kadınlar ile birbirlerini desteklemeleri ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların uygulanması için çalışmaları, yeni hayata daha kolay uyum sağlamalarının önünü açmaktadır. Bu bölümde çalışmanın ana eksenini, Avrupa'ya doğru yönelen göç hareketleri ve sonuçları, AB'ye etkileri, STK'ların kadın mültecilerin entegrasyon süreçlerinde oynadıkları roller oluşturmaktadır. Ancak, çok sayıda ve bölgede önemli görevler üstlenen STK'ların uyguladıkları politikaların, kuşkusuz bu çalışmada yer alması mümkün değildir.

Çalışmanın amacı gereğince, yalnızca birbirinden farklı ve ilgi çekici uygulamalara değinilecektir.

3.1. GÖÇ KRİZİ

2000’li yılların en önemli siyasal gelişmelerinden biri, Arap halklarının bir takım sosyal talepler amacıyla sokağa çıkması olmuştur. 2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta¹⁹ başlayıp, Ortadoğu’yu etkisi altına alan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen toplumsal olaylar, uzun yıllar iktidarı elinde tutan diktatörlerin devrilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu süreç oldukça sancılı bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Beklenmedik gelişmelerin ve bu gelişmelerden beslenen emperyalist müdahalelerin sonucunda, bölgede uzun yıllardır bitmek bilmeyen karmaşalara yenileri eklenmiştir. Bu karmaşa ortamında yaşamını devam ettiremeyen halklar, son çareyi²⁰ başta komşu ülkeler olmak üzere, Avrupa’ya sığınmakta bulmuştur.

Arap Baharı sonrası ortaya çıkan mülteci krizi diğer Ortadoğu ülkelerinden ziyade, daha çok Libya ve Suriye kaynaklıdır. Savaştan önce bölgedeki en çok göç alan ülkelerden biri olan Libya’dan, savaşın başladığı 2011’de Tunus, Mısır, Nijer, Cezayir, Chad, Sudan, İtalya ve Malta’ya, tahmini olarak 1.128.985 kişinin göç ettiği bilinmektedir (Fargues ve Fandrich, 2012:3-4). Çoğunluğu Sahra altı Afrika’dan gelen 2.5 milyon göçmene ev sahipliği yapan Libya, bir anda göç veren bir ülke konumuna (Banulescu-Bogdan ve Fratzke, 2015), birçok göçmen ise, savaştan kaçarak göçmenken mülteci konumuna düşmüştür. Bu göçmenlerin çoğunun, ülkelerine geri dönmek ya da başka ülkelere gitmek dışında bir seçeneği kalmamıştır. Bazıları maddi sebeplerden ya da tehlikeli olacağı düşüncesiyle, bazıları da zaten çatışmalı ortamlardan geldikleri için geri dönmek istemeyerek Libya’da kalmıştır (De Haas ve Sigona, 2012:5).

---

¹⁹Ülkelerini daha önce terk etmiş Tunuslu ve Mısırlı siyasi sürgünlerin ve göçmenlerin devrimlerin desteklenmesinde önemli roller üstlendikleri bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hein De Haas and Nando Sigona, “Migration and Revolution”, **Forced Migration Review**, cilt:39, 2012, p.4.

²⁰Mülteciler çaresiz durumlarını ifade etmek ve ülkelerini istemeyerek terk ettiklerini hatırlatmak amacıyla arkalarında duvar yazıları bırakmışlardır. Bunlardan biri Suriye’de bir duvarda yazılıdır: “When I leave, be sure to know that I did everything I could to stay (Gittiğim zaman, emin olun ki kalmak için her şeyi yaptım). Ayrıntılı bilgi için bkz. Rochelle Davis, “Syria’s Refugee Crisis”, **Great Decisions Briefing Book**, sayı:115, 2015, p.65.

Arap Baharı sonrası yaşanan iç savaşlardan en çok etkilenen ülke, kaotik ortamın hala devam ettiği Suriye olmuştur. Savaşın başladığı 2011'den 2015'e kadar 200 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir (Davis, 2015:65). Yine aynı tarihler arasında 11.5 milyon insan, ülke nüfusunun yaklaşık yarısı, ülke içinde ve dışında yer değiştirmek zorunda kalmıştır (International Rescue Committee²¹, 2015:5). Suriye'deki ayaklanmaların birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri, 2006-2010 yılları arasında yaşanan kuraklıktır. Kuraklık sonucunda maddi sıkıntılara giren 300 bin civarında köylü kırdan kente göç ederek işsiz kalmıştır (Davis, 2015:66). Bu bağlamda, Suriye içinde meydana gelen göç hareketlerinin, siyasi atmosferin kalıcı olarak değişimini tetikleyerek, daha büyük göç hareketlerine zemin hazırlamış olduğu söylenilebilir. Kısa süre içinde ve küçük bir alanda etkili olan göç hareketleri milyonlarca insanın zorunlu olarak yer değiştirmesinde domino etkisi yaratmıştır.

Genel algının aksine, mülteci krizi Avrupa'dan çok komşu ülkeleri etkilemiştir. 2018 yılı itibariyle, Kuzey, Güney, Orta ve Güneydoğu Avrupa'da toplam 3.424.734 mülteci-sığınmacı bulunmaktadır (BMMYK, 2019a:28). Bu rakam Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısının (3.644.342) altındadır. Avrupa beklenmedik bu durumla başa çıkamayacağı düşüncesinden yola çıkarak, mülteci-göçmen hareketlerini kriz olarak nitelendirmiştir. Böylece, bütün dünyaya bir krizde olduğu algısı yaratmış ve komşu ülkelerin içinde bulunduğu durumun görmezden gelinmesine sebep olmuştur. Oysa ki, "Açık kapı politikası" uygulayan Türkiye, Lübnan ve Ürdün mülteci hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerdir (Banulescu-Bogdan ve Fratzke, 2015). Lübnan'da 938.531, Ürdün'de 660.393 Suriyeli mülteci bulunmaktadır (BMMYK, 2019b). Bu ülkelerin vatandaşları krize karşı oldukça vakur davranmıştır. Nitekim, Türkiye'deki mülteci sayısı birçok Avrupa ülkesinin nüfusuna yaklaşmakta ya da geçmektedir.²² Bu noktada Türkiye'nin imkanları ölçüsünde yeteri kadar sorumluluk aldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Türkiye'deki mülteci kamplarının²³ dünyadaki örneklerine bakılacak olursa,

²¹Uluslararası Kurtarma Komitesi, 1933'te kendisi de bir mülteci olan Albert Einstein öncülüğünde, mültecilere destek sağlamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir yardım kuruluşudur.

²²Türkiye'deki mülteci sayısı Danimarka, Finlandiya, Slovakya, Norveç, Hırvatistan'ın nüfusuna yaklaşmış; Arnavutluk, Litvanya, Estonya, Lüksemburg, Malta, İzlanda nüfuslarının bir hayli üzerine çıkmıştır.

²³8 ilde toplam 13 kamp bulunmaktadır. Bu kamplarda yaşayan Suriyeli nüfusu 136.985'tir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **Geçici Koruma**, 02.05.2019, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 , (07.05.2019).

oldukça kullanışlı olduğunu söylemek de yerinde olacaktır. Temel ihtiyaçların karşılanması ve güvenli şartların sağlanmış olması hususunda harcanan çabalar dikkate değerdir. Bu konu dünya kamuoyunda da çok sık dile getirilmekte ve kampların dünyaya örnek olduğu belirtilmektedir (Pinna, 28.04.2016). Ancak, Lübnan ve Ürdün'ün 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamamış (Baklacioğlu, 2017:80), Türkiye ise şartlı imzalamıştır. Ayrıca, kaynaklarının sınırlı olması mültecilerin bu ülkelerde kalıcı ve huzurlu bir hayat kurmasına engel olmaktadır. Sınırlı kaynaklar, mültecilerin her türlü tehlikeyi göze alarak Avrupa'ya gitme isteğini bir amaç haline getirmektedir. Bu noktada, Avrupa'nın beklenmedik bir "krizin" içine düştüğünü ve gündeminin değiştiğini söylemek mümkündür. Araştırmacılar, Avrupa'daki mülteci krizinin II.Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan en büyük mülteci krizi olduğunu belirtmektedirler (Jones ve d.,2017:2 ; Niemann ve Zaun, 2018:1). Başka bir deyişle, Muammer Kaddafi'nin ölmeden önce söylediği "Eğer ben devrilirsem göçmenler Avrupa'yı işgal edecek, onları durduracak kimse olmayacak" (Fargues ve Fandrich, 2012:6) öngörüsü, Avrupa'nın yüzleşmek zorunda kaldığı bir gerçeğe dönüşmüştür. Nitekim, Tunus ve Libya İtalya'ya doğru yaşanan göçmen ve mülteci kaçakçılığının başlangıç merkezi haline gelmiştir (Fargues ve Fandrich, 2012:4).

Mülteciler Avrupa'ya ulaşmak için üç farklı yol izlemektedir. Mülteci krizinin zirveye ulaştığı 2015 yılında, en çok bu yollar kullanılmıştır. Bunlar, Orta Akdeniz, Doğu Akdeniz ve Batı Balkanlar'dır. Banulescu-Bogdan ve Fratzke'ye (2015) göre,

Orta Akdeniz Yolu: 2015'te 120 binden fazla mülteci ve göçmen²⁴ Ocak-Eylül ayları arasında bu yolu kullanarak Avrupa'ya varmıştır. 2014-2017 yılları arasında bu rakam 624.688'dir (IOM, 2018 a). Göçmen kaçakçılarının²⁵ botlarıyla

---

²⁴ Buldukları ülkeyi terk edenler arasında sadece savaştan kaçan değil, ekonomik sebeplerden kaçan göçmenler de bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Banulescu-Bogdan ve Susan Fratzke, "Europe's Migration Crisis in Context: Why Now and What Next?", **Migration Policy Institute**, 24.09.2015, <https://www.migrationpolicy.org/article/europe%E2%80%99s-migration-crisis-context-why-now-and-what-next>, (30.03.2019). Bu yüzden, Avrupa yolunda olan grupların tamamının mülteci olduğunu söylemek doğru değildir. Ayrıca mülteci kavramı hukuksal bir statü kazanıp kazanılmadığına bakılmaksızın, savaştan ya da zulümden kaçan grupları belirtmek için kullanılacaktır.

²⁵Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti sıklıkla birbirine karıştırılan kavramlardır, ancak bu iki suç birbirinden farklıdır. Göçmen kaçakçılığı, maddi kazanç elde etmek için göçmenleri yasadışı yollardan başka bir ülkeye taşıma amacıyla yapılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Adıgüzel, **Göç Sosyolojisi**, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.113.

Libya, Tunus, Mısır'dan yola çıkıp, İtalya ve Malta'ya ulaşmak için çaba göstermişlerdir. Son derece tehlikeli olan bu yol en çok Eritre ve Nijeryalılar tarafından kullanılmıştır. Aralarında kadınların da bulunduğu bu tehlikeli yolculukta kadınlar henüz Avrupa'ya ulaşmadan birçok riskle karşılaşmaktadırlar. Göçmen kaçakçılarının tehditlerine açık durumda olan bir grup Eritreli kadın tecavüze, şiddete ve çeşitli cezalandırma yöntemlerine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (BMMYK, 2019c:19).

Doğu Akdeniz Yolu: 2015'in ilk dokuz ayında 350 binden fazla insan Türkiye'den Yunanistan'a geçmiştir. 2014-2017 yılları arasında ise, yaklaşık olarak 1.091.301 mülteci-göçmen Yunanistan'a varmıştır. Sadece 2015'te bu rakam 853.650'dir (IOM, 2018a). Mesafesi kısa olduğu için görece daha güvenli bir yol olan Doğu Avrupa yolu, Suriyeliler başta olmak üzere, Afgan ve Pakistanlılar tarafından kullanılmıştır. Türkiye-Yunanistan arasındaki bu yolculukta kadınların ve kız çocuklarının insan ticareti yapanlara yakalanma riski oldukça yüksek bir ihtimaldir (IRC, 2015:7). Kadınların göç hareketleri hayatlarının tehlikeye girmesine yol açacak ölçüde yüksek riskler barındırmaktadır. Bu noktada, geçirdikleri travmatik yolculuklar yüzünden, kadınların Avrupa'ya vardktan sonraki yaşamlarında hayata yeniden uyum sağlayabilmeleri için, psikolojik destek almaları şart görünmektedir.

Batı Balkanlar Yolu: 2015'te 441.515 mülteci-göçmen Sırbistan-Macaristan arasındaki bu yolu kullanarak Macaristan'a varmıştır (IOM, 2018b). 2015'te yine Suriyeliler başta olmak üzere, Eritre, Afganistan, Kosova, Nijerya, Irak, Senegal, Gambiya ve Mali'den gelen göçmen-mülteciler en çok bu yoldan geçmiştir. Yolculuk esnasında kadınların ve çocukların kendini koruyamama durumları yetkililerce önemsenmemektedir. Sınırd durdurulan kadınların ve çocukların, onlar için ayrılan özel bölümlere değil, erkeklerin sayıca çok olduğu hapisanelere sokulması, şiddete karşı savunmasızlıklarını pekiştirmektedir (The Nobel Women's Initiative, 2016:6) (Banulescu-Bogdan ve Fratzke, 2015).

Görüldüğü üzere, mülteci-göçmen topluluklarının çoğunluğu Müslüman ülkelerden yola çıkmaktadır. İslam coğrafyası emperyalist müdahalelerle artan çatışma ortamının yanı sıra, yoksulluğun, sosyal hak ve fırsatlardaki eşitsiz koşulların, hızlı ekolojik bozulmanın merkezi haline gelmiştir (Khiabany, 2016:6).

Başka bir deyişle, dünyada iki kutuplu bir ekonomik sistem bulunmaktadır. Bir tarafta kaynaklar ve fırsatlar eşit dağıtılmamakta, yüksek işsizlik ve çatışma ortamları görülmektedir. Diğer tarafta ise, görece daha eşit ve insani koşulların varlığı söz konusudur. Bu iki kutuplu küresel sistemde istenmeyen göç hareketlerinin varlığı kaçınılmazdır. Göç hareketlerinin kaynak ülkelerinin her anlamda yeniliğe açık olması, kendi kaderini çizebilmesi ve emperyalist müdahalelerden sıyrılabilmesi sistemin iki kutupluluktan kurtulabilmesi adına elzemdir. Bu kurtuluşun devamında ise, mülteci hareketlerinde bir düşüşün ve göç hareketlerinde yapısal değişikliklerin yaşanması mümkün görünmektedir.

Ortadoğu ve Afrika'dan deniz ve kara yolunu kullanarak, Avrupa'ya doğru yola çıkan gruplar, hayati tehlikeleri göze alarak hareket etmektedir. Göçmen kaçakçılarının maliyetten kısarak kırık dökük botlarla yola çıkması, birçok göçmenin hayatını tehlikeye atmakta (IRC, 2015:7) ve birçok faciaya yol açmaktadır. Bu facialardan biri, 3 Ekim 2013'te İtalya'nın Afrika'ya en yakın kara parçası olan Lampedusa Adası'nda meydana gelmiştir. Mülteci-göçmen krizinin en çarpıcı olaylarından biri olan bu faciada 386 insan hayatını kaybetmiştir (Euronews, 03.10.2016). Bu ölümlerin arkasında birçok ihmal bulunmaktadır. Ancak, bu ihmallerin yanı sıra, AB'nin güvenlik endişesinin insan hakları ihlallerine duyduğu endişelere oranla daha baskın çıkması da, bu ölümleri tetiklemektedir. Çünkü, mülteci-göçmen taşıyan birçok teknenin sahil güvenlik yetkilileri ile kaçakçılar ve mülteci-göçmenler arasında yaşanan arbedede battığı bilinmektedir (Baklacioğlu, 2017:94). BMMYK, 2015-2018 yılları arasında Avrupa'ya ulaşmak için deniz yolunda 14.281; kara yolunda 427 insanın hayatını kaybettiğini ya da kaybolduğunu açıklamıştır (BMMYK, 2019c:6). Başka bir deyişle, Akdeniz, Arap Baharı'ndan sonra mülteci-göçmen ölümleri ile anılır olmuştur. Hayatını kaybeden ya da kaybolan mülteci-göçmenlerin cinsiyetine dair gerçek bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Mülteci-göçmen ölümlerinin araştırılmasına yeteri kadar ilgi duyulmaması (Khiabany, 2016:3), yöneticilerin hayatını kaybedenlerin "kim olduğuna" dair ilgisizliğinin sonucudur. Fakat yine de, bir takım tahmini verilere ulaşılması mümkündür. IOM verilerine göre, 2014'ten beri yarısından fazlası Akdeniz yolculuğu sırasında olmak üzere, 1234 kadının hayatını kaybettiği ortaya çıkmıştır ve

fakat gerçek rakamın daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Dearden ve Dionis, 08.03.2018).

Mülteci kadınlar bu yolculuk boyunca tehlikeli durumlarla daha fazla karşılaşmaktadır. Bu tehlikeli durumlar yolculuk boyunca ve sonrasında da devam etmektedir. Kadınlar, göçmen kaçakçıları ve kıt kaynaklar için rekabet eden ya da kadınların yalnızlıklarından yararlanmak isteyen, diğer mülteci erkeklerin uyguladığı cinsel şiddetten, ekonomik şiddete kadar her türlü sömürüye maruz kalmaktadır. Yol boyunca hayatta kalabilmek için daha fazla mücadele etmek zorunda kalanların kadınlar ve çocuklar olduğu bilinmektedir. Kadınlar hayatta kalabilmek için göçmen kaçakçılarının cinsel şiddet uygulamalarına dahi göz yummak zorunda kalmaktadır. Ayrıca, AB'nin sıkı güvenlik politikaları göçmen kaçakçılarının ve insan ticareti örgütlerinin giderek profesyonelleşmesine ve dolayısıyla ödenen ücretlerin artmasına sebep olmaktadır. Böylece, binlerce kadın Avrupa'ya ulaşmak umuduyla borç esaretine girmektedir (The Nobel Women's Initiative, 2016:6 ; Baklacioğlu, 2017:97).

Kadınların savunmasızlık halleri yolculuk bittikten sonra da devam etmektedir. Savunmasızlık hallerinin en belirgin olduğu koşullar kamp koşullarıdır. Özellikle Yunanistan'ın Midilli (Lesbos) Adası'ndaki mülteci kampı Moria²⁶, bu koşulların ne boyutta olduğunu anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Oldukça zor koşulların mevcut olduğu kampta kadınlar için özel bir koruma ve konaklama alanı bulunmamaktadır. Yemek-su, bilgi-yardım eksikliği, güvensiz-aşırı kalabalık koşullar, bulaşıcı hastalık riski ve tuvalet-duş imkanlarının eksikliği kadınların oldukça travmatik bir deneyimden geçmelerine yol açmaktadır (IRC, 2015:9 ; The Nobel Women's Initiative, 2016:6). Güvenli olmayan kampta kadınlar her an şiddete uğrama korkusuyla yaşamaktadır. Bu durumdan ötürü, gece tuvalet ihtiyaçlarını karşılamaya cesaret edemeyen kadınlar “*bebek bezi*” kullanmaktadır. Ayrıca, hamile

---

²⁶Mülteciler kamp koşullarından ötürü sık sık isyan etmekte ve polisle çatışmaya girmektedir; sivil toplum kuruluşlarının AB'yi ve Yunanistan'ı koşulların iyileştirilmesi konusunda uyardığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Midilli'deki sığınmacı kampında isyan”, **Sputnik**, 26.04.2016, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201604261022389617-yunanistan-midilli-moria-siginmaci-kampi-isyan/>, (10.05.2019). “Oxfam and 24 other NGOs say Greece situation unsustainable” **Info Migrants**, 15.03.2019, <https://www.infomigrants.net/en/post/15730/oxfam-and-24-other-ngos-say-greece-situation-unsustainable>, (10.05.2019).

kadınların sağlıksız koşullarda doğum yaptıkları, hem kendilerinin hem bebeklerinin risk altında olduğu bilinmektedir. Bu koşullar göz önüne alındığında, kamptaki mülteci-göçmenlerin tam manasıyla “terk edilmiş ve savunmasız” olduklarını söylemek mümkündür (Oxfam, 2019). Başka bir deyişle, çeşitli olumsuz koşullardan kaçan kadınların savunmasızlık halleri, başka olumsuz koşullarla devam etmektedir. Ayrıca, kadınların yaşlılara ve çocuklara bakım yükünü üstlenmesi (The Nobel Women Initiative, 2016:8), kendi güvenli ortamlarını oluşturamamış kadınların sırtına daha fazla yük bindirmektedir. Bu koşullardan, sorumluluklardan ve maddi yetersizliklerden ötürü, Lübnan ve Ürdün’deki Suriyeli kadınların bazıları, gitmek yerine kalmayı seçmektedir (Baklacioğlu, 2017:83).

3.2. KRİZİN AB’YE ETKİLERİ

II.Dünya Savaşı’nın ardından yitik bir kıta haline gelmiş Avrupa, ortak ekonomik politikalar belirleme ihtiyacı duyduğundan AB’nin temellerini (1951) atmıştır. Ortak ekonomi politikaları zaman içinde ortak çıkarlar zemininde buluşmasına olanak vermiştir. Böylece AB “ekonomik bir oluşumdan siyasi bir oluşuma doğru evrilmiştir” (Adıgüzel, 2016:137). Bu bağlamda, göç politikaları da zaman içinde AB siyasi yapılanmasının ana konularından biri haline gelmiştir. Birlik ülkeleri bu süreçte, ortak göç-sığınma politikası ve sınırlarının düzensiz (illegal, kaçak, yasadışı) göçe karşı korunması yönünde bir takım ortak siyasi kararlar almıştır. Böylece AB, ekonomik gücünü siyasal gücüyle birleştirmiş ve Birlik dışından gelen göç dalgalarını bir güvenlik meselesi haline dönüştürmüştür. Bu noktada, AB’ye aşılmasının mümkün olamayacağı duvarlar yarattığı gerekçesiyle “Avrupa Kalesi” nitelendirmesi yapılmaktadır. Bu kalenin aşılması, Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketleri ile birlikte her geçen gün zorlaşmıştır. Bu süreçte, kuruluşunun temel paradigmalarından biri olan insan hakları ötelenmiş, ulusal çıkarlar ve güvenlik ekseninde politikalar benimsenmiştir.

Göç yollarında milyonlarca göçmenin varlığı başta görmezden gelinmiş, 2015 yılının Eylül ayında ailesiyle birlikte Suriye’den kaçan Aylan Kurdi (3) isimli bebeğin cansız bedeninin Ege kıyılarına vurması sonucunda, AB göç krizini yeniden değerlendirmeye karar vermiştir. Ancak, ortak sorumluluk alınmasının ulusal

çıkarlara ters düşmesi sebebiyle, başta sınır ülkelerinde olmak üzere kıta genelinde kriz katlanarak büyümüş, giderek göç ve göçmenlik karşılığında dönüşmüştür. Göçmen karşılığında haklı olduğu vurgusu, daha çok ekonomik endişelere dayandırılarak yapılmıştır. 2012’de AB İç İşleri Komiseri Cecilia Malmström’ün “Bir devrim yaratmanız ve demokrasiyi talep etmeniz harika, ama mümkün olduğu ölçüde bulunduğunuz yerde kalın, çünkü biz burada ekonomik krizle uğraşıyoruz.” (De Haas ve Sigona, 2012:4) açıklaması mültecilerin ekonomik krizin sorumlusu gibi gösterilmesine zemin hazırlayıcı nitelikte olmuştur. Bu noktada, her fırsatta demokrasi, insan hakları vurgusu yapan ve bunları gerekçe göstererek dışarıdan müdahalelerde bulunan Batılı devletlerin, ötekine karşı tahammülsüzlüğü dikkate değerdir. Avrupalı devletlerin demokrasi ve insan hakları ilkeleri doğrultusunda belirlediği politikalar, istenmeyen göçmenlerin bir tehdit olarak algılandığı durumlarda geri plana atılmaktadır.

Arap Baharı’ndan sonra AB’nin göç ve güvenlik politikaları, AB içinde ve dışında uygulanan bir takım düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu düzenlemelerin merkezinde düzensiz göçü önleme, mülteci akışlarını en aza indirme, sınırlarını koruma amacı bulunmaktadır. Arap Baharı başladığında AB düzensiz ve istenmeyen göçten endişe duymaya başlamıştır. Buna istinaden, ilk olarak 2005’te hazırlanan Global Approach to Migration and Mobility²⁷ programı, Kasım 2011’de yeniden düzenlenerek bir yol haritası oluşturulmuştur. Program dahilinde dört ana madde belirlenmiştir. Düzenli göç ve hareketlilik, düzensiz göç ve insan ticareti, uluslararası iltica ve koruma politikası, göçün kalkınmadaki etkisini en üst düzeye çıkarmak başlıkları altında gerekli politikaların geliştirilmesi öncelenmiştir (Fargues ve Fandrich, 2012:6). Göç konusuna göçmen odaklı bir yaklaşım sergileyeceğini belirten AB, göçün “stok ya da akış” ile ilgili değil, “insan” ile ilgili olduğunun altını çizmiştir (Avrupa Komisyonu [EC], 2011:6). Ancak, Akdeniz’in dünyanın en yoğun militarize edilmiş bölgelerinden biri haline geldiği 2011 yılında, tahmini olarak 2000 mülteci-göçmenin hayatını kaybetmesi, AB’nin insan hakları söylemleri ve fiili uygulamaları arasındaki bir boşluğun varlığını hatırlatmıştır (De Haas ve Sigona, 2012:4).

---

²⁷Göç ve Hareketliliğe Küresel Yaklaşım programı ana metni için bkz. European Commission, **The Global Approach to Migration and Mobility**, 18.11.2011, file:///C:/Users/Pb/Downloads/com2011_0743en01.pdf, (01.05.2019).

Kasım 2011'den bu yana, AB göç ve güvenlik politikalarına öncelik vererek, bu konudaki en önemli adımını ortak göç ve iltica sistemi kurma yolunda yürürlüğe koyduğu Dublin III Sözleşmesi ile atmıştır. İlk olarak 1997'de yürürlüğe konulan, sığınma başvurularına yönelik düzenlemelerin yapıldığı Dublin I Sözleşmesi yeniden gözden geçirilerek, 2013 yılında Dublin III Yönetmeliği olarak güncellenmiştir. Dublin sisteminin temellerini atan Dublin I Sözleşmesi, üye devletler arasında sorumluluk paylaşımını sağlayacak şekilde tasarlanmamıştır. Sözleşmenin amacı, sığınma başvurularından sorumlu üye devleti belirlemektir. Son olarak 2013'te Dublin III Yönetmeliği olarak düzenlenen sözleşme, aile birleşimi, oturma iznine sahip olma, düzensiz giriş ya da kalış gibi bir takım kriterler öne sürerek, sığınmacının kabul edileceği ülkeyi belirlemektedir. Ancak, bu kriterlerden en çok kullanılanı düzensiz göçtür. Yani, sığınmacı hangi üye devletin sınırları içinden AB'ye girdiyse, oraya geri gönderilmeli ve sığınma başvurusunun incelenmesi, düzensiz yollarla girdiği AB üye devletinin sorumluluğunda olmalıdır (Radjenovic, 2019). Sözleşmeye tüm AB ülkeleri ve AB'ye üye olmayan Norveç, İzlanda, İsviçre, Lihtenştayn da taraftır. Sözleşme uyarınca, diğer AB ülkelerine doğru yol alan mülteciler, başlangıçta ayak bastıkları AB ülkesine geri gönderilmektedir (Park, 2015). Bu durum, özellikle AB'nin sınır ülkeleri olan ve milyonlarca mülteci-göçmenin giriş yaptığı İtalya, Yunanistan ve Macaristan'ı zor duruma sokmaktadır. Sözleşme'nin amacı, mültecilerin farklı üye devletlere birden fazla başvuruda bulunmalarını ve Schengen Bölgesi'nde kontrolsüz hareketini engellemektir. Ancak, Arap Baharı'ndan sonra ortaya çıkan beklenmedik göç krizi sonrasında Dublin III sisteminin uygulanabilirliği sorgulanmıştır (Jones ve d., 2017:6). Nitekim, mülteci-göçmenlerin asıl amacının Batı ve Kuzey Avrupa'ya yönelik olduğu düşünüldüğünde, sınır ülkelerine fazla sorumluluk yüklenmiştir.

AB dış sınırlarının korunmasına yönelik aldığı tedbirlerde üçüncü devletlerle ortaklık kurma (Mobility Partnership) amacıyla bir takım anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmaların temelinde göç hareketlerinin önlenmesi yatmaktadır. Bu amaçla AB 2013'te Fas ile, 2014'te Ürdün ve Tunus ile ortaklık anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaların genel çerçevesini, mevcut göç hareketlerinin birlikte yönetilmesi, vizesiz sığınma gibi konuların geliştirilmesi, düzensiz göç hareketlerinin ve insan ticaretinin engellenmesi oluşturmaktadır (EC, 2019a).

AB göç hareketlerini önlemek ve mültecilerin bulunduğu ülkelerde kalması amacıyla önemli miktarda finansal kaynaklar oluşturmuştur. Bunlardan biri, 2014'te kurulan EU Regional Trust Fund for Syria (AB Suriye Güven Fonu)'dır. Özellikle Suriyeli mültecilerin sayıca fazla olduğu Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'a sağlık, eğitim, barınma, beslenme, vb. destekler için, 1.5 milyar dolar civarında para akışı sağlanmıştır (EC, 2019b). 2015'te kurulan Emergency Trust Fund for Africa (AB Afrika Güven Fonu) yine aynı amaçla kurulmuş ve bugüne kadar 4.1 milyar dolar fon ayrılmıştır (EC, 2019c). Bu türden çözümler ancak geçici çözümler olmaktadır ve uzun vadede göç hareketlerini önleyebilme durumundan uzaktır. Rakamlar da bunu destekler niteliktedir.

AB kendisine yönelik mülteci-göçmen hareketlerini engelleyeceği yönünde adımlar atsa da, 2015 yılında kriz beklenmedik boyutlara ulaşmıştır. Yıl genelinde toplam 1.393.920 sığınma başvurusu yapılmıştır. 2011-2018 yılları arasında yapılan başvuru verileri şu şekildedir:

Tablo 4: 2011-2018 Yılları Arasında AB²⁸'ye Yapılan Sığınma Başvurusu Sayıları

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam	341.795	373.550	464.510	662.165	1.393.920	1.292.740	735.605	658.230
Kadın	106.355	126.240	150.760	195.885	385.675	416.195	242.980	235.660

Kaynak: Eurostat, 2019

Başvuru yapanlar arasında başta Suriyeliler olmak üzere, sırasıyla Afgan, Iraklı, Pakistanlı ve İranlılar çoğunluğu oluşturmaktadır. 2018'de 2017'ye göre başvuru sayılarındaki en çok artışı ise, Venezuela, Gürcistan, Türkiye, İran ve Kolombiya vatandaşlarının oluşturduğu bilinmektedir (EASO, 2019).

2015'te artan ve önlenemeyen göç hareketleri nedeniyle, Almanya 2013'te yürürlüğe konulan Dublin III Yönetmeliği'ni Suriyeli mülteciler için kısa süreli askıya almaya karar vermiştir. Angela Merkel mecliste yaptığı konuşmada Alman halkına seslenerek "Bunu başarabiliriz" demiş (Nieman ve Zaun, 2018:3) ve Almanya'nın göç konusunda elini taşın altına sokacağını AB ülkelerine resmi olarak duyurmuştur. Almanya'nın ardından Avusturya ve İsveç de aynı yolu izlemiştir. Bu kararın arkasında Macaristan'ın Avusturya'ya gitmek isteyen mültecileri Kertel tren istasyonunda tutması yatmaktadır. Dublin III Yönetmeliği'nin askıya alındığı ilk

²⁸AB üyesi olmayan İzlanda, Norveç, İsviçre dahildir.

haftasonu 20 binden fazla mültecinin Münih'e vardığı bilinmektedir (Jones ve d., 2017:4-5). Ancak, özellikle daha az sığınma başvurusu alan ülkeler Dublin III Yönetmeliği'nin askıya alınması fikrine karşı çıkmıştır. Buna istinaden Almanya, Avusturya ve İsveç güvenlik gerekçesiyle dış sınırlarının daha fazla korunması yönünde kararlar almış, Schengen sistemini kullanıma kapatmıştır. AB entegrasyonunun “temel direklerinden biri” olan AB içinde hareket özgürlüğünün kısıtlanması krizin daha fazla büyümesine sebep olmuştur (Nieman ve Zaun, 2018:2-3).

Tablo 5: 2011-2018 Yılları Arasında En Çok Sığınma Başvurusu Yapılan AB Ülkeleri

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	53.235	77.485	126.705	202.645	476.510	745.155	222.560	184.180
İsveç	29.650	43.855	54.270	81.180	162.450	28.790	26.325	21.560
İtalya	40.315	17.335	26.620	64.625	83.540	122.960	128.850	53.700
Fransa	57.330	61.440	66.265	64.310	76.165	84.270	99.330	120.425
Macaristan	1690	2155	18.895	42.775	177.135	29.430	3390	670
Birleşik Krallık	26.915	28.800	30.585	32.785	40.160	39.735	34.780	37.730
Avusturya	14.420	17.415	17.500	28.035	88.160	42.255	24.715	13.375
Yunanistan	9.310	9.575	8.225	9.430	13.205	51.110	58.650	66.965

Kaynak: Eurostat, 2019

Verilere bakıldığında, Dublin III Yönetmeliği kaldırılmadan önce ve sonra Macaristan'a yapılan başvurularda önemli değişikliklerin olması dikkat çekicidir. Mültecilerin amacının gelişmiş refah ülkelerine gitmek olduğu açıktır. Bu bağlamda, Macaristan'ın kriz başladığından beri göçmen karşıtı politikalar yürütmesinin ironik bir tavır olduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde, AB Komisyonu'nun mültecilere yönelik zorunlu kota sistemi uygulaması fikrinin Macaristan, Slovakya, Romanya, Çek Cumhuriyeti gibi düşük sığınma başvurularının yapıldığı ülkeler tarafından reddedilmesi (Jones ve d.,2017:5), AB'nin ekonomik gücünü elinde tutan ülkelerin mültecilere yönelik olumlu politikalar yürütme çabalarını çıkmaza sokmuştur. Nitekim, Macaristan Avrupa Komisyonu'nun 160 bin mültecinin AB içinde dağıtılması fikrinden yola çıkarak, bu program kapsamında ülkesine yerleştirilecek sadece “1294” mülteci için referanduma gitmiştir (BBC, 03.10.2016). Ayrıca 2017-2018 yıllarında Macaristan hiçbir sığınma başvurusunu olumlu

sonuçlandırmamıştır (Eurostat, 2019). AB Komisyonu'nun kararı bahsedilen ülkelerin red oyu vermelerine karşın, çoğunluk tarafından kabul edilmiştir (Park, 2015).

Tablo 6: 2011-2018 Yılları Arasında Olumlu Sonuçlanmış Sığınma Başvuruları

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	24.565	29.945	36.660	44.335	93.840	123.700	158.085	146.470
İsveç	13.195	1650	13.685	13.130	9.680	12.125	18.915	24.825
Fransa	34.550	36.245	37.550	37.085	34.580	41.285	47.735	46.415
İtalya	1.505	1.235	95	55	20	9.770	12.590	42.970
Avusturya	9.325	7955	6.860	4.070	5.095	3.480	6.960	10.490
Birleşik K.	17.665	15.190	13.685	12.310	12.430	13.740	12.470	12.260
Yunanistan	625	1.650	3.900	7.665	7.655	12.485	9.545	7.200

Kaynak: Eurostat, 2019

Tablo 7: 2011-2018 Yılları Arasında Sığınma Başvurusu Olumlu Sonuçlanmış Kadın Sayısı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	8.835	11.245	14.295	17.300	35.470	46.425	53.635	47.745
İsveç	5.025	6.100	5.015	4.920	3.680	4.135	5.305	5.000
Fransa	11.940	12.150	12.335	12.795	12.570	14.165	16.695	16.640
İtalya	295	110	25	10	0	335	460	6.865
Avusturya	3.005	2.440	1.940	1.225	1.480	1.000	2.095	3.225
Birleşik K.	6.235	5.445	4.750	4.045	5.030	4.940	4.440	4.385
Yunanistan	45	285	420	1.140	910	2.175	1.545	1.080

Kaynak: Eurostat, 2019

Göç krizinin kıta genelinde en büyük etkisi göçmen karşıtı fikirlerin beklenmedik biçimde yükselmesi ve milliyetçi, popülist söylemlerin genel politik atmosferi belirlemesi olmuştur. Bu bağlamda, göçmen karşıtlığı mülteci-göçmenlerin ekonomik koşulların daha zorlayıcı olmasına, terörizme ve kültürel değerlere yönelik bir tehdit unsuru olarak algılanması fikrini beslemiştir. Nitekim, Budapeşte'de mülteci-göçmenler hükümet tarafından hazırlanan aşağılayıcı billboardlar ile karşılaşmıştır. Söz konusu billboardlarda mülteci-göçmenlerin Macar halkının işlerini çalmamaları ve kurallara uymaları gerektiği yönünde uyarılar yazılıdır (Thorpe, 14.06.2015). Sırbistan sınırına dikenli tel uygulaması başlatan Macaristan (Jones ve d., 2017:3) sınırlarını ilkel yöntemlerle koruma yoluna girmiş ve mülteci-göçmenleri sınırı geçmek için insani olmayan koşullarla yüz yüze bırakmıştır. Dikenli tel uygulamasının, krizin önlenmesi adına kullanışlı bir yöntem olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bu noktada, bu uygulamanın krizi önleme amacından ziyade, mülteci-göçmenlerin Avrupa'ya ait olmadıkları hissine kapılmalarının ve dikenli telleri aşarak, suç işlemeye hazır gruplar olduğu algısının yaratılmasına yönelik olduğu söylenilebilir. Nitekim, Nisan 2015'te yapılan bir kamuoyu araştırmasında

ankete katılan Macarların % 46'sı, hiçbir mültecinin Macaristan'a girmesine izin verilmemesi gerektiğine inandığını belirtmiştir (Park, 2015). Anketin sonucuna göre, Başbakan Victor Orban'ın söylemlerinin ve uygulamalarının halk nezdinde karşılık bulduğu açıktır. Polonya Başbakanı ise, Çek Cumhuriyeti Başbakanı'nın da onayını alarak, bu süreçte gerçek dışı fikirler yaratmış; mülteci-göçmenlerin bulaşıcı hastalıklar taşıdığı, taşıdıkları virüslerin bütün Avrupa için çok tehlikeli olabileceğini söylemiştir. Dünya Sağlık Örgütü bu algının gerçeği yansıtmadığını, göç ve hastalıklar arasında bir ilişki bulunmadığı yönünde açıklamada bulunmak durumunda kalmıştır (Al Jazeera, 18.10.2015). Slovakya'nın sosyalist Başbakanı ve Çek Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ise, "şeriat yasalarını uygulama ihtimalleri" olduğu gerekçesiyle Müslüman mültecilerin ülkeleri adına bir tehdit yarattığını lanse etmişlerdir (Banulescu-Bogdan ve Collett, 2015).

II.Dünya Savaşı'nda birçok acı ile yüz yüze kalan Avrupa'nın, içinde bulunduğu göç krizinden çıkabilmesi için tarihini yeniden okuması gereklidir. Başka bir deyişle, "Avrupa'nın tarihi Avrupalılara hiçbir şey öğretmemiş gibi" gözükmektedir (Khiabany, 2016:3). Avrupalı devletlerin mülteci-göçmenler ile ilgili aktif politikaları hiyerarşik bir ilişki zemininde yürütülmektedir. Bu ilişkide zayıf olan tarafa yönelik kullanılan dil, kamusal alanda ötekileştirmeleri beslemekte ve popülist politikacıların güçlenmesine yol açmaktadır. Mayıs 2019'da yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağın yükselişe geçmesi (Celimli ve Aktan, 27.05.2019) bu açıdan bakılınca, şaşırılacak bir sonuç değildir.

Göçmen karşıtlığı fikri sadece AB'nin ekonomik olarak geri kalmış ülkelerinde değil, kalkınmadaki büyük güçleri Almanya, İngiltere, İsveç, Fransa, Danimarka gibi ülkelerde de görülmektedir. Fransa ve Danimarka mülteci kabulündeki isteksizliklerini terör tehlikesi ile bağdaştırmıştır (Park, 2015). Halbuki, 2015 yılında Kopenhag'da düzenlenen ve iki kişinin öldüğü saldırıda, teröristin Filistin kökenli Danimarka vatandaşı olduğu (BBC, 18.02.2015); 13 Kasım 2015 Paris saldırılarında ise, teröristlerden birinin Suriyeli mülteci olduğu yönündeki yanlış bilgi, yetkililerin bütün teröristlerin AB vatandaşı olduğu açıklaması ile yalanlanmıştır. Buna istinaden, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, mültecileri ağırlamaya devam edeceği yönünde nefret içermeyen açıklamalarda bulunmuştur (Banulescu-Bogdan ve Collett, 2015). Ülkesine en çok mülteciyi kabul

eden Almanya’da göçmen karşıtlığının bu süreçteki sembolü, İslamafobik kökenli PEGİDA (Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) örgütlenmesi olmuştur. Her pazartesi eylem yapan grubun Müslüman mülteci-göçmenleri tehdit ettiği, çocukların pazartesi günleri okula gidemedikleri, başörtülü kadınların²⁹ saldırıya uğramaktan korktuğu bilinmektedir (Deutsche Welle, 20.01.2015). Mülteci nüfusunun yoğun olduğu, İsveç’te de aşırı sağ partiler yükselişe geçmekte, mültecilerin evlerine geri gitmelerine yönelik propagandalar hazırlayarak, göçmen karşıtlığı üzerinden beslenmektedirler (Banulescu-Bogdan ve Collett, 2015).

Göç krizi, AB içinde parçalanmaya kadar giden bir krize dönüşmüştür. Nitekim, Birleşik Krallık, 23 Haziran 2016’da yapılan Brexit Referandumu ile AB’den çıkma kararı almıştır. Göç karşıtlığı politikaları bu sürecin şekillenmesinde “önemli parametrelerden” biridir (Aras ve Günar, 2018:101). 2016’da yapılan kamuoyu araştırmasına göre, İngilizler için en önemli konuları göç (%38), sosyal güvenlik (%26), terörizm (%23) oluşturmuştur (Sokullu, 2017:3). Göçe yönelik kaygılar yöneticilerin ekonomiye yönelik kaygıları ile bütünleşmiştir. Başka bir deyişle, yöneticilerin göç kaygısını ön plana atarak, ya da göç bahanesiyle, bir takım sosyal ve ekonomik hakları kısıtlayıcı kemer sıkma politikalarına yöneldiği gözlenmektedir (Khiabany, 2016:5).

AB’nin göç kriziyle başa çıkabilmesi için dışarıdan destek sağlamaya ihtiyaç duyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu amaçla, birçok mülteci-göçmen için Avrupa’ya geçişin en önemli noktalarından biri olan Türkiye ile, ihtiyaç duyulan çözüme ulaşılması hususunda Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. 2013’te imzalanan, 2014’te kısmi olarak yürürlüğe konulan anlaşmanın, 2015’te krizin zirve yapması ile yürürlüğe tam olarak konulması istenmiş; 1 Haziran 2016’da Türkiye tarafından eksiksiz olarak uygulanmaya başlanmıştır. Anlaşma, iki taraflı sınır güvenliğinin sağlanması, göçmen kaçakçılığının önlenmesi, terörle mücadele, mültecilere yönelik kapasite artırımı, Türkiye’ye 3 milyar Euro’luk ek kaynak ve teknik yardım gibi konuları içermektedir. Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri,

---

²⁹Birçok Avrupa ülkesinde, özellikle başörtüsü kullanan Müslüman kadınlar, İslamafobik saldırılara maruz kalmaktadır. Örneğin, Hollanda ve Fransa’da 2014 ve 2015’te rapor edilen İslamafobik suçların sırasıyla % 80 ve % 90’ı, başörtülü kadınlara karşı işlenen suçlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. European Commission, “Forgotten Women: The Impact of Islamophobia on Muslim Women”, 31.05.2016, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/forgotten-women-the-impact-of-islamophobia-on-muslim-women>, (13.05.2019).

Türkiye'nin kendi toprakları üzerinden Ege'deki Yunan adalarına geçen bütün düzensiz göçmenleri geri alacak olmasıdır. Türkiye'ye geri gönderilecek her Suriye vatandaşı karşılığında, AB ülkelerinin 1 Suriyeli mülteci almasına karar verilmiştir. Sığınma amacıyla ülkelerini terk etmiş olanların anlaşma kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hala tartışma konusudur. Uluslararası hukuka göre, mültecilerin yaşamlarının tehlikeye gireceği bir ülkeye gönderilmemesi (non-refoulement ilkesi) gerekmektedir. Buna göre, AB sınırlarında yasadışı olarak bulunduğu tespit edilmiş bir kişi, eğer ülkesinde hayati tehlike veya baskıya maruz kalacaksa bu ülkeye geri gönderilmesi söz konusu olmamaktadır. Türkiye'nin ise olmazsa olmaz şartı Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisi şartıdır. AB bu şartı henüz sağlamamıştır. Türkiye için oldukça önemli olan bu şartın sağlanmaması, anlaşmanın gelecek yıllarda uygulanabilirliğine yönelik belirsizlik yaratmaktadır (Ekinci, 2016). Anlaşma AB adına oldukça kullanışlı bir çözüm olmuştur. Geri Kabul Anlaşması'ndan sonra Türkiye'den Yunanistan'a 2016'da 176 bin giriş yaşanırken, 2017'de bu rakam 35 bine kadar düşmüştür (Geddes, 2018:2). Ege Denizi'ndeki ölümler ve kayıpların da %94 oranında azaldığı bilinmektedir (Niemann ve Zaun, 2018:8).

Krizden sonra, sınır güvenliğinin korunması AB için öncelikli olarak ele alınması gereken ana konulardan biri haline gelmiştir. Bu amaca yönelik teknik bir takım çalışmalar yapılmıştır. Haziran 2015'te EU Naval Force Mediterranean , diğer adıyla Sophia insan ticareti ve göçmen kaçakçılığının ve Akdeniz'deki kayıpların engellenmesi amacıyla faaliyete geçirilmiş; İtalyan sınır kontrolü ve gözlemi Triton, Yunan sınır kontrolü ve gözlemi Poseidon'a ayrılan bütçe 3'e katlanmıştır. Sonuçta, AB Komisyonu'na göre Haziran'dan Eylül 2015'e kadar geçen sürede Akdeniz'de 122 bin insanın hayatı kurtarılmıştır (Niemann ve Zaun, 2018:11). Ancak, Uluslararası Af Örgütü'ne göre, Triton bir arama kurtarma programı değildir çünkü faciaların yaşandığı bölgeden uzakta çalışmalar yürütmektedir. 2013'te İtalya öncülüğünde kurulan ve aylık 9 milyon Euro bütçe ayrılan Mare Nostrum binlerce insanın hayatını kurtarmış; ancak AB'nin yeterli desteği vermemesi sebebiyle, program kullanımdan kaldırılmıştır. Program kaldırıldıktan sonra Akdeniz'de tarihin en büyük tekne facialarından biri yaşanmış ve 800 insanın bulunduğu tekneden sadece 28 kişi kurtarılabilmektedir (Adıgüzel,

2016:134-135). AB'nin arama kurtarma çalışmaları altında sınır güvenliğini korumaya çalıştığını; sonu gelmeyen ölümlere bakarak, faciaları engellemeye yönelik yaptığı faaliyetlerin yetersiz kaldığını söylemek mümkündür.

3.3. GÖÇÜN SONUNDAKİ BAŞLANGIÇ: ENTEGRASYON

Göç kaynaktan hedefe doğru ilerleyen ve hedefe varıldığında sona eren bir hareket değildir. Uluslararası göç süreci, göç kararı ile başlayan, yeni ülkeye yerleşimi kapsayan, yıllar içinde ikinci-üçüncü kuşakların da dahil olması sonucunda uzun yıllara yayılan bir süreçtir (Şimşek, 2018:372). Bu sürecin her aşamasında göçmenlerin ve hedef ülkelerin endişeleri, başka bir deyişle ihtiyaçları değişmektedir. Kaynak ülkeden çıkış ve varış arasında geçen sürede, göçmenlerin ihtiyacı olan en temel şey güvenli koşullarda yolculuk edebilmek iken, yeni ülkeye varışta güvenlik ihtiyacına yeni ihtiyaçlar eklenmektedir. Bu ihtiyaçların giderilmesi amacıyla düzenlenen politikalara entegrasyon (bütünleşme, uyum) denilmektedir. Entegrasyon kavramı “Bir topluma özgü çeşitli kurum ve kuruluşlar, kimlikli bir takım özellikler taşıyan birlikler, etnik gruplar, kültür grupları ve çeşitli topluluklar arasındaki birbirini tamamlama, iç içe geçme, kaynaşma ve ahenk durumunu” ifade etmektedir (Yavuz, 2013:616). Bu bağlamda, entegrasyon göçmenlerin ihtiyaçlarına ve yeni ülkenin toplumsal, sosyo-ekonomik, kültürel yapısına odaklanarak, ortak bir plan doğrultusunda yaşamayı gerekli kılmaktadır. Başka bir deyişle, entegrasyon politikalarının amacı, göçmenlerin kendi kimliklerini bırakmaya zorlamadan, yeni ülkenin toplumsal dokusunun bir parçası olmaları sürecine katkıda bulunmaktır. Bir bakıma entegrasyon, göçmenin ve yeni ülkenin vatandaşının birbirini görmesi ve kabul etmesi anlamına gelmektedir. Birbirini görmezden gelen birey ya da topluluklar arasındaki duyarsızlık, zaman içinde katılarak ötekileştirmelere ve çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Toplum çok renkli bir mozaik olarak düşünülürse, göçmenlerin bu mozaikte yer alması yeni ülkenin başarılı bir entegrasyon politikası yürütmesine bağlıdır. Başarılı bir entegrasyon politikasının ise çok çeşitli bileşenleri bulunmaktadır. Ager ve Strang (2008) entegrasyon politikalarını dört ana başlığa ayırmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla:

- Belirleyiciler (çalışma, barınma, eğitim, sağlık): Belirleyici unsurlar bir topluma entegrasyon için en önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu alanlarda uygulanan programlar cesaretlendirilmeli ve güçlendirilmelidir.

- Sosyal ilişkiler: Entegrasyon bir bakıma, karşılıklı bir ağırlama sürecidir. Sosyal ilişkiler ne kadar sağlamsa, o topluma aidiyet o kadar güçlüdür.

- Kolaylaştırıcılar (dil-kültür, güvenlik, istikrar): Göçmen toplulukları kendilerini güvende hissetmeli, yeni ülkenin dilini konuşabilmeli, vatandaşlar ve göçmenler birbirlerinin kültürlerini anlamalı ve geleneklerine saygı duymalıdır.

- Dayanaklar (haklar-vatandaşlık): Eşitlik, adalet, bağımsızlık, vatandaşlık, aile birleşimi gibi haklar devlet eliyle yürütülmektedir. Tek başına entegrasyon için yeterli olmayan bu haklar, entegrasyon süreci açısından kilit bir rol oynamaktadır (Ager ve Strang, 2008:170).

Göçmen entegrasyonunun dört ana bileşenini oluşturan bu formülün ilk aşaması “belirleyicilerden” oluşmaktadır. Yani, barınma ve çalışma vb. ihtiyaçlarını halledememiş göçmenlerin diğer aşamalara geçmesi mümkün görünmemektedir. Entegrasyon aşamalarının her biri, bütünün parçası olma yolundaki adımlardır. Bu adımların eksik ya da yanlış atılması aynı zamanda entegrasyon sürecinin önüne engeller koymaktadır. Yasal prosedürler, ırkçılık-ayrımcılık, farklı bir kültüre uyum, iş, dil, bilgi eksikliği entegrasyonun önündeki bir takım engellerdir (Mestheneos ve Ioannidi, 2002:316).

Entegrasyon süreçleri göçmenlerin sosyo-ekonomik, kültürel, bireysel özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. Her göçmen için ortak bir entegrasyon politikasından bahsetmek mümkün değildir. Örneğin, Güney Afrika’dan İngiltere’ye göç eden bir göçmen dil sorunları yaşamayacağı için, toplumsal hayata daha kolay entegre olabileceği gibi, daha kolay iş de bulabilecektir. Fakat yeni ülkenin diline ve kültürüne hakim olmayan bir mülteci, emek piyasasına katılım konusunda sıkıntılar yaşayacaktır. Böylece, toplumsal hayatta daha pasif kalacak, entegrasyon süreçleri kesintiye uğrayacaktır. Çünkü göçmen entegrasyonunda en önemli iki bileşen, dil yeterliliği ve istihdama katılımıdır (Mestheneos ve Ioannidi, 2002:316). Bu iki bileşen aynı zamanda toplumsal hayata katılım konusunda başat bir rol oynamaktadır. Mülteciler istihdama katılım sağlayarak, yeni yetenekler geliştirir, dile hakim olma seviyeleri yükselir, sosyal ilişkileri kuvvetlenir, kendilerine daha çok güven duymaya

başlarlar (Dheret ve Diez, 2019:4). Toplumsal hayatta var olma ihtiyaçları yüksek oranda karşılanmış olur. Ancak, mülteciler Avrupa’da sadece yerel halka göre değil, diğer göçmen grupları arasında da en düşük istihdam oranına sahiptir (Fasani ve d., 2018:5). Başka bir deyişle, Avrupa’nın mülteci entegrasyonunda yürüttüğü politikalar yetersiz kalmaktadır ve fakat entegrasyonun başarılı olabilmesi sürecin tek taraflı olmamasına bağlıdır. Göçmenin de taraf olması, kurumlar ve STK’lar ile beraber aynı oranda çaba göstermesi gerekmektedir. Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi’ne (ECRE) göre entegrasyon “dinamik, iki taraflı, uzun süreli ve çok boyutlu” bir ilişkidir (ECRE, 2002:4). Bu ilişkinin sürdürülebilmesinde ekonomik göçmenler ve mülteciler eşit koşullarda yer almamakla beraber, mülteciler savunmasızlık hallerinin daha yüksek olması sebebiyle özel ilgiyi hak etmektedirler. Hedeflenen ülkede beklenmedik durumlarla karşılaşmaları, yeni ülkeye dair çok az bilgi ve deneyim sahibi olmaları, daha travmatik göç deneyimleri yaşamaları mültecilerin entegrasyon sürecine geriden başlamalarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, zorunlu ve plansız olarak göç eden mültecilerin ekonomik göçmenlere göre, yeni hayatlarına uyum sağlama konusunda daha fazla çaba sarf etmesi kaçınılmaz görünmektedir. Başka bir deyişle, mültecilerin ve ekonomik işçilerin entegrasyon süreçlerinin aşamaları, göçmenlik statüleri, göç nedenleri ve yeni ülkenin koşullarından ötürü farklılık göstermektedir (Şimşek, 2018:370).

Sivil toplum kuruluşlarının ve devletin, mültecilerin koşullarını ön plana alarak ortaya koyduğu programlar, mülteci entegrasyonunda kilit bir rol oynamaktadır. Ancak, AB ülkeleri ortak bir göç politikasına sahip olmadıklarından ötürü, ortak bir entegrasyon politikası da belirlemiş değildir (Mestheneos ve Ioannidi, 2002:307). Her ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları farklı olduğundan, her mültecinin bireysel özellikleri, kaynak ve yeni ülkenin koşulları öncelenecek entegrasyona dahil edilmesi şart görünmektedir. Ancak, Avrupa ülkeleri mülteciler için yetersiz sığınma prosedürleri ve politikaları uygulayarak, entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Böyle yaparak, göçmen-mültecilerin gözünde bir çekim merkezi olma halinden kurtulmayı amaçlamaktadırlar (Fasani ve d., 2018:33). İzlenen bu yol, Avrupa’nın geleceği açısından beklenmedik sorunları doğurma ihtimali taşımakta; mülteciler açısından ise entegrasyona dahil olmak yerine izolasyona zemin hazırlamaktadır. Halbuki, entegrasyon ne kadar erken başlarsa o

kadar yol alınır ve süreç başarı ile tamamlanır (European Court of Auditors [Avrupa Sayıştay], 2018:15). Avrupa çapında STK'lar bu sorumluluğu üstlenerek, mülteci entegrasyonunda “merkezi bir yer” kaplamaktadır (ECRE, 2002:15). STK'lar devlet eliyle yürütülen vatandaşlık ya da sığınma prosedürleri vb. dışında birçok alanda etkili çalışmalar yürütmektedir. Böylece, mültecinin entegrasyon sürecine birebir dahil olduğu, daha rahat ve kendilerini daha kolay ifade edecekleri bir ortam yaratılmaktadır. Ayrıca, mültecilerin iletişim içinde kalarak, birbirlerinden haberdar olmaları sürecin daha kolay işlemesine yardımcı olmaktadır. Örneğin, Güney Avrupa'da mültecilerin bağlantı halinde olmalarının iş bulmalarına katkı sağlaması açısından, oldukça iyi bir yöntem olduğu bilinmektedir (Mestheneos ve Ioannidi, 2002:316).

3.3.1. Kadın Mültecilerin Entegrasyon Politikaları

Kadın mültecilerin entegrasyon süreçlerinde bir yer kaplamaması, sürecin devamlılığını kesintiye uğratmaktadır. Göç yollarında daha travmatik deneyimlerden geçen kadınların entegrasyonu için harcanan çabalar eksik kaldığında, kadın mültecilerin yeni ülkede de yalnızlık ve savunmasızlık halleri, göç sürecinde olduğu gibi devam etmektedir. Kadınların entegrasyonunun yeteri kadar önemsenmemesi, özel alana hapsedilmiş kadının kamusal alanda verdiği mücadelede yalnız kalmasına yol açmaktadır. Yani, toplumsal cinsiyet duyarlı yaklaşımın benimsenmemesi, kadınların görünmezliğini pekiştirerek, travmatik deneyimlerin devam etmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, başarılı bir entegrasyon politikasının benimsenmesi, toplumsal cinsiyetin entegrasyon süreçlerine dahil edilmesinden geçmektedir (Sansonetti, 2016:10).

Toplumsal cinsiyete duyarlı entegrasyon politikaları, kadınların emek piyasasındaki ikincil konumlarını, aile içinde yüklendikleri sorumlulukları, şiddete açık olma hallerini dikkate alarak, yeni hayata uyum konusunda kadınların erkeklerden farklı ihtiyaçları olduğunu göz önünde bulundurmaktadır. Kadınların entegrasyonunu teşvik etmek, bu konuda yatırımlar yapmak ortak değerlerin pekişmesini ve toplum içindeki farklı değerlerin bir araya gelmesini kolaylaştırarak, çok kültürlülüğe önemli katkılar sağlamaktadır. Çünkü kadınlar ailelerini ve sosyal

çevrelerini yeni kültüre uyum göstermeleri konusunda desteklemekte, çocuklarının eğitimlerini önemsemekte ve böylece gelenekler ve yeni kültür arasında bir köprü görevi üstlenmektedirler. Barışçıl, kapsayıcı ve uyumlu toplumların gelişmesi için kadınların entegrasyonu daha fazla ilgiyi hak etmektedir (Heinrich, 2018:1). Ancak, AB ülkelerinde kadın mültecileri koruyan ve entegrasyon süreçlerinde onları yalnız bırakmayan hiçbir AB mevzuatı tespit edilememiştir (Sansonetti, 2016:17). Sığınma başvuruları sürecinde yaşanan sıkıntılar, entegrasyon süreçlerinde de devam etmektedir. Hukuksal bakımdan korunma durumlarının eksik olması, kadınların mültecilik ve kadınlık hallerinden doğan ikincil konumlarının katlanarak büyümesine sebep olmaktadır. Bu noktada, AB mevzuatının toplumsal cinsiyete yönelik eksik entegrasyon politikaları STK'lar aracılığıyla doldurulmaktadır (Li, 12.11.2018).

Kadın mültecilerin yeni ülkede yaşadıkları sıkıntılar başta istihdam sorunları olmak üzere, dil-bilgi eksikliği, toplumsal hayatta yalnız hissetme, aile içine hapsedilme, kültürel çatışmalar ve bunlardan dolayı ortaya çıkan izolasyon olarak sıralanabilir. Avrupa Komisyonu (EC) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nün kadın mültecilerin emek piyasasındaki konumlarını ve eğitim seviyelerini açığa çıkaran rapora göre, 1999-2014 yılları arasında AB'ye gelen her 4 kadın mülteci den biri, yükseköğrenim mezunudur. Bu oran erkeklerden %4 puan daha fazladır. Ancak, diğer göçmen kadınlarla kıyaslandıklarında, kadın mültecilerin daha eğitimsiz olduğu belirtilmiştir. Emek piyasasına katılımında oldukça geriden gelen kadın mültecilerde, işsizlik oranı %45 seviyelerindedir. Kadınların istihdam oranları, mülteci erkeklerin emek piyasasına katılım oranından %17 daha düşük olmakla birlikte, göçmen kadınlardan %6 daha düşüktür. Ancak yüksek eğitimli kadın mültecilerin emek piyasasındaki konumu % 69 oranıyla, göçmen kadınları ve mülteci erkekleri geride bırakmaktadır. Kadınların en yüksek istihdam oranına sahip olduğu ülkeler AB üyesi olmayan, İsviçre (%60) ve Norveç (%57)'tir (Dumont ve d., 2016:6-20). Ayrıca, Güney Avrupa ülkelerinden Malta'da kadın sığınmacılar arasında yapılan bir ankette, kadınların % 85.7'sinin işsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Neredeyse yarısı aile yüklerinden dolayı, diğer yarısı iş bulamayacağı umutsuzluğuna kapılarak iş başvurusunda bile bulunmamıştır. Kadınların çoğunluğu, istihdamın önündeki en büyük engelin ayrımcılık olduğunu düşünmektedir. Bunlara ek olarak, göçmen ya da mülteci olup olmadıklarına bakılmaksızın, İngiltere'de

Müslüman kadınların ekonomik olarak en zayıf grubu oluşturdukları bilinmektedir (European Network Against Racism [ENAR], 2017:55-58). Rakamlar da gösteriyor ki, Avrupa ülkeleri kadın mültecilerin istihdamına daha fazla önem vermeli, erkekler ve kadınlara eşit fırsatlar yaratma konusunda daha fazla çaba sarf etmelidir. En yüksek istihdam oranına sahip İsviçre'deki IKEA mağazasında, 16 erkek mülteciye karşı sadece 2 kadın mültecinin istihdam edilmesi (The Adecco Group, 2017:98), uygulanan politikaların yetersiz kaldığını kanıtlamaktadır. Dil becerileri de kamusal alanda daha az yer kapladıklarından dolayı gelişmemiştir. Yeni ülkenin diline hakim olma konusunda erkek mültecilere göre daha başarısızdırlar (Li, 12.11.2018). Entegrasyon süreçlerinde istihdamın ve dilin en önemli iki bileşen olduğu gerçeğinden hareketle, istihdama katılmayan kadın mültecilerin dil becerilerinde de geriden geldiği görülmektedir. Dil ne kadar güçlenirse, istihdama katılım o kadar artacak; istihdama katılım ne kadar artarsa dil o kadar güçlenecektir. İstihdama katılım kamusal alanda daha fazla ilişki kurmasının önünü açacak, böylece sadece maddi kazanca değil, çok dilliliğe dolayısıyla çok kültürlülüğe katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, kamu kurumlarının ve STK'ların kadınların ihtiyaçlarını daha fazla dikkate almaları gerekmektedir (Sansonetti, 2016:9). Çalışmanın geri kalanında, AB içinde STK'lar aracılığıyla kadın mültecilerin entegrasyonuna katkı sağlamak amacıyla yapılan, istihdam projelerinin yanı sıra; “sosyal-kültürel, sağlık ve kapsamlı” çalışmalar incelenecektir. Ancak, entegrasyon yeni hayata uyum sağlama konusunda ihtiyaçlar bütünü olarak varsayılırsa, istihdam ile sosyal-kültürel ilişkilerin ve bütün olarak hepsinin, birbiriyle ilişkide olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Ayrıca, bu noktada entegrasyon sürecinin sağlanma için tek ve benzersiz bir yol olmadığının belirtilmesi gerekmektedir (Heinrich, 2018:4). Bu bağlamda, STK'ların harcadığı çabalar kadınların varlığına dikkat çekmek, yaşamlarına katkıda bulunmak, güçlenmelerini ve yeni kimlikleri ile daha mutlu ve özgüvenli hissetmelerini sağlamak amaçlarını taşımaktadır. Uygulanan politikaların her biri entegrasyon süreçlerini toplumsal cinsiyete duyarlı bir perspektiften ele alarak, özelde kadın mültecilerin genelde ise bütün toplumun faydası için, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamaktadır.

3.3.1.1. İstihdam Politikaları

Kadınların aile içindeki izolasyon hallerinden kurtulmaları için, emek piyasasına katılım göstermeleri şarttır. Oldukça zorlayıcı göç deneyimlerinden geçen kadınların, yeni hayata uyum sağlamaları özel alandan çıkmalarına, toplumsal hayatta önemli roller üstlenmelerine, kendine güvenen bireyler olmalarına; başka bir deyişle savunmasızlık hallerinden kurtulmalarına bağlıdır. STK'lar kadın mültecileri bu süreçte yalnız bırakmamaya çalışmaktadır. Emek piyasasına katılımı dolaylı ya da doğrudan iş fırsatları yaratarak kadınlara yol göstermektedirler. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (PACE) Eşitlik ve Ayrımcılık Komitesi Raportörü Gabriela Heinrich kadınların istihdama yönelik entegrasyonu için yapılan çalışmaların ana ekseninin kadınları güçlendirme amaçlı (empowerment approach) olduğunu belirtmektedir (Heinrich, 2018:7). Bu amaçla yapılan çalışmaların, daha yüksek bütçeli ve yavaş ilerleyen projeler olduğu söylenilebilir. Odak noktası daha az kadını kapsamakta ve sınırlı sayıda çalışmalar yürütülmektedir. AB genelinde kadın mültecilerin işsizlik oranının (%45) yüksek olması bu yargıyı destekleyici niteliktedir. Ancak yine de, bu alanda geliştirilen projeler kadınlar için büyük bir adımdır. Nitekim nasıl şartlarda olurlarsa olsunlar, kadınlar yaşadıkları zorlukları aşmak için oldukça hevesli, sabırlı ve çalışmaya kararlı bir tavır göstermektedirler (Sansonetti, 2016:35). Başka bir deyişle, kadınların dahil edilmediği istihdam politikaları, kadınların görünmezliklerini besleyip, heveslerini kırarak umutsuzluğa kapılmalarının önünü açmaktadır. Kadınlar, yeni ülkede ancak potansiyellerini açığa çıkararak var olabilmektedir. Emek piyasasında yer almak bu sürecin temel yapı taşıdır. Bu bölümde, kadınları güçlendirmeye yönelik 7 farklı projeye yer verilecektir. Bu projeler sırasıyla, *Urbagri4Women*, *Just Bread*, *Bread and Roses*, *Yalla Trappan*, *Honey*, *Saha* ve *The Azadi Project*'tir.

Urbagri4Women³⁰ projesi kadın göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar için 2016-2018 yılları arasında geliştirilen, tarımsal faaliyetler yoluyla entegrasyon süreçlerine katkı sağlamaya yönelik bir projedir. İtalya, Portekiz, Fransa, Avusturya, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs'tan 7 STK aracılığıyla oluşturulmuştur. Proje, kadınların güçlenmesine ve toplumsal entegrasyonuna katkıda bulunmakla beraber,

³⁰ Projenin resmi sitesi için bkz. <https://www.urbagri4women.com/>

kent eteklerinde boş arazilerin değerlendirilmesi amacını taşımaktadır. Hızlı kentsel büyümenin yeni bakış açıları ve eylemler gerektirdiği fikrinden hareketle yola çıkan STK'lar, kentlerin kullanılmayan arazilerini tarım alanlarına dönüştürülmesini ve bu dönüşümün kadın göçmen-mültecilerin eliyle yapılmasını tasarlamıştır. Kentsel alanlarda küçük de olsa ekim alanları yaratılarak, ekonomik, ekolojik ve sosyal faydalar getiren, daha adil, işbirliğine dayalı, sürdürülebilir kentsel yaşamlar hedeflenmiştir. Böylece, kadınlar yenilikçi ve yaratıcı tarımsal faaliyetlere doğrudan katılarak, entegrasyon süreçlerinde başarılı bir adım atmış olacaklardır. Birçok farklı milletten oluşan odak grubundan kadın bir araya getirilerek, kültürlerarası diyalogun ve dil becerilerinin gelişimine katkı sağlanması da ana hedeflerden bazılarıdır. Bu hedeflerle yola çıkan projede, çeşitli uzmanların katkısıyla kadınlara tarımsal faaliyetlere yönelik mesleki eğitim verilmiş, ayrıca uygulamalı çalışmalar yürütülmüştür. Örneğin, Kıbrıs'ta aromatik bitkiler üretimine öncelik verilmiş, İtalya'da kadınlar oldukça hevesle Afrika kökenli bitkiler yetiştirmiştir. Portekiz'de belediyeye ait bahçe düzenlemeleri yapılmış ve yetiştirdikleri bitkileri anlatan bir kitap çıkarma kararı alınmıştır. Avusturya'da ise, ürettikleri sebze meyveleri satabilmişlerdir. Ekonomik kazanca doğrudan katkısı bulunmayan projenin amacı, yaratıcı aktiviteler yoluyla kadınların izole hallerinden çıkmalarını sağlamak; mesleki eğitimler yoluyla ise emek piyasasına katılım süreçlerinde yol gösterici olmaktır. Networking ve işbirliğinin önemini vurgulayan projede, katılımı artırmak ve eğlenceli hale getirmek için de ilgi çekici konular hakkında konuşmalar düzenlenmiştir. Ayrıca, çocuk sahibi kadınların dahil olması için, çocukların da anneleri ile beraber eğitimlere katılabilmesinin önü açılmıştır. Kadınlardan bazıları geleneksel Suriye ürünleri mağazası, sağlıklı yiyecek konseptli kafe açmak gibi çeşitli alanlarda bağımsız işler kurmayı tasarlamışlardır. Suriyeli bir kadın tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktan çok keyif aldığını ve projenin, dil becerilerini geliştirmesi için çok büyük bir fırsat olduğunu belirtmiştir. Kamuoyu tarafından da desteklenen kentsel tarım uygulamaları, yüksek ekonomik gelirler sağlayacak daha büyük arazilerin dönüştürülmesi için destekleyici olmuştur. Ancak, projenin yüksek oranda başarılı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu durumun bireysel ve yapısal sebepleri bulunmaktadır. Kadınların özgüven yetersizliği, aile-ev sorumlulukları, sağlık sorunları, dil engelleri, acil iş ihtiyaçları, ırkçılık, yasal oturma süresinin sona

ermesi verimli bir entegrasyon sürecini engellemiştir. Yunanistan, İtalya, Kıbrıs gibi ülkelerin ekonomik açıdan zor bir dönemden geçmesi de kadınların kendi işlerini kurmaları hususunda risk alamamalarına sebep olmuştur. Ayrıca, yasal prosedürler gereğince yalnızca küçük çapta satışlara izin verilmekte, bu da kadınların daha fazla gelir elde etmesinin önüne geçmektedir. Sürecin basitleştirilmesi için belediyeler aracılığıyla çeşitli düzenlemeler yapılması gerektiği, proje bitiminde yazılan *Green Paper*³¹ isimli manifestoda vurgulanmıştır. Sonuç olarak proje, kentsel yaşama ve kadın mültecilerin entegrasyon süreçlerine ortak katkı sunması açısından örnek teşkil etmektedir; ancak yeterli düzenlemeler yapılmadığı için kadınların yeni hayatlarına büyük bir katkı sağlamamıştır.

İngiltere (Londra)'da Just Bread³² kadın mülteciler için uygulanan bir mesleki eğitim programıdır. Proje kapsamında kadınlara 12 haftalık bir fırıncılık eğitiminin ardından, profesyonel pastane ürünleri üretiminden servise kadar birçok becerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Mülteci Konseyi (Refugee Council) liderliğinde yürütülen çalışmaya, proje için mutfak ve ekipmanlar sağlayan bir fırın da destek vermektedir. Katılımcıların birçok fırını ziyaret ederek, İngiltere'ye ait birçok ürünün yapım tekniklerini öğrenme şansı da bulunmaktadır. Böylece, bütün kadınlar için yeni ülkenin mutfağını tanıyarak, kültürüne dair birinci elden bilgi sahibi olma şansı da doğmaktadır. Ayrıca, kadınlar geldikleri ülkenin yemeklerini diğer kadınlarla paylaşarak, farklı kültürlerle dair bilgi edinmektedirler. Bilmedikleri bir ülkede, kendi kültürlerinin devamlılığını sağlayarak, aidiyet duygularının güçlenmesi de amaçlanmaktadır. Zorla yerinden edilmiş insanların ülkelere dair hafızalarının kaybolmaması için yapılan çalışmalar, ötekileştirmelerin önüne geçerek, toplumsal mozaığın oluşumunda önemli bir rol üstlenmektedir. Aksi takdirde, entegrasyon değil, asimilasyon süreçleri başlamış olur. Bu bağlamda, mültecinin köken ülkesinin gelenekleri, mümkün olduğu ölçüde yeni ülkede yaşatılmaya devam edilerek, göç sürecinde geçirilen travmatik süreçlerin üstesinden bir parça da olsa gelinmiş olunur. Just bread projesi bu bakımdan sadece istihdama değil, çok kültürlülüğe de katkı sağlamaktadır. Kadınlar farklı tarifler deneyip tadararak, çok eğlendiklerini ve

³¹Urbagri4Women, "Migrant Women Integration Initiatives: The Case of Urban Agricultural Labs within Municipalities", **Green Paper**, 2018, https://www.urbagri4women.com/wp-content/uploads/2018/10/Urbagri4women_GreenPaper1-1.pdf, (16.05.2019).

³² Projenin resmi sitesi için bkz. <https://justbreadlondon.com/>

kendilerini işe yarar hissettiklerini belirtmişlerdir. İngiltere'ye sığınan Ferroudja isimli Cezayirli bir kadın, sığınma süreçlerinde çok fazla hayal kırıklığı yaşadığını, kendine güveninin paramparça olduğunu ancak, bu kursa katılarak bu süreci atlattığını söylemiştir. 12 hafta sonunda fırıncılığa dair birçok şeyi öğrenen Ferroudja, şimdi bir pastanede çalışmakta ve iyi para kazanarak geleceğini garanti altına almış, en önemlisi kendisine olan saygısını geri kazanmıştır. Proje, bir kadının hayatını büyük oranda değiştirmiş, yeni yetenekler kazandırarak potansiyelini açığa çıkarmasına izin vermiş ve toplumun bir parçası olma sürecine katkıda bulunmuştur.

İngiltere'de kadın mültecilerin istihdamına katkı sağlayan bir diğer proje birçok STK işbirliğinde yürütülen Bread and Roses³³ projesidir. Bread and Roses, Amerikalı sosyalist feminist Rose Schneiderman'ın "Ekmek yetmez, gül de istiyoruz" ilkesinden esinlenerek tasarlanmıştır. İngiltere'ye sığınan birçok kadının, nitelikli olsalar dahi, İngilizce seviyelerinin yeterli olmaması neticesinde, düşük ücretli işler yapmak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Çalışırken dil becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri bir fikre dayanan proje kapsamında, kadınlara çiçekçilik ve çiçek tasarımı eğitimi verilmektedir. Yaptıkları tasarımlar satışa çıkarılarak, kadınların doğrudan ekonomik kazanç elde etmesinin önü açılmış olmaktadır. Katılımcılar projeden oldukça memnun olduklarını, hayatlarının olumlu yönde değiştiğini ve toplum içinde güçlendiklerini belirtmişlerdir.

İsveç'te yürütülen Yalla Trappan³⁴ kadın mültecilerin emek piyasasına doğrudan katılımını sağlayan bir proje olma özelliğine sahiptir. Büyük çapta ve birbirinden farklı uygulamaları kapsayan proje bir bakıma, çalışanlarının tamamı kadın mülteci-göçmenlerden oluşan bir şirket özelliği göstermektedir. 35'ten fazla çalışanı bulunan Yalla Trappan'ın amacı, emek piyasasından uzaktaki mülteci-göçmen kadınlar için iş alanları yaratmak ve bağımsızlıklarına katkıda bulunmaktır. 2010'da başlayan proje "yaparak öğrenme" modeliyle, şirketlere ve bireylere yönelik çeşitli alanlarda ürün ve hizmet satmaktadır. Kamu ve özel sektörle iş birliği içinde, yaratıcı, sürdürülebilir, profesyonel yüksek kalitede ürün ve hizmetler kadınların eliyle emek piyasasına sunulmaktadır. Proje kapsamında tekstil üretimi yapılmakta,

³³ Projenin resmi sitesi için bkz. <http://www.wearebreadandroses.com/>

³⁴ Projenin resmi sitesi için bkz. <https://www.yallatrappan.com/>

Yalla Trappan hakkında çekilmiş bir belgesel için bkz.

<https://www.youtube.com/watch?v=Dkq2vA9mBdk&feature=youtu.be>

catering, restoran, temizlik ve 12 kişilik bir konferans salonu hizmeti de verilmektedir.

Çocuklar için kostüm tasarımından, ev tekstiline kadar birçok şey üreten kadınlara, Ikea, H&M gibi büyük firmalar da modern ekipmanlar ve profesyonel üretim konusunda destek vermektedir. 2016'dan beri Ikea'nın Malmö mağazasında Yalla Trappan'a ait bir tekstil stüdyosu³⁵ bulunmaktadır. Kadınlar burada istek üzerine Ikea ürünleriyle farklı tasarımlar hazırlayarak, ürünlerini satışa sunmaktadırlar. Bu bağlamda, kadın mültecilerin emek piyasasında yer edinmesi için özel sektörün çabalarının oldukça önemli olduğu görülmektedir. Özel sektör bir bakıma, kadın entegrasyonunda itici bir güçtür. Ancak burada önemli olan, özel sektörün kadın emeğinden doğrudan faydalanmak yerine, kadınlar için yaratıcılıklarını sergileyebilecekleri alanlar yaratmasıdır. Aksi takdirde, ucuz emeğe en kolay dönüşebilen kadın emeğinin sömürüye açık hale gelme tehlikesi bulunmakta ve böylece kadınların güçlenmeleri sekteye uğramaktadır. Başka bir deyişle, kadın mülteci-göçmenlerin istihdama katılımı hassas bir konudur. Savunmasızlık hallerinin yüksek olması ve toplumsal hiyerarşide en alt kademelerde yer almaları, kadın mültecilerin emek piyasasında daha fazla korunmasını ve örgütlü olmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, Yalla Trappan bir bakıma kooperatifçilik modeli sunmakta, üretimin her aşamasında kontrolü sağlayarak, kadınların savunmasızlık hallerinin önüne geçmektedir.

Çoğunluğu İslam coğrafyasından gelen kadınların oluşturduğu projede, catering ve restoran bölümlerinde Ortadoğu'ya ve İsveç'e özgü birçok yemek hazırlanmaktadır. Restoran bölümüne halkın ilgisinin ve desteğinin olduğu görülmektedir. Entegrasyon süreçlerinin göçmenin ve yeni ülkenin vatandaşının birbirini görerek ve kabul ederek başladığı fikrinden hareketle, İsveç halkının bu süreci kabul ettiğini ve farklı birçok kültürle tanışmak için bir adım attığını söylemek mümkündür.

Altı aylık bir hazırlanma periyodu bulunan proje, her bireyin kendine özgü yetkinliklerini, nitelik ve bilgisini, gelişim alanlarını dikkate almaktadır. Rahat ve eşitlikçi bir ortamda kadınlara çalışma hayatından, yemek kültürüne kadar birçok konuda bilgi verilmektedir. Daha çok düşük eğitimli, iş tecrübesi olmayan kadınları

---

³⁵ Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=W3d0l4P5igg&feature=youtu.be>

kapsayan projenin, daha fazla kadına cesaret vererek ülke çapına yayılması arzu edilmektedir.

Güney Avrupa ülkesi Malta'da Göçmen Kadınlar Birliği'nin³⁶ (Migrant Women Association Malta) kadın mülteci-göçmenler için geliştirdiği projeler dikkate değerdir. Kendisi de bir göçmen olan Sudanlı Umayma Elamin tarafından 2015'te kurulan birliğin kadınları güçlendirmek, toplumdaki potansiyellerini açığa çıkarmak, anlamlı görevler üstlenmelerini sağlayarak çok kültürlülüğe katkı sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır. Bu bağlamda, birlik nezdinde kadın mülteci-göçmenlerin emek piyasasına katılımını sağlamak için 2 farklı proje geliştirilmiştir. Bunlardan biri Saha, diğeri ise Honey projesidir. Saha projesi doğrudan istihdam projesi iken, Honey projesi daha çok mesleki eğitime dayanmakta ve kadınların istihdama dolaylı yoldan katılımını amaçlamaktadır.

Saha projesi bir çeşit gıda kamyonu projesidir. Kadınlar geldikleri ülkeye ait, geleneksel yiyecekler hazırlamakta ve bu yiyecekler gezici gıda kamyonu aracılığıyla Malta'nın birçok bölgesinde satışa çıkarılmaktadır. Böylece, kadınların maddi kazanca yönelik çabaları, kültürlerarası diyalogun güçlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Başka bir deyişle, kadınlar hazırladıkları yiyecekler aracılığıyla kendilerine ait hikayeleri Malta halkıyla paylaşmış olacaklardır. Bunu yaparken, dil yerine kullandıkları araç orijinal, el yapımı, doğal ürünlerdir. "Dili kullanmalarına gerek yok, kültürlerarası yemekler insanları bir araya getirmenin ve birleştirmenin en iyi yoludur." ilkesinden hareketle geliştirilen proje, mülteci-göçmen kadınlara kısa vadede ekonomik bağımsızlık kazandırmanın yolunu açmıştır. Bu bağlamda proje, dil becerileri gelişmemiş fakat yeni bir hayat kurmak zorunda olan kadınların, maddi olarak güçlenmeleri için iyi bir fırsat yaratmıştır. Honey, Göçmen Kadınlar Birliği tarafından tasarlanan bir diğeri istihdam projesidir. Bir limited şirketi tarafından da desteklenen projede, kadınlara arıcılık faaliyetleri, üretimi ve pazarlamasına dair çeşitli eğitimler verilmektedir. Pilot bir girişim olan projenin ilk adımı kadınlar ve özel sektör arasında bir networking oluşturularak, satış ve pazarlamaya yönelik niteliklerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Honey ve Saha projesinin arkasındaki ismin göçmen bir kadın olması, entegrasyon süreçleri boyunca kadınların kendilerini daha kolay ifade etmelerine,

---

³⁶ Kurumun resmi sitesi için bkz. <http://migrantwomenmalta.org/>

daha eşitlikçi ve ortak bir zeminde buluşulmasına olanak vermektedir. Kadınların kendileriyle ortak deneyimlere sahip bireylerle bir araya gelmeleri, travmatik göç süreçlerini daha kolay atlatmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, kendilerini güvende hissetmeleri savunmasızlık hallerinden doğan yalnızlıklarının önüne geçmektedir. Nitekim, mülteciler kendilerini güvende hissetmedikleri sürece, yeni ülkeye olan bağlılık ve aidiyetleri sekteye uğramaktadır (Ager ve Strang, 2008:183).

Kadın mülteciler için uygulanan istihdam politikaları kapsamında geliştirilen projeler, sadece düşük nitelikli ya da iş tecrübesi zayıf kadınlara yönelik değildir. Nitelikli ve yüksek eğitilmiş kadınlar için de emek piyasasına katılmalarına katkıda bulunacak projeler geliştirilmektedir. The Azadi Project bu türden bir istihdam programıdır. “Özgürlük, entegrasyon, onur” ilkesiyle yola çıkan projenin odak grubu kadın mültecilerdir. The Azadi Project’in amacı, multimedya (metin, grafikler, animasyon, ses vb.) araçlarını kullanarak, kadınlara dijital beceriler kazandırıp, geleceklerini kurma yolunda mesleki eğitim vermektir. Ayrıca, proje kadınların bu sektörlerde iş bulmaları için aracı rolü üstlenmektedir. Proje kapsamında videografi, film yapımı, multimedya hikaye anlatıcılığı, sosyal medya satış ve pazarlama stratejileri, veri bilimi, dijital kodlama ve mentorlük eğitimi verilmektedir. Böylece, ev sahibi toplumun üyelerine kadın mültecilerin eğitilmiş ve nitelikli, başka bir deyişle katma değeri yüksek işlerde de yer alabileceği, ülke ekonomisine yüksek oranda verim sağlayabilecekleri gösterilmektedir. ABD kökenli proje, Eylül 2018’de, Yunanistan’da bir odak grubu oluşturmuştur. Afgan, İranlı ve Filistinli 7 kadına 2 haftalık eğitim verilmiştir. Melissa Network³⁷ işbirliğinde düzenlenen eğitim sonunda kadınlar, dijital alanda bir takım temel bilgiler edinmişlerdir.

Eğitime katılan Filistinli Nour Omran (16) eğitim sonunda film ve video çekmeyi öğrenerek, kendi youtube kanalını açmıştır. Nour youtube kanalında “pozitif ol, gülümse, kendin ol” ilkesiyle, kendisine ve diğer mültecilere ait hikayeler paylaşmaktadır. Afganistan kökenli Narges Amini (22) ise, bir yıl inşaat mühendisliği okuduktan sonra, ailesiyle birlikte İran’dan Yunanistan’a sığınmak zorunda kalmış ve eğitime katılarak ilgi alanlardan biri olan dijital kodlama alanında ilerlemek istemiştir. Narges, projenin aracılığıyla Atina’daki yine mülteciler için çalışmalar yürüten Social Hackers Academy’de, dijital kodlama eğitimine katılmayı

---

³⁷ Melissa Network Yunanistan’da göçmen-mülteci kadınlar için çalışan bir STK’dır.

başarmıştır. Kodlama konusunda uzmanlaşmak isteyen Narges, bir yandan da hikayesini anlattığı kitabını yazmaya çalışmaktadır.

Örnekler gösteriyor ki, kadınlar için ne kadar çaba gösterilirse, potansiyellerini açığa çıkarma olasılıkları o kadar artmaktadır. Emek piyasasına katılımda cinsiyetçi ve ötekileştirici tutumlara maruz kalan kadın mülteciler, toplumsal cinsiyete duyarlı istihdam politikaları sayesinde görünmezlik hallerinden kurtulmaktadır. Böylece, yeni ülkenin bir parçası olma yolunda adımlar atarak, toplumsal mozağin güçlenmesinde önemli roller üstlenmektedirler.

3.3.1.2. Sosyal-Kültürel Politikalar

Kadın mültecilerin sosyalleşmelerine yönelik geliştirilen politikalar, entegrasyon süreçlerinin ilerlemesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu politikaların amacı, kadınların yeni ülkede duyduğu endişeleri azaltmak, güvende ve dayanışma içinde hissetmelerini sağlamaktır. Kadınların toplumdan uzakta, izole yaşamlarından çıkmaları için sosyal-kültürel aktivitelere katılmaları şarttır. Böylece, kadınlar yeni arkadaşlıklar edinecek, dil becerileri gelişecek, özgüvenleri artacak ve zamanla kendilerini yeni ülkeye ait hissedeceklerdir. Kuşkusuz ki bu süreç kolay ilerleyen bir süreç değildir. Nitekim, kültür, dil, önyargı gibi konular göçmenlerin en çok zorlandıkları alanların başında gelmektedir (Koçak ve Gündüz, 2016:73). Bu alanlarda ortaya çıkan zorlukların aşılması için, toplumsal cinsiyete duyarlı sosyal-kültürel politikaların geliştirilmesi gereklidir. Kadın mültecilerin yeni ülkedeki görünmezlikleri, bu politikalar sayesinde ters yüz edilebilir. Ancak, bu süreçte kadınlar ve aileleri de aynı oranda çabalamak zorundadır. Örneğin, Viyana’da birçok göçmen-mülteci ailesi yeni kültürle uyum içinde yaşamak yerine, konformist alanlarından çıkmayarak kapalı bir sosyal çevrede izole hayatlar sürmektedir. Bu durumun arkasındaki sebeplerden biri, devletin entegrasyon için gerekli çabaları göstermiyor olması iken, diğer bir sebep kapalı bir sosyal çevrede geleneksel kültürlerini daha rahat koruduklarını düşünmeleridir. Geleneksel kültürün devamlılığını sağlayan ise kuşkusuz ki kadınlardır. Kadınlar kapalı bir sosyal çevrede İslami kültürün korunması görevini üstlenmişlerdir (European Foundation for Democracy, 2018:39). Bu bağlamda, İslamofobik saldırılardan en çok etkilenen

grubun kadınlar olduğu gerçeğinden hareketle, saldırıların kadınların izolasyon hallerini beslediklerini söylemek mümkündür. Ayrıca, Avrupa’da son zamanlarda tartışılan kamusal alanda başörtüsü yasakları, entegrasyon süreçlerini baltalamaktan öteye geçememektedir. Bu yasaklar en çok ataerkil baskıcı aile yapısının ve İslamofobik ırkçı örgütlerin işine gelmektedir. Kadın mülteciler ancak başta kendilerine, daha sonra içinde buldukları topluma güvendikleri oranda, birbirleri ve yeni ülkenin vatandaşı ile eşit ve dayanışma içinde ilişkiler geliştirebilir. Bu türden ilişkilerin temeli, başarılı bir sosyal-kültürel entegrasyon politikaları sayesinde atılmaktadır. Bu bölümde bu amaçlara yönelik geliştirilen, *Talking Cafe for Migrant Women, Fare Inspire, Bikegees Germany, Women for Refugee Women, Visions of My Life Project* incelenecektir.

Talking Cafe for Migrant Women, Similar Project³⁸ tarafından, Almanya’nın Cham şehrinde uygulanan, farklı yaş ve milletlerden kadınları bir araya getiren bir kafe projesidir. Proje, kadınların deneyimlerini rahat ve önyargısız bir ortamda paylaşmaları, Almanca iletişim kurmaya çalışarak dil becerilerini geliştirmeleri, sosyalleşmeleri amacıyla tasarlanmıştır. Cham Belediyesi ve Volkshochschule eğitim kurumu tarafından da desteklenen proje, kadınların erkeklere oranla daha az sosyalleşmeleri, daha fazla ev içine hapsedilmiş olmaları gerçeğinden hareketle yola çıkmıştır. Kadınların birbirlerinden güç alarak, yeni hayatlarında ortak deneyimlere sahip arkadaşlıklar edinmeleri için iyi bir fırsat yaratmıştır. Ayda bir kez bir araya gelen kadın göçmen-mülteciler, özel hayatlarında ve kamusal alanda yaşadıkları sorunlara kadar birçok konuda fikir alışverişlerinde bulunmakta; kişisel tecrübelerini birbirleriyle paylaşmaktadırlar. Her toplantı, katılımcılardan birinin ülkesine ait yemek sunumuyla da zenginleşmektedir. Talking Cafe çok kültürlülük, hoşgörü, entegrasyon politikaları için atılmış bir adımdır. Katılımcılardan birinin “Talking Cafe bir bağlantı köprüsü gibi, topluma entegre olmak için çok faydalı.”, bir diğersinin “Bu aktivitenin ülke çapına yayılmasını dilerim” açıklamaları atılan adımın kadınların hayatında olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Similar Project, 2017: 83-84). Mülteciler için günlük hayatta tanıştıkları yeni insanların dostluğu,

---

³⁸Supporting Integration of Migrant Learners, Asylum Seekers and Refugees (Göçmenlerin, Sığınmacıların ve Mültecilerin Entegrasyonunu Destekleme Projesi) Proje Polonya, Macaristan, Almanya, Slovenya, Kıbrıs’ta entegrasyona yönelik faaliyetler yürütmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmektedir. Daha fazla bilgi edinmek için bkz. <http://www.similarproject.eu/home/>

evlerindeymiş gibi hissettirdiği için çok önemlidir. Yaşadıkları yerde diğerleri tarafından tanınmak kendilerini değerli hissetmelerini sağlamaktadır. Küçük arkadaşlık davranışlarının bile oldukça olumlu etkileri bulunmaktadır (Ager ve Strang, 2008:180). Bu bağlamda, projenin kadınların hayatında olumlu geri dönüşler sağlaması kaçınılmazdır.

The Fare Inspire³⁹ projesi kadın mültecileri spor aktiviteleri aracılığıyla toplumsal hayata entegre etmeyi amaçlamaktadır. Proje, Fare Network⁴⁰ ve Inspire⁴¹ organizasyonları tarafından tasarlanmıştır. Ocak 2018’de başlayan projenin 12 ay sürmesi planlanmıştır. Mültecilerin yerel spor aktivitelerine katılımı için ihtiyaç ve engelleri tespit etmek, spor faaliyetlerini geliştirmek ve bu alanda fırsatlar yaratmak projenin hedeflediği konulardır. Kadın mülteciler için yaptıkları çalışmalar ise, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan ve böylece kadınların spor aktivitelerine daha çok katılımlarını sağlamaya yöneliktir. Kadın mültecilerin spor aktivitelerine nasıl erişeceklerini bilmemeleri, fırsatların yetersizliği, kültürel farklılıklar, düşük özgüven ve diğer nedenlerden dolayı, spor aktivitelerine katılma oranları bir hayli düşüktür. Bu nedenle, proje katılımcıların en az yarısının kadın olmasını hedeflemektedir. Proje kapsamında, başka STK’ların da katkısıyla kadın mültecileri spora teşvik etmek için Paris’te her hafta futbol maçları düzenlenmiştir. Maçlara Moritanya kökenlilerden, Rus kökenlilere kadar birçok kadının katıldığı bilinmektedir. Projenin destekçilerinden Veronica Naseda’nın açıklaması, sporun sadece bedensel bir aktivite olmadığını, eşit koşulları ve kurallarıyla ayrımcılığın önüne geçerek, kadınların özgüvenine katkı sağladığını belirten niteliktedir:

“The Fare Inspire sadece ülkelerinden kaçmak zorunda kalan kadınlara değil, hepimize fayda sağlamaktadır. Spor ve dayanışmayı kolektif olarak inşa ediyoruz, birlikte zevk alıyor, kendimizi güçlendiriyoruz. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı ile hep birlikte mücadele ediyoruz.”

Spor faaliyetlerinin, özellikle futbolun cinsiyetçi yapısını kırmayı hedefleyen proje, birçoğu İslam coğrafyasından gelen kadınların ataerkil baskıcı mekanizmalarla mücadelesinde yalnız bırakmadığı için önemlidir. Ayrıca, kadınların olumsuz

³⁹Fare Network, “Integration of Refugee Women through Sport Continues as Inspire Project Makes Progress”, 07.09.2018, <https://farenet.org/uncategorized/integration-of-refugee-women-through-sport-continues-as-inspire-project-makes-progress/>, (19.05.2019).

⁴⁰ Fare network, Avrupa futbolunda ayrımcılığa karşı koymak için 1999 yılında kurulmuş bir STK’dır.

⁴¹Integration through Sport and Inclusion for Refugees in Europe (Avrupa’da Mültecilerin Spor Yoluyla Entegrasyonu)

deneyimlerinin sporun iyileştirici özelliği sayesinde aşılmaya çalışılması, maliyeti en ucuz uygulamalardan biridir. Bu bakımdan, entegrasyon için yüksek bütçeli projeler şart değildir. Kadınların güçlenmesini ve entegrasyonunu amaçlayan “düşük eşik-küçük adım” (low-threshold approach) yaklaşımı, odak grubun ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olabilir (Heinrich, 2018:6). Sosyal-kültürel faaliyetlerin birçoğunun bu tarz projeler olduğu söylenilebilir.

Spor ve entegrasyonu bir araya getiren bir diğer örnek Bikeygees Germany⁴² projesidir. Berlin’de 2015 yılında uygulanmaya başlanan projenin amacı, kadın mülteci-göçmenlere bisiklet sürmeyi öğretmek, kent içinde bağımsız hareket edebilmelerini ve kendilerine güvenlerini yeniden inşa etmelerini sağlamaktır. “Her kadın bisiklet sürebilmeli” ilkesinden hareketle, proje kapsamında kadınlara sadece pratik değil, bisiklet tamirini ve trafik kurallarını da kapsayan teorik bilgiler de verilmektedir. Ayrıca kadınlara kişisel hayatlarında kullanabilecekleri bisiklet de temin edilmektedir. Birçok milletten kadını bir araya getiren proje kapsamında, kadınlar eğlenerek öğrenme modelini uygulayarak, yeni arkadaşlıklar ediniyor, dil becerilerini geliştiriyor; daha önce denemedikleri yeni aktiviteleri deniyorlar. Böylece, yeni ülkede isterlerse kişisel gelişimlerini devam ettirebileceklerini görmüş oluyorlar. Bikeygees Germany, başladığı günden bu yana 630 kadına bisiklet sürmeyi öğretmeyi başarmıştır. İlerleyen yıllarda aynı uygulamanın Almanya’nın diğer şehirlerinde de başlatılması arzu edilmektedir. Projeye katılan kadınlardan Afganistanlı Rukiye yaşadığı olumlu deneyimi şöyle açıklamaktadır:

“Benim ülkemde kadınların bisiklet sürmesine izin verilmiyor. Buraya geldikten sonra birçok kadının işe bisikletle gittiğini gördüm. Düşündüm ki ben neden yapmayayım? Bu proje sayesinde bisiklet sürmeyi öğrendim ve diğer kadınlara da öğretiyorum. Hem eğleniyor, hem de özgürce hareket ediyorum.”

Bikeygees Germany kadınları güçlendirmesinin yanı sıra, çevre dostu bir uygulama olması ile de ilgi çekicidir. Bu bakımdan, entegrasyon süreçleri uzun vadede birçok amaca hizmet etmektedir. Projenin arkasındaki isimlerden Annette Krüger’in, “Bir milyon yeni vatandaşımız var. Buradaki soru şudur: İlerleyen yıllarda bir milyon araba kullanıcısı mı isteriz, yoksa bir milyon bisiklet sürücüsü mü?” açıklaması (Bausells, 16.01.2018), Almanya’nın entegrasyon politikalarının,

---

⁴² Projenin resmi sitesi için bkz. <http://bikeygees.org/en/>

ileriye dönük ve bütün toplumun faydasına olacak şekilde düşünülerek tasarlandığını ortaya koymaktadır.

İngiltere’de kadın mülteci ve sığınmacıların entegrasyonu için çalışan STK’lardan biri olan Women for Refugee Women⁴³ (Kadın Mülteciler için Kadınlar), istihdamdan sanatsal faaliyetlere kadar birçok alanda hizmet vermektedir. Kadınların entegrasyonuna yönelik yaptıkları çalışmaların ana ekseninde, kız kardeşlik ve dayanışma felsefesi bulunmaktadır. Dernek aynı zamanda kadın mülteci-sığınmacılar için ülke çapında kampanyalar düzenlemektedir. Bunlardan biri, sığınma başvuruları olumsuz sonuçlanan ve fakat ülkeyi terk etmedikleri için tutuklanan kadınların serbest kalmasına yönelik düzenledikleri *Set Her Free* (Onu Serbest Bırak) kampanyasıdır. İngiltere’de her yıl 1500’den fazla sığınmacı kadının tutuklandığı bilinmektedir. Bu bakımdan, kadınlar için gösterdikleri çabalar dikkate değerdir. Derneğin uyguladığı sosyal-kültürel faaliyetler dil, drama ve yoga derslerini kapsamaktadır.

Dernek bünyesinde bir dönem boyunca 100’den fazla kadına, başlangıç seviyesinden ileri seviyeye kadar çeşitli kurlarda İngilizce dersi verilmektedir. Sınıflar, kadınların İngiltere’de ihtiyaç duydukları bilgi ve becerinin temin edilmesi üzerine hazırlanmıştır. Örneğin, Londra çevresinde sıklıkla kültürel geziler düzenlenmektedir. Böylece, kadınların yeni yerler keşfetmeleri içinde buldukları ev sahibi toplumu daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Nitekim, ev sahibi toplumun dilini konuşabilmek ve her iki grubun da kültürlerine-geleneklerine dair bilgi sahibi olmaları entegrasyonun önemli parçalarını oluşturmaktadır (Ager ve Strang, 2008:182-183). Dil kurslarına çocuklu kadınların da katılımını sağlamak amacıyla, çocukların da kurslara dahil olduğu anne-çocuk özel grubu oluşturulmuştur. Ev sahibi ülkenin dilini öğrenme konusunda kısıtlı olmaları, kadınları gündelik hayatlarında iletişim ve çeviri için diğer aile üyelerine bağımlı hale sokmaktadır. Bu durum, yeni ülkeye aidiyet duygularını azaltırken, özgürce hareket edebilmelerine engel oluşturmaktadır (Sansone, 2016:10). Bu yüzden, dil becerilerinin geliştirilmesi kadınlar için ayrıca önemlidir. Ayrıca, kadınların dil edinimine ve zihinsel gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla, feminizme ve toplumsal cinsiyete dair tartışmalar da yürütülmektedir.

---

⁴³ Projenin resmi sitesi için bkz. <https://www.refugeewomen.co.uk/>

Dernek, drama ve yoga dersleri aracılığıyla da kadınların kendilerine güvenlerini yeniden sağlamalarına yönelik alternatif modeller yaratmaktadır. Drama dersleri yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olmakla beraber, bu sayede geniş kitlelere göç hikayelerini anlatma şansını da elde etmektedirler. *Mülteci Kadının Sesi* isimli grup bu amaçla, 2017 yılında Londra’da Set Her Free eylemleri esnasında, 80 bin kişinin önünde bir gösteri hazırlamıştır. Klübün katılımcılarından bir kadın drama derslerinin faydasını şu şekilde açıklamaktadır: “Drama potansiyelimi ve neler başarabileceğimi anlamama yardımcı oluyor. Zihinsel, sosyal ve fiziksel olarak güçlendiğimi hissediyorum.” Yoga derslerine katılan başka bir kadın ise “Yoga zihinsel olarak sakin kalmama yardımcı oldu. Bedeninizi dinlemek sizi rahatlatıyor.” açıklaması, kadınların yoga yardımıyla yaşadıkları olumsuz deneyimlerin üstesinden gelmeyi başarabileceklerini göstermektedir.

Kadın mültecilerin yeni ülkede kimliklerini ve yeni rollerini sorgulaması kaçınılmazdır. Çünkü örneklerle gösterildiği üzere, kadınların eski ve yeni hayatları arasında dikkat çekici değişiklikler bulunmaktadır. Aile içinde ve toplumsal hayatta güçlenmeleri, benliklerinin ve ihtiyaçlarının farkında olmalarından geçmektedir. Yeni ülkeye entegrasyon süreçlerinin başarılı olması, kendilerini tanıma ve uyum sağlama konusunda destek almalarına bağlıdır. Bu türden faaliyetler, kadınların kendileri ile olan olumlu ilişkilerine sağladıkları katkı bakımından, öz farkındalık (self-awareness) yaklaşımı olarak entegrasyon faaliyetleri içerisinde yer almaktadır. Berlin’de uygulanan Visions of My Life Project bu türden bir öz farkındalık projesidir. Proje kapsamında, kadın mülteciler küçük gruplar halinde bir araya gelerek, kendi hikayelerini anlattıkları video filmler ve fotoğraflar eşliğinde çeşitli workshoplar düzenlemektedir. Projenin amacı, kadınların kendilerini ifade edebilecekleri bir alan yaratarak, aile içinde ve toplumsal hayatta yeni rollerini bulmalarına yardımcı olmaktır (Heinrich, 2018:7).

3.3.1.3. Sağlık Politikaları

Kadınlar göç yollarında ruhsal ve fiziksel birçok sağlık sorunu yaşamaktadırlar. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar bu sorunların başında gelmektedir. Ülkelerindeki çatışmalarda veya göç yollarında uğradıkları cinsel şiddetten ötürü

üreme organları zarar görmekte; istenmeyen gebeliklerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Yetersiz beslenmeden ötürü bağışıklık sistemleri çökmekte; aile üyelerinin sağlıklarından da sorumlu oldukları için, kendilerine yeteri kadar önem verememektedirler. Kamplarda buldukları süre içerisinde hijyenik olmayan koşullara maruz kalmaları, çeşitli bulaşıcı hastalıklara yakalanma risklerini artırmaktadır. Ayrıca, kadın mültecilerin şiddete en çok uğrayan grup olduğu bilinmektedir. Bu durum, fiziksel ve ruhsal travmalara sebep olmaktadır. Çaresizlik ve hayal kırıklıkları sağlıklarına yeteri kadar önem vermelerini engellerken, hizmetlere sınırlı erişim yaşadıkları travmaların şiddetini artırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, sağlık hizmetlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşım çerçevesinde ele alınması gereklidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık politikaları, sağlık hizmetlerine erişim konusunda kadınların bilgilendirilmesini, kadınlara aracılık eden kadın sosyal hizmet uzmanlarının yaygınlaştırılmasını içermektedir (Sansonetti, 2016: 10-38). Bu bölümde, kadın mültecilerin sağlığı için çalışmalar yapan *Mother-Child Unit in the Refugee Camp, Servise de Sante Mentale Ulysse, The Project Oramma* incelenecektir.

Göç krizinde sık sık gündeme gelen Macaristan'da faaliyet gösteren Mother Child Unit in the Refugee Camp projesi, göçmenlerin entegrasyonu için çalışan Menedek Association for Migrants⁴⁴ tarafından tasarlanmıştır. Projenin amacı, kabul merkezlerinde çocuklara ve kadınlara hijyenik bir ortam sunmak, çocuk hastalıklarının takibini yapmak, ana-çocuk bakım merkezi birimi oluşturmaktır. Bakım ünitelerinde, toplumsal cinsiyete duyarlı sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla bebek bakımı ve emziren anneler için hijyenik koşulların geliştirilmesi öncelenmiştir. Göç krizinin zirve yaptığı 2015 yılında uygulanmaya konulan proje, mültecilerin Avrupa içinde gelişmiş ülkelere gitmesinin ardından, rotasını çocuklara ve hamile olmayan kadınlara çevirmiştir. Kamp içinde okula gitmeyen çocuklar için, yaşadıkları olumsuz deneyimlerin etkilerini azaltmak amacıyla, el sanatlarından spora kadar çeşitli alanlarda aktiviteler düzenlenmiştir. Programa katılan kadınlara Macaristan'da gündelik hayattan, sağlık sorunlarının çözümü ile ilgili ihtiyaç duydukları birçok konu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, toplumsal cinsiyete dair başarılı workshoplar da projeye dahil edilmiştir (Similar Project, 2017:61). Buna

---

⁴⁴ Kurumun resmi sitesi için bkz. <https://menedek.hu/en>

benzer projelerin geliştirilmesi, kampların olumsuz ve zorlayıcı koşullarının iyileştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Nitekim, entegrasyon süreçleri yeni ülkeye adım atar atmaz başlamaktadır (Similar Project, 2017:24).

Cinsel şiddetin sebep olduğu travmalar, kadın mültecilerin kendilerine olan güvensizliğini artırarak, entegrasyon süreçlerine zarar vermektedir. Göç yollarında cinsel şiddete uğrayan kadınların, hayatlarına kaldıkları yerden devam edebilmesi için destek almaları şarttır. Service de Sante Mentale Ulysse organizasyonu bu desteği sağlamak amacıyla, Belçika'da 2012-2015 yılları arasında bir klinik açmıştır. Kliniğin amacı, kadın mülteci-sığınmacılara sağlık hizmeti ve psikolojik destek sağlamak; cinsel şiddetin kadınların hayatında yarattığı tahribatı olabildiği ölçüde azaltmaya çalışmaktır. Proje kapsamında terapi grupları oluşturularak, her yıl 25 kadına sosyal hayatlarına devam edebilmeleri için psikolojik destek verilmiştir (Sansonetti, 2016:46).

Kadın mülteci-göçmenler hamilelik ve doğum sonrasında kısıtlı imkanlar, geleneksel inançlar, aile içinde uğradıkları baskı yüzünden bir takım sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Bu sorunlar, sağlık hizmetlerine erişim ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşım eksikliği neticesinde, katlanarak artmaktadır. Kadınların entegrasyon süreçlerinin başarılı olması için, bu sorunlara etkili ve hızlı çözümler bulunması şarttır. Bu çözümlerden biri, 2017-2019 yılları arasında AB Sağlık Programı, çeşitli STK'lar ve üniversiteler ile işbirliği içinde geliştirilen Oramma⁴⁵ projesidir. Yunanistan, Hollanda ve İngiltere'yi pilot bölge olarak seçen projenin amaçları, mülteci-göçmen kadınlar için güvenli ve sağlıklı hamilelik-doğum süreçlerinin sağlanması, anne sağlığı hizmetlerine erişimin yaygınlaşması, AB içinde bu farkındalığın artırılmasıdır. Proje, mülteci-göçmen kadınların hamilelik ve doğum sonrası dönem boyunca karmaşık fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamasını, sağlık hizmetlerine sınırlı erişimini, aile içindeki sağlıksız koşullarını dikkate alarak uygulanmaya konulmuştur. Bu bağlamda, iyi eğitilmiş ve toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık personelleri, hamile ve yeni doğum yapmış kadınların kültürel farklılıklarını dikkate alarak, anne-kadın merkezli, bütüncül, uygun maliyetli uygulama ve analizlerde bulunmuştur. Kısacası proje, kadın mülteci-göçmenlerin hamilelikten doğum sonrasına kadar güvenli bir yolculuk geçirmesini önceleyerek, kadınların

⁴⁵Operational Refugee and Migrant Maternal Approach (Mülteci ve Göçmen Annelere İşlevsel Yaklaşım) Projenin resmi sitesi için bkz. <https://oramma.eu/the-project/>

sağlık sorunları yüzünden entegrasyon süreçlerinin sekteye uğramasının önüne geçmeye çalışmıştır.

3.3.1.4. Kapsamlı Politikalar

Kapsamlı politikalar kadın mültecilerin entegrasyonuna çok boyutlu yaklaşımlar getirmektedir. Bu politikalar, entegrasyon süreçlerinde kadınlara ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik birçok konuda yol göstermekte ya da doğrudan sorunların çözümüne katkı sunmaktadır. Kadın mültecilerin sorunlarına bütüncül bir yaklaşım getirerek, entegrasyon süreçlerini daha geniş bir çerçeveden ele alan kapsamlı politikalar istihdamdan barınmaya kadar birçok amaca hizmet etmektedir. Örneğin, *Counselling Centre for Refugee Women, Aid Programme for Yazidi Women, Residential Reception Centre ve Stadtteilmütter (District Mums)*, AB içinde geliştirilen kapsamlı politikalardan bazılarıdır.

2017’de Viyana’da kurulan *Counselling Centre for Refugee Women*⁴⁶, kadın mültecilere haftanın dört günü hizmet vermektedir. 8 kadının yürüttüğü çalışmada, kadınlara doğum kontrolü, şiddet ile mücadele, çocuk bakımı, yasal prosedürler, sosyal hak ve fırsatlar konusunda bilgilendirici tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, yüzme dersleri de programa dahildir. Kadınları cesaretlendirmek ve güçlendirmek merkezin ana hedefidir. Merkezde günde ortalama 25 kadına hizmet verilmekte, çok dilli bir çalışma yürütülmektedir. Ancak, istenirse Almanca öğrenme konusunda da destek verilmektedir. Viyana Belediyesi tarafından da finanse edilen projenin, cinsiyete özel ilk danışmanlık merkezi olma özelliği bulunmaktadır (Agatiello ve Humer, 2018:16). Bu bağlamda, Arap Baharı sonrası yaşanan göç krizinin kadın mülteci-göçmenlerin toplumsal hayattaki görünmezliklerini kırdığını söylemek mümkündür. Göç krizi sonrası ortaya çıkan toplumsal cinsiyete duyarlı entegrasyon projelerinin artan varlığı bu yargıyı desteklemektedir.

Kadınların ve çocukların çatışma ortamlarından en çok etkilenen gruplar olduğu bilinmektedir. Birçoğu silahlı gruplar tarafından alıkonulmakta ve insan ticareti örgütlerine satılmakta ya da güvenli olmayan koşullardan ve maddi yetersizliklerden ötürü göç hareketlerine katılamamaktadırlar. Aid Programme for

---

⁴⁶ Mülteci Kadınlar Danışma Merkezi

Yazidi Women⁴⁷ göç hareketlerine katılmayan ve çeşitli travmalardan ötürü destek almaları gereken, IŞİD kurbanı Ezidi kadın ve çocuklar için 2015-2016 yılları arasında tasarlanmış bir projedir. Proje kapsamında, Irak'taki mülteci kampları ziyaret edilmiş, programdan yararlanacak kadın-çocuklar uzman bir ekip tarafından belirlenmiş ve gruplar halinde Almanya'ya götürülmüştür. Almanya'da fiziksel ve ruhsal olarak tedavi edilen gruplara gerekli birçok destek sağlanmıştır. Tedavilerinin yanı sıra, çeşitli meslekler için eğitim verilmiş, okula gidecek olanlar desteklenmiş, daha yaşlı olanlar için pratik beceri kazanacakları fırsatlar yaratılmıştır. Programdan 1500 Ezidi kadın ve çocuğun yararlandığı bilinmektedir. Güvenlik endişelerinden ötürü, buldukları yer bilinmemekte ve gizli tutulmaya devam edilmektedir. Alman hükümeti ve birçok STK işbirliğinde düzenlenen yüksek bütçeli proje, Danimarka ve Hollanda için de örnek teşkil etmiş; bu konuda çeşitli çalışmaların başlanacağına dair söylemlerde bulunulmuştur (Wemin⁴⁸, 2018:70). Kadınların ve çocukların çatışma ortamlarında gördükleri tahribatı azaltmayı hedefleyen proje, arama kurtarma ve entegrasyon projesi olma özelliğine aynı anda sahip olması sebebiyle, farklı bir yerde durmaktadır. Güvenli bir yolculuk geçirmelerinin ve sığınma başvurusu süreçlerinin devlet eliyle halledilmiş olmasının, entegrasyon süreçlerine olumlu katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Buna benzer projelerin geliştirilmesi, insan ticareti örgütlerinin kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisini hafifletmesi bakımından da ayrıca önemlidir.

İspanya'da faaliyet yürüten Residential Reception Centre insan ticareti kurbanı kadınlara destek vermek amacıyla 1998'de kurulmuştur. Kadınlara 24 saat destek sağlayan kurum sadece konaklama, yemek, güvenli ve hijyenik bir ortam sağlamakla kalmamakta, uzun vadede toplumsal entegrasyon için de çaba harcamaktadır. Merkezde 8 kadına ve çocuklarına 6 aylık, eğer isterlerse daha fazla kalma hakkı tanınmaktadır. Kadınların entegrasyonuna bütüncül çözümler getirmeyi amaçlayan dernek, kadınların kaygılarını hafifletmek, kendilerine güvenlerini yeniden inşa etmek için psikolojik destek de sağlamaktadır. Kadınlara iş bulmak da ana hedeflerden biridir. Kadınların, kendileri için hazırlanan istihdam programına da

---

⁴⁷ Ezidi Kadınlar için Yardım Programı

⁴⁸ Migrant Women Empowerment and Integration (Göçmen Kadınların Entegrasyonu ve Güçlendirilmesi) Yunanistan, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda, Almanya ve İsveç'te her yaşta göçmen ve mülteci kadınlar için öncü bir entegrasyon modelini uygulama ve teşvik etmeyi amaçlayan bir projedir. Resmi sitesi için bkz. <http://www.wemin-project.eu/>

katılma hakları bulunmaktadır. Ocak-Ağustos 2018 aralığında, 3 kadın bu program sayesinde iş bulmayı başarmıştır. Ayrıca, dernek bünyesinde sosyal becerilerini geliştirebilecekleri, kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak aktiviteler de planlanmaktadır. Ocak-Ağustos 2018 aralığında, 14 kadın-İspanya kıyılarında kurtarılan 2 kadın mülteci dahil-bu merkez sayesinde ayakta kalmayı başarmıştır. İspanya hükümeti tarafından da desteklenen merkezin, birçok şehirde faaliyete geçirilmesi hedeflenmektedir (Agatiello ve Humer, 2018:18). Bir bakıma sığınma evi projesi olan derneğin, kadınların ihtiyaçlarına hızlı çözümler getirmesi bakımından oldukça kullanışlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, sınırlı kapasitesi sebebiyle sayıca az kadına fayda sağlamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sıkça bahsedilen göçmen ağırları göç hareketlerinde etkili olduğu kadar, entegrasyon süreçlerinde de büyük bir yer kaplamaktadır. Aynı ülkeden gelen kadınların birbirlerine olan destekleri, kadınların yeni hayatlarına daha kolay uyum sağlamalarına olanak vermektedir. Dil engellerinin dolayısıyla iletişim sorunlarının en aza inmiş olmasının ve ortak göç deneyimlerinin, entegrasyon süreçlerine olumlu etkileri bulunmaktadır. Almanya Nürnberg'e daha önce göç etmiş ve toplumsal hayata entegre olmuş kadınlar, Stadtteilmütter (District Mums) projesini geliştirerek, yeni gelen kadınlara ve ailelerine birçok konuda destek olmaktadır. 15 gönüllü anneden oluşan projede, kadınlar her hafta yeni gelen kadınları ve ailelerini evlerinde ziyaret etmekte, eğitim sisteminden kadın-çocuk sağlığına kadar birçok alanda bilgi vermektedirler. Gönüllü annelere ise, STK'lar tarafından düzenli aralıklarla insani değerler, din, kadın-çocuk-yabancı hakları ve iletişim konusunda bilgi verilmektedir (Heinrich, 2018:8). Böylece, göçmen-mülteci kadınlar daha önce yaşadığı sıkıntıları aşarak, toplumsal hayatta görevler üstlenebildiklerini ortaya koymuş olmaktadır.

SONUÇ

Göç kavramı bireylerin ya da grupların belirli amaçlar doğrultusunda kaynaktan hedef bölgeye doğru hareketini içermektedir. Göç hareketleri ulusal sınırlar içine doğru ise iç göç, dışına doğru ise uluslararası göç gerçekleşmiş olur. İnsanlığın her koşulda yaşama dair umutlarının olması, içinde buldukları yapısal faktörler ile birleşerek göç hareketlerinin oluşumunu tetiklemiştir. Bu yüzden, göç insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. İncelemeler sonucunda gelinen noktada ise, var olmaya devam edeceği epistemolojik verilerle desteklenmektedir. Tarih boyunca yaşanan göç hareketleri incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlardan biri, bugünkü dünya düzeninin şekillenmesinde belirli dönemlerde yaşanmış göçlerin önemli sonuçları olmasıdır. Öyle ki, Amerika'nın demografik yapısı 1500-1800 yılları arasında kıtaya akın eden Avrupalılar ve köle olarak getirilen Afrikalılar sonucunda bugünkü halini almıştır. Bölgedeki yerel nüfus azalırken, yabancı nüfus giderek artmıştır. Henüz Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmadığı bu dönemde göç hareketlerinin hedef bölgesi Amerika kıtası olmuştur. Ekonomik faktörler, zorlayıcı fiziki koşullar, siyasal sebepler, bilinmezliğe duyulan merak, ilerleyen yıllar içinde de göç hareketlerinin meydana gelişini derinden etkilemiştir. Ancak, bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri kadınların varlığının her alanda ötelenmiş olmasıdır. Kadınların toplumsal hayatta bağımsız roller üstlenmesinin henüz çok erken olduğu bir tarihte, 1830 yılında, bütün dünyadaki göçmen nüfusunun %28'inin kadınlardan oluştuğu bilinmektedir. Bu dönemde kadınların göç hareketlerinde üstlendikleri roller, göç sonrası yaşadıkları deneyimler, çalışma koşulları hak ettikleri ilgiye ve yaşam koşullarına ulaşamadıklarını göstermiştir. Bu konu hakkındaki gerçekleri ilk kez İngiliz coğrafyacı Ravenstein 1885 yılında *Göç Kanunları* eserinde ortaya koymuştur. Ravenstein, İngiltere'de kırdan kente doğru yaşanan göçte, kadınların sayıca daha çok olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Üstelik kadınların sanılanın aksine sadece temizlik hizmetlerinde değil, üretimde de yer aldıklarını vurgulamıştır. Ancak, göçmen kadınların hak ettikleri ilgiyi görmeleri, Ravenstein'dan yaklaşık yüz yıl sonra olmuştur. 1885'ten sonraki yüz yılda, insanlık iki büyük savaşa, büyük yıkımlara, görülmemiş oranda mülteci hareketlerine, ekonomik dönüşümlere, çift kutuplu bir sisteme şahitlik etmiştir.

Uluslararası göç hareketlerinin 1945 öncesi ve 1945 sonrası olarak iki dönemde incelenmesinin nedeni, büyük ekonomik ve siyasal değişikliklerin bu dönemde ortaya çıkmasıdır. 1800-1900 yılları arasında, dünyanın büyük göç hareketlerine sahne olduğu görülmektedir. Bu dönemde 50 milyona yakın insan Avrupa'dan Amerika'ya, 20 milyondan fazla Çinli dünyanın çeşitli yerlerine gitmek üzere yola çıkmıştır. Avrupa içinde de milyonlarca insan sanayileşmemiş bölgelerden, sanayileşmiş İngiltere, Almanya ve Fransa'ya doğru göç etmiştir. Göçmenler gittikleri ülkelerin ekonomik alt yapısını oluşturmada önemli görevler üstlenmişlerdir. Birçoğu toplumsal hayattan dışlanmış ve düşük ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmıştır.

1945 öncesi dönemin en önemli siyasal gelişmelerinden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girmesi ve I. Dünya Savaşı'na giden yolun açılmış olmasıdır. Osmanlı çökerken 4-6 milyon arasında insanın yer değiştirmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemin göç hareketlerini tetikleyen faktör, uluslaşma düşüncesinin önünde hiçbir engelin kalmaması gerektiği fikridir. Bu fikrin sonucunda, birçok insan yaşadığı topraklardan ayrılmak durumunda kalmıştır. I.Dünya Savaşı sona erdiğinde, 1920'de, dünyadaki bütün göçmenlerin %38'inin kadın olduğu bilinmektedir. Kadın göçmen nüfusunun artışında erkeklerin savaş cephelerinde hayatını kaybetmesi etkili olmuştur. Savaş sona erdikten sonra, uluslararası göç hareketlerinde bir azalma meydana gelmiştir. Öyle ki, ABD'ye 1931-1940 yılları arasında sadece 528 bin göçmen giriş yapmıştır. Ekonomik sıkıntılar ile beraber göç ve göçmen karşıtlığı fikirleri yükselmiş, II.Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başlamıştır. Yaşanan yabancı düşmanlığı ve ulusa dayalı ayrımcılık politikaları, milyonlarca insanın hayatını etkileyecek düzeyde olmuştur. II.Dünya Savaşı'nın başlangıcından 1950 yılına kadar geçen sürede, dünyanın çeşitli yerlerinde 100 milyona yakın insan bulunduğu ülkeden başka ülkelere gönüllü ya da zorunlu olarak göç etmiştir.

1940'lı yıllarda yaşanan göç hareketlerinin en önemli hukuki sonucu 1951 Sözleşmesi olmuştur. Savaş ile beraber artan mülteci hareketleri 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasını gerekli kılmıştır. Mültecilik ilk kez bu sözleşme ile tanımlanmış, mülteciliğin ekonomik göçmenlerden farklı olduğu ve bu grupların çeşitli zulüm biçimlerinden kaçmak zorunda kalan savunmasız gruplar olduğu ortaya

konulmuştur. Sözleşme 1967 Ek Protokol neticesinde değişime uğramıştır. Başlangıçta sadece Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak kabul eden madde kaldırılmış, bütün bölgeleri kapsayan bir nitelik kazandırılmıştır. Ancak, sözleşme toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşıma sahip değildir. “*Belirli bir gruba mensubiyetinden ötürü zulüm gören [...]*” ifadesinin, kadınları kapsayıp kapsamayacağı “Taraflar Devletlere” bırakılmıştır. Bu bağlamda, sözleşmenin yenilenmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı şiddet türleri yüzünden zulme uğrayan kadınlar ve kız çocukları açısından gereklidir. Nitekim, çalışmada literatür taraması sonucunda, birçok kadının aile içi şiddet, cinsel şiddet, zorla fuhuş, kadın sünneti uygulamaları yüzünden buldukları ülkede yaşayamayacak durumda oldukları ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı 1945'te sona erdiğinde Batılı devletlerin ilk hedefi ekonomik kalkınma ve güçlenme olmuştur. İlerleyen yıllarda sanayi üretimlerine öncelik verilmiş, hızlı sanayileşme göçmen işçilere olan talebin artışı hazırlamıştır. Bu dönem göçmen kadınların göç hareketlerinde aile birleşimi yoluyla ya da bireysel olarak katıldıkları bir dönemdir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda, göç hareketlerinin öncülerinin erkekler oldukları, kadınların onlara eşlik eden pasif özneler olarak algılandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu fikir, aile birleşimi yoluyla katılmış olsalar bile, kadınların göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları deneyimleri görmezden gelmiştir. Aile içindeki ataerkil baskıcı mekanizmaların göç kararındaki etkisi, göç süreçlerinin eşit olmayan koşulları, emek piyasasındaki ikincil konumları göz ardı edilmiştir. Kadınların ancak *geride kalanlar, yol gözleyenler* olduklarına duyulan inanç, erkeklere öncelik vermiştir. Öyle ki, erkeklerin *eve ekmek getirenler* oldukları algısı birçok göçmen kadının çalışma hayatından ötelenmesine sebep olmuştur. Nitekim, misafir işçilik sistemi ile Avrupa'ya doğru yaşanan göç hareketlerine aile birleşimi yoluyla kadınlar da katılmış ancak çalışma hakkına layık görülmemiştir. Ancak, 1960 sonlarına yaklaşırken yaşanan ekonomik durgunluk, daha düşük ücretler karşılığında çalışmayı kabul eden kadınlara olan talebi artırmıştır. Bu kadınlar arasında, Türkiye'den Almanya'ya tek başlarına giden kadınlar da bulunmaktadır. Böylece, *eve ekmek getiren* mitosuna olan inanç yıkılmasa da, sorgulanmaya başlanmıştır.

1973 ve sonrasında doğru gidildiğinde uluslararası göçte yapısal değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. 1973 Petrol Krizi'nin patlak vermesi ile petrol zengini Arap ülkelerine doğru göç hareketlerinde artış yaşanmıştır. Ortadoğu'dan ve Asya'dan milyonlarca göçmen bölgeye akın etmiştir. Zaman içinde yaşanan ekonomik güçlenmenin neticesinde, toplumsal hayatta bir takım değişikliklerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik güçlenme Arap kadınlarını ev işlerinden uzaklaşmalarını sağlamıştır. Ortaya çıkan açığı Asya'nın yoksul bölgelerinden gelen göçmen kadınlar doldurmuştur. Birçoğu geride kalan ailelerinin geçimlerine katkıda bulunmak için çok düşük ücretler karşılığında, uzun saatler çalışmak zorunda kalmıştır. Bu dönem aynı zamanda göçmen kadınların görünürlüklerinin arttığı bir ara dönemdir. Başka bir deyişle, *göçün kadınlaşmasına* doğru giden süreç bu yıllarda ortaya çıkmıştır.

1970 ve sonrasında bütün dünyada kadın hareketinin güçlenmesi sonucunda feminist göç uzmanları, göçmen kadınların varlığına dikkat çekmeyi başarmıştır. En popüler göç teorilerini, klasik (itme-çekme) ve Marksist teoriyi, kadınların göç hareketlerindeki rolünü açıklayamadığı için eleştirmişlerdir. Feminist teorisyenlere göre, kadınlar göç kararında, sürecinde ve sonrasında erkeklerden farklı deneyimlerden geçmektedir ve fakat bu durum uzun yıllar yok sayılmıştır. Klasik teorinin ekonomik faktörlere, Marksist teorinin yapısal faktörlere dayandığı göç hareketleri, kadın göçünü anlamak için eksik kalmaktadır. Ayrıca, kadınlar göç hareketlerine ekonomik faktörler yüzünden katıldığı gibi, buldukları ülkede yaşadıkları ataerkil baskılar da kadınları başka ülkelere doğru çekmektedir. Klasik kuramın iddia ettiği gibi ücret farkları sona erdiğinde göç sona ermemektedir. Çünkü ataerki devam ettiği sürece, kadınların kaçacak bir ülke aramaya devam ettikleri ortaya çıkmaktadır.

1980 sonrasında feminist göç teorisyenleri yeni ekonomi kuramını hedef alarak, aile içindeki güç ilişkilerinin kadınların göç kararındaki etkisine odaklanmışlardır. Aile güç ilişkilerinin en yoğun yaşandığı bir kurumdur. Bu kurumda kadınlar ve erkekler eşit koşullarda göç kararı vermemektedir. Kadınların göç hareketleri engellenmekte, ya da Tayland'da olduğu gibi zorla fuhuş amaçlı göçe zorlanmaktadırlar. Ya da Faslı kadınlar gibi ataerkil baskıcı aile üyelerinden kaçarak göç hareketlerine daha fazla özgürlük için katılmaktadırlar. Bu bağlamda, toplumsal

cinsiyet göç ilişkisi anlaşılmadan, kadın göçünü anlamının mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet göç ilişkisi incelendiğinde, göç hareketlerinin kadınlar ve erkekler açısından farklı sebeplere dayandığı gibi, her iki grup açısından da farklı sonuçlar doğurduğu ortaya çıkmıştır. Erkeklerin göç sonucunda aile içinde kadınlara uyguladıkları baskının ve şiddetin boyutu artarken, kadınların bu süreçte daha fazla güçlendikleri, yeniliklere daha açık oldukları görülmektedir. Kadınlardan geleneksel kültürün taşıyıcılığı görevini üstlenmeleri beklenirken, bu görevi kabul etmeyen kadınlar aileleri tarafından toplumsal hayattan uzaklaştırılmaktadır. Göç bir bakıma ataerkil kodların yıkılışını hazırlayan bir görev üstlenmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerden, yine bu eşitsizliklerin baskın olduğu ülkelere mülteci hareketleri neticesinde tek başlarına ya da çocuklarıyla göç eden kadınlar, alışkın oldukları konfor alanlarından bir anda çıktıkları için yeni rollerine alışamamaktadırlar. Daha önce toplumsal hayatta daha az sorumluluk alan kadınların, çocukları ve kendileri için endişelendikleri, erkeksi rollere bürünerek bu endişelerin üstesinden gelmeye çalıştıkları ortadadır.

Castles ve Miller (1993) 1980 sonrası yaşanan göç hareketlerini incelerken vardıkları bulgulardan biri, göçün kadınlığı gerçeğidir. Bu ifade eskiye oranla çok daha fazla kadının göç hareketlerine katılımı anlamına gelmektedir. 2017 yılı itibariyle bütün dünyadaki 258 milyonluk göçmen nüfusunun %48'i, yani 123.84 milyonu kadınlardan oluşmaktadır. Kadın göçmenleri göç hareketlerine iten faktörler başta küreselleşme ve küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kadın yoksulluğu, mülteci hareketleri, insan ticareti örgütleri ve ataerkil baskıcı mekanizmalardır. Dünyada milyonlarca kadın küresel yoksulluğun neticesinde ev işlerinde çalışmak üzere gelişmiş ülkelere göç etmektedir. 2015'te Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yayınlanan rapora göre, dünyadaki 11.5 milyon göçmen ev işçisinin 8.5 milyonunun kadın olduğu ortaya çıkmıştır. Ev işçiliği bir bakıma, göçmen kadınların omzuna yüklenmiştir. Oldukça yıpratıcı ve şiddete açık olan ev içi bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların ötekileştirici, aşağılayıcı, ırkçı tutumlara maruz kaldığı çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dünyanın yoksul bölgelerinden gelişmiş bölgelerine yayılan kadınlar, gelişmişlik halinin devamlılığına katkı sağlama göreviyle emeğin yeniden üretiminde yer almaktadırlar. Ev işçiliğinin yanı sıra, emeğin yeniden üretimini sağlayan bir diğer eylem gönüllü ya da zorla

katıldıkları kadın ticaretidir. Zorla yaptırılan kadın ticareti, insan ticareti örgütlerinin kadınlar üzerindeki amaçları doğrultusunda gerçekleşmektedir. 2012’de 20.9 milyon insan ticareti kurbanının 11.4 milyonunun kadın ve kız çocuklarından oluştuğu bilinmektedir.

Kadınlar ülkelerindeki savaş ve çatışmalı ortamlardan, ataerkillik ve toplumsal cinsiyete dayalı çeşitli zulüm biçimlerinden kaçarak, sığınacak bir ülke aramaktadırlar. Mülteci hareketleri, kadınlar açısından göç süreçlerinde en savunmasız kaldıkları durumdur. Birçok kadın göç yollarında başta cinsel şiddet olmak üzere, şiddetin her türüsüne açık hale gelmektedir. 2018’de bütün dünyada toplam 23.032.245 mülteci-sığınmacının, 6 milyondan fazlası kadın ve kız çocuklarından oluşmaktadır. Arap Baharı sonrası yaşanan göç krizi sonucunda, Türkiye 4 milyona yakın mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. 4 milyonun içinde 1 milyon 700 bine yakın kadın ve kız çocuğu bulunmaktadır. Bu kadınların çalışma yaşamında olumsuzluklar yaşadıkları, toplumsal hayattan dışlandıkları, aile içi şiddet ve baskıdan yakındıkları görülmektedir.

Arap Baharı sonrası yaşanan göç krizi başta bölge ülkeler olmak üzere, Avrupa’yı etkisi altına almıştır. Çatışma ortamından ya da ekonomik sebepler neticesinde, Ortadoğu ve Sahraaltı Afrika’nın çeşitli ülkelerinden Avrupa’ya doğru yola çıkan mülteci-göçmenler, Avrupa içinde büyük bir krize dönüşmüştür. Avrupalı devletler beklenmedik bu gelişme karşısında güvenlik eksenli politikalar benimsemiş, Avrupa’yı aşılması güç bir “kale” haline getirmiştir. Avrupa bu gelişme ile beraber, II.Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan en yoğun mülteci hareketlerine sahne olmuştur. 2018 yılı itibariyle, Avrupa’da 3.5 milyona yakın mülteci-sığınmacı bulunduğu bilinmektedir. Avrupa’nın yürüttüğü güvenlik eksenli politikalar göç yollarında 15 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Krizin zirve yaptığı 2015 yılında Avrupa ülkelerine 385.675’i kadın olmak üzere, 1.393.920 sığınma başvurusu yapılmıştır. Katlanarak büyüyen göç krizi AB ülkelerinde göç politikalarının yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuş, AB’nin büyük güçlerinden Almanya, Avusturya ve İsveç kapılarını kısa süreli açma kararı almıştır.

Son dönemde dünyanın gündemine oturan göç ve göçmenlik meselesinin en belirgin teması, Avrupa’da göçmenlik karşıtı fikirlerinin doğması olmuştur. Bu fikirler siyasal atmosferi belirlemiş, aşırı sağın yükselişi kaçınılmaz olmuştur. Bu

bağlamda, aşırı sağın yükselişi birçoğu İslam coğrafyasından gelen kadınlara yönelik İslamofobik saldırıları artırmıştır. Fransa ve Hollanda'da İslamofobik suçların %80'den fazlası kadınları hedef almıştır. Bu durum kadınların toplumsal hayata entegrasyonunun önüne geçerek, ev içinde izole bir yaşam sürmelerine zemin hazırlamaktadır.

Kriz sonrası ortaya çıkan temel konulardan biri olan entegrasyon, çok boyutlu bir süreçtir. Sürecin devamlılığı göçmenin, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının çabaları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, toplumsal hayatta daha fazla izolasyona uğrayan, dil becerileri gelişmemiş, daha az nitelikli, emek piyasasında düşük ücretler karşılığı çalışması beklenen, travmatik deneyimlerden geçmiş en savunmasız göçmen topluluklarından olan kadın mültecilerin entegrasyonu daha fazla ilgiyi hak etmektedir. Geleneksel kültürün devamlılığını sürdürmesi beklenen kadınların aile içinde, toplumsal hayattan uzak bir yaşam sürmeleri toplumsal mozaığın parçalanmasına yol açarak, ötekileştirmeleri pekiştirmektedir. Çünkü birçok göçmen kadının toplumsal hayata entegrasyonunun sağlanması, diğer göçmen kadınlara yol göstermesi anlamına gelecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kadın mülteci-göçmenler için tasarlanan istihdam, sosyal-kültürel, sağlık ve kapsamlı politikalar incelendiğinde, AB içindeki STK'ların entegrasyon süreçlerinde önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Bu bakımdan, STK'ların kadın mültecilerin entegrasyonu için verdiği mücadele dikkate değerdir. Birbirinden farklı, ilgi çekici ve hedef odaklı uygulamalar sayesinde, gerekli çaba gösterildiğinde kadın mültecilerin toplumsal hayata uyum sağlamaya istekli oldukları ortaya çıkmaktadır. Kadınlar bu politikalar sayesinde istihdama katılım göstermekte, diğer mülteci kadınlarla bir araya gelerek toplumsal hayattaki yalnızlık hislerinden kurtulmaktadırlar. Göç özelinde kadınlar için entegrasyon, ev sahibi ülkenin vatandaşının ve göçmenin demokratik bir zeminde buluşabilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, kadınlara yönelik oluşturulan politikalar dünyanın en kalabalık kadın mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan Türkiye'nin, ilerleyen yıllarda yine onlarla ilgili ortaya çıkabilecek sorunlarla başa çıkabilmesi için, çalışmaların sürekliliğinin önemini ortaya koymaktadır. Bu konuda, kadınlara yönelik yapılacak yenilikleri içeren çalışmaların, çocuklara ve erkeklere kısaca topluma yansıtacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abella, M. I. (1995). Asian labour migration: Past, present, and future. *ASEAN Economic Bulletin*, 125-135.
- Addleton, J. (1991). The Impact of the Gulf War on Migration and Remittances in Asia and the Middle East. *International Migration*, 29(4): 509-26.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of refugee studies*, 21(2), 166-191.
- Agustín, L. M. (2002). Challenging place: Leaving home for sex. *Development*, 45(1), 110-117.
- Agustín, L. (2006). The disappearing of a migration category: migrants who sell sex. *Journal of ethnic and migration studies*, 32(1), 29-47.
- Alcorso, C. (1989). Newly arrived immigrant women in the workforce. *Report for the Office of Multicultural Affairs, Centre for Multicultural Studies, University of Wollongong*, 10-24.
- Amin, R.A. (1998). Migrant workers in the Gulf. *International Union Rights*, 5(4), 12-13.
- Anderson, B. (1999). Overseas domestic workers in the European Union: invisible women. Momsen, J. H (ed) *Gender, migration and domestic service içinde* 113-131. London: Routledge.

Arango, J. (2000). Explaining migration: a critical view. *International social science journal*, 52(165), 283-296.

Aras, İ. ve Günar, A. (2018). Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları. *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 6(2), 90-110.

Arnold, F. ve Shah, N. M. (1984). Asian labor migration to the Middle East. *International Migration Review*, 18(2), 294-318.

Asia Pasific Migration Research Network (APMRN) (1997). *Migration Issues in the Asia Pasific*. Browlee P. ve Mitchell C. (der). Working Paper No:1, Avustralia: University of Wollongong.

Assis, G. O. (2014). Gender and migration from invisibility to agency: The routes of Brazilian women from transnational towns to the United States. *Women's Studies International Forum*. 46. 33-44.

Baklacioğlu, N. O. (2017). Gendering Migration Across Euro-Mediterranean Borders: Syrian refugee women on the way to the Europe. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 75-101.

Başaran, A. (2015). Siyasi İlişkiler-Kültürel İlişkiler Etkileşimi: Türk-Rus İlişkileri Örneği. *Avrasya Etüdlere*, 48(2), 101-142.

Baye, E. M. O.ve Heumann, S. (2014). Migration, sex work and exploitative labor conditions: experiences of Nigerian women in the sex industry in Turin, Italy, and counter-trafficking measures. *Gender, Technology and Development*, 18(1), 77-105.

Best, A. , Hamhimaki, J.M., Maiolo, A.J. ve Schulze, E.K. (2012). *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl. Çev. Taciser Ulaş Belge*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Biemann, U. (2002). Remotely sensed: A topography of the global sex trade. *Feminist Review*, 70(1), 75-88.

Birks, J. S. , Seccombe, I. J. ve Sinclair, C. A. (1986). Migrant workers in the Arab Gulf: The impact of declining oil revenues. *International Migration Review*, 20(4), 799-814.

Blanc-Chaleard, M.C. (2006). Old and New Migrants in France: Italians and Algerians. L. Lucassen, D. Feldman, J.Oltmer (ed.) *The Paths of Immigration, Migrants in Western Europe (1880-2004)* içinde 46-62. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bohning, W. R. (1978). International migration and the western world: past present future. *International Migration/Migrations*. 16(1), 11-22.

Borjas, G. J. (1989). Economic theory and international migration. *International migration Review*, 23(3), 457-485.

Borjas, G. J. (Ed.). (2007). *Mexican immigration to the United States*. A National Bureau of Economic Research Conference Report. University of Chicago Press.

Borjas, G.(2005). Globalization and Immigration. Weinstein, M (ed),*Globalization:What's new* içinde 77-95. Newyork:Columbia University Press.

Borjas, G. J.(1996).The earnings of Mexican immigrants in the United States. *Journal of Development Economics*, 51(1), 69-98.

Boyd, M. (1975). The status of immigrant women in Canada. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*,12(4), 406-416.

Boyd, M. (2006b). Push Factors Resulting in the Decision for Women to Migrate. *Female Migrants: Bridging the Gaps Throughout the Life Cycle* içinde (29-38). New York: UNFPA/IOM Expert Group Meeting.

Brandén, M. (2014). Gender, gender ideology, and couples' migration decisions. *Journal of Family Issues*, 35(7), 950-971.

Brock, D. , Gillies, K. , Oliver, C. ve Sutdhibhasilp, M. (2000). Migrant sex work: A roundtable analysis. *Canadian Woman Studies*, 20(2),84-91.

Buss, D. M. (2006). *The murderer next door: Why the mind is designed to kill* London: Penguin.

Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.

Carling, J. (2005). Gender dimensions of international migration. *Global Migration Perspectives*, (35) 1-26.

Castles, S. (2000). International migration at the beginning of the twenty-first century: global trends and issues. *International Social Science Journal*, 52(165), 269-281.

Castles, S. ve Miller, M. J.(2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. Çev.Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut . İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cerrutti, M.ve Massey, D. S. (2001). On the auspices of female migration from Mexico to the United States. *Demography*, 38(2), 187-200.

Cheng, S. J. A. (1996). Migrant women domestic workers in Hong Kong, Singapore and Taiwan: A comparative analysis. *Asian and Pacific migration journal*, 5(1), 139-152.

Choucri, N. (1986). Asians in the Arab world: labor migration and public policy. *Middle Eastern Studies*, 22(2), 252-273.

Corbett, J. (2003). Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885. *UC Santa Barbara, CSISS Classics*.

Cornelius, W. A. (1981). Mexican migration to the United States. *Proceedings of the Academy of Political Science*, 34(1), 67-77

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Dasgupta, S. D. (1998). Gender roles and cultural continuity in the Asian Indian immigrant community in the US. *Sex roles*, 38(11-12), 953-974.

Davis, R. (2015). Syria's refugee crisis. *Great Decisions*, 65-76.

De Haas, H.ve Sigona, N. (2012). Migration and revolution. *Forced Migration Review*, (39), 4.

Dion, K. K. ve Dion, K. L. (2001). Gender and cultural adaptation in immigrant families. *Journal of Social Issues*, 57(3), 511-521.

Dirsehan M. ve Tınaz N. (2016). Bir Göç Ülkesi Olarak Fransa: Türk ve Müslümanların Fransa'ya Göçü ve Göç Politikaları. N. Tınaz, M. Dirsehan ve A. Uysal (Ed.) *Fransa'daki Türk ve Müslüman Topluluklarının Hak ve Özgürlüklerinin Analizi* içinde 45-82. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Docquier, F. , Lohest, O. ve Marfouk, A. (2007). Brain drain in developing countries. *The World Bank Economic Review*, 21(2), 193-218.

Dong-Hoon, S. (2004). International sex trafficking in women in Korea: Its causes, consequences and countermeasures. *Asian Journal of Women's Studies*, 10(2), 7-47.

Downer, A. (1967). The Influence of Immigration on Australia's National Character. *Journal of the Royal Society of Arts*, 115(5127), 190-202.

Drescher, S. (2009). *Abolition: A History of Slavery and Antislavery*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dumont, J.C, Liebig, T., Peschner, J., Tanay, F. ve Xenogiani, T. (2016). *How are refugees faring on the labour market in Europe?: a first evaluation based on the 2014 EU Labour Force Survey ad hoc module*. OECD and the European Commission Working Paper I.

Eelens, F. C. ve Schampers, A. J. (1990). Sri Lankan housemaids in the Middle East. *Genus*, 46(4),97-107.

Eelens, F. ve Speckmann, J. D. (1990). Recruitment of labor migrants for the Middle East: the Sri Lankan case. *International migration review*, 24(2), 297-322.

Espin, O. (1999). *Women crossing boundaries: A psychology of immigration and transformation of sexuality*. Newyork: Routledge.

Evans, M. D. R. (1984). Immigrant women in Australia: resources, family, and work. *International Migration Review*, 18(4), 1063-1090.

Fargues, P. ve C. Fandrich (2012). *Migration after the Arab Spring*, MPC research report 2012/09, Migration Policy Centre. European University Institute, Florence.

Fasani, F., Frattini T ve Minale L (2018). *(the Struggle for) Refugee Integration into the Labour Market: Evidence from Europe*. Discussion Paper Series 11333, IZA.

Farsoun, S. K. (1988). Oil, state, and social structure in the Middle East. *Arab Studies Quarterly*, 10(2),155-175.

Feiler, G. (1991). Migration and recession: Arab labor mobility in the Middle East, 1982-89. *The Population and Development Review*, 17(1),134-155.

Fergany, N. (2001). Aspects of labor migration and unemployment in the Arab region. *Almishkat Center for Research, Cairo*, 3.

Fradin D.B. ve Fradin J.B.(2012).*Great Escapes:The Irish Potato Famine*. Newyork: Cavendish Square Publishing.

Franck, A. ve Spehar, A.(2010). *Women's Labour Migration in the Context of Globalisation*. Brussels: Women in Development Europe (WIDE).

Fussell, E. ve Massey, D. S. (2004). The limits to cumulative causation: International migration from Mexican urban areas. *Demography*, 41(1), 151-171.

Gabaccia, D. ve Zanoni, E. (2012). Transitions in gender ratios among international migrants, 1820–1930. *Social Science History*, 36(2), 197-221.

Geddes, A. (2018). The politics of European Union migration governance. *Journal of common market studies*, 56, 120-130.

Gibson, J. ve D. McKenzie. (2011) Eight Questions about Brain Drain. *Journal of Economic Perspectives*.25(3), 107-128.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Çev. İsmail Yılmaz. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gulcur, L. ve Ilkcaracan, P. (2002) The Natasha experience: migrant sex workers from the former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey. *Women's Studies International Forum*, (25)4, 411–421.

Güllüpmar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4). 53-85.

Habermann, M. ve Stagge, M. (2010). Nurse migration: a challenge for the profession and health-care systems. *Journal of Public Health*, 18(1), 43-51.

Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? *A Review of the Theoretical Literature*, Maastricht Graduate School of Governance.

Haines, D. W., Minami, M. ve Yamashita, S. (2007). Transnational migration in East Asia: Japan in comparative focus. *International Migration Review*, 41(4), 963-967.

Halliday, F. (1984). Labor Migration in the Arab World. *Merip Reports*, (123) 3-10.

Hammam, M. (1981). Labor Migration and the Sexual Division of Labor. *Merip Reports*, (95), 5-31.

Hansen, R. (2003). Migration to Europe since 1945: its history and its lessons. *The Political Quarterly*, 74(s 1), 25-38.

Haug, S. (2008). Migration networks and migration decision-making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 585-605.

Heering, L. , Van Der Erf, R. ve Van Wissen, L. (2004). The role of family networks and migration culture in the continuation of Moroccan emigration: A gender perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 323-337.

Held, D. , A. McGrew, D. Goldblatt ve J. Perraton (1999). *Global transformations: politics, economics and culture*. Oxford: Polity Press.

Hondagneu-Sotelo, P. (1992). Overcoming patriarchal constraints: The reconstruction of gender relations among Mexican immigrant women and men. *Gender & Society*, 6(3), 393-415.

Hondagneu-Sotelo, P. (2000). Feminism and migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571(1), 107-120.

Houghton, D. S. (1987). Immigration in Canada and Australia: Some recent parallels. *Journal of the Australian Population Association*, 4(1), 43-55.

Howells, G. (1996). *Emigrants and Emigrators: A Study of Emigration and the New Poor Law with Special Reference to Bedfordshire and Norfolk, 1834-1860*. (published doctoral dissertation). Leicester: Leicester University.

Humphrey, M. (1993). Migrants, Workers and Refugees: The Political Economy of Population Movements in the Middle East. *Middle East Report* (181), 2-7.

Ioffe, G. ve Zayonchkovskaya, Z. (2010). Immigration to Russia: Inevitability and prospective inflows. *Eurasian Geography and Economics*, 51(1), 104-125.

Jayanthakumaran, K. (2003). Benefit–cost appraisals of export processing zones: A survey of the literature. *Development Policy Review*, 21(1), 51-65.

Jeffreys, S. (2008). *The industrial vagina: The political economy of the global sex trade*. London: Routledge.

Jones, W. , Teytelboym, A. ve Rohac, D. (2017). Europe’s refugee crisis. Pressure points and solutions. *American Enterprise Institute*, April.

Joshi, S. K. ve Swahnberg, K. (2010). Trafficking of women and girls from Nepal to India for Prostitution: What is known about its history, nurturing factors, health

effects and prevention? Wijma, B., Biricik A. ve Engdahl U.(ed) *Gexcel Work in Progress Report, getting rid of violence* içinde 12(7), 89-99.

Kawar, M. (2004). Gender and migration: Why are women more vulnerable. *Femmes et mouvement: genre, migrations et nouvelle division internationale du travail*, 71-87.

Khiabany, G. (2016). Refugee crisis, imperialism and pitiless wars on the poor. *Media, Culture & Society*, 38(5), 755-762.

Koçak, O. ve Gündüz, D. R. D. (2016). Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içermelerine etkisi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66-91.

Kofman, E. ve Raghuram, P. (2015). *Gendered migrations and global social reproduction*. London: Palgrave.

Kofman, E. , Phizacklea, A., Raghuram, P. ve Sales, R. (2005). *Gender and international migration in Europe: Employment, welfare and politics*. London:Routledge.

Koser, K. (2007). *International Migration: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Krassinets, E. (1998). Illegal migration and employment in Russia. *International Migration Paper no. 26*, International Labour Organization.

Lacovetta, F. , Quinlan, M. Ve Radforth, I. (1996). Immigration and labour: Australia and Canada compared. *Labour History: A Journal of Labour and Social History*, (71), 90-115.

Lan, P. C. (2003). Political and social geography of marginal insiders: Migrant domestic workers in Taiwan. *Asian and Pacific Migration Journal*, 12(1-2), 99-125.

Lan, P. C. (2008). New global politics of reproductive labor: Gendered labor and marriage migration. *Sociology Compass*, 2(6), 1801-1815.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion. *International migration review*, 32(4), 926-948.

Lim, I. S. (1997). Korean immigrant women's challenge to gender inequality at home: The interplay of economic resources, gender, and family. *Gender & society*, 11(1), 31-51.

Ling, L. H. M. (1984). East Asian migration to the Middle East causes, consequences and considerations. *International Migration Review*, 18(1), 19-36.

Lipson, J. G., & Miller, S. (1994). Changing roles of Afghan refugee women in the United States. *Health Care for Women International*, 15(3), 171-180.

Loshitzky, Y. (2010). *Screening strangers: Migration and diaspora in contemporary European cinema*. Indiana: Indiana University Press

Lucassen L. (2006). Poles and Turks in the German Ruhr Area: Similarities and Differences. L. Lucassen, D. Feldman, J.Oltmer (ed.) *The Paths of Immigration, Migrants in Western Europe (1880-2004)* içinde 27-46. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Lutz, H. (2002). At your service madam! The globalization of domestic service. *Feminist review*, 70(1), 89-104.

Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1647-1663.

Mai, N. (2009). *Migrant Workers in the UK Sex Industry: Final Policy-Relevant Report*. London, London Metropolitan University.

Mahdi, A. A. (1999). Trading places: Changes in gender roles within the Iranian immigrant family. *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, 8(15), 51-75.

Marino, K. (1998). Senior division winner: Women Vietnamese refugees in the United States: Maintaining balance between two cultures. *The History Teacher*, 32(1), 90-117.

Martin, P. L. (1991). Labor migration in Asia. *International Migration Review*, 25(1), 176-193.

Massey, D. S. (1995). The new immigration and ethnicity in the United States. *Population and Development Review*, 631-652.

Massey, D.S. , Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A Review and Appraisal. *Population and development review*, 19(3), 431-466.

Mattingly, D.J.(1999). Making Maids, United States immigration and immigrant domestic workers. Momsen J.H (ed) *Gender, migration and domestic service* içinde (61-79). London: Routledge.

McCallum, J. K. (2011). *Export processing zones: comparative data from China, Honduras, Nicaragua and South Africa* . Geneva: International Labour Organization Dialogue Working Paper No:21.

McCarthy, J. (2000). Muslims in Ottoman Europe: population from 1800 to 1912. *Nationalities Papers*, 28(1), 29-43.

Mckeown, A. (2005). Global Migrations in Modern Time. W.H.McNeill, J.H.Bentley, D.Christian, D.Levinson, J.R.McNeill, H.Rouup ve J.P. Zinsser (Ed). *Berkshire Encyclopedia of World History (Vol III)* içinde (844-849). Massachusetts: Berkshire Publishing.

Mestheneos, E. ve Ioannidi, E. (2002). Obstacles to refugee integration in the European Union member states. *Journal of refugee studies*, 15(3), 304-320.

Momsen, J. H. (1999). Maids on the move. Momsen, J.H (ed) *Gender, migration and domestic service* içinde 1-20. London:Routledge.

Moya, J. ve Mckeown, A. (2010). World Migration in the Long Twentieth Century. *Essay on Twentieth Century History* içinde (10-52). Philadelphia:Temple University Press.

Naidu, K. L. (1991). Indian Labour Migration to Gulf Countries. *Economic and Political Weekly*, 26(7), 349-350.

Nawyn, S. J. (2010). Gender and migration: Integrating feminist theory into migration studies. *Sociology Compass*, 4(9), 749-765.

Niemann, A.ve Zaun, N. (2018). EU refugee policies and politics in times of crisis: theoretical and empirical perspectives. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(1), 3-22.

Oishi, N. (2002). Gender and Migration: An Integrative Approach. *The Center for comparative Immigration Studies Working Paper No. 49*. California, University of California.

Oishi, N. (2005). *Women in motion: Globalization, state policies, and labor migration in Asia*. Stanford: Stanford University Press.

Osmanoğlu, Ö (2016). Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 77-98.

Parreñas, R. S. (2000). Migrant Filipina domestic workers and the international division of reproductive labor. *Gender & Society*, 14(4), 560-580.

Passaris, C. (1984). The economic determinants of Canada's multicultural immigration. *International Migration/Migrations*.22 (2), 90-100.

Passel, J. S. (1986). Estimating the number of undocumented aliens, *Monthly Labor Review*, 109(9), 33.

Passel, J. S. ve Fix, M. (1994). US immigration in a global context: past, present, and future. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2(1), 5-19.

Peach, C. (1997). Postwar migration to Europe: reflux, influx, refuge. *Social Science Quarterly*, 78(2), 269-283.

Peach, C.(2006). South Asian migration and settlement in Great Britain, 1951–2001. *Contemporary South Asia*, 15(2), 133-146.

Pedraza, S. (1991). Women and migration: The social consequences of gender. *Annual review of sociology*, 17(1), 303-325.

Peng, I. (2017). *Transnational migration of domestic and care workers in Asia Pacific*. International Labour Organization.

Perruchoud, Richard ve Redpath, Jillyanne (2013.) *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü, Türkçe Baskı. No:31.

Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pittaway, E. ve Bartolomei, L. (2001). Refugees, race, and gender: The multiple discrimination against refugee women. *Refugee:Canada's Journal on Refugees*, 19(6), 21-32.

Prasai, S. B. (1993). Intra-Asian labor migration: redefining the implications. *Asian Survey*, 33(11), 1055-1070.

Pratt, G.(1999). Is this Canada? Domestic worker's experiences in Vancouver,BC. Momsen J.H (ed) *Gender, migration and domestic service* içinde (23-43). London: Routledge.

Ravenstein E.G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*,48(2), 167-235.

Russell, S. S. (1992). International migration and political turmoil in the Middle East. *Population and Development Review*, 18(4), 719-27.

Rystad, G. (1992). Immigration history and the future of international migration. *International Migration Review*, 26(4), 1168-1199.

Sassen, S. (2007). *A Sociology of Globalization*. Newyork: W.W Norton&Company.

Schoeni, R. F. (1998). Labor market outcomes of immigrant women in the United States: 1970 to 1990. *International Migration Review*, 32(1), 57-77.

Schuurman, F. J.ve Salib, R. (1990). Labour Migration to the Middle East: a review of its context, effects and prospects. *Social Scientist*, 18(5),19-29.

Shah, N. M., Al-Qudsi, S. S. ve Shah, M. A. (1991). Asian women workers in Kuwait. *International Migration Review*, 25(3), 464-486.

Simon, R. J. ve DeLey, M. (1984). The work experience of undocumented Mexican women migrants in Los Angeles. *International Migration Review*, 18(4), 1212-1229.

Skeldon, R. (2000). Trends in international migration in the Asian and Pacific Region. *International Social Science Journal*, 52(165), 369-382.

Stark, O. ve Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.

Şimşek, D. Mülteci entegrasyonu, göç politikaları ve sosyal sınıf: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 367-392.

Talbani, A. ve Hasanali, P. (2000). Adolescent females between tradition and modernity: Gender role socialization in South Asian immigrant culture. *Journal of adolescence*, 23(5), 615-627.

Tilly, C. (1978). Migration in modern European history. W. S. McNeill ve R. Adams (eds), *Human Migration: Patterns and Policies* içinde 48-72. Bloomington, IN: Bloomington University Press.

Timmerman, C. (2006). Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration: the case of Belgium. *Turkish Studies*, 7(1), 125-143.

Truong, T. D. (1996). Gender, international migration and social reproduction: implications for theory, policy, research and networking. *Asian and Pacific Migration Journal*, 5(1), 27-52.

Ueno, K. (2009). Strategies of resistance among Filipina and Indonesian domestic workers in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 18(4), 497-517.

Wakefield, E. G. (Ed.). (1849). *A view of the art of colonization: with present reference to the British Empire: in letters between a statesman and a colonist*. London: JW Parker.

Wallerstein I.(1974). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Wallerstein, I.(2004). *21.yy'da Siyaset*. Çev.Taylan Doğan ve Ender Abadođlu. İstanbul: Aram Yayıncılık.

Weiner, M. (1982). International migration and development: Indians in the Persian Gulf. *Population and Development Review*, 8(1),1-36.

Weinstein, J. ve Pillai, V. K. (2015). *Demography: The science of population*. London:Rowman & Littlefield.

Yeates, N. (2004). Global care chains. *International Feminist Journal of Politics*, 6(3), 369-391.

Zlotnik, H. (1999). Trends of international migration since 1965: What existing data reveal. *International Migration*, 37(1), 21-61.

İnternet Kaynakları

Adecco Group (2017). *The labour market integration of refugees' white paper- A focus on Europe*. <https://www.adecgroup.com/wp-content/themes/ado-group/downloads/labour-market-integration-of-refugees-focus-europe.pdf>.

Agatiello, G. ve Humer, L.(2018). *Eurodiaconia's Guidelines for the Integration of Migrant Women*. Eurodiaconia: Belgium.
https://www.eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/Eurodiaconia_Guidelines_Integration_Migrant_Women_WEB.pdf.

Al Jazeera (18.10.2015). Poland's president warns of refugees bringing epidemics. <https://www.aljazeera.com/news/2015/10/poland-president-refugees-epidemics-151018162358594.html>, (04.05.2019).

Anker, D. ve Lufkin, P. (01.04.2003). *Gender and the Symbiosis Between Refugee Law and Human Rights Law*. <https://www.migrationpolicy.org/article/gender-and-symbiosis-between-refugee-law-and-human-rights-law>, (22.01.2019).

Arslan, M. (12.11.2018). *İranlı mültecinin UNHCR protestosu "Her kapıyı çalacağım"*. <http://bmshaber.com/iranli-multecinin-unhcr-protestosu/>, (12.04.2019).

Bajracharya, R ve Sijapati B. (2012) "The Kafala System and Its Implications for Nepali Domestic Workers." CESLAM Policy Brief No:1, http://www.ceslam.org/docs/publicationManagement/Kafala_Nepali_Domestic_Workers_Female_Migration_Eng.pdf.

Banulescu-Bogdan N. ve Fratzke S. (24.09.2015). Europe's Migration Crisis: Why now and What next? <https://www.migrationpolicy.org/article/europe%E2%80%99s-migration-crisis-context-why-now-and-what-next>, (30.03.2019).

Banulescu-Bogdan, N. ve Collett, E (11.12.2015). Refugee Crisis Deepens Political Polarization in the West. <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-crisis-deepens-political-polarization-west>, (02.05.2019).

Bausells, M. (16.01.2018). 'The feeling of freedom': empowering Berlin's refugee women through cycling. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/bike-blog/2018/jan/16/the-feeling-of-freedom-empowering-berlin-refugee-women-through-cycling>, (17.05.2019).

BBC (18.02.2015). Danish agents were warned about gunman Omar El-Hussein. <https://www.bbc.com/news/world-europe-31500390>, (16.05.2019).

BBC (03.10.2016). Macaristan Başbakanı Orban'dan mülteci referandumu sonrası zafer ilanı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37533504>, (14.05.2019).

BBC (24.02.2018). Joanna Demafelis: Employers of Filipina maid found dead in freezer arrested. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43177349>, (10.02.2019).

Berenson, T. (15.09.2015). President Trumps says he wont allow 'chain migration'. What's that? *Time*. <https://time.com/4943340/donald-trump-daca-what-is-chain-migration/>, (12.01. 2018).

Boyd, M. (2006a). *Women in International Migration: The Context of Exit and Entry for Empowerment and Exploitation*. Paper presented at the 'Commission on the Status of Women' Fiftieth session, New York, February 27–March 10 2006. <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw50/statements/CSW%20HLP%20Monica%20Boyd.pdf>.

Boyd, M. ve Grieco, E. (01.04.2003). *Women and migration: incorporating gender into international migration theory*. <https://www.migrationpolicy.org/article/women-and-migration-incorporating-gender-international-migration-theory>, (11.01.2019).

Celimli, K. ve Aktan, S. (27.05.2019). Avrupa Parlamentosu seçimleri: Ülke ülke seçim sonuçları. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2019/05/27/avrupa-parlamentosu-secimleri-ulke-ulke-secim-sonuclar>, (29.05.2019).

Dearden, K. ve Dionis, M. (08.03.2018). *How a lack of data is perpetuating the invisibility of migrant women's deaths*. <https://migrationdataportal.org/blog/how-lack-data-perpetuating-invisibility-migrant-womens-deaths>, (04.05.2019).

Dearden, L. (18.04.2017). French Elections: "Marine Le pen vows to suspend immigration to protect France". *Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/french-elections-latest-marine-le-pen-immigration-suspend-protect-france-borders-front-national-fn-a7689326.html>, (18.03.2019).

Deutsche welle (20.01.2015). Mülteciler Konseyi: Dresden'deki göçmenler korkuyor.<https://www.dw.com/tr/m%C3%BClteciler-konseyi-dresdendeki-g%C3%B6%C3%A7menler-korkuyor/a-18202838> , (20.04.2019).

Dheret, K. ve Sundberg-Diez, O. (2019). *Integrating refugees into the labour market: How can the EU better support employers?* European Policy Centre: DiscussionPaper.https://www.epc.eu/documents/uploads/pub_9035_integratingrefugees.pdf?doc_id=2112.

EASO (2019). *Latest asylum trends - 2018 overview*. European Asylum Support Office. <https://www.easo.europa.eu/asylum-trends-overview-2018>, (12.05.2019).

ECRE (2002). *Position on the Integration of Refugees in Europe*. European Council on Refugees & Exiles: London. https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/07/ECRE-Position-on-the-Integration-of-Refugees-in-Europe_December-2002.pdf.

Efe, S. ve Ulusoy, O. (2013). *117 soruda mülteci hakları*. İnsan Hakları Gündemi Derneği:Ankara.https://www.academia.edu/22861614/117_Soruda_M%C3%BClteci_Haklar%C4%B1.

Ekinci, M. U. (2016). Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu. *SETA Yayınları*, 64.https://setav.org/assets/uploads/2016/07/tu%CC%88rkiye-ab_gka_.pdf.

ENAR (2017). *Racism & Discrimination in Employment in Europe:2013-2017*. European Network against Racism. https://www.enar-eu.org/IMG/pdf/20107_shadowreport_2016x2017_long_v8_hr.pdf.

Euronews (03.10.2016). Lampedusa'daki göçmen faciasında yaşamı yitirenler 3. yılında anıldı. <https://tr.euronews.com/2016/10/03/lampedusa-daki-gocmen-faciasinda-yasami-yitirenler-3-yilinda-anildi>, (10.05.2019).

Euronews (09.06.2016). Zizek “Küreselleşmek etrafımıza görünmez duvarlar örüyor”. <https://tr.euronews.com/2016/06/09/zizek-kuresellesmek-etrafimiza-gorunmez-duvarlar-oruyor>, (10.04.2019).

European Commission (2011). *The Global Approach to Migration and Mobility*. COM (2011) 743 final. file:///C:/Users/Pb/Downloads/com2011_0743en01.pdf.

European Commission (2019a). *Southern Mediterranean*. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/southern-mediterranean_en, (12.05.2019).

European Commission (2019b). *EU Regional Trust fund for response to the Syrian Crisis*. https://ec.europa.eu/trustfund-syria-region/sites/tfsr/files/eutf_syria_factsheet-english_13112018.pdf, (12.05.2019).

European Commission (2019c). *EU Emergency Trust For Africa*. https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/content/homepage_en, (12.05.2019).

European Commission (31.05.2016). *Forgotten Women: The Impact of Islamophobia on Muslim women*. <https://ec.europa.eu/migrantintegration/librarydoc/forgotten-women-the-impact-of-islamophobia-on-muslim-women>. (13.05.2019).

European Court of Auditors (2018). *The integration of migrants from outside the EU: Briefing Paper*. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/Briefing_paper_Integration_migrantBriefing_paper_Integration_migrants_EN.pdf.

European Foundation for Democracy (16.05.2018). *Refugees in Europe, Review of Integration Practices & Policies*. <http://europeandemocracy.eu/wp-content/uploads/2018/05/2018-Refugees-In-Europe-Full-Version.pdf>.

European Parliament (2018). *EU asylum reform: Parliament's stance on Dublin regulation*. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20180615STO05927/eu-asylum-reform-parliament-s-stance-on-dublin-regulation>, (16.05.2019).

Eurostat (2019). *Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data*.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en, (10.05.2019).

Fare Network (07.09.2018). *Integration of refugee women through sport continues as INSPIRE Project makes progress*. <https://farenet.org/uncategorized/integration-of-refugee-women-through-sport-continues-as-inspire-project-makes-progress/>, (19.05.2019).

Fortune 500 (2019). <http://fortune.com/fortune500/list/>, (25.03.2019).

FRA (2018). *Out of Sight: Migrant women exploited in domestic work*. European Union Agency for Fundamental Rights: Vienna. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-migrant-women-labour-exploitation-domestic-work_en.pdf.

Gioli, G., Maharjan, A. ve Gurung, M. (2017). *Neither Heroines Nor Victims: Women Migrant Workers and Changing Family and Community Relations in Nepal*. UN Women Discussion Paper No:18. <http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2017/discussion-paper-women-migrant-workers-and-changing-family-and-community-relations-in-nepal-en.pdf?la=en&vs=5557>.

Glinski, S. (23.10.2017). Clandestine sex industry booms in Rohingya refugee camps. *Reuters*. <https://news.trust.org/item/20171023230819-d6gas>, (22.03.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Yıllara göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, (01.05.2019).

Heinrich, G. (30.08.2018). *Migration from a gender perspective: empowering women as key actors for integration.Doc:14606*. Pace Committee on Equality and Non-Discrimination. <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbnQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yNTAxNSZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJIZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIIMDE1>

Human Rights First (07.01.2017). *Human Trafficking by the Numbers*. <https://www.humanrightsfirst.org/resource/human-trafficking-numbers>, (01.04.2019).

HRW (Human Rights Watch) (2010). *Walls at Every Turn: Abuse of Migrant Domestic Workers through Kuwait's Sponsorship System*, New York. <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/kuwait1010webwcover.pdf>.

ILO (2012). *Global estimate of forced labour executive summary*. International Labour Office: Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf.

ILO (2015). *Global estimates of migrant workers and migrant domestic workers: results and methodology*. International Labour Office: Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_436343.pdf.

International Rescue Committee (IRC) (2015). *Refugee Crisis in Europe and the Middle East, A comprehensive Responce*. <https://www.rescue.org/sites/default/files/document/653/irc2015appealrefugeecrisis.pdf>.

Immigration and Naturalization Service (INS) (1997). *Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service, 1996*. U.S. Government Printing Office:

Washington,D.C.https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/statyearbk96_0.zip.

Immigration and Naturalization Service (INS) (1999). *Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service, 1997*. U.S. Government Printing Office: Washington,D.C.https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/Yearbook_Immigration_Statistics_1997.pdf.

Info Migrants (15.03.2019). *Oxfam and 24 other NGOs say Greece situation unsustainable*. <https://www.infomigrants.net/en/post/15730/oxfam-and-24-other-ngos-say-greece-situation-unsustainable>, (10.05.2019).

IOM (2018a). *Mediterranean Migrant Arrivals Reached 171,635 in 2017; Deaths Reach 3,116*.<https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reached-171635-2017-deaths-reach-3116>, (05.02.2019).

IOM (2018b). *Migration Issues in Hungary*. <http://www.iom.hu/migration-issues-hungary>, (05.02.2019).

Jordan, M. (06.12.2018). Making President Trump's bed: A Housekeepers without papers. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/12/06/us/trump-bedminster-golf-undocumented-workers.html>, (25.03.2019).

Li, M. (12.11.2018). *Integration of migrant women*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/feature/integration-of-migrant-women>, (12.05.2019).

Maza, C. (07.08.2017). Cambodian Women Recount Escape from Slavery as 'Brides' in China. NewsDeeply.
<https://www.newsdeeply.com/refugees/articles/2017/08/07/cambodian-women-recount-escape-from-slavery-as-brides-in-china-2>, (03.03.2019).

Messner, L. (08.10.2018). Işid esaretinden Nobel'e Nadia Murad'ı tanıyalım. *Bianet*.<https://m.bianet.org/bianet/yasam/201485-isid-esaretinden-nobel-e-nadia-murad-i-taniyalim>, (08.04.2019).

Nobel Women's Initiative (2016). *Women Refugees at Risk in Europe*. https://nobelwomensinitiative.org/wp-content/uploads/2016/03/Opening-Borders-Report_FINAL_WEB-1.pdf.

Napier-Moore, R. (2017). *Protected or put in harm's way-Bans and restrictions on women's labour migration in Asean's countries*. ILO ve UN Women:Bangkok, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_555974.pdf.

OXFAM (2019). *Vulnerable and abandoned*. https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/2019-01_greece_media_briefing_final.pdf.

Önceler, S. (15.04.2019). Olay yaratan pankartı astıran İlay Aksoy: "Asıl beka sorunu Suriyeliler". *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/olay-yaratan-pankarti-astiran-iyi-partili-ilay-aksoy-asil-beka-sorunu-suriyeliler-3924115/>, (18.03.2019).

Pinna, M (28.04.2016). Dünyaya örnek olarak gösterilen Türkiye'deki mülteci kampları. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2016/04/28/dunyaya-ornek-olarak-gosterilen-turkiye-deki-multeci-kamplari>, (01.05.2019).

Radjevonic, A. (2019). *Reform of the Dublin System*. European Parliament Briefing. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586639/EPRS_BRI\(2016\)586639_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586639/EPRS_BRI(2016)586639_EN.pdf).

Samar, K. (21.09.2018). Türkiye nüfusu alarm veriyor: 22 yıl sonra çok yaşlı ülkeler sınıfında. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2018/09/21/dogum-orani-en-dusuk-seviyede-turkiye-nufus-yaslaniyor>, (29.04.2019).

Sansonetti, S. (2016). *Female Refugees and Asylum Seekers: The issue of integration*. European Parliament: Directorate-General for Internal Policies Policy Department Citizens' Rights and Constitutional Affairs. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556929/IPOL_STU\(2016\)556929_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556929/IPOL_STU(2016)556929_EN.pdf).

SIMILAR (2017). *Collection of best practises in the field of migrants' integration*.
http://www.similarproject.eu/flipbooks/IO3_SIMILAR/files/assets/common/downloads/publication.pdf.

Sokullu, C.E (20.04.2017). Göçmenler ve Brexit. Betam Araştırma Notu 17/208.
<https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2017/04/ArastirmaNotu208.pdf>.

Sputnik (07.07.2017). Tecavüze uğrayan Suriyeli hamile kadın çocuğuyla birlikte öldürüldü.<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201707071029166894-tecavuze-ugrayan-suriyeli-hamile-kadin-cocuguyla-birlikte-olduruldu/>, (03.12.2019).

Thorpe, N. (14.07.2015). Hungary's poster war on immigration. *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-33091597>, (03.03.2019).

UN (2017). *International Migration Report: Highlights*. Department of Economic and Social Affairs: New York.
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf.

UN Women (2017). *Report on the legal rights of women and girl asylum seekers in the EU*. Europe and Central Asia Regional Office: İstanbul.
http://www2.unwomen.org//media/field%20office%20eca/attachments/publications/2017/women%20and%20girls%20access%20to%20asylum%20in%20the%20european%20union_for%20web.pdf?la=en&vs=1139.

UN Women (2018). *Needs Assessment of Syrian Women and Girls Under Temporary Protection Status in Turkey*, Ankara. http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_ENG_WEB.pdf.

UNHCR (2010). *Convention and Protocol Relating of Status of Refugees*. Geneva.
<https://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf#zoom=95>.

UNHCR (2013). *Too Much Pain, Female Genital Mutilation&Aslum in the European Union: A statistical Overview*. <https://www.unhcr.org/531880249.pdf>.

UNHCR (2014). *Woman Alone- the fight for survival by syria's refugee women*,
<https://www.unhcr.org/ar/53bb8d006.pdf>.

UNHCR (2015). *Women on the Run*.

<https://www.unhcr.org/5630f24c6.pdf#zoom=95>.

UNHCR (2018). *Rohingya Refugee Crisis*.

<https://www.unrefugees.org/emergencies/rohingya/>, (22.03.2019).

UNHCR (2019a). *Global Appeal 2019 Update*. Geneva.

http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/ga2019/pdf/Global_Appeal_2019_full_lores.pdf.

UNHCR (2019b). *Total Persons of Concerns*.

<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, (05.05.2019).

UNHCR (2019c). *Desperate Journeys: Refugees and migrants arriving in Europe and at Europe's borders. January-December 2018*.

<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67712>.

UNHCR (tarih yok). *Ending Statelessness*. <https://www.unhcr.org/stateless-people.html>, (25.03.2019).

UNHCR Turkey (tarih yok). *Resettlement*. <https://www.unhcr.org/tr/en/resettlement>, (01.05.2019).

UNHCR, UNSW, Centre for Refugee Research (2011). *Protectors, Providers, Survivors: A Dialogue with Refugee Women in Finland*

<https://www.unhcr.org/4ec3d7606.pdf>.

UNODC (2000). *What is Human Trafficking?*

https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html#What_is_Human_Trafficking (02.05.2019).

UNODC (2018). *Global Report on Trafficking in Persons*. United Nations Office on Drugs and Crime: Vienna. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf.

Urbagri4women (2018). *Manifesto Green Paper*.

https://www.urbagri4women.com/wpcontent/uploads/2018/10/Urbagri4women_GreenPaper1-1.pdf.

U.S. Department of Justice Executive Office for Immigration Review Board of Immigration Appeals (13.06.1996). In Re Fauziya Kassinga Applicant. File A73 476 695 – Elizabeth,

<https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/07/25/3278.pdf>.

WEMIN (2016). *Migrant women empowerment and integration. Deliverable no: 1.6: Translations*.<http://www.wemin-project.eu/wp-content/uploads/2018/11/D1.6-Detailed-Descriptions-of-10-Good-Practices-EN.pdf>.

Western Union Company (04.04.2015). *Western Union Pays Tribute: Women Move 291 US dollars Globally to Loved ones; Half of 582 Billion in Global Remittances*.

<http://ir.westernunion.com/news/archived-press-releases/press-release-details/2015/Western-Union-Pays-Tribute-Women-Move-US-291B-Globally-to-Loved-Ones-Half-of-582-Billion-in-Global-Remittances/default.aspx>, (24.04.2019).

<http://bikeygees.org/en/>

<http://migrantwomenmalta.org/>

<http://www.similarproject.eu/home/>

<http://www.wearebreadandroses.com/>

<http://www.wemin-project.eu/>

<https://justbreadlondon.com/>

<https://menedek.hu/en>

<https://oramma.eu/the-project/>

<https://www.refugeewomen.co.uk/>

<https://www.urbagri4women.com/>

<https://www.yallatrappan.com/>

<https://www.youtube.com/watch?v=Dkq2vA9mBdk&feature=youtu.be>

<https://www.youtube.com/watch?v=W3d0l4P5igg&feature=youtu.be>

